

AVOCATUL

WWW.UNBR.RO

SERIE NOUĂ, XXVI

Iunie, 2022

EXCLUSIV

**AVOCATURA AZI
TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE**

**CONGRESUL
AVOCAȚILOR 2022**

17-18 Iunie | BUCUREȘTI

Revistă editată de Uniunea Națională a Barourilor din România și Fundația Constantin Naumescu

CUPRINS

Cuvânt-înainte – Av. dr. Traian Briciu, președintele UNBR.....	3

Partea I

Grupurile de lucru din cadrul UNBR: provocări, acțiuni, perspective

„Experiențele de până acum au dovedit necesitatea unor modificări legislative punctuale ale Legii nr. 51/1995, dar și ale legislației secundare și terțiare, Statutul Profesiei de Avocat, Codul deontologic” – Av. dr. Sergiu Stănilă, coordonator al Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind perfecționarea legislației profesiei/a celei cu impact asupra profesiei	8
„Prioritatea profesiei în zona de fiscalitate ține de menținerea cotei unice” – Av. Cătălin-Daniel Fenechiu, vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind fiscalitatea profesiei de avocat	10
„Provocările majore ale GL3 au fost legate de riscurile proliferării platformelor online de intermediere avocat client și ale noilor forme de publicitate din mediul online” – Av. dr. Ion Dragne, vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind deontologia profesiei, inclusiv privind publicitatea	12
„Principala provocare este apărarea secretului profesional în contextul evoluției reglementărilor europene privind combaterea spălării banilor” – Av. dr. Mihai Baco, Vicepreședinte UNBR, coordonator al Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind prevenirea și combaterea spălării banilor și apărarea secretului profesional	14
„Lupta cu mentalitatea conservatoare este cea mai dificilă provocare” – Av. Antonio Iordan, coordonator al Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind impactul informatizării asupra profesiei de avocat	16
„Provocarea noastră cea mai mare nu este să „ghicim” viitorul, ci să cream acest viitor prin identificarea timpurie a tendințelor și găsirea unor soluții pentru viitorul profesiei” – Av. Floriana Marin-Vlădulescu, coordonator al Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind avocatura secolului XXI	18
„Principalul obiectiv al oricărui sistem de pensii este protejarea persoanelor vârstnice” – Prof. univ. dr. av. Ion Turculeanu, Vicepreședinte UNBR	20
„Entuziasmul cu care proiectul UNBR de promovare a educației juridice în școli a fost primit de copii și tineri, de profesori dar și de avocați ne îndeamnă să-l reevaluăm ca pe o misiune permanentă” – Av. Luminița Ioana, coordonator al Grupului de lucru al Consiliului UNBR „Departamentul de Educație Juridică al UNBR”	24

Partea a II-a

Profesia de avocat în viziunea tinerilor

Scurte considerații privind impactul digitalizării asupra sistemului judiciar românesc și nevoia de adaptare a profesiei de avocat la noile tehnologii – Av. Teodora Parolea-Moga, Baroul Sibiu	28
Interprofesionalitatea și cererea de servicii integrate. Aspecte legale și deontologice – Av. Ruxandra Vișoiu, Baroul București	35
Patrimoniul de afecțatiune profesională. Transformarea formei de organizare și exercitare a profesiei de avocat – Av. stagiar Elisa Florentina Cristea, Baroul București	43
Efectele implementării inteligenței artificiale în justiție asupra drepturilor fundamentale și asupra drepturilor procedurale – Av. stagiar Ioana Ciutacu, Baroul București	50
Transformarea justiției și avocaturii în era inteligenței artificiale – Av. Angelica-Georgiana Alecu, Baroul București	58

Considerații relative la recentul Ghid privind utilizarea inteligenței artificiale (IA) în activitatea avocaților din anul 2022 – <i>Avocat Adina Lupu, Baroul București</i>	68
Dinamica exercitării transfrontaliere a profesiei de avocat – <i>Av. Renata-Adelina Ionescu</i>	74
În ce măsură avocații ar putea fi înlocuiți de roboți? – <i>Av. Andreea Simona Ceașu, Baroul București</i>	85

Partea a III-a

Reflecții cu privire la profesie

Despre etica profesiei de avocat și răspunderea penală a avocaților – <i>Av. Carmen-Maria Capră, Baroul Alba</i>	98
Avocatul este în primul rând om – <i>Av. Doina Stupariu, Consilier UNBR, Baroul Iași</i>	101
Avocatura ca reflecție a societății – <i>Av. Danny Gabriel Bârdan-Raine, consilier UNBR, Baroul București</i>	103
Avocatul în lumea justiției predictive. Avocat uman versus avocat robot – <i>Av. Georgeta Popescu, Baroul București</i>	104

Partea a IV-a

Sinteza jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene cu privire la profesia de avocat

Secretul profesional	116
Avocații și dreptul concurenței	118
Libertatea de stabilire și accesul în profesia de avocat	122
Libera alegere a avocatului	127
Alte hotărâri CJUE cu incidență asupra profesiei	128

Stimați colegi,

Tema principală a Congresului Avocaților din acest an – „Avocatura azi. Tendințe și perspective” – nu a fost aleasă întâmplător. În cadrul Consiliului UNBR din 11-12 martie 2022 ne-am gândit la un titlu care să poată sintetiza toată problematica profesiei cu care ne confruntăm azi, tendințele care se configurează și perspectivele acesteia prin prisma soluțiilor pe care le vom găsi pentru a face față provocărilor tot mai frecvente.

E destul de evident că ne aflăm într-un punct de cotitură, în care schimbările devin disruptive și sunt accelerate de digitalizare, în toate domeniile. Acestea afectează piața serviciilor și inclusiv pe cele avocațiale, prin schimbări drastice în modul de furnizare a consultanței juridice, prin reinterpretarea comunicării cu clienții, cu instanțele și cu autoritățile, dar și prin impactul economic. Efectele sunt mult mai vaste dacă ne gândim la proliferarea instrumentelor alternative, bazate pe inteligența artificială, pe care le folosim deja în organizarea muncii noastre și le utilizează și justiția deopotrivă. Provocările pe care le întâmpinăm azi vor genera efecte pe termen lung și trebuie să ne gândim la soluții de perspectivă, la adaptarea legislației profesionale acestor schimbări.

„Este foarte probabil că în următorii câțiva ani vor fi mai multe transformări în modul de exercitare și de organizare a profesiei de avocat decât au fost din 1864 încoace, când a fost constituit prin lege corpul avocaților în țara noastră”.

Suntem în cursul unei schimbări de paradigmă cu privire la profesie și am văzut acest lucru foarte clar citind textele tinerilor avocați care au fost trimise la UNBR, din care reiese că, în viziunea lor, principiile avocaturii capătă valențe și interpretări noi. Or, ei reprezintă viitorul profesiei și trebuie să ținem seama de părerea lor.

După cum știți, pentru revista destinată Congresului Avocaților din acest an, UNBR a lansat un concurs de lucrări pentru tinerii avocați, cu tema „Avocatura azi. Tendințe și perspective”, aceeași cu cea a Congresului. Deși tematica propusă a fost foarte vastă, subiectul predilect ales de tineri se referă la impactul inteligenței artificiale asupra justiției și implicit asupra

profesiei și am constatat recurența unei întrebări în cele mai multe lucrări: vor fi avocații înlocuiți de roboți?

Aceasta este întrebarea principală pe care și-o pun tinerii noștri avocați astăzi, o întrebare legitimă. Dar tot ei răspund că algoritmi vor înlocui doar muncile repetitive, nu vor beneficia de încredere, intuiție, creativitate și foarte probabil nici de confidențialitate, adică de atu-urile avocatului. Mai spun că algoritmi vor da timp avocatului să se perfecționeze, acesta fiind principalul criteriu care îi va departaja de roboți și sunt perfect de acord.

Prin urmare, avocații supraviețuitori ai tehnologiei vor fi doar cei care o vor înțelege și vor aduce valoare adăugată muncii lor prin creativitate și prin abordarea unei relații personalizate cu clientul, care are nevoie de încredere și empatie, ceea ce roboții nu pot furniza.

Sunt sigur că cei mai mulți dintre noi se vor adapta tehnologiei care este din ce în ce mai intuitivă. Vom învăța cum să folosim inteligența artificială în munca noastră așa cum am învățat să folosim email-ul sau smartphone-ul, care păreau amenințătoare, la început, pentru mulți.

Este foarte probabil că în următorii câțiva ani vor fi mai multe transformări în modul de exercitare și de organizare a profesiei de avocat decât au fost din 1864 încoace, când a fost constituit prin lege corpul avocaților în țara noastră.

„Ceea ce părea de neconceput pentru avocatura continentală a devenit real”

Schimbările care au avut loc deja în alte țări europene vin să certifice această opinie, întrucât ceea ce părea de neconceput pentru avocatura continentală a devenit real. În Franța, sunt deja câțiva ani buni de când au apărut societățile interprofesionale, care reunesc avocați, contabili, auditori financiari pentru a răspunde cererii de servicii integrate. Mai mult decât atât, legea franceză a permis avocatului să fie salariat într-o întreprindere și inserția capitalului provenind de la cei care nu sunt avocați în societățile de avocatură, în ciuda revoltei avocaților și în ciuda deciziilor Curții de Justiție a Uniunii Europene care au decis de mai multe ori că aceste mișcări afectează independența avocatului și prin urmare, ar fi inadmisibile.

În Marea Britanie, astfel transformări au apărut încă de acum 15 ani prin Legal Service Act sau legea Tesco, denumită astfel după numele unui lanț de

supermarketuri low cost. Au fost legiferate structurile ABS (Alternative Business Structures) care presupun că non avocați pot deține și conduce societăți de avocatură. În cultura juridică anglo-saxonă, acestea au fost percepute ca oportunități pentru noii jucători, pasionați de schimbare, capabili să ofere servicii juridice noi, interprofesionale, mai puțin costisitoare, într-un mod „client friendly”¹. Irlanda a separat autoritatea de reglementare juridică a avocaților de organismul reprezentativ și a permis asociațiilor de consilieri juridici (solicitors) să funcționeze ca societăți cu răspundere limitată.

Deși astfel de schimbări păreau imposibile la nivelul țărilor de drept continental, în ultimii ani acestea s-au virusat în Franța și în alte state europene. Austria a adoptat o reformă în 2020 pentru a autoriza toate formele juridice de exercitare a profesiei de către avocați și firme de avocatură, cu excepția societăților pe acțiuni. Italia autorizează avocații să formeze parteneriate multiprofesionale și permite non-avocaților să dețină capital în cadrul firmelor de avocatură, cu condiția ca 66 % din acțiuni să fie deținute de avocați.

Sunt lucruri despre care, în România, încă nici nu îndrăznim să vorbim, dar acestea se întâmplă în Europa și configurează trenduri care ne vor lovi la un moment dat și trebuie să fim pregătiți. Aceste „mutații” în profesia de avocat au la bază calcule și argumente economice din partea guvernelor care le-au propus și sunt cerute de piață. Or, nu știu câți dintre noi vor rezista în fața trendurilor actuale ale pieței privind cererea de servicii integrate, cererii de servicii due diligence multidimensionale, care presupun cunoștințe din mai multe domenii. Mai este și presiunea pentru reducerea costurilor generată de problemele economice care apar în urma crizelor repetate, precum și presiunea clienților pentru onorarii tot mai reduse. Richard Susskind, poate cel mai citat futurolog din domeniul juridic, vorbește de provocarea „more for less”², care va schimba fundamental modul de lucru al avocaților. Cu alte cuvinte, clienții vor mai multe servicii juridice, cu costuri mai mici. Având în vedere crizele economice, clienții nu-și vor mai putea permite serviciile juridice oferite în mod tradițional. De aceea, firmele de avocatură vor trebui să facă eforturi pentru reducerea costurilor și aceasta implică abordarea inteligenței artificiale și colaborarea cu alte profesii. El face apel la „descompunerea” lucrărilor juridice în sarcini componente, dintre care cele repetitive și de rutină ar trebui întreprinse în moduri care sunt mult mai eficiente decât metodele tradiționale ale consilierilor individuali, care lucrează manual, cu tarife orare. Acest lucru ne conduce într-o lume a offshoring-ului, a externalizării, subcontractării, a delocalizării și com-

puterizării muncii bazate pe procese repetitive și către mai mulți clienți care nu mai sunt dispuși să plătească pentru consultanța oferită de avocați scumpi, în clădiri scumpe. În rezumat, aceasta este industrializarea, digitalizarea și comercializarea serviciilor juridice, conchide Susskind.

„Problema cea mai spinoasă este legată de răspunderea avocaților în contextul consultanței integrate”

Nu sunt nici pe departe un susținător al acestor transformări. Spun doar că trebuie să ne pregătim pentru că valul va veni și peste noi la un moment dat și pare destul de aproape.

De aceea, va trebui să ne gândim foarte bine cum reglementăm interprofesionalitatea, astfel încât să conservăm principiile de integritate și să ne păstrăm identitatea profesională, în contextul concurenței acerbe cu alte profesii, pentru că altfel riscurile sunt foarte mari.

Problema cea mai spinoasă este legată de răspunderea avocaților în contextul consultanței integrate.

Marile scandaluri mondiale, precum Panama Papers și mai nou Pandora Papers au adus în atenția autorităților europene modul în care unii avocați au ascuns infracțiuni sub umbrela secretului profesional, care a fost invocat pentru a acoperi mai multe servicii integrate, în realizarea unor planuri fiscale agresive.

Recent, Parlamentul European a adoptat o Rezoluție³ referitoare la Pandora Papers și implicațiile asupra eforturilor de a combate spălarea banilor, evaziunea fiscală și evitarea obligațiilor fiscale, prin care solicită o separare mai clară a consilierii juridice tradiționale și avocații care acționează în calitate de operatori financiari.

La paragraful 71 din Rezoluție se arată că operatorii unor astfel de planificări fiscale agresive, de evitare a obligațiilor fiscale și de spălare a banilor „combină adesea consultanța juridică, consultanța fiscală și serviciile de audit atunci când lucrează cu clienți corporativi și, în același timp, cu autoritățile publice”. În vederea combaterii planificării fiscale agresive, „invită din nou Comisia să emită orientări privind interpretarea și aplicarea principiului privind secretul profesional legal și să separe clar consilierea juridică tradițională și avocații care acționează în calitate de operatori financiari, în conformitate cu jurisprudența instanțelor europene”. În contextul Rezoluției, reiese că aceasta face trimitere la jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene referitoare la întinderea secretului profesional al avocatului, atunci când interferează cu alte domenii ce ies din sfera consultanței juridice legate de asistență și reprezentare⁴.

„Va trebui să definim cât mai clar domeniul rezervat avocaturii”

În condițiile în care consultanța juridică evoluează inexorabil spre o evaluare holistică a situației clientului, va trebui să evaluăm foarte bine riscurile și să conturăm foarte clar consultanța juridică tradițională, acoperită de secretul profesional.

Ne confruntăm cu atât de multe turbulențe la nivel european și global, care atentează la avocatura tradițională și aduc schimbări de paradigmă în ce privește modul de exercitare al profesiei, încât trebuie să regândim legislația profesională astfel încât să ne adaptăm noilor provocări: digitalizarea și impactul inteligenței artificiale accelerate de pandemie; comercializarea și liberalizarea avocaturii prin prisma legislației europene; concurența cu alte profesii întrucât în postmodernitate granițele dintre științe se atenuează; asaltul normelor europene asupra secretului profesional și asupra autoreglementării și nu în ultimul rând fluiditatea domeniului rezervat avocaturii care capătă contururi noi, tinzând să se extindă în anumite privințe și să se restrângă în altele.

Și pentru că am ajuns la un punct sensibil, domeniul rezervat avocaturii, din ce în ce mai amenințat de concurența acerbă cu alte profesii în mediul online, aș vrea să dezvolt acest subiect. Într-adevăr, acesta se confruntă cu o fragmentare fără precedent. Cu voie de la Comisia Europeană, apar continuu nișe în consultanța juridică, care sunt transferate altor entități: experți proprietate intelectuală, în dreptul muncii, experți în date personale, experți în dreptul consumatorilor etc. care dobândesc drepturi de consultanță juridică și de acțiune în instanță, care în mod tradițional aparțineau avocaților.

Mai nou, până la 25 decembrie 2022, România va trebui să transpună Directiva (UE) 2020/1828 din 25 noiembrie 2020 privind acțiunile în reprezentare pentru protecția intereselor colective ale consumatorilor⁵, care va permite entităților calificate, cum ar fi organizațiile consumatorilor, ONG-uri, să reprezinte grupuri de consumatori și să intenteze acțiuni în justiție, în locul avocaților.

De altfel, Comisia Europeană pune un accent foarte mare pe conturarea domeniului rezervat avocaturii și în contextul reformelor care privesc reglementarea serviciilor profesionale la nivel european⁶. Avocatura se află în centrul acestor reforme, pe considerentul că este un domeniu esențial pentru economie, dar, așa cum remarca și Comisia, nu a fost adoptată nicio reformă vizând sfera activităților rezervate avocaților în ceea ce privește dezvoltarea economiei digitale și apariția unor noi furnizori odată cu dezvoltarea tehnologiei juridice.

Încă din 2017, Comisia a formulat o serie de recomandări privind profesia de avocat⁷. Aceasta a invitat statele membre să revizuiască domeniul de aplicare al activităților rezervate avocaților și să evalueze efectele cumulative ale cerințelor privind forma de societate, deținerea de capital și parteneriatele pentru avocați. În ceea ce privește formele de societate aflate la dispoziția avocaților și a firmelor de avocatură, unele state membre au extins sfera de aplicare a posibilităților existente.

Acestea sunt transformări în sfera avocaturii europene despre care nici n-am fi îndrăznit să pomenim cu puțin timp în urmă. Probabil, România reprezintă o zonă a avocaturii tradiționale în Europa, în care principiile profesiei sunt respectate, însă nu știm cât va mai putea dura această stare de lucruri.

Tocmai de aceea, tema Congresului Avocaților din acest an reprezintă un apel colectiv către toți avocații pentru a contribui cu propuneri privind adaptarea legislației profesionale în acord cu exigențele lumii de azi. Am observat o implicare foarte mare și din partea tinerilor, ceea ce reprezintă un semn bun pentru viitorul profesiei și țin să le mulțumesc pentru aceasta. Mulțumesc de asemenea și decanilor barourilor și tuturor avocaților care s-au implicat și și-au adus aportul în dezvoltarea tematicii Congresului, organizând conferințe în plan local pentru a analiza și pentru a găsi soluții la cele mai stringente probleme ale profesiei. Pot spune că a fost un an în care confraternitatea și colaborarea conducerii UNBR cu cea a barourilor dar și cu avocații a început să dea roade.

NOTE

¹ Richard Susskind, „Tomorrow’s Lawyers. An Introduction to Your Future”, Oxford University Press, 2017.

² Richard Susskind, A Response to the More for Less Dilemma <https://thepractice.law.harvard.edu/article/speakers-corner-richard-susskind/>.

³ Rezoluția Parlamentului European din 21 octombrie 2021 referitoare la Pandora Papers: implicații asupra eforturilor de a combate spălarea banilor, evaziunea fiscală și evitarea obligațiilor fiscale, par. 76, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 184/141 din 5.5.2022.

⁴ HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) 26 iunie 2007(*) „Directiva 91/308/CEE – Prevenirea folosirii sistemului financiar în scopul spălării banilor – Obligația impusă avocaților de a informa autoritățile competente despre orice fapt care ar putea indica o spălare de bani – Dreptul la un proces echitabil – Secretul profesional și independența avocaților” Cauza

C-305/05 Ordre des barreaux francophones et germanophones și alții împotriva Conseil des ministers.

A se vedea și CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL, ATHANASIOS RANTOS, prezentate la 5 aprilie 2022, în cauza pendinte C-694/20 Orde van Vlaamse Balies, IG, Belgian Association of Tax Lawyers, CD, JU Împotriva Vlaamse Regering ([cerere de decizie preliminară formulată de Grondwettelijk Hof (Curtea Constituțională, Belgia)] „Trimitere preliminară – Cooperare administrativă în domeniul fiscal – Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Articolele 7 și 47 – Schimb automat obligatoriu de informații cu privire la modalitățile transfrontaliere care fac obiectul raportării – Secretul profesional al avocatului – Derogare de la obligația

de raportare a intermediarilor – Cerere de apreciere a validității”.

⁵ Directiva (UE) 2020/1828 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2020 privind acțiunile în reprezentare pentru protecția intereselor colective ale consumatorilor și de abrogare a Directivei 2009/22/CE (Text cu relevanță pentru SEE), publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 409/1 din 4.12.2020.

⁶ Capitolul II.4 din Comunicarea Comisiei Europene din 9 iulie 2021 privind evaluarea și actualizarea recomandărilor de reformă din 2017 în domeniul reglementării serviciilor profesionale.

⁷ Comunicarea Comisiei Europene din 10 ianuarie 2017 privind recomandările de reformă în domeniul reglementării serviciilor profesionale.

Partea I

Grupurile de lucru din cadrul UNBR: provocări, acțiuni, perspective

- „*Experiențele de până acum au dovedit necesitatea unor modificări legislative punctuale ale Legii nr. 51/1995, dar și ale legislației secundare și terțiare, Statutul profesiei de avocat, Codul deontologic*” – Av. dr. Sergiu Stănilă, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind perfecționarea legislației profesiei/ a celei cu impact asupra profesiei
- „*Prioritatea profesiei în zona de fiscalitate ține de menținerea cotei unice*” – Av. Cătălin-Daniel Fenechiu, vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind fiscalitatea profesiei de avocat
- „*Provocările majore ale GL3 au fost legate de riscurile proliferării platformelor online de intermediere avocat client și ale noilor forme de publicitate din mediul online*” – Av. dr. Ion Dragne, vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind deontologia profesiei, inclusiv privind publicitatea
- „*Principala provocare este apărarea secretului profesional în contextul evoluției reglementărilor europene privind combaterea spălării banilor*” – Av. dr. Mihai Baco, Vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind prevenirea și combaterea spălării banilor și apărarea secretului profesional
- „*Lupta cu mentalitatea conservatoare este cea mai dificilă provocare*” – Av. Antonio Iordan, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind impactul informatizării asupra profesiei de avocat
- „*Provocarea noastră cea mai mare nu este să ghicim viitorul, ci să cream acest viitor prin identificarea timpurie a tendințelor și găsirea unor soluții pentru viitorul profesiei*” – Av. Floriana Marin-Vlădulescu, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind avocatura secolului XXI
- „*Principalul obiectiv al oricărui sistem de pensii este protejarea persoanelor vârstnice*” – Prof. univ. dr. av. Ion Turculeanu, Vicepreședinte UNBR
- „*Entuziasmul cu care proiectul UNBR de promovare a educației juridice în școli a fost primit de copii și tineri, de profesori dar și de avocați ne îndeamnă să-l reevaluăm ca pe o misiune permanentă*” – Av. Luminița Ioana, coordonator al Grupului de lucru al Consiliului UNBR „Departamentul de Educație Juridică”

„EXPERIENȚELE DE PÂNĂ ACUM AU DOVEDIT NECESITATEA UNOR MODIFICĂRI LEGISLATIVE PUNCTUALE ALE LEGII NR. 51/1995, DAR ȘI ALE LEGISLAȚIEI SECUNDARE ȘI TERȚIARE, STATUTULUI PROFESIEI DE AVOCAT, CODULUI DEONTOLOGIC”

Av. dr. Sergiu STĂNILĂ

Coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind perfecționarea legislației profesiei/a celei cu impact asupra profesiei

Grupul de lucru nr. 1 al Consiliului UNBR, așa cum o arată și denumirea lui – Grup de lucru privind perfecționarea legislației profesiei și a celei cu impact asupra profesiei – are ca obiect de activitate cea mai largă și extinsă problematică. Orice propunere de modificare a legislației profesiei de avocat sau a legislației conexe cu impact asupra profesiei de avocat, dacă nu este una strict specializată care reprezintă preocuparea celorlalte grupuri de lucru, intră în analiza membrilor Grupului de lucru nr. 1.

Începând cu anul 2019, anul organizării Grupului de lucru nr. 1 în actuala sa componență, ne-am confruntat și ne confruntăm în continuare cu multiple provocări. De la propuneri de modificări punctuale ale unor prevederi legislative, la propuneri de adoptare a unei noi legi care să reglementeze profesia de avocat. Toate justificate de realitatea de zi cu zi, de experiențele avocaților în exercitarea profesiei, de necesitatea implementării unor directive europene sau a adaptării legislației profesiei noastre la deciziile pronunțate de Curtea Constituțională a României sau de Înalta Curte de Casație și Justiție. De asemenea, am analizat și analizăm solicitări din partea barourilor de emitere a unor puncte de vedere, care ulterior au stat la baza adoptării de către Consiliul UNBR a unor decizii interpretative ale dispozițiilor Statutului profesiei de avocat.

Grupul de lucru nr. 1, pe care cu responsabilitate și onoare îl coordonez, a lucrat și lucrează în mod continuu, toți membrii săi fiind foarte implicați în activitatea pe care ne-am asumat-o. Am convocat și desfășurat ședințe de lucru, de cele mai multe ori cu frecvență săptămânală, în care se analizează materialele luate, se fundamentează concluzii, se redactează rapoarte. Am invitat la ședințe colegii avocați din țară, care au înaintat în cadrul Congresului Avocaților din anul 2021, propuneri de modificare legislativă, pentru a-și susține aceste inițiative. De asemenea, Președintele UNBR, domnul avocat dr. Traian Briciu a fost invitat și a participat în mod activ la multe dintre ședințele noastre. Toate rapoartele întocmite de noi sunt

înaintate Consiliului UNBR și Comisiei Permanente a UNBR.

Este dificil să realizez o ierarhie a acțiunilor programate sau pe care le vom aborda în perioada care urmează, toate fiind în mod evident importante, dar totuși cred că într-un asemenea clasament pe primul loc se situează activitatea de elaborare a proiectului de modificare a Legii nr. 51/1995. Au fost mai multe discuții în legătură cu acest subiect, respectiv dacă este necesară o nouă lege a profesiei de avocat sau dacă este suficientă o modificare a prevederilor legale și statutare care s-au dovedit a nu mai fi suficiente, raportat la ordinea socială actuală. S-a cristalizat opinia majoritară în sensul actualizării și modificării unor prevederi din Legea nr. 51/1995. Firește, nu vom neglija și celelalte proiecte, respectiv raportarea unor opinii juridice pe problemele ridicate de barouri sau de către avocați.

Experiențele de până acum au dovedit necesitatea unor modificări legislative punctuale ale Legii nr. 51/1995, dar și ale legislației secundare și terțiare, Statutul profesiei de avocat, Codul deontologic.

Orice discuție în această direcție trebuie însă să pornească de la următoarea particularitate: avocații nu au cerut și nu au militat niciodată pentru obținerea unor privilegii legislative sau a unor *imunități*, cum au fost numite modificările realizate în anul 2017, pentru ei.

Protecția, recunoașterea și respectarea profesiei de avocat și a profesionistului avocat, înseamnă protecția justițiabilului, a drepturilor și intereselor sale legitime.

Fără un profesionist avocat care să își poată exercita profesia de avocat în mod liber, sigur și beneficiind de toate garanțiile legale, nu se poate imagina actul de justiție.

Dacă factorii decizionali sau opinia publică nu înțeleg acest lucru, justițiabilul nu mai beneficiază practic de nicio garanție procesuală, care ar rămâne doar formal recunoscută la nivel legislativ.

Firește, pașii înainte realizați până în prezent prin modificările anterioare, în special cele implementate prin Legea nr. 25/2017, trebuie perpetuați și perfecționați.

S-au vehiculat ca fiind necesare modificări în materia protejării supreme a secretului profesional și a confidențialității relației avocat-client, ambele de esența profesiei de avocat, în materia rolului și poziției avocatului în procesul judiciar, acesta fiind exonerat de răspundere pentru susținerile sale și pentru opiniile și consultațiile juridice acordate, neputând fi identificat

sau confundat în niciun context și fără nicio excepție cu clientul său. De asemenea, se discută despre modificări și în ceea ce privește organizarea administrativă a profesiei de avocat, la nivel local și, respectiv, național, despre modificări în ceea ce privește competențele organelor profesiei de avocat. Nu în ultimul rând, trebuie să ne adaptăm progresului tehnologiei, implementând inteligența artificială în organizarea și exercitarea profesiei de avocat, găsind cele mai potrivite și în același timp eficiente reglementări.

În încheiere, vreau să mulțumesc colegilor mei din cadrul Grupului de lucru nr. 1 al Consiliului UNBR, pentru disponibilitatea arătată, pentru contribuțiile la rezultatele grupului de lucru. Vreau să mulțumesc, de asemenea, Președintelui UNBR, domnului avocat dr. Traian Briciu, pentru sugestiile și sfaturile cu care a contribuit la activitatea grupului de lucru, colegilor din cadrul Comisiei Permanente a UNBR și Consiliului UNBR, pentru colaborarea și deschiderea arătată activității noastre. Nu în ultimul rând, colegilor avocați care ne-au transmis propuneri de modificare și îmbunătățire a legislației profesiei de avocat.

De asemenea, vreau să vă asigur că ne vom continua misiunea acordată de Consiliul UNBR, încercând să contribuim și noi la recunoașterea și respectarea rolului și poziției avocatului în societate și în procesul judiciar.

„PRIORITATEA PROFESIEI ÎN ZONA DE FISCALITATE ȚINE DE MENȚINEREA COTEI UNICE”

Av. Cătălin-Daniel FENECHIU

Vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind fiscalitatea profesiei de avocat

Aria de activitate a Grupului de lucru nr. 2 – Fiscalitatea profesiei – are ca principal obiectiv identificarea de soluții pentru ca avocații să aibă un regim fiscal cât mai bun. Din fericire, în această perioadă, regimul fiscal aplicabil profesiei este unul favorabil avocaților, atât taxarea venitului – astăzi 10% cât și contribuția de sănătate – care se plătește la salariul minim pe economie, fiind de natură să stimuleze atât activitatea avocațială, cât și veniturile confrăților.

Indiscutabil, există și anumite aspecte a căror rezolvare favorabilă – și aici mă refer la regimul deductibilităților sau perioada repausului pentru refacerea capacității de muncă, ar genera satisfacție în rândul confrăților.

Bunăoară, ne-am dori deducerea integrală a cheltuielilor legate de combustibil, amortizarea accelerată a primului sediu achiziționat de formele de exercitare, posibilitatea tratării fiscale a formelor de exercitare asemenea microîntreprinderilor – și mă refer aici la impozit forfetar de 1-3%, eliminarea TVA-ului pentru serviciile de asistență – reprezentare a persoanelor fizice și așa putea continua.

Cum toate aceste deziderate ale profesiei pot fi realizate doar prin modificări legislative, care depind exclusiv de strategiile guvernamentale și voința politică, menționez că suntem într-un dialog permanent, atât cu decidenții politici, cât și cu cei guvernamentali – Prim-ministru, Ministerul Justiției, Ministerul Finanțelor Publice.

Chiar în această perioadă, UNBR, prin intermediul confrăților care sunt astăzi parlamentari, a inițiat o propunere legislativă de modificare a Codului Fiscal prin care, pentru perioada de repaus a capacității de muncă să își poată deduce din impozitul pe venit a 12 partea din venitul net realizat în anul precedent dar nu mai mult decât valoarea salariului mediu brut.

Avem în vedere mai multe inițiative de acest gen care vor fi promovate atunci când există premise ca acestea să se concretizeze.

Indiscutabil, prioritatea profesiei în zona de fiscalitate ține de menținerea cotei unice. Nu de alta dar, cu siguranță, confrății cu vechime mai mare în profesie, își amintesc de perioada impozitului progresiv când

la 100 de lei încasați, plăteam taxe, impozite și contribuții de aproape 80 de lei.

Cred că menținerea cotei unice este un deziderat al profesiei.

Evident, acțiunile noastre vor viza, în continuare prioritățile stabilite, respectiv îmbunătățirea regimului deductibilităților, eliminarea TVA-ului la persoane fizice, posibilitatea asimilării formelor de exercitare a profesiei, IMM-urilor – inclusiv pentru a accesa fonduri europene și guvernamentale. Avem o serie de obiective, lucrăm cu avocații parlamentari, dialogăm cu mediile guvernamentale și politice, și încercăm să facem regimul fiscal cât mai prietenos pentru avocați.

Cu siguranță, și legea noastră trebuie să evolueze în raport de evoluția vremurilor. Noile realități, generate de contextul pandemic, de progresul tehnologic și digitalizare, de evoluția și modificarea anumitor obiceiuri culturale, de dezvoltare a profesiei, de impactul

specializării, de globalizare și, nu în ultimul rând de reglementările internaționale, europene și naționale cu privire la terorism, spălarea banilor și GDPR și-au pus și își pun în continuare amprenta asupra profesiei.

Da, eu cred că legea nr. 51/1995 trebuie adaptată realității dar dacă vrem doar o adaptare sau o lege nouă, trebuie să decidă profesia, printr-o decizie a Consiliului UNBR, după un dialog deschis și transparent în interiorul profesiei și care să țină cont de toate prioritățile avocaților.

În încheiere vreau să le mulțumesc colegilor din „GL 2 – Fiscalitatea Profesiei” – av. Silvana Racoviceanu, av. Teodora Calipetre și av. Constantin Șerban, colegilor din Comisia Permanentă și din Consiliul UNBR pentru buna colaborare și nu în ultimul rând confrăților parlamentari care ne-au susținut în demersurile inițiate. Nu în ultimul rând un gând special pentru Robert Cazanciuc, a cărui implicare în sprijinirea profesiei a devenit o constantă.

„PROVOCĂRILE MAJORE ALE GL3 AU FOST LEGATE DE RISCURILE PROLIFERĂRII PLATFORMELOR ONLINE DE INTERMEDIERE AVOCAT CLIENT ȘI ALE NOILOR FORME DE PUBLICITATE DIN MEDIUL ONLINE”

Av. dr. Ion DRAGNE

Vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind deontologia profesiei, inclusiv privind publicitatea

Principala provocare pentru GL 3 a fost și este încă proliferarea platformelor online de intermediere avocat client în perioada pandemiei, care au pus probleme în privința riscurilor deontologice, inclusiv în ceea ce privește promovarea avocaților și publicitatea pe aceste platforme.

Încă de la început, am realizat că utilizarea platformelor online de către avocați poate afecta regulile profesionale de conduită și profesia în sine dacă nu îi vom coordona în aceste demersuri, legale de altfel, prin Regulamentul (UE) 2019/1150 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 iunie 2019 privind promovarea echității și a transparenței pentru întreprinderile utilizatoare de servicii de intermediere online și OUG nr. 23 din 31 martie 2021 privind măsurile de punere în aplicare a Regulamentului (UE) 2019/1.150 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 iunie 2019 privind promovarea echității și a transparenței pentru întreprinderile utilizatoare de servicii de intermediere online, precum și pentru modificarea și completarea Legii concurenței nr. 21/1996.

În legătură cu platformele de intermediere avocat client în mediul online, au apărut o serie de probleme legate de independența, demnitatea, încrederea și integritatea avocatului, întrucât există riscuri de interferență a furnizorilor de platforme în relația avocatului cu clientul. Și există riscuri și mai mari ca acești furnizori să controleze piața avocaturii. Dacă furnizorul platformei de intermediere face regulile acesteia, sunt dubii că se ca putea garanta secretul profesional, sunt riscuri că nu se va evita conflictul de interese, atâta vreme cât cunoașterea clientelei apare mai dificilă în mediul online, dar mai ales în situația în care furnizorul de platformă este deținut de o parte care ar putea fi implicată indirect într-un caz.

Nu vom putem garanta libera alegere a avocatului în condițiile în care ierarhizarea acestora pe platforme este făcută de algoritmi și eventual de sumele plătite pentru pachetele promoționale, impuse de proprietarul

platformei? Cum putem identifica publicitatea înșelătoare a avocaților înscrși pe aceste platforme? De asemenea, aceste platforme ar putea să practice publicitatea comparativă, prin punctaje și referințe ale clienților, o formă de publicitate care este interzisă. Cum facem cu regulile privitoare la onorarii, care interzic partajarea acestora cu non avocați, dar care, uneori, cer comisioane din onorariu pentru intermediere? Mai sunt multe probleme legate de responsabilitatea avocaților și a proprietarilor de platforme.

Toate aceste aspecte au fost îndelung dezbătute în cadrul grupului de lucru GL 3, de la principiile privind relația avocatului cu editorul de platformă și protecția secretului profesional până la problemele care țin de practicile comerciale neloiale și respectarea transparenței și a echității impuse de noile reglementări europene cu privire la platformele de intermediere online.

O altă provocare majoră a fost legată de publicitate, pentru că prevederile statutului avocaților în acest sens deveniseră anacronice în contextul concurenței acerbe cu alte profesii, mai ales cu cele din domeniul financiar, care tot mai des, lansează oferte de consultanță integrate împreună cu avocații. Aceste profesii își fac

o publicitate agresivă în mediul online, punând în umbră avocații constrânși de reguli deontologice cu privire la publicitate, care au devenit rigide.

Au fost foarte multe ședințe ale GL3, în care am urmărit formularea de propuneri privind compatibilizarea regulilor publicității profesionale prin prisma modificării și completării Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat prin Legea nr. 25/2017; Consiliul UNBR, întrunit la 10-11 septembrie 2021 a considerat că este necesară integrarea în Statutul profesiei a propunerilor GL3 sub forma unor instrumente flexibile, care să poată fi adaptate evoluției accelerate a noilor forme de comunicare în mediul online, precum și noilor reglementări privind oferta serviciilor avocațiale pe platformele de intermediere online.

Astfel că, în principal, rezultatele activității GL3 s-au concretizat în Hotărârea Consiliului UNBR

nr. 195 din 10-11 septembrie 2021 privind modificarea și completarea Statutului profesiei de avocat referitor la publicitate, „Ghidul privind utilizarea platformelor on-line de către avocați” (anexa 1), „Ghidul de bune practici privind publicitatea avocatului și a formelor de exercitare a profesiei” (anexa 2), publicată în Monitorul Oficial nr. 1055 din 4 noiembrie 2021.

GL3 va continua monitorizarea publicității avocaților în mediul online, precum și a evoluției platformelor de intermediere avocat client în plină expansiune și va propune măsurile necesare pentru afirmarea avocaților în noile contexte concurențiale. Analizarea tipologiei de derapaje deontologice sesizate în exercitarea profesiei de avocat privind concurența neloială, racolarea de clientelă, comunicarea etc și înaintarea de propuneri privind modificarea/completarea legislației incidente sau privind măsurile ce trebuie adoptate de organele de conducere a profesiei.

„PRINCIPALA PROVOCARE ESTE APĂRAREA SECRETULUI PROFESIONAL ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI REGLEMENTĂRIILOR EUROPENE PRIVIND COMBATAREA SPĂLĂRII BANILOR”

Av. dr. Mihai BACO

Vicepreședinte UNBR, coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind prevenirea și combaterea spălării banilor și apărarea secretului profesional

Problematica GL 7 este foarte complexă întrucât, după cum bine știți, legislația europeană pentru combaterea spălării banilor are o strânsă legătură cu secretul profesional. De fapt, această legislație, împreună cu cea privind combaterea terorismului, au adus primele breșe în concepția secretului profesional absolut, din țările de drept continental.

Așadar, principala provocare este apărarea secretului profesional în contextul evoluției reglementărilor europene privind combaterea spălării banilor.

În ce privește provocările de actualitate cu care se confruntă GL7, acestea se referă la intrarea României în cea de-a V-a Rundă de Evaluare Mutuală realizată de Comitetul Selectat de Experți pentru Evaluarea măsurilor de combatere a spălării banilor – MONEYVAL, ale Consiliului Europei. În ianuarie 2022, ONPCSB a comunicat către UNBR două chestionare MONEYVAL, pentru a fi completate în calitate de organism de autoreglementare, și anume: chestionarul de eficiență și chestionarul de conformitate tehnică. Consider că acestea reprezintă o provocare deoarece la finalul evaluării MONEYVAL vor fi formulate recomandări de modificare / completare a legislației naționale în funcție de rezultatul acestei evaluări. Prin urmare, în ceea ce privește profesia de avocat, este important să nu fie identificate vulnerabilități nerezolvate, care să conducă la anumite propuneri legislative cu impact negativ în ceea ce privește secretul profesional și exercitarea profesiei, în general.

Astfel, printre obiectivele GL7 se numără menținerea relației cu Oficiul Național de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor (ONPCSB), în vederea comunicării chestionarelor de conformitate tehnică și de eficiență a sistemului CSB/CFT, completate de către UNBR și evaluarea răspunsurilor formulate de către UNBR, astfel încât acestea să respecte principiul păstrării secretului profesional din legislația profesiei de avocat.

De asemenea, avem în vedere elaborarea, la nivel național, a normelor sectoriale în scopul cunoașterii

clientelei și a identificării beneficiarului real. Obligația evaluării naționale a riscurilor de spălare a banilor și de finanțare a terorismului este consacrată la nivel internațional prin dispozițiile Directivei a IV și a V-a privind prevenirea și combaterea spălării banilor și a finanțării terorismului, precum și în instrumente precum Recomandările FATF (Financial Action Task Force).

Au avut loc o serie de sesiuni de instruire a avocaților, organizate de către ONPCSB în parteneriat cu INPPA, cu privire la obligațiile prevăzute de Legea nr. 129/2019, care au fost monitorizate de GL7. De asemenea, GL7, prin membrii săi, a participat la o serie de conferințe tematice referitoare la combaterea spălării banilor. Dl. avocat Danny Bardan, în calitate de membru al Consiliului UNBR, a susținut tema „Secretul profesional al avocatului în raport de Legea nr. 129/2019”, în cadrul Conferinței „Prevenirea și combaterea spălării banilor. Impactul noii legi asupra profesiilor liberale” organizată de Universul Juridic. Totodată, am participat în calitate de vicepreședinte al UNBR și coordonator al GL7 împreună cu dl. avocat Danny Bardan la dezbaterile organizate de

Baroul Suceava, în parteneriat cu U.N.B.R., având ca temă principală „Impactul reglementărilor naționale și europene în materia prevenirii și a combaterii spălării banilor asupra profesiei de avocat”.

În continuare, avem în vedere elaborarea la nivelul UNBR a unei proceduri de cunoaștere a clientelei și de identificare a beneficiarului real, accesibilă avoca-

ților, care îndeplinesc cerințele prevăzute de art. 5 alin. (1) lit. f) din Legea nr. 129/2019. Această procedură va avea ca scop principal protejarea avocatului în raport de dispozițiile Legii nr. 129/2019 și în raport de relațiile contractuale cu clientul său, concomitent cu protejarea secretului profesional al avocatului.

„LUPTA CU MENTALITATEA CONSERVATOARE ESTE CEA MAI DIFICILĂ PROVOCARE”

Av. Antonio IORDAN

Coordonatorul Grupului de lucru al Consiliului UNBR privind impactul informatizării asupra profesiei de avocat

Dacă este să vorbim despre provocări, m-aș referi în primul rând la „lupta cu schimbarea mentalității” sau lupta cu un anumit confort, inerție pe care o au în general oamenii atunci când sunt puși în fața unor modificări ale vechiului mod de lucru. Această provocare nu ne este specifică nouă avocaților, dar cred că noi excelăm în a ne opune atunci când e vorba să ieșim din starea conservatoare și să creăm loc pentru nou.

Lupta cu mentalitatea conservatoare este cea mai dificilă provocare și în acești doi ani pot să spun că, deși nu ne putem declara învingători, putem afirma fără a exagera că nu există membru al Consiliului Uniunii care să nu fi auzit sau să nu cunoască despre activitatea grupului.

Întrucât noi nu suntem creatori sau inovatori în zona de activitate a grupului, nu pot afirma că putem numi provocări activitățile sau acțiunile prin care identificăm tehnologiile pe care să le avem în vedere și pe care să le prezentăm pentru a fi avute în vedere, înșușite sau acceptate că fiind benefice corpului profesional.

O provocare ar fi găsirea unor modalități prin care să reușim cooptarea a cât mai multor colegi în identificarea instrumentelor care să îmbunătățească abilitățile digitale ale colegilor noștri, înțelegând că scopul acestui grup este în principal să acționeze ca o interfață între corpul profesional și organele de conducere și care, în acest sens, trebuie să primească inițiative, să le preia și să le prezinte pe cele care sunt cu adevărat benefice avocaților ca și corp profesional, nu în practicile lor individuale. Consider că după ce grupul se va coagula și dezvolta, nu ar fi exclusă și acoperirea unor activități care să vizeze identificarea unor instrumente sau tehnologii care să ajute sau să fie utilizate de avocați în practica lor individuală. Din păcate, în cei doi ani de funcționare nu au existat inițiative în afara celor venite de la membrii grupului, fapt care mă face să consider că nu ne-am realizat scopul în totalitate.

Unul din principalele obiective, așa cum am spus și mai sus, este să găsim soluții de promovare a activității acestui grup pentru a putea primi un input cât mai mare de informații de la colegi pentru că astfel să ne putem realiza scopul.

În paralel, căutăm să finalizăm proiectele pe care le avem în lucru: finalizarea platformei avocat – client, crearea unei identități digitale a avocatului, integrarea tabloului avocaților în motorul de căutare al Comisiei Europene, identificarea unor soluții prin care să poate fi finanțată componente de digitalizare prin fonduri europene, analiza impactului noii legi privind interoperabilitatea precum și asigurarea suportului Comisiei Permanente sau a Consiliului Uniunii în toate aspectele care vizează problematici în zona digitală.

În urmă analizelor efectuate până acum, considerați că Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat ar trebui modificată, adaptată noilor realități? Dacă da, care ar fi cele mai importante aspecte în acest sens?

În activitatea noastră au fost ridicate o serie de probleme care necesită modificarea legislației primare și/sau secundare care vizează organizarea și funcționarea avocaturii în România, cele mai importante probleme fiind identificate în procesul de evaluare și de luare a deciziei planului de dezvoltare a platformei avocat-client și sunt legate de posibilitatea avocatului de a încheia CAJ de la distanță, prin intermediul unei platforme digitale precum și de a asigura servicii avocațiale prin intermediul unei platforme, încasarea onorariului etc.

Pentru că aceste discuții să poate fi analizate în cadrul grupurilor de lucru și a corpului profesional în ansamblu, pentru moment s-a decis ca platforma să fie realizată într-o prima versiune fără aceste facilități urmând că în funcție de evoluția acestor analize și adaptarea legislației să putem trece în faza a doua a dezvoltării.

Cu titlu general, este evident că suntem conștienți de necesitatea adaptării aspectelor care în actuala reglementare intră în coliziune cu modul în care profesia se va dezvolta și că vom fi printre cei care vom sesiza aceste neconformități și vom propune modificări în consecință.

„PROVOCAREA NOASTRĂ CEA MAI MARE NU ESTE SĂ „GHICIM” VIITORUL, CI SĂ CREĂM ACEST VIITOR PRIN IDENTIFICAREA TIMPURIE A TENDINTELOR ȘI GĂSIREA UNOR SOLUȚII PENTRU VIITORUL PROFESIEI”

Av. Floriana MARIN-VLĂDULESCU

Baroul Vâlcea, membru al Comisiei Permanente, coordonator al Grupul de lucru al Consiliului UNBR privind avocatura secolului XXI

Provocările cu care se confruntă profesia astăzi sunt și provocări pentru Grupul de lucru al Consiliului UNBR privind avocatura secolului XXI (GL5). Trecem printr-o perioadă de schimbări accelerate, apar crize continue la nivel global care se repercutează asupra devenirii profesiei, pentru că nu mai suntem izolați de granițe.

Pandemia a avut și are în continuare efecte economice și trebuie să identificăm mijloace de a face față unor astfel de crize pentru că vedem bine că acestea se înmulțesc și sunt tot mai greu de preconizat și de controlat. Tot criza COVID-19 a dus la o digitalizare rapidă și accentuată care aduce schimbări majore în modul de comunicare al avocaților cu instanțele și cu clienții, la „democratizarea” dreptului și intensificarea concurenței cu alte profesii, inclusiv prin apariția unui nou mod de livrare al serviciilor avocațiale prin intermediul platformelor de intermediere a serviciilor. Terorismul este o altă criză mondială din anii precedenți care a dus la breșe profunde în secretul profesional, pilonul de bază al profesiei noastre. Legislația profesională se globalizează și odată cu aceasta și avocatura. La nivelul Comisiei Europene sunt tendințe de uniformizare a normelor ce privesc avocatura în special în direcția liberalizării pieței avocaturii și a comercializării acesteia.

Prin urmare, tot ce se întâmplă în lume se virusează peste tot pentru că suntem interconectați la nivel global.

Am enumerat numai câteva dintre problemele cu care ne confruntăm, dar acestea vor avea efecte pe termen lung și vor schimba definitiv cursul profesiei. De aceea, provocarea noastră cea mai mare nu este să „ghicim” viitorul, ci să cream acest viitor prin identificarea timpurie a tendințelor și găsirea unor soluții pentru viitorul profesiei.

Obiectul de activitate al grupului de lucru GL5 presupune o monitorizare continuă a evoluției profesiei de avocat și a pieței avocaturii pentru a observa schimbările și a propune măsuri în consecință.

Cu siguranță, este necesar un studiu sociologic al acestor aspecte, astfel încât realizarea acestuia ar fi o prioritate. Trebuie să știm direct de la sursă ce așteaptă avocații dar și beneficiarii serviciilor juridice, astfel încât aceștia și barourile să poată dispune de repere și informații esențiale pentru a-și putea crea strategiile și reformele care să le permită să dețină controlul viitorului lor în profesie.

Ne dorim să implicăm cât mai mult tinerii în activitatea noastră pentru a afla viziunea lor asupra viitorului profesiei, întrucât ei înțeleg mai bine efectele evoluției tehnologice și impactul acestora asupra profesiei. Cel mai important element care trebuie adus în profesie este *digitalizarea*. Aceasta trebuie să fie complementară educației avocaților în deprinderea și înțelegerea soluțiilor digitale, care le pot ușura foarte mult munca.

De asemenea, o proiecție a evoluției profesiei de avocat nu poate fi privită izolat, ci în raport de evoluția sistemului judiciar și a profesiilor liberale, astfel încât trebuie să intensificăm colaborarea cu Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii, Uniunea Profesiilor Liberale din România pentru a corela strategiile sau predicțiile lor cu cele legate de profesia noastră.

Trebuie să conturăm mai bine domeniul rezervat avocaturii, întrucât mediul online a adus o concurență acerbă cu alte profesii, cererea de servicii integrate

este în creștere astfel încât va trebui să stabilim mai clar cum vom colabora în continuare cu alți profesioniști pentru a satisface această cerere.

Deci, evoluția profesiei este investigată sub mai multe aspecte: al performanței economice, al impactului tehnologiei, al concurenței și al presiunii exercitate de alte profesii, al evoluției demografice și, bineînțeles al tendințelor reglementărilor europene și chiar al tendințelor globale.

Evident că toate aceste schimbări despre care am vorbit mai devreme se vor regăsi și în evoluția legislației profesionale, iar aceasta va trebui să devină mai

flexibilă pentru a se adapta continuu schimbărilor accelerate.

Scopul principal al Uniunii Naționale a Barourilor din România este de a acționa în așa fel încât profesia de avocat să fie capabilă să se adapteze în raport de impactul generat asupra acesteia de factorii economici, social-politici, modificarea continuă a legislației, de așteptările corpului profesional, dar și ale beneficiarilor serviciilor juridice, astfel încât atât aceștia cât și barourile să-și poată crea strategii și reforme, care să le permită să dețină controlul viitorului lor în profesie.

„PRINCIPALUL OBIECTIV AL ORICĂRUI SISTEM DE PENSII ESTE PROTEJAREA PERSOANELOR VÂRSTNICE”

Prof. univ. dr. av. Ion TURCULEANU
Vicepreședinte UNBR

În cuvântul pe care l-am avut la Congresul Electiv din anul 2019, făceam trimitere la o frumoasă poezie a unui mare poet brazilian, Mario de Andrade, intitulată „*Timpul prețios al persoanelor mature*”.

Nu am uitat în toată activitatea mea de vicepreședinte al UNBR acele versuri și am încercat să țin cont de aceste învățături de fiecare dată când a trebuit să hotărâsc ceva.

În calitate de Vicepreședinte U.N.B.R., cu atribuții privind buna organizare și funcționare a Casei de Asigurări a Avocaților din România (C.A.A.), am acordat o atenție deosebită modului în care aceasta a asigurat coordonarea, îndrumarea și controlul activității filialelor C.A.A. în scopul aplicării unitare a legislației în domeniul specific și al realizării integrale a sarcinilor și atribuțiilor ce îi revin, participând activ la ședințele Consiliului de Administrație al C.A.A. și formulând propuneri importante pentru sistem.

Activitatea CAA din ultimul an se regăsește în numeroase hotărâri și decizii ale CAA toate având în prim-plan interesul avocaților și al sistemului lor de pensii. Iată câteva dintre ele:

1. Propunere privind aprobarea acordării unor facilități avocaților cu probleme de sănătate care solicită tratament la Complexul Balnear și de Recuperare al C.A.A. Techirghiol, propunere aprobată atât de Consiliul de administrație al C.A.A. cât și de Consiliul U.N.B.R., urmând ca la Congresul avocaților din acest an să fie aprobată și finanțarea necesară.

2. Implementarea în toate filialele C.A.A. a Programului informatic „Gestiune avocați” și a Programului de evidență contabilă „Saga”;

3. Am propus C.A.A. să-și reconfigureze site-ul și să-l populeze cu mai multe informații utile avocaților și să determine filialele C.A.A. de a avea site-uri proprii sau secțiuni dedicate pe site-urile barourilor, pornind de la importanța și rolul site-ului pentru o organizație. Azi C.A.A. are un site modern, ușor accesibil și actualizat permanent iar dacă veți accesa www.caav.ro vă veți convinge de acest lucru.

4. Pornind de la nevoia de a ne construi din timp un viitor sigur și liniștit bazat pe încredere și pe cunoaștere am propus reeditarea într-o formă nouă a „Ghidului practic” – ediția 2021, în care sub denumirea „Drepturile și obligațiile avocaților în sistemul

propriu de pensii și asigurări sociale” au fost prezentate noutăți, explicații și exemple de calcul a pensiilor din toate categoriilor și a altor drepturi de asigurări sociale. Ghidul a fost editat în format fizic și transmis filialelor, dar se află publicat și pe site-ul C.A.A.

5. Luând în considerare bunele practici am propus mediatizarea la nivelul tuturor filialele C.A.A. a posibilităților pe care le au avocații de a plăti contribuțiile lunare prin viramente bancare către filialele C.A.A., având ca model Filiala București.

6. Elaborarea și aprobarea Regulamentului de regularizare anuală a contribuțiilor la fondurile C.A.A. Proiectul Regulamentului de regularizare anuală a contribuțiilor la fondurile sistemului C.A.A. în funcție de veniturile brute anuale efectiv realizate din onorarii de avocați, realizat de C.A.A., a fost înaintat pentru a fi supus dezbaterii și aprobării Consiliului U.N.B.R., în conformitate cu prevederile art. 17 alin. (3) din Statutul C.A.A. Proiectul a fost aprobat prin Hotărârea U.N.B.R. nr. 145/12 aprilie 2021.

7. Protocol încheiat cu Casa Națională de Pensii Publice

Protocolul privește colaborarea în beneficiul membrilor asigurați ai sistemului de pensii al avocaților gestionat de C.A.A., pentru evaluarea capacității de muncă, în scopul stabilirii gradului de invaliditate de către medicul specializat în expertiză medicală a capacității de muncă din cadrul C.N.P.P., astfel cum este prevăzut în Legea nr. 72/2016 privind sistemul

de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților, în baza criteriilor și normelor stabilite în temeiul Legii nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, cu modificările și completările ulterioare.

8. Implicarea Președinților Consiliilor de administrație din Filialele C.A.A. și a Decanilor Barourilor în conturarea unei strategii a C.A.A.

Conducerea C.A.A., pornind de la situația actuală a sistemului, realitățile economico-sociale, a formulat 10 întrebări și a solicitat sprijin conducerii filialelor și barourilor ca prin răspunsurile formulate să contribuie la conturarea unei strategii necesare sustenabilității și viabilității sistemului care să includă în primul rând un orizont adecvat de diminuare a deficitului înregistrat de sistem. Răspunsurile primite au contribuit la formularea unor propuneri pentru realizarea unei strategii la nivelul C.A.A.

9. Elaborarea și aprobarea Planului de control al Filialelor C.A.A. pe anul 2021.

10. Implicarea în aplicarea unitară a prevederilor O.U.G. nr. 30/2020 și a O.U.G. nr. 226/2021 privind cota de contribuție pe care au trebuit să o plătească avocații asupra indemnizațiilor primite din bugetul de stat în timpul pandemiei de Coronavirus.

Au fost realizate mai multe activități dintre care:

- Participarea în Parlamentul României la discuțiile privind Plx 284/2020;
- Transmiterea de adrese către Ministerul de Finanțe și către U.N.B.R.;
- Modificarea programului informatic pentru a permite introducerea în aplicație a cotei de contribuție de 25% asupra indemnizației primite;
- Formularea și transmiterea către filiale a unui număr de 6 materiale ce conțineau instrucțiuni de aplicarea acelor două acte normative precum și punctele de vedere ale C.A.A.

11. Pornind de la importanța unui mod de lucru unitar la nivelul tuturor filialelor C.A.A., de la implicarea Președinților filialelor C.A.A., a Decanilor Barourilor în identificarea soluțiilor pentru un sistem sustenabil, adecvat și durabil, am propus organizarea unor întâlniri de lucru zonale la care participanții au discutat despre realitățile, provocările și perspectivele sistemului propriu de pensii și asigurări sociale ale avocaților. Au fost organizate 5 asemenea întâlniri la Dolj, Cluj, Alba, Suceava și Constanța. Întâlnirile de lucru s-au bucurat de un real succes.

12. Modificarea Organigramei și suplimentarea numărului de personal la nivelul C.A.A.

C.A.A. trebuie să acorde o atenție deosebită îmbunătățirii sustenabilității sistemului de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților, politicii investiționale, bunei gestionări a resurselor financiare

ale sistemului, pentru creșterea gradului de încredere în sistem, pentru creșterea gradului de conformare și pentru creșterea interesului generației avocaților tineri față de beneficiile sistemului.

Toate acestea nu pot fi realizabile la un nivel de performanță și profesionalism adecvat importanței sistemului de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților fără un număr corespunzător de personal la nivelul C.A.A., cu un grad ridicat de pregătire profesională care să fie dedicat acordării de asistență tehnică și legislativă în aplicarea instrucțiunilor și punctelor de vedere, informatizării sistemului, administrării bazelor de date, controlului filialelor, verificării stabilirii și plății pensiilor și alte activități importante și necesare unei bune funcționări și administrări.

13. Realizarea unor analize complexe a realităților din sistem precum și identificarea unor soluții care au condus la elaborarea materialului înaintat spre analiză și aprobare Comisiei Permanente a U.N.B.R. intitulat „Propuneri pentru reformarea sistemului de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților”

14. Organizarea mai multor întâlniri de lucru cu reprezentanții unor societăți de investiții pentru identificarea celor mai bune soluții de diversificare a portofoliului C.A.A.

Au răspuns invitațiilor reprezentanții a 3 administratori mari de gestiune de fonduri de investiții: Raiffeisen Asset Management, Erste Asset Management (BCR), BRD Asset Management.

Din prezentările efectuate și din discuțiile purtate a rezultat importanța construirii unui portofoliu de investiții precum și impactul includerii acțiunilor într-un portofoliu diversificat:

A. Randamentul așteptat:

- Pe termen lung randamentul acțiunilor este superior celorlalte clase de active „clasice” (acțiuni, obligațiuni/titluri de stat, depozite/cont curent): randament acțiuni „randament obligațiuni” randament depozite;
- Dintre clasele de active „clasice”, acțiunile au protejat cel mai bine portofoliul împotriva inflației;
- Potențialul de randament al claselor de active „clasice” este relativ redus din punct de vedere istoric (mediu de dobânzi scăzute);
- În cazul unei schimbări de trend în ceea ce privește randamentul obligațiunilor și titlurilor de stat (în sensul creșterii), impactul asupra portofoliului va fi negativ pe termen scurt, ca urmare a marșării la piață;
- Piața locală de acțiuni are în continuare un potențial mare de creștere, pe termen lung;
- Nivelul actual al dobânzilor și randamentelor la titlurile de stat ridică provocări majore pentru fondurile de tipul „beneficii definite”.

B. Riscul portofoliului

• Riscul investițiilor în acțiuni este mai mare decât cel al investițiilor în obligațiuni dar această creștere a riscului este justificată de impactul pozitiv asupra randamentului așteptat;

• Riscul investițiilor în acțiuni poate fi redus prin diversificare;

• Diversificarea poate fi obținută ușor prin investirea în fonduri de acțiuni, cu expunere diversificată pe piața locală;

• Riscul portofoliului poate fi „controlat” prin intrarea treptată în piață;

C. Lichiditate

• Investițiile în acțiuni (piața primară) sau fonduri de acțiuni (care investesc în piața primară) sunt lichide și pot fi lichidate în termen de câteva zile;

D. Orizontul de timp

• Având în vedere obligațiile viitoare ale sistemului de pensii, consideră că orizontul de timp este unul lung (10 ani de exemplu). Acest orizont de timp, permite evitarea situației în care dezinvestirea va avea loc într-un moment de cădere a piețelor

E. Alte considerente:

• Fondurile de Pensii din Pilonul II sunt cel mai mare investitor în Bursa de la București; o parte semnificativă a „economiiilor” populației sunt deja investite în acțiuni; 25% din activele fondurilor sunt investite în acțiuni;

În urma analizelor efectuate și discuțiilor purtate, Consiliul de Administrație al C.A.A. a hotărât să investească, inițial o sumă mică din fondul de funcționare, în unități de fond pentru a face primul pas spre diversificarea portofoliului și obținerea unor rate superioare de randament celor obținute din investirea disponibilului în titluri de stat.

15. Încheierea contractului de extindere a Societății Balneare și de Recuperare a C.A.A. de la Techirghiol. Contractul a fost semnat la data de 10.11.2021 între C.A.A. în calitate de beneficiar și S.C. Civicon Inter SRL, în calitate de antreprenor. În prezent lucrările se află într-un stadiu avansat iar la finalizarea acestor lucrări ne așteptăm la creșterea profitului realizat de Complexul Balnear și de Recuperare al C.A.A. datorită creșterii numărului de paturi, a realizării mai multor cabinete medicale pentru tratarea pacienților în ambulatoriu și a modernizării complexului.

Obiectivele organizaționale reprezintă unul din elementele importante în procesul general de planificare și conduc la creșterea performanței.

Sistemul de pensii al avocaților din România, ca toate sistemele de pensii din Europa, se confruntă cu o dublă provocare:

- asigurarea unor venituri adecvate la pensie;
- menținerea sustenabilității financiare.

Adecvarea și viabilitatea sunt foarte importante într-un sistem de pensii. Dacă un sistem de pensii nu este viabil, el se va dovedi a fi inadecvat pe termen lung, când vor fi necesare rectificări substanțiale.

Atunci când îți stabilești obiective, trebuie să te gândești și la riscuri. Am analizat câteva posibile riscuri, unul dintre acestea fiind *riscul reglementării insuficiente* identificat pe două paliere, respectiv al responsabilității investiționale și al unei strategii privind viabilitatea sistemului.

Prin măsurile luate și politicile adoptate trebuie să acordăm permanent o atenție deosebită îmbunătățirii sustenabilității sistemului, politicii investiționale, bunei gestionări a resurselor financiare ale sistemului astfel încât să asigurăm o rată de finanțare de 100% și să putem lua măsurile necesare creșterii pensiilor nu numai cu indicele de inflație ci cu procente mai mari, care să conducă la asigurarea unui bun nivel de trai avocaților.

Un alt risc identificat este *riscul operațional* de aplicare neunitară a legislației.

Așa cum necesitatea respectării principiului securității juridice pentru existența statului de drept impune o mai mare atenție acordată calității legii, tot așa și aplicarea unitară a prevederilor legale reprezintă pentru C.A.A. securitatea sistemului și reflectă calitatea managementului.

Poate cel mai important risc pe care l-am identificat este *riscul investițional*.

În scenariu unei dobânzi de referință foarte reduse chiar aproape de zero și a spectrului unui risc ridicat de hiperinflație devine imposibilă obținerea unor randamente investiționale egale cu rata inflației. În ambele situații există un risc investițional chiar dacă investiția în titluri de stat este prudentială.

Acest risc poate fi atenuat prin diversificarea portofoliului C.A.A. și aprobarea unei strategii de investire a fondului de pensii unificat utilizând combinații între instrumentele financiare altele decât titlurile de stat. Un portofoliu diversificat este un portofoliu care poate aduce rate de randament superioare inflației menținând astfel puterea de cumpărare.

Riscurile identificate pot fi atenuate prin măsuri concrete.

Cele mai importante măsuri trebuie să se concentreze în primul rând pentru atenuarea riscului investițional și evitarea erodării puterii financiare a fondului

de pensii prin obținerea unor rate de randament inferioare inflației.

Toate acțiunile pe care le întreprindem, măsurile pe care le dorim să le luăm sunt în interesul sistemului și a fiecărui avocat în parte, a fiecărui pensionar actual și viitor.

Ce obiectiv ne propunem?

Principalul obiectiv al oricărui sistem de pensii, fie că este vorba de sisteme publice bazate pe redistribuire fie că este vorba de sisteme private, este protejarea persoanelor vârstnice, asigurarea unui nivel de trai decent și adecvat implicării și contributivității, dar și asigurarea pe care dorim să o dăm generației tinere că va beneficia de stabilitatea și viabilitatea sistemului.

Casa de Asigurări a Avocaților s-a angajat să vină în fața Consiliului U.N.B.R. cu un proiect pentru contribuția facultativă a avocaților la sistemul propriu, pe baza sistemului actual tip Beneficii Definite conceput ca o extindere a sistemului de bază prevăzut de lege, care să integreze contribuțiile facultative procentuale din veniturile profesionale.

Pentru a evita transferul fondurilor de la sistemul obligatoriu către plata pensiilor aferente sistemului facultativ, sistemul de contribuții facultative poate fi introdus după echilibrarea și realizarea unei rate de finanțare a fondului de pensii de bază de 100%. Acest proiect a fost definitivat și va fi înaintat GL4 și corpului profesional pentru analiză.

Realitatea nu ne lasă să stăm pe loc și din acest motiv și legislația profesiei trebuie să fie adaptată climatului economic, social și politic. Prin reglementare adecvată poți să creezi bunăstare. Bunăstarea este un concept complex, frecvent utilizat în mai multe domenii de la filozofie la sociologie și economie, iar noi ne dorim bunăstarea pentru avocați.

Schimbările pe care conducerea C.A.A. sub directia mea coordonare dorește să le realizeze, în acest an, sunt unele pe cât de ambițioase pe atât de necesare.

Am dezvoltat împreună două proiecte unul privind contribuția facultativă a avocaților și altul privind unificarea fondului de pensii. Ambele proiecte pot fi îmbunătățite și ne-am propus acest lucru în acest an. Trebuie să fie alături de noi și să se implice în realizarea acestor proiecte toți cei care conduc profesia și nu numai. Fiecare avocat poate participa cu idei, propuneri ce vor fi luate în considerare și analizate de specialiști.

Pentru susținerea propunerilor noastre am analizat situația pensiilor avocaților europeni și am clasificat sistemele de pensii ale avocaților pe țări și sisteme astfel:

- Țări cu sisteme de pensii alte avocaților independente – 7 țări;

- Țări cu sisteme de pensii liberale care includ și avocații – 3 țări;

- Țări în care avocații sunt incluși în sistemele naționale (publice) de pensii 17 țări.

Am constatat că fondul de pensii al avocaților are 40 de administratori și 40 de ordonatori de credite. Acest mod de organizare nu este întâlnit în nici-un stat din Uniunea Europeană.

Fărămițarea excesivă și inexistența unei politici investiționale duc la erodarea sistemului. Pentru a fi performant, ușor de gestionat și de verificat fondul de pensii trebuie să fie *un fond unic* iar veniturile și cheltuielile să fie gestionate centralizat. Motivele sunt multe și sunt importante:

- Fondurile mari performează investițional mai bine;

- Gestionarea unor disponibilități mai mari dă posibilitatea unor investiții cu randamente superioare;

- Simplificarea mecanismelor de control și acelor de supraveghere a fondului de pensii;

- O mai bună informatizare a sistemului, o aplicare unitară a legislației și alinierea la sistemele de pensii ale avocaților europeni.

Consolidarea la nivel central a fondului de pensii și administrarea acestuia de către Casa de Asigurări a Avocaților va presupune și anumite propuneri de modificare a legislației actuale.

Am identificat de asemenea și unele necorelări între prevederile legii proprii sistemului de pensii și prevederile statutare pe care în acest an ne-am propus să le soluționăm, iar conducerea C.A.A. va aduce în atenția GL4 și a conducerii profesiei, pentru analiză și decizie, propunerile conturate.

Aparent, unele măsuri luate de Consiliul UNBR pot părea împotriva interesului avocaților.

O analiză responsabilă însă, a acestor măsuri (și mă refer aici la creșterea contribuției la sistemul de pensii), ne va crea convingerea că toate aceste măsuri au ca scop siguranța sistemului de pensii al avocaților și pensii stabile și mai mari pentru avocații pensionari și pentru cei care se vor pensiona în viitor.

Asemenea măsuri, vor duce la creșterea ratei de finanțare a sistemului de pensii cu peste 100%, ceea ce va permite în viitor majorarea numărului de puncte de pensie astfel încât într-un viitor nu foarte îndepărtat, respectiv 2-3 ani, pensiile avocaților să satisfacă interesul acestora comparându-se sau chiar depășind nivelul pensiilor din sistemul public.

Așadar, tot ce se întâmplă în sistemul de pensii al avocaților este numai în interesul avocaților actuali și viitori pensionari.

„ENTUZIASMUL CU CARE PROIECTUL UNBR DE PROMOVARE A EDUCAȚIEI JURIDICE ÎN ȘCOLI A FOST PRIMIT DE COPII ȘI TINERI, DE PROFESORI DAR ȘI DE AVOCAȚI NE ÎNDEAMNĂ SĂ-L REEVALUĂM CA PE O MISIUNE PERMANENTĂ”

Av. Luminița IOANA

Coordonator al Grupul de lucru al Consiliului UNBR
„Departamentul de Educație Juridică”

Grupul pe care îl coordonez se numește Departamentul de Educație Juridică (DEJ) și este recent înființat în considerarea faptului că implicarea avocaților în comunitate și în societate este esențială atât pentru promovarea culturii legalității și a responsabilității încă de pe băncile școlii, cât și pentru evidențierea rolului avocatului, ca apărător al drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Totodată, acest demers are ca finalitate întărirea respectului față de statul de drept și implicit a respectului față de profesie.

Educația juridică în școli este domeniul predilect al campaniei de responsabilitate socială organizate de UNBR în perioada 2022-2023, DEJ având sarcina să conceapă și să implementeze proiectul național al UNBR „Fii avocat în școala ta!” (FAST). Însă succesul pe care l-a avut până acum, entuziasmul cu care a fost primit de copii și tineri, de profesori dar și de avocați ne îndeamnă să-l reevaluăm ca pe un proiect permanent, care să se desfășoare anual. Este impresionant numărul foarte mare de avocați din toată țara, în jur de 2000, care s-au implicat voluntar și cu multă dăruire în acest proiect și țin să îi felicit și să le mulțumesc.

Din partea DEJ a fost un tur de forță organizarea și conceperea campaniei, într-un timp relativ scurt, a celor cinci module ale educației juridice non formale și a formularisticii necesare, pentru a avea un concept unitar la nivelul tuturor barourilor.

Astfel că provocarea cea mai mare cu care s-a confruntat grupul de lucru constă în faptul că am pornit cu totul de la zero. Dacă la finalul lunii decembrie 2021 aveam o primă întâlnire cu reprezentanții Ministerului Educației în vederea identificării modalității în care putem implementa acest proiect, în luna ianuarie 2022 existau realizate atât protocoalele ce au fost încheiate cu Inspectoratele din fiecare județ și cu școlile, existau definite și programul și temele pe care a fost structurat proiectul FAST. Rapid, în luna februarie au fost desemnați coordonatorii din fiecare barou și colectivele de avocați voluntari care s-au implicat în

proiect. La începutul lunii martie deja existau semnate protocoalele cu Inspectoratele și majoritatea barourilor au și demarat prin activitatea intensă a voluntarilor care au susținut temele stabilite pentru lunile de proiect din acest an școlar.

Întregul Departament de Educație Juridică a lucrat ca un tot unitar, fiecare idee și fiecare propunere, inițiativă, solicitare au fost dezbătute de membrii departamentului pentru a reuși să asigurăm eficiență maximă a acestui grup de lucru.

Principalul obiectiv al grupului de lucru este continuarea acestui proiect în anul școlar următor. Stabilirea următoarelor teme ce vor fi dezbătute, redactarea suporturilor de curs pentru viitoarele teme dar cel mai important este să reușim să menținem entuziasmul general al colegilor implicați în proiect, să atragem noi colegi, să reușim să promovăm relația dintre avocați și barou, avocați și elevi.

Chiar și la întâlnirile cu reprezentanții Ministerului Educației a existat deplina disponibilitate din partea

membrilor grupului de lucru de a se implica în activitățile de redactare a programei școlare, a manualelor pentru viitoare materie care va privi cunoștințele de educație juridică

De asemenea, o prioritate este implicarea Departamentului de Educație Juridică (DEJ) din cadrul UNBR în elaborarea programei școlare de predare a modulului de educație juridică în cadrul Educației antreprenoriale, financiare și juridice, care trebuie realizată până la începutul anului școlar 2022-2023.

În acest prim proiect conceput de DEJ – „Fii avocat în școala ta!” am pus accentul pe educația juridică non formală, în ideea că aceasta poate fi promovată în școli, cu mai multă flexibilitate și creativitate în alegerea acțiunilor și a tematicii, care pot fi abordate de către avocați împreună cu elevii. Însă, în perspectivă, ne vom îndrepta atenția și către educația juridică formală, având în vedere că prin Legea nr. 273/2021, educația juridică devine parte din domeniile de competențe cheie la nivel preuniversitar (gimnaziu și liceu) începând cu anul școlar 2022-2023, iar prin

Legea nr 184/2021, exercitarea profesiei de avocat este compatibilă cu activitățile didactice cu conținut juridic în învățământul liceal și gimnazial. Însă, pentru a participa la educația juridică formală, avocații trebuie să îndeplinească o serie de condiții prevăzute de Legea educației naționale, aspecte pe care le discutăm în cadrul întâlnirilor cu reprezentanții Ministerului Educației, astfel încât să găsim soluții cât mai bune.

În continuare, vom încerca să valorificăm cât mai bine experiența dobândită prin implementarea proiectului de educație juridică din acest an, și să-l îmbunătățim în funcție de feedback-ul elevilor, al profesorilor și, bineînțeles al avocaților. Desigur, vom continua colaborarea cu reprezentanții Ministerului Educației pentru a contribui la implicarea avocaților și la programa de educație juridică formală, care va fi materie obligatorie în școli, pentru că modul în care este abordat rolul avocatului în această materie este esențial pentru formarea unei culturi juridice specifice unui stat de drept, precum și pentru prestigiul profesiei de avocat.

Partea a II-a

Profesia de avocat în viziunea tinerilor

- *Scurte considerații privind impactul digitalizării asupra sistemului judiciar românesc și nevoia de adaptare a profesiei de avocat la noile tehnologii* – Av. Teodora Parolea-Moga, Baroul Sibiu
- *Interprofesionalitatea și cererea de servicii integrate. Aspecte legale și deontologice* – Av. Ruxandra Vișoiu, Baroul București
- *Patrimoniul de afecțiune profesională. Transformarea formei de organizare și exercitare a profesiei de avocat* – Av. stagiar Elisa Florentina Cristea, Baroul București
- *Efectele implementării inteligenței artificiale în justiție asupra drepturilor fundamentale și asupra drepturilor procedurale* – Av. stagiar Ioana Ciutacu, Baroul București
- *Transformarea justiției și avocaturii în era inteligenței artificiale* – Av. Angelica-Georgiana Alecu, Baroul București
- *Considerații relative la recentul Ghid privind utilizarea inteligenței artificiale (IA) în activitatea avocaților din anul 2022* – Av. Adina Lupu, Baroul București
- *Dinamica exercitării transfrontaliere a profesiei de avocat* – Av. Renata-Adelina Ionescu, Baroul București
- *În ce măsură avocații ar putea fi înlocuiți de roboți?* – Av. Andreea Simona Ceașu, Baroul București

SCURTE CONSIDERAȚII PRIVIND IMPACTUL DIGITALIZĂRII ASUPRA SISTEMULUI JUDICIAR ROMÂNESC ȘI NEVOIA DE ADAPTARE A PROFESIEI DE AVOCAT LA NOILE TEHNOLOGII

Brief considerations on the impact of digitalization on the Romanian judicial system and how lawyers need to adapt to new technologies

Brèves considérations sur l'impact de la numérisation sur le système judiciaire roumain et la manière dont les avocats doivent s'adapter aux nouvelles technologies

Avocat Teodora PAROLEA-MOGA
Baroul Sibiu

Rezumat

Având în vedere punctul de cotitură în care ne aflăm, respectiv momentul în care justiția tradițională este înlocuită ușor, ușor de justiția digitală, am considerat oportună analizarea modului în care se reformează sistemul judiciar, implicațiile pe care noile tehnologii le au asupra drepturilor omului, precum și nevoia de adaptare a profesiei de avocat la toate aceste schimbări. Prezentul articol nu urmărește expunerea unei imagini generalizate și rigide, ci reprezintă viziunea unui avocat stagiar asupra modului în care digitalizarea se oglindește în actele de justiție și, implicit, în profesia de avocat, precum și provocările cărora trebuie să le facem față în acest context.

Aspecte introductive

Putem afirma că suntem norocoși să trăim într-o eră a tehnologiei, unde inteligența artificială se împletește cu rațiunea umană, formând un duo destinat să ne ușureze viața. În prezent, oamenii sunt înconjurați de tehnologie, dând naștere unei sinergii ce era greu de imaginat la începutul acestui mileniu. Tehnologia, care acum câteva decenii era prezentă doar în peliculele *science-fiction*, a ajuns astăzi la îndemâna oricui, devenind parte integrantă din viața de zi cu zi a majorității oamenilor. Apariția și dezvoltarea fulminantă a acesteia a condus la un progres al societății pe planuri multiple, dar a venit la pachet și cu provocări și neliniști care au început să încolțească în sufletele noastre.

Întrucât procesul de tehnologizare s-a extins în nenumărate direcții, acaparând fiecare bucățică din viața noastră, oamenii au fost nevoiți să se adapteze noilor tendințe și să evolueze odată cu noile tehnologii. Am ajuns în punctul în care internetul și aparatura inteligentă și-au însușit rolul de a ne fi camarazi de nădejde și de a ne ajuta să rezolvăm mai ușor problemele ivite în viața cotidiană.

Regăsim digitalizarea în tot ceea ce ne înconjoară, în toate domeniile și activitățile la care luăm parte. Astfel, era inevitabil ca impactul noilor tehnologii să nu se răsfrângă și asupra sistemului judiciar, venind cu o serie de beneficii și provocări cărora trebuie să

le facă față toți participanții actului de justiție, inclusiv noi, avocații. În cele ce urmează, mi-am propus să inițiez o călătorie în care stațiile vor fi reprezentate de cele mai importante schimbări care oglesc impactul noilor tehnologii asupra sistemului judiciar românesc, analizând deopotrivă și modul în care profesia de avocat trebuie să țină pasul cu acestea.

1. Accelerarea procesului de digitalizare a sistemului judiciar românesc în contextul pandemiei

Întrucât trăim într-o eră a tehnologiei, în care automatizările sunt la ordinea zilei, iar internetul reprezintă o realitate virtuală în care ne cufundăm cu toții, încrucișându-se din ce în ce mai mult cu realitatea fizică, era previzibil ca digitalizarea să se răspândească și la nivelul sistemelor judiciare.

Timpul, care pare din ce în ce mai scurt, ne-a împins să căutăm cele mai rapide soluții pentru problemele noastre, ajungând să ne adăpostim sub umbrela protectoare a internetului și, implicit, a noilor tehnologii. Informațiile pe care în trecut le găseam după ore de cercetare petrecute în biblioteci, acum, sunt la un click distanță. Internetul și-a făcut cunoscută existența și în cadrul sistemului judiciar, respectiv în profesia de avocat, beneficiile utilizării noilor tehnologii ieșind la suprafață rând pe rând.

În țara noastră, acest proces a început timid, cu pași mici, lăsând impresia că vor mai trece ani sau zeci de ani până când inteligența artificială va veni în ajutorul factorului uman sau chiar îl va înlocui. Cu toate acestea, odată cu pandemia generată de virusul SARS-CoV-2, care a condus la implementarea a nenumărate restricții, s-au născut presiuni suplimentare de dezvoltare, resimțindu-se, totodată, o nevoie acută de accelerare a procesului de digitalizare¹.

În majoritatea instanțelor de judecată de pe teritoriul țării noastre, pentru a se limita răspândirea virusului, au fost luate o serie de măsuri mai mult sau mai puțin drastice. Accesul în sălile de judecată a fost limitat, consultarea dosarelor se putea realiza doar în baza unei programări, cauzele au fost repartizate în diferite intervale orare, iar comunicarea cu sistemul judiciar s-a realizat preponderent prin intermediul poștei electronice.

Având în vedere aceste circumstanțe speciale, s-a născut o nevoie stringentă de a se digitaliza, pe cât mai mult posibil, sistemul judiciar. O reformă ce ar fi durat ani de zile a fost realizată în doar câteva luni, luând prin surprindere atât participanții la actul de justiție, cât și justițiabilii. Toate modificările erau menite să asigure respectarea drepturilor omului, precum și să garanteze calitatea actului de justiție în condițiile pandemiei, dovedindu-și însă eficacitatea și după momentele de relaxare ale restricțiilor.

2. Principalele reforme digitale și modul în care avocatura a trebuit să se adapteze schimbărilor

În cele ce urmează, ne vom îndrepta atenția asupra celor mai importante modificări implementate cu aju-

torul inteligenței artificiale, aduse sistemului judiciar², care s-au reflectat și asupra profesiei de avocat, după cum urmează: implementarea dosarului electronic, comunicarea digitală a actelor de procedură, utilizarea videoconferințelor, comunicarea online cu clienții, verificarea soluțiilor prin intermediul portalului de justiție, platformele online de intermediere, și altele.

2.1. Dosarul electronic – între beneficii și neajunsuri

De zeci de ani, înscrisurile care alcătuiesc un dosar aflat pe rolul unei instanțe se regăsesc fizic, între două coperti cartonate, prinse cu o sfoară albă. Studiul respectivelor înscrisuri se putea realiza, până de curând, ori în sala de judecată, ori la arhivă, fiind necesară deplasarea la sediul instanțelor.

Prin dezvoltarea aplicației dosarului electronic de către specialiștii IT din cadrul instanțelor, avocații și justițiabilii pot vizualiza și descărca documentele scanate și încărcate în baza de date a instanței, dosarul fiind actualizat în mod constant, în funcție de înscrisurile nou înregistrate. Astfel, pentru a studia documentele din dosar, pentru a lectura conținutul încheierilor de la termenele anterioare sau pentru a afla dacă au fost depuse înscrisuri noi înainte de termenul de judecată, avocații sau justițiabilii nu trebuie să mai petreacă ore în șir la arhiva instanțelor și nici să alerge de la o sală la alta, înainte de începerea ședințelor de judecată.

Accesul la dosarul electronic se poate realiza fie cu ajutorul unei parole care este comunicată justițiabilului prin intermediul unei citații, fie prin formularea unei cereri de acces la dosarul electronic, transmisă instanței pe rolul căreia se află dosarul. Platformele au o interfață prietenoasă pentru orice utilizator, aplicația digitală fiind intuitivă și la îndemâna oricărei persoane care deține minime cunoștințe informatice. De asemenea, unele instanțe³ răspund cu un e-mail generat automat, prin care îți este confirmat accesul la dosarul electronic, dar și primirea și înregistrarea documentelor transmise prin intermediul poștei electronice.

Nu există o singură platformă dezvoltată la nivel național, fiecare instanță implementând un sistem diferit, conform propriilor viziuni. Conștientizând nevoia de omogenizare a aplicațiilor privind dosarele electronice la nivel național, Ministerul Justiției derulează un contract având ca obiect servicii de consultanță, expertiză și furnizare software și hardware pentru modulul pilot, necesare pentru realizarea analizei la nivel macro în vederea dezvoltării noului sistem

electronic de management al cauzelor⁴. Se au în vedere tipuri de acțiuni precum dezvoltarea sistemelor informatice necesare asigurării unui grad sporit de transparență și accesibilitate a serviciilor furnizate de sistemul judiciar, respectiv îmbunătățirea accesului la jurisprudență în mediul online prin publicarea hotărârilor judecătorești și îmbunătățirea accesului în sistem electronic la dosarele de judecată (e-file)⁵.

Desigur, nu toate instanțele de judecată se pot lăuda cu dezvoltarea unui asemenea sistem, însă odată ce sistemul judiciar a început procesul de digitalizare, este doar o chestiune de timp până când vom putea accesa online dosarele aflate pe rolul oricărei instanțe. Consider că, pentru o omogenizare a modului de lucru prin intermediul dosarului electronic, ar trebui luate măsuri la nivel național în ceea ce privește aplicațiile dezvoltate. Astfel, pentru a fi asigurat accesul cetățenilor în mod egal și prin utilizarea aceleiași platforme, la fiecare instanță în parte, ar trebui implementată aceeași aplicație, la nivel național, pentru a se înlătura diferențele identificate între platformele utilizate în prezent.

Pe lângă acest aspect, s-a mai reținut⁶ drept neajuns și faptul că documentele din dosarul de urmărire penală nu sunt scanate și încărcate în spațiul virtual. De asemenea, întrucât factorul uman este cel care procedează la scanarea documentelor, caracterul complet sau incomplet al înscrisurilor încărcate, precum și scanarea rapidă sau cu întârziere depind tot de omul din spatele calculatorului. Mai mult, ceilalți participanți la înfăptuirea actului de justiție, în special avocații, nu pot încărca direct pe platforma dosarului electronic documentele ce se doresc a fi comunicate instanței, trebuind parcursă procedura clasică, prin intermediul registraturii instanțelor.

În ceea ce privește aspectele pozitive identificate, datorită implementării sistemului dosarului electronic, vechile obiceiuri au început să dispară, întrucât înscrisurile dintr-un dosar pot fi accesate din orice loc, în orice moment, dacă ai la îndemână un dispozitiv inteligent. Dosarul electronic a devenit un prieten de nădejde al avocatului, fiind eliminată necesitatea alocării unor resurse de timp necesare deplasării fizice la instanță pentru studiul fizic al dosarului, ajutând totodată la o comunicare rapidă între instanță și justițiabil/avocat. De asemenea, întrucât ne aflăm într-o eră în care există preocupări semnificative față de protejarea mediului înconjurător, implementarea dosarului electronic ajută și la reducerea consumului de hârtie și a consumabilelor utilizate în procesul de copiere sau listare, fiind diminuată semnificativ poluarea mediului.

2.2. Comunicarea înscrisurilor prin intermediul poștei electronice

O altă soluție avută în vedere de instanțe, în vederea limitării contactului fizic, în contextul pandemiei cu virusul SARS-CoV-2, a fost comunicarea prin intermediul poștei electronice (e-mail). Ceea ce în timpul pandemiei era o soluție preferată pentru a se limita contactul fizic, în unele cazuri fiind obligatorie comunicarea prin e-mail, după relaxarea restricțiilor transmiterea electronică a documentelor a devenit o posibilitate a justițiabililor, a avocaților și a celorlalți participanți la actul de justiție.

În prezent, transmiterea documentelor nu mai este limitată la utilizarea poștei obișnuite, ci se poate realiza mult mai ușor, prin intermediul poștei electronice. Comunicarea digitală este accesibilă, rapidă și ieftină. Nu mai este nevoie să te deplasezi la un oficiu poștal sau la sediul unei societăți de curierat, întrucât înscrisurile pot fi trimise de oriunde te-ai afla.

Mai mult, nu mai ești obligat să te încadrezi în programul de lucru al instanțelor sau al oficiilor poștale, întrucât actele de procedură transmise prin e-mail, în ultima zi a termenului procedural care se socotește pe zile, după ora la care activitatea încetează la instanță, sunt socotite a fi depuse în termen, așa cum a stabilit Înalta Curte⁷.

Există beneficii și în ceea ce privește reflectarea precisă a datei și orei la care au avut loc operațiunile de transmitere, datele respective fiind stocate atât în memoria dispozitivelor aflate la sediul instanțelor, cât și în aplicațiile de poștă electronică. Astfel, se poate verifica cu ușurință dacă documentele au fost depuse în termen sau nu, cu consecințe asupra incidenței sancțiunilor procedurale.

O problemă care s-a ridicat în practică este legată de volumul mare de înscrisuri transmise prin poșta electronică, pe care instanța trebuie să le printeze, pentru a le atașa fizic la dosarul cauzei. În cazul în care sunt comunicate documente de sute de pagini prin intermediul poștei electronice, costurile vor fi foarte ridicate, iar personalul auxiliar al instanței va fi supraîncărcat.

În ceea ce privește comunicarea în sens invers, respectiv citarea și emiterea actelor de procedură de către instanțe, procesul este mai delicat. În prezent, având în vedere că nu toate persoanele dețin cutii poștale electronice, respectiv adrese de e-mail, este foarte dificil să se realizeze comunicarea actelor de procedură majoritar sau exclusiv digital. Cu toate acestea, considerăm că, în măsura în care este posibilă transmiterea actelor online, de către instanță, utilizarea poștei electronice vine la pachet cu multiple beneficii. Pe lângă

cele expuse mai sus, legate de celeritatea procedurii și de comunicarea facilă cu justițiabilii/avocații, prin transmiterea online a actelor de procedură s-ar micșora costurile și resursele extrem de mari ocazionate de comunicarea tradițională, prin poșta clasică.

Chiar dacă pare un deziderat greu de atins, modalitatea de citare și de comunicare a actelor de către instanță, prin intermediul poștei electronice, a fost reglementată deja de legiuitorul român și implementată de unele instanțe⁸. Astfel, conform art. 53 alin. (1) din Regulamentul din 17 decembrie 2015 de ordine interioară al instanțelor judecătorești, „*Grefierul care participă la ședința de judecată are următoarele atribuții: realizează citarea și încunoștințarea părților și comunicarea actelor prin telefon, telegraf, prin poștă electronică sau fax sau prin alte mijloace prevăzute de lege și întocmește referatul privind modalitatea de încunoștințare sau comunicare și obiectul acesteia, care se atașează la dosar*”.

De asemenea, a fost votat și un proiect legislativ care prevede comunicarea hotărârilor civile prin e-mail. Potrivit acestui proiect, după art. 154 C. pr. civ., se introduce un nou articol 154¹, cu următorul cuprins: „*Comunicarea hotărârilor judecătorești se va face, din oficiu, prin poșta electronică, dacă partea a indicat instanței datele corespunzătoare în acest scop, direct sau la solicitarea expresă a instanței, în timpul procesului*”. Hotărârile vor fi considerate ca fiind comunicate, așa cum prevede proiectul, la momentul la care se primește confirmarea, din partea sistemului folosit, că au ajuns la destinatar. Totuși, **dacă transmiterea prin e-mail nu e posibilă**, de pildă, când instanța nu are adresa sau când sistemul dă eroare la transmiterea mesajului, comunicarea hotărârilor se va face **după procedurile actuale**. Pentru a se aplica, proiectul trebuie să fie adoptat de Camera Deputaților, promulgat de președintele țării și publicat în Monitorul Oficial.

Deși implementarea unui sistem de comunicare a citațiilor și actelor de procedură preponderent digitalizat pare departe în acest moment, consider că ne aflăm la începutul unei reforme în acest sens, care s-ar dovedi benefică din perspectiva eficienței și a costurilor, câștigurile fiind de toate părțile. Cu toate acestea, este necesară o reglementare unică la nivelul întregii țări, pentru a se asigura respectarea principiului liberului acces la justiție și pentru a nu crea discrimnări între justițiabilii care se adresează unei instanțe sau alteia⁹.

2.3. Audierile prin intermediul videoconferinței

Audierea prin intermediul videoconferinței a devenit des utilizată, preponderent în procesul penal,

pentru a se limita contactul direct dintre judecător, procuror, grefier, avocat, pe de o parte, și justițiabili, pe cealaltă parte. Cel mai frecvent ne întâlnim cu videoconferința în cazul în care inculpații/condamnații sunt privați de libertate și se regăsesc fie în centrele de reținere și arest preventiv, fie în penitenciare și se urmărește stabilirea unei conexiuni fără a mai fi necesară deplasarea acestora la sediul instanței.

În procesul penal a fost reglementată această modalitate de comunicare, care permite utilizarea videoconferinței ca modalitate de desfășurare a cercetării judecătorești, prin intermediul art. 106 alin. 2, art. 204 alin. 7, art. 235 alin. 3, art. 364 alin. 1, art. 364 alin. 4 și art. 597 alin. 2¹ C. pr. pen.

Această metodă a fost ideală pentru limitarea răspândirii virusului SARS-CoV-2, însă s-au remarcat și alte beneficii. Prin utilizarea videoconferinței nu se mai procedează la deplasarea deținutului, fiind economisite diverse resurse, precum combustibilul și forța de muncă reprezentată de personalul calificat ce ar trebui să însoțească persoana vizată. Mai mult, s-a restrâns incidența așa numitor „afaceri judiciare”, care implicau deplasarea deținuților din centrul de detenție la sediul instanței (în multe cazuri, fiind vorba de cereri pe care nu și le însușeau) și care ar fi avut implicații negative în cazul în care aceștia aveau un loc de muncă, trebuind să lipsească uneori zile la rând pentru a se prezenta în fața unei instanțe din altă localitate.

Pe de altă parte însă, considerăm că această tehnologizare a modalității de audiere trebuie analizată și prin prisma respectării dreptului la apărare, mai ales prin raportare la relația avocat-client. În ipoteza în care avocatul se află în sala de judecată, iar clientul în centrul de detenție, de cele mai multe ori nu poate fi asigurată o confidențialitate a discuției. Cu toate că avocatului îi poate permis să rămână singur în sala de judecată, cu siguranță justițiabilul este în permanență urmărit și ascultat. În aceste condiții, confidențialitatea discuțiilor este grav afectată sau chiar inexistentă, ceea ce conduce la o încălcare a dreptului la un proces echitabil, așa cum este prevăzut de art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului.

Mai mult, nu de fiecare dată conexiunea realizată este excepțională, putând fi purtată o discuție fără întreruperi sau dificultăți de comunicare. În momentul în care există probleme de conectare sau pauze în transmiterea sunetului, nu mai putem discuta despre o comunicare eficientă între avocat și client, aceste aspecte reprezentând de multe ori piedici în procesul de realizare a unei apărări efective. Astfel, putem asista la întreruperea cercetării judecătorești din cauza unor pene de curent sau a conexiunii slabe, împrejurări

care ar putea avea influențe negative asupra desfășurării procesului judiciar.

În acest context, considerăm că audierea prin intermediul videoconferinței prezintă anumite beneficii, însă își poate atinge pe deplin scopul doar în măsura în care lipsa unei întrevederi fizice este înlocuită de o comunicare clară între instanță și justițiabil, precum și între avocat și client, în condiții tehnice bune și care să asigure confidențialitatea convorbirilor.

2.4. Avocatura în contextul digitalizării

În ultima perioadă, digitalizarea și inteligența artificială au influențat relațiile de muncă, în foarte multe sectoare de activitate. Printre inovațiile ultimilor ani se regăsește și munca prin utilizarea platformelor digitale. Platformele online reprezintă „o formă de contractare care permite organizațiilor sau persoanelor fizice să acceseze alte organizații sau persoane fizice cu scopul de a îndeplini anumite sarcini sau de a oferi servicii specifice în schimbul unei sume de bani”¹⁰.

Platformele sunt apreciate drept motoare potențiale ale inovației și creșterii economice, care creează noi metode, tehnici și date ce cresc eficiența și productivitatea și permit proiectarea de noi produse și servicii¹¹.

Platformele digitale reprezintă practic aplicații mobile sau site-uri unde oferta se întâlnește cu cererea de servicii, fiind întâlnite în mai multe domenii de activitate, inclusiv în domeniul juridic¹². În ceea ce privește piața avocaturii, platformele online reprezintă un beneficiu atât pentru avocații care sunt înregistrați, cât și pentru persoanele care au nevoie de consultanță juridică online, oferind noi oportunități pentru ambele părți.

Spre exemplu, în una dintre platformele juridice existente pe piața românească¹³, consultațiile juridice se pot desfășura atât prin videoconferință, cât și prin mesaje scrise. Persoanele care accesează platforma caută avocați specializați care să le ofere răspunsuri în funcție de problema juridică pe care au întâmpinat-o. În funcție de specializarea fiecărui avocat, de zona țării în care activează, precum și de *review*-urile acordate, clienții aleg cu cine să înceapă o conversație online și, ulterior, o colaborare.

Un alt beneficiu oferit avocaților înregistrați pe platformă este reprezentat de centralizarea dosarelor și actualizarea acestora după fiecare termen de judecată, în sincron cu portalul instanțelor de judecată, *portaljust*.

În această eră a tehnologiei, avocații au la îndemână și spațiul virtual, unde căutarea informațiilor se realizează într-un mod facil, printr-un singur click. Există nenumărate articole publicate în mediul online care

pot fi consultate, precum și grupuri dedicate comunicării între avocați, unde sunt abordate diverse teme de discuție din zona problemelor juridice întâmpinate. Astfel, volumul de muncă al avocaților este diminuat în mod substanțial, tehnologia contribuind atât la creșterea calității materialelor realizate, cât și la o rezolvare mai rapidă a sarcinilor.

Pe lângă platformele online de asistență juridică și larga răspândire a informațiilor de ordin juridic în mediul online, un alt beneficiu venit odată cu digitalizarea este reprezentat de platformele de jurisprudență¹⁴. Unele dintre aceste sisteme permit consultarea liberă a legislației românești în formă electronică și chiar a unei jurisprudențe anonimizate în condițiile în care din ce în ce mai multe hotărâri devin publice¹⁵. Avocații au la dispoziție baze de date cu hotărâri judecătorești din toată țara, ce pot fi consultate online. Astfel, se poate construi cu o mai mare ușurință o strategie de abordare a cazului, în urma cercetării raționamentelor și soluțiilor aplicate în dosare similare.

Cu toate acestea, avocații se pot lovi și de anumite dezavantaje derivate din mediul online. Spre exemplu, nu de fiecare dată se materializează conversațiile purtate prin intermediul platformelor online, în sensul încheierii unui contract de asistență juridică, cu consecința achitării unui onorariu. După ce persoanele care abordează avocatul primesc răspunsurile de care au nevoie, de multe ori consideră că problema lor a fost rezolvată, fără a mai fi nevoie să încheie un contract de asistență juridică. De asemenea, justițiabilii sau posibillii justițiabili își pot culege informațiile și singuri, prin accesarea internetului, considerând că nu mai au nevoie să consulte un avocat și să plătească un onorariu.

Astfel, pe lângă nenumăratele beneficii, răspândirea informațiilor juridice în mediul online are și consecințe negative atât asupra sistemului juridic, cât și asupra profesiei de avocat. De câte ori nu ați fost martorii unor procese în care justițiabilul se reprezintă singur, neavând însă cunoștințe juridice și necunoscând procedura în fața instanței de judecată?! În cazurile acestea, întrucât instanța trebuie să repete de mai multe ori problemele juridice puse în discuție, procedura este îngreunată și judecătorul este, de multe ori, enervat de situația creată și de atitudinea justițiabilului, timpul petrecut în sălile de judecată crescând în mod semnificativ.

Așadar, este evident impactul pozitiv pe care digitalizarea îl are asupra profesiei de avocat, însă accesul la informație este o sabie cu două tăișuri, justițiabilii având tendința să nu mai apeleze la serviciile de specialitate, ci să încerce să-și rezolve singuri problemele juridice, prin intermediul internetului.

Concluzii

Din punctul meu de vedere, inteligența artificială reprezintă o gură de aer proaspăt pentru profesia de avocat. Din teamă sau necunoaștere însă, în urma impactului noilor tehnologii, mulți prevăd sfârșitul profesiei de avocat, ceea ce este profund neadevărat. Digitalizarea ajută la amplificarea și simplificarea factorului decizional uman și nicidecum la înlocuirea acestuia de o mașinărie sau un sistem. În acord cu o altă opinie exprimată¹⁶, consider că un soft nu va oferi niciodată unui client un sentiment de încredere, dar acea tehnologie îi va putea ușura foarte mult munca avocatului, care se va putea concentra mai mult pe relația sa umană cu clientul.

Indiferent dacă acceptăm sau nu, inovațiile tehnologice se vor întrepătrunde cu înfăptuirea actului de justiție, iar ceea ce pot și trebuie să facă avocații este să accepte schimbările, să se adapteze acestora și să implementeze noile tehnologii, pentru a-și ușura munca și, implicit, viața. Schimbarea firească și naturală a justiției, dar și a modului în care se desfășoară profesiile juridice se va produce inerent, aceasta fiind insolubil legată de evoluția societății.

Așadar, pentru a nu ne plasa împotriva curentului tehnologic, care indubitabil va acapara lumea juridică, trebuie să schimbăm viziunea rigidă care este larg răspândită și să îmbrățișăm inteligența artificială și toate beneficiile cu care vine la pachet. Deși schimbarea poate fi privită drept o mare provocare, consider că viitorul sistemului juridic și, implicit, al avocaturii se va reflecta într-o sinergie perfectă între inteligența artificială și inteligența umană, iar dănuirea în timp și succesul fiecăruia vor fi în legătură directă cu modul în care vom reuși să ne adaptăm acestor schimbări.

Bibliografie

1. Ban Tiberiu, *Viitorul digital al avocaturii între oportunitățile erei cibernetice și nevoia acută de securitate*, în *Curierul Judiciar*, Vol. XIX, nr. 6/2020;
2. Bănică Ruxandra Andreea, *Digitalizarea justiției în contextul pandemiei COVID-19 și implicațiile digitalizării asupra drepturilor constituționale*, în *Revista de Drept Constituțional* nr. 2/2020;
3. Casale Giuseppe, *Platformele digitale și dreptul muncii: noi provocări și perspective*, în *Noile tehnologii – Consecințe asupra raportului de muncă. Conferință Internațională de Dreptul Muncii – Sibiu, 2019*, Universul Juridic, București, 2020;
4. Colțan Tudor, *Viitorul profesiei de avocat în era digitală: între mituri și realitate*, în *Conferințele*

Baroului București: „Inteligența artificială, reconfigurarea sau sfârșitul profesiei de avocat?”, 15 iulie 2020;

5. Gheorghe Monica, *Munca prestată prin utilizarea platformei digitale. Consecințe asupra principiului egalității de tratament*, în *Noile tehnologii – Consecințe asupra raportului de muncă. Conferință Internațională de Dreptul Muncii – Sibiu, 2019*, Universul Juridic, București, 2020;

6. Ghidului solicitantului IP19/2020 (MySMIS: POCA/837/2/3);

7. Stănilă Sergiu, *Tehnologia informației și comunicațiilor în sistemul judiciar*, în *Revista Universul Juridic*, nr. 4, aprilie 2020.

NOTE

¹ R.A. Bănică, *Digitalizarea justiției în contextul pandemiei COVID-19 și implicațiile digitalizării asupra drepturilor constituționale*, în *Revista de Drept Constituțional* nr. 2/2020, p. 105-106.

² Deși nu putem vorbi despre o modernizare generală, avem credința fermă că această reformă digitală se va extinde, în termen scurt sau mediu, în toate instanțele din România.

³ Spre exemplu, Curtea de Apel Iași transmite utilizatorului, după înaintarea cererii de acces la dosarul electronic, o notificare privind confirmarea cererii și un link prin accesarea căruia i se va permite consultarea dosarului. De asemenea, pentru încurajarea comunicării digitale, este utilizat și următorul îndemn: „Pentru o mai bună comunicare între instanță și dumneavoastră, viitoarele comunicări se vor face și pe cale electronică”.

⁴ R.A. Bănică, *op. cit.*, p. 112.

⁵ Conform Ghidului solicitantului IP19/2020 (MySMIS: POCA/837/2/3).

⁶ S. Stănilă, *Tehnologia informației și comunicațiilor în sistemul judiciar*, în *Revista Universul Juridic*, nr. 4, aprilie 2020, p. 115.

⁷ Decizia nr. 45/2020 a ÎCCJ privind examinarea sesizării formulate de Tribunalul Gorj – Secția I civilă, în Dosarul nr. 14.725/318/2019, în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile, publicată în *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr. 961 din 20 octombrie 2020.

⁸ Spre exemplu, Judecătoria Sibiu a realizat o comunicare electronică a citației într-un dosar civil, prin comunicarea unui e-mail reprezentantului părții, unde pentru vizualizarea directă și confirmarea primirii citației trebuia accesat link-ul inserat. În momentul în care a fost accesat link-ul, s-a deschis o nouă fereastră în browser, cu adresa *doc.curteadeapelalba iulia.ro*, unde a fost permis accesul la citație. După ce a fost deschis documentul cu citația, s-a înregistrat ziua, ora și minutul respectiv, începând astfel să curgă termenul până la care trebuiau îndeplinite obligațiile instituite de instanță.

⁹ S. Stănilă, *op. cit.*, p. 117.

¹⁰ Eurofound. Digital age. Platform work: Types and implications for work and employment, 2018, p. 2, *apud* M. Gheorghe, *Munca prestată prin utilizarea platformei digitale. Consecințe asupra principiului egalității de tratament*, în *Noile tehnologii – Consecințe asupra raportului de muncă*. Conferință Internațională de Dreptul Muncii – Sibiu, 2019, Universul Juridic, București, 2020, p. 167.

¹¹ G. Casale, *Platformele digitale și dreptul muncii: noi provocări și perspective*, în *Noile tehnologii – Consecințe asupra raportului de muncă*. Conferință Internațională de Dreptul Muncii – Sibiu, 2019, Universul Juridic, București, 2020, p. 302.

¹² M. Gheorghe, *op. cit.*, p. 167.

¹³ În speță, *Avocatura*, <https://www.avocatura.com>.

¹⁴ Spre exemplu, rolii.ro, rejust.ro, jurisprudenta.com, lege5.ro etc.

¹⁵ T. Ban, *Viitorul digital al avocaturii între oportunitățile erei cibernetice și nevoia acută de securitate*, în *Curierul Judiciar*, Vol. XIX, nr. 6/2020, p. 342.

¹⁶ T. Colțan, *Viitorul profesiei de avocat în era digitală: între mituri și realitate*, în Conferințele Baroului București: „Inteligența artificială, reconfigurarea sau sfârșitul profesiei de avocat?”, 15 iulie 2020.

INTERPROFESIONALITATEA ȘI CEREREA DE SERVICII INTEGRATE. ASPECTE LEGALE ȘI DEONTOLOGICE

Interprofessionalism and the demand for integrated services. Legal and deontological issues

L'interprofessionnalisme et la demande de services intégrés. Questions juridiques et déontologiques

Avocat drd. Ruxandra VIȘOIU

Introducere

Interprofesionalitatea este un subiect de mare actualitate, menționat tot mai des de profesioniștii din domeniul juridic¹. De la îngrijorări privind rolul avocatului în viitor și „comercializarea” profesiei², până la entuziasm privind evoluția relațiilor interprofesionale în interesul clientului, păreri sunt împărțite. Dar dincolo de păreri și scenarii pentru viitor, un lucru este cert: relațiile interprofesionale sunt tot mai întâlnite și cerute în piață, iar serviciile integrate sunt doar o manifestare a acestor tendințe.

Deși această problemă se pune tot mai des, mai ales odată cu tehnologizarea rapidă a profesiilor juridice, nu este vorba deloc de un subiect nou. Chestiunea a fost ridicată în cadrul UNBR încă de acum 7 ani, când a fost adoptată *Rezoluția privind principiile de integritate în activitățile desfășurate de avocați în profesii compatibile cu profesia de avocat și în conlucrările interprofesionale pentru furnizarea de servicii profesionale*, în ședința Consiliului UNBR din data de 7 martie 2015³.

Iar interprofesionalismul se numără chiar printre subiectele de discuție pe care UNBR le recomandă barourilor din țară să le includă în discuțiile cu avocații lor, ca parte a strategiei de comunicare pe anul 2022⁴. Cererea de servicii integrate este un alt subiect de mare interes, care a stat, printre altele, la baza recentei Hotărâri a Consiliului UNBR privind procedura de avizare a înscrierii avocaților pe platformele online de intermediere a serviciilor juridice⁵.

Sunt numeroase profesii care intră în relație interprofesională cu avocații: de la experți judiciari în domeniul contabil, topografic ori construcții, până la traducători, psihologi sau chiar alți juriști precum arbitrii și mediatorii. Iar în relațiile dintre profesii, un loc aparte îl au desigur legătura cu judecătoria și procurorii, care se supun unor reguli de conduită speciale și trebuie mereu să fie sub semnul imparțialității⁶.

Pentru că subiectul este foarte vast, ne vom concentra în continuare doar pe analiza a patru profesii și

relația lor cu avocatura: contabil, psiholog, traducător și mediator.

Avocat vs. contabil

Una dintre profesiile cu care avocatul are cea mai frecventă interacțiune, în special pe partea de drept civil și avocatură de business, este expertul contabil.

Profesiile de expert contabil și contabil autorizat sunt reglementate de O.G. nr. 65/1994 privind organizarea activității de expertiză contabilă și a contabililor, republicată⁷. Similar avocaților, nu orice persoană poate desfășura activitatea de contabil, ci trebuie îndeplinite anumite condiții legale⁸, inclusiv promovarea unui examen⁹ de profil. Așa cum avocații sunt

membri în barouri, contabilii sunt membri în Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați¹⁰ (CECCAR) și își pot desfășura activitatea individual ori în societăți de contabilitate¹¹.

Principalele diferențe le regăsim desigur în cadrul activității concrete pe care le desfășoară contabilii, față de avocați. Pe de o parte, expertul contabil se ocupă cu organizarea și ținerea contabilității, precum și efectuarea de expertize și alte lucrări cu caracter financiar-contabil, conform art. 6 din O.G. nr. 65/1994. iar, pe de altă parte, avocatul oferă consultanță, asistare și reprezentare în proceduri judiciare, conform Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, republicată¹².

Profesia de contabil și cea de avocat sunt destul de diferite¹³, dar se intersectează în numeroase momente. Așa cum a arătat și doctrina¹⁴, soluționarea adecvată și în timp util a lucrărilor profesionale depinde, în bună măsură, de conlucrarea constantă a avocatului cu alți specialiști, de regulă tot practicieni în cadrul profesiilor liberale. Unul dintre cele mai comune cazuri este necesitatea expertizei financiar-contabile ca probă în dosar. La acel moment, deși avocatul nu poate alege contabilul cu care să lucreze, deoarece acesta este desemnat de instanță în mod aleatoriu, este esențial ca cele două profesii să interacționeze în mod eficient pentru a se ajunge la soluția corectă în dosar.

Pe de altă parte, necesitatea expertizelor extrajudiciare pune avocatul în poziția de a-și alege singur expertul contabil cu care lucrează, situație în care devine relevant art. 7 din Legea nr. 51/1995: „*Orice avocat, indiferent de forma de exercitare a profesiei, poate să încheie convenții de colaborare cu experți sau cu alți specialiști, în condițiile legii*”. Articolul în cauză pune mai degrabă accent pe convenția încheiată cu experți, având în vedere cu precădere rapoartele de expertiză în fază litigioasă.

Dar o problemă neabordată de acest text legal este cea în care contabilul, în calitate de specialist, este necesar pentru clientul avocatului pe partea de consultanță juridică, nu litigii. Avocatura de business¹⁵ presupune o legătură apropiată cu contabilul, care este esențială pentru clienții persoane juridice încă din primele momente ale înființării societății. Așa cum orice avocat de drept civil și drept al afacerilor cunoaște, clientul va cere mereu avocatului o recomandare de specialist care să țină contabilitatea societății după înființare. Iar avocatul nu poate face o astfel de recomandare și, din diverse motive, clientul nu reușește singur să găsească un contabil bun în timp util, tot acesta va avea de suferit. Clientul poate avea probleme de natură fiscală, începând cu o simplă amendă și continuând cu sancțiuni mai aspre. Acesta este motivul

pentru care majoritatea avocaților au colaborări cu diverși contabili, pe care îi recomandă persoanelor juridice fie la momentul înființării, fie ulterior pe parcursul desfășurării activității societății.

Din păcate, legea nu oferă un cadru foarte clar pentru aceste colaborări. Textul articolului 7 este foarte sumar și nu oferă nici măcar niște norme de aplicare, având doar unele completări succinte în art. 188 din Statutul profesiei de avocat¹⁶. Acest articol oferă, din nou, exprimări foarte vagi și nu constituie o veritabilă completare a art. 7, ci doar o reamintire (ușor derizorie, îndrăznim să spunem) a principiilor generale ale desfășurării activității de avocat. Independența profesională este deja menționată în numeroase articole¹⁷ din Legea nr. 51/1995, iar ideea de independență „profesională și patrimonială” nu sunt decât specii ale aceleiași gen.

Mai mult, respectarea „deontologiei” profesiei de avocat este o altă mențiune ușor derizorie, în sensul că așa cum independența profesiei trebuie respectată în baza legii și a statutului, avocații trebuie să respecte și Codul Deontologic al Avocatului Român¹⁸. Cu alte cuvinte, chiar și în lipsa art. 188 din statut, alin. (1) teza întâi, efecte juridice ar fi fost aceleași.

În ce privește teza a doua a art. 188 alin. (1) din statut, aceasta cuprinde dispoziții cu adevărat relevante și arată că „*Verificarea îndeplinirii acestor condiții este de competența consiliului baroului*.” Se arată astfel, în mod indirect, că o convenție de colaborare între avocat și expert trebuie depusă și la barou pentru aprobare. Ceea ce pune numeroase probleme practice: de la ce moment se produc efectele convenției, de la momentul semnării sale sau al aprobării de către barou? Dacă baroul analizează convenția și poate să o respingă dacă nu se îndeplinesc aceste condiții legale, de ce nu propune legea un model al convenției? Ne putem imagina situația neplăcută în care părțile semnează convenția de colaborare, chiar se prestează servicii și se plătesc sume de bani în baza acesteia¹⁹, iar ulterior consiliul apreciază că unele dispoziții ale actului nu sunt conforme.

O altă problemă des întâlnită în colaborarea dintre contabili ori experți fiscali și avocați este în ce măsură asocierea publică între un cabinet de avocatură și o firmă de contabilitate încalcă sau nu dispozițiile legale stricte privind publicitatea profesiei și interzicerea comisionului pentru clienți recomandați avocatului. În ce privește publicitatea, dispozițiile din Statut sunt foarte stricte. Conform art. 174 din Statut, avocatul nu ar putea în mod legal să ofere un comision sau altă prestație bănească unei firme de contabilitate care îi recomandă clienți.

Mai mult, art. 143 alin. (4) arată că mijloacele de publicitate a formelor de exercitare a profesiei nu pot fi folosite ca reclamă în scopul dobândirii de clientelă. Iar conform art. 144 lit. f) din Statut, este interzisă prezentarea avocaților prin orice mijloace de publicitate realizate de un operator economic sau site-ul său. Ceea ce ar face ilegală orice mențiune online că o firmă de audit sau contabilitate lucrează cu o anume firmă de avocatură. Chestiune pe care o considerăm oarecum excesivă, mai ales fiindcă trăim într-o eră digitală, în care oferirea de servicii integrate clienților este cât se poate de căutată. Iar genul acesta de serviciu integrat, contabil și juridic, nu ar face decât să faciliteze clienților accesul la servicii de calitate și, implicit, posibilitatea de a-și apăra mult mai eficient drepturile conform legii. Există multe cazuri în care avocatul și expertul fiscal fac echipă într-un proiect, fiind dificil de separat contribuția profesională a unuia față de celălalt.

Ca propunere *de lege ferenda*, apreciem că dacă Statutul oferă modele privind contractul de colaborare între avocați²⁰ ori convenția de asociere a cabinetelor de avocat²¹, ar fi util ca Statutul să ofere și un model pentru convenția de conlucrare cu alți experți sau specialiști, prevăzută de art. 7 din Legea nr. 51/1995. Prin oferirea acestui model, s-ar completa în mod util textul de lege, care este succint și nu foarte lămuritor. S-ar putea evita și situația neplăcută în care un avocat încheie un astfel de contract conform propriilor sale aprecieri, dar ulterior este refuzat de către consiliul baroului, conform art. 188 din Statut.

De asemenea, dat fiind faptul că avocații nu își pot face publicitate decât în condiții foarte restrictive și nu pot plăti comision pentru clienții recomandați, dar în practică aceste colaborări strânse între avocați și experți fiscali sunt foarte întâlnite și chiar acceptate implicit pe piață²², ar fi util ca genul acesta de colaborări să aibă un cadru mai clar de desfășurare.

Nu ar fi exclus ca art. 174 din Statut să cuprindă o excepție pentru specialiștii din domeniul fiscal, similar soluției onorariilor retrocedate, practicate pentru avocați. Sau dacă această variantă este apreciată drept prea „curajoasă”, ar fi util chiar și un text de lege separat, care să trateze problema specială a colaborării avocat-contabil, similar unei structuri de asociere în participațiune, un *joint venture* care permită o structură hibridă, prin care avocații și contabilii să poată oferi servicii integrate clientului, în mod legal și transparent.

Avocat vs. psiholog

O altă profesie cu care activitatea avocatului este „intercalată” de multe ori este cea de psiholog sau

psihoterapeut. Identificăm astfel două aspecte importante: de pe o parte, avocatul se va găsi de multe ori în situația în care trebuie să colaboreze cu un psiholog în activitatea sa profesională. Și, pe de altă parte, avocatul ajunge de multe ori să capete rolul de psiholog neoficial al clientului său, care evită să apeleze în mod separat la acest profesionist pentru a ușura povara pe care o reprezintă un demers juridic și care, fără doar și poate, îl apasă din punct de vedere mental și emoțional.

Psihologii își desfășoară activitatea conform Legii nr. 213/2004 privind exercitarea profesiei de psiholog cu drept de liberă practică, înființarea, organizarea și funcționarea Colegiului Psihologilor din România²³. Asemenea avocaților, pentru a-și putea practica profesia, psihologii trebuie să îndeplinească anumite condiții²⁴, inclusiv absolvirea unor studii superioare, își desfășoară activitatea conform principiului independenței profesionale²⁵, trebuie să păstreze confidențialitatea clientului²⁶, au anumite forme de organizare a profesiei, inclusiv cabinete individuale²⁷, au dreptul să fie remunerați pentru activitatea lor²⁸ și au o organizație profesională numită Colegiul Psihologilor din România²⁹, similară cu Uniunea Barourilor din România.

Pe de o parte, activitatea în sine a celor două profesii este foarte diferită. Conform art. 5 din Legea nr. 213/2004, psihologii studiază comportamentul uman, recomandă căi de soluționare a proceselor psihologice, realizează testări psihologice și interpretează rezultate acestor teste. Pe de altă parte, conform art. 3 din Legea nr. 51/1995, avocatul se ocupă în principal cu acordarea de consultanță juridică, precum și asistare și reprezentare în fața instanțelor de judecată³⁰. Dar în ciuda acestor diferențe majore, prevăzute inclusiv de lege, nu puține sunt cazurile în care avocatul se vede nevoit să „țină loc” de psiholog pentru clientul său, care pe lângă sfaturile juridice caută și suport emoțional din partea avocatului său.

Spre exemplu, în cauzele penale, dată fiind presiunea psihologică resimțită de client, acesta va căuta asigurări din partea avocatului că respectiva cauză va fi soluționată în mod favorabil și că nu se va ajunge la pedeapsa închisorii. Ori va încerca în mod repetat să se asigure că avocatul are încredere în versiunea sa a evenimentelor și că îl va apăra cu toate puterile sale. În asemenea momente, care pot fi ușor inconfortabile pentru avocat, este foarte posibil să jucăm rolul de psiholog deși nu avem pregătire în acest sens și să ascultăm povești lungi ale clientului, deși acestea nu au relevanță juridică și chiar să încercăm să îi aducem cuvinte de alinare, când observăm stresul la care acesta este supus.

Aici se pune problema deontologică – unde se termină efectiv limitele mandatului nostru, inclusiv dorința noastră de a empatiza cu clientul și a oferi compasiune? Și unde începe nevoia de a apela la un psiholog profesionist, care știe să gestioneze aceste situații mult mai eficient și să ofere rezultate concrete?

Considerăm că acest moment se va aprecia de la caz la caz, de către avocat, potrivit experienței sale și istoricului cu clientul respectiv. Dar am vedea utilă o includere, măcar sumară, a unor indicații oficiale cu privire la colaborarea dintre avocat și psiholog în documente oficiale pe care avocatul să le poată consulta și să i se ofere o direcție mai clară în acest sens. Din păcate, singura mențiune din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat ce ar duce în această direcție este art. 7, care menționează că avocații pot încheia convenții de colaborare cu experți sau alți specialiști, în condițiile legii.

Textul de lege de mai sus este util, fiindcă deschide poarta unei posibile colaborări avocat-psiholog. Din păcate, însă, textul pune accent pe colaborarea cu experții judiciari, în care includem și experții psihologi³¹. Este adevărat că expertizele psihologice sunt utile în activitatea avocatului, spre exemplu când se solicită daune morale pentru suferința psihică la care a fost supus clientul în urma accidentelor auto sau în spețele din domeniul defăimării.

În plus, legislația prevede în mod expres că psihologul trebuie implicat în anumite momente-cheie atât în procesul civil, cât și în procesul penal. Potrivit art. 111 alin. 6 lit. b) C. pr. pen. persoana vătămată se poate audia prin intermediul sau în prezența unui psiholog sau a altui specialist în consilierea victimelor, dacă este necesar. O măsură similară se poate impune și în cazul audierii martorului minor, potrivit art. 124 alin. (3). Se poate cere prezența unui psiholog și în cazul executării hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii referitoare la minori, așa cum arată art. 911 alin. (2). Iar dacă minorul refuză să se supună hotărârii în cauză, fiindcă refuză să îl părăsească pe debitor sau nu dorește să stea cu creditorul, intervenția psihologului va fi din nou necesară pentru un program de consiliere.

Dar dincolo de momentele când psihologul trebuie să redacteze rapoarte de expertiză, ca probe în dosar, ori să fie implicat în proces conform codurilor de procedură, rămâne problema susținerii morale a clientului. Deoarece, în lipsa acestei susțineri, toată presiunea cade tot pe umerii săi, deși nu are aceste obligații profesionale în lege ori statutul profesiei. Este adevărat că, așa cum a arătat și doctrina³², rolul avocatului nu poate fi redus la apărarea intereselor legitime ale justițiabililor în fața organelor judiciare. Dar există anu-

mite momente când chiar și avocatul trebuie să își recunoască limitele și să trimită clientul către o persoană specializată, iar psihologul se încadrează în această categorie.

Așadar, revenind la subiectul relațiilor interprofesionale, ar fi utilă menționarea în mod expres a psihologului printre „specialiștii” cu care avocatul poate colabora, potrivit art. 7 din Legea nr. 51/1995. De asemenea, pe lângă dreptul avocatului de a colabora cu psihologul, am vedea utile și formularea unor recomandări, dacă nu chiar obligații în acest sens în cadrul Statutului profesiei de avocat.

Dacă avocatul întâmpină un client care pare a avea suferințe de natură psihică urmare a unui dosar de judecată, acesta ar avea nu doar facultatea, ci chiar obligația morală să îl trimită spre un specialist în domeniu, pentru a evita consecințe tragice³³. Și chiar dacă necesitatea colaborării avocat-psiholog ar fi considerată prea specifică pentru a se include în legea avocaturii ori statut, considerăm că indicații și recomandări în acest sens ar fi utile cel puțin în zona de educare a avocatului, ca parte a instruirii tinerilor avocați în INPPA și ulterior în programe de educare continuă, organizate de fiecare barou în parte.

Traducător

Pentru că avem în vedere relația cu avocații și înfăptuirea unui act de justiție, ne vom referi în continuare doar la interpreții și traducătorii autorizați de Ministerul Justiției. Desigur că traduceri comune se pot realiza de către orice persoană care cunoaște limba în cauză, nu doar de traducători autorizați. Însă, potrivit Legii nr. 178/1997³⁴, interpreții și traducătorii trebuie să fie autorizați pentru a lucra cu o serie de entități, mai exact: Consiliul Superior al Magistraturii, Ministerul Justiției, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție (inclusiv DIICOT), Direcția Națională Anticorupție, organele de urmărire penală, instanțele judecătorești, birourile notarilor publici, avocați, executori judecătorești.

În art. 1 alin. (4) din Legea nr. 178/1997 se menționează expres că avocații pot angaja și utiliza interpreți și traducători în scopul exercitării profesiei lor. Așadar, față de multe alte profesii în care legătura cu avocatul este doar implicită, avem în cele din urmă un text de lege clar, care arată expres ideea de interprofesionalitate.

Așa cum arată art. 12 C. pr. pen., limba oficială în procesul penal este limba română și în cadrul procedurilor judiciare se folosesc interpreți autorizați, potrivit legii. Iar codurile de procedură civilă³⁵ și penală³⁶ fac numeroase alte trimiteri la activitatea

traducătorilor în proces, ceea ce nu face decât să sublinieze importanța covârșitoare a acestora în realizarea actului de justiție.

Principalul motiv pentru care apar relații de interprofesionalitate este că avocatul nu poate avea în același rând și cunoștințe pe zona de contabilitate, inginerie a construcțiilor ori să vorbească toate limbile de origine ale clienților săi. Dar un alt motiv important este că profesia de avocat este incompatibilă cu multe alte profesii, potrivit art. 15 din Legea nr. 51/1995.

Conform acestui text legal, avocatul nu poate primi un salariu în cadrul niciunei alte profesii³⁷, cu excepția celei de avocat și nici nu poate realiza în mod nemijlocit fapte materiale de comerț³⁸. Cu alte cuvinte, legea³⁹ îi interzice să obțină venituri din alte surse, pe lângă avocatură. Dar legea oferă în continuare și o serie de excepții în cadrul art. 16, considerate de doctrină⁴⁰ ca fiind limitative. Enumerarea include și profesia de traducător autorizat, ceea ce face ca unii avocați să prefere îmbinarea celor două profesii⁴¹, decât să apeleze la relații interprofesionale.

Revenind la problema incompatibilităților, acestea au fost considerate de doctrină⁴² drept o modalitate de asigurare pentru avocat a independenței specifice profesiei, dar și de păstrare a demnității și prestigiului corpului profesional. Și nu vedem niciun impediment pentru ca avocatul, așa cum consideră de cuviință, fie să apeleze la un traducător și să creeze raporturi interprofesionale, fie să „joace” ambele roluri, de avocat și interpret, cât timp nu aduce atingere valorilor sale de independență și demnitate în profesie.

Mediator

Pe lângă cea de traducător, o altă profesie compatibilă conform legii cu avocatura este profesia de mediator. Conform art. 1 din Legea nr. 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator⁴³, medierea este o metodă de soluționare amiabilă a conflictelor, în condiții de neutralitate, imparțialitate, confidențialitate și cu consimțământul părților.

Pentru ca o persoană să devină mediator, ea trebuie să îndeplinească anumite condiții⁴⁴ prevăzute de lege, printre care și autorizarea de către Consiliul de mediere. Așadar, cum este și în cazul avocaturii, nu orice persoană poate deveni în mod automat mediator, ci trebuie să parcurgă un anume proces, inclusiv absolvirea cursurilor aferente.

Interprofesionalitatea reiese în mod direct chiar din legea medierii, care face multiple referiri la avocați⁴⁵ în cuprinsul său și, în mod corelativ, mediatorul și acordul de mediere sunt menționate în mod repetat atât în Codul de procedură civilă⁴⁶, cât și în Codul de

procedură penală⁴⁷. Dar față de multe alte profesii, este interesant că activitatea de mediere nu este prezentată doar a fi compatibilă cu cea de avocat, ci chiar inclusă în mod expres printre atribuțiile avocatului, potrivit art. 3 alin. (1) lit. f) din Legea nr. 51/1995⁴⁸.

Se pune astfel problema următoare: este avocatul în mod automat și mediator, în conformitate cu Legea nr. 192 din 16 mai 2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator?

Apreciem că nu. Aceste două profesii au anumite particularități și sunt prezentate în mod distinct în toate textele de lege⁴⁹. Mai mult, procedura medierii cuprinde anumite reguli specifice, cu care avocatul ar trebui să fie familiar, acest lucru fiind realizat cel mai bine prin absolvirea unor cursuri de profil. Și, nu în mod întâmplător, numeroși dintre colegii noștri avocați aleg să își ia și titlatura de mediator prin absolvirea acestor cursuri și cumulearea celor două calități.

Cel mai probabil, textul din legea avocaturii a dorit să sublinieze că avocatul trebuie să stăruie pe cât posibil și în împăcarea părților, fiind vorba de o mediere în fapt, conform sensului din limbajul comun⁵⁰. Ca propunere *de lege ferenda*, am găsi foarte utilă modificarea legii avocaturii fie prin eliminarea cu totul a literei f) din art. 3 alin. (1) privind medierea, fie înlocuirea cu exprimări precum: *mediere de facto*, activități de *intermediere* între părți ori *mijlocire a comunicării* între părți.

În loc de concluzii

Așa cum am arătat mai sus, considerăm că încă sunt numeroase lucruri ce se pot îmbunătăți în legislație, referit la relațiile interprofesionale și serviciile integrate. Dar, în ciuda acestui fapt, suntem cu siguranță pe drumul cel bun – dacă nu mereu din punct de vedere legislativ, cel puțin din punct de vedere practic.

Avocații au început în ultimii ani să colaboreze tot mai strâns cu celelalte profesii pe proiecte de numeroase feluri, ceea ce nu poate decât să fie în avantajul clienților. În loc să vedem în avocat un „om bun la toate”, care poate să ofere nu doar asistență juridică, ci și suport psihologic, consultații tehnice, sfaturi contabile și să medieze părțile, poate ar fi mai bine să tindem spre o specializare a fiecărei profesii în propriul său domeniu și o bună colaborare între acești specialiști, într-un cadru legal clar.

În acest sens, s-au născut pe piață și o gamă largă de servicii integrate. Este adevărat că unii specialiști și-au manifestat îngrijorările, justificate poate, privind interprofesionalismul și dereglementarea profesiei, dar

creдем că toate acestea ar trebui mai degrabă văzute într-o lumină pozitivă. În loc să privim cu scepticism tendințele actuale, accentuate și în contextul digitalizării avocaturii și a actului juridic cu titlu general⁵¹, putem să acceptăm această schimbare și să ne concentrăm pe a îmbunătăți cadrul legislativ actual.

Pentru că, așa cum afirma și filozoful american Ralph Waldo Emerson: „Suntem la fel de puternici pe cât suntem de uniți, la fel de slabi pe cât suntem divizați”.

NOTE

¹ Pentru considerații cu privire la protecția datelor cu caracter personal și conlucrările interprofesionale pentru furnizarea de servicii integrate, a se vedea *G. Florea*, Impactul Regulamentului general privind protecția datelor personale asupra activității avocaților. Noi responsabilități, noi oportunități, publicat pe Juridice.ro: <https://www.juridice.ro/essentials/1957/impactul-regulamentului-general-privind-protectia-datelor-personale-asupra-activitatii-avocatilor-noi-responsabilitati-noi-oportunitati> accesat la 15.04.2022.

² A se vedea interviul dlui. Traian Briciu pentru Bizlawyer: <https://www.bizlawyer.ro/mobile/stiri/piata-avocaturii/interviu-i-traian-briciu-presedintele-unbr-nu-cred-ca-vreun-avocat-roman-care-cunoaste-bine-cum-functioneaza-avocatura-intr-o-cultura-de-drept-continental-si-ar-putea-dori-dereglementarea-profesiei> accesat la 15.04.2022.

³ <https://www.unbr.ro/propunere-de-rezolutie-privind-principiile-de-integritate-in-activitatile-profesionale-desfasurate-de-avocati-in-profesii-compatibile-cu-cea-de-avocat-si-in-conlucrările-interprofesionale-pen/> accesat la 15.04.2022.

⁴ <https://www.unbr.ro/wp-content/uploads/2022/02/Comunicat-privind-strategia-de-comunicare-a-UNBR-pentru-anul-2022.pdf> accesat la 15.04.2022.

⁵ https://www.unbr.ro/wp-content/uploads/2022/03/Hotarare-Consiliu-241-2022_Regulament-inscriere-avocati-platforme_comunicata.pdf accesat la 15.04.2022.

⁶ G. Baltag, *Standarde de conduită în relațiile judecător-avocat, procuror-avocat și judecător-procuror*, în *Dreptul* nr. 9/2015, p. 69.

⁷ Publicată în M.O. nr. 13/2008.

⁸ Art. 1 din O.G. nr. 65/1994: „Profesia de expert contabil și de contabil autorizat se exercită de către persoanele care au această calitate, în condițiile prevăzute de prezenta ordonanță”.

⁹ Art. 3 alin. (1) din O.G. nr. 65/1994: „Accesul la profesia de expert contabil și de contabil autorizat se face pe bază de examen de admitere, la care să se obțină cel puțin media 7 și minimum nota 6 la fiecare disciplină, efectuarea unui stagiului de la unu la 3 ani și susținerea unui examen de aptitudini la terminarea stagiului, conform reglementărilor Corpului Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România”.

¹⁰ Art. 18 alin. (1) din O.G. nr. 65/1994: „Se înființează Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați, persoană juridică de utilitate publică și autonomă, din care fac parte experții contabili și contabilii autorizați, în con-

dițiile stabilite de prezenta ordonanță, având sediul în municipiul București”.

¹¹ Art. 11 alin. (1) din O.G. nr. 65/1994.

¹² Publicată în M.O. nr. 440/2018.

¹³ O altă problemă interesantă o reprezintă posibila compatibilitate sau incompatibilitate între profesia de avocat și cea de contabil. Deși art. 16 din Legea nr. 51/1995 nu cuprinde în enumerare și contabilii printre profesiile ce sunt compatibile cu avocatura, precum calitatea de deputat, senator, arbitru etc., chestiunea nu este foarte clară. Deși la o primă vedere lipsa includerii ar însemna automat că aceste profesii sunt incompatibile, ICCJ a emis o hotărâre contrară într-un dosar cu acest obiect. Prin Decizia nr. 3963/2014, ICCJ e respins recursul împotriva sentinței nr. 1463/2013 a Curții de Apel București. Prin acea sentință, Baroul București a fost obligat să emită o decizie de înscriere a reclamantei în evidențele Baroului București (Tabloul de avocați) ca avocat stagiar și să constate că profesia de expert este compatibilă cu profesia de avocat.

¹⁴ S. Naubauer, *Legea organizării și exercitării profesiei de avocat*, ed. II, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 102.

¹⁵ Necesitatea acestor colaborări a născut și situații hibrid în care firme de contabilitate și audit se asociază cu case de avocatură. Aici situația este invers decât cea expusă de noi, fiindcă nu avocatul are nevoie de o colaborare cu un profesionist în domeniul fiscal, ci expertul în domeniul fiscal a căutat o colaborare cu avocați pentru clienții săi. Considerăm această asociere drept un lucru firesc, ce este în cele din urmă în interesul clientului. Genul acesta de colaborare se realizează de la nivel de avocatură mică și medie, până la nivel înalt, de Big Four.

¹⁶ Articolul 188 din Statutul profesiei de avocat: „(1) Convențiile de colaborare încheiate de avocat potrivit art. 7 din Lege vor asigura independența profesională, patrimonială și deontologia profesiei de avocat. Verificarea îndeplinirii acestor condiții este de competența consiliului baroului. (2) În desfășurarea activităților prevăzute la art. 3 din Lege, avocatul decide unilateral alegerea notarilor publici, experților, traducătorilor, executorilor judecătorești și a altor specialiști cu care poate să colaboreze. (3) Colaborările avocatului în condițiile art. 7 din Lege se vor desfășura cu respectarea de către avocat a prevederilor Legii și ale prezentului statut”.

¹⁷ Art. 1 alin. (1), art. 2 alin. (1), art. 15 lit. b), art. 47 alin. (1) etc.

¹⁸ Codul Deontologic al avocatului român este aprobat prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 268/17 iunie 2017 <https://www.unbr.ro/publicam-hotararea-consiliului-unbr-nr-26817-iunie-2017-prin-care-se-aproba-codul-deontologic-al-avocatului-roman-prevazut-in-anexa/> accesat la 15.04.2022.

¹⁹ Deși textul nu clarifică, ni s-ar părea excesiv ca o astfel de convenție să producă efecte juridice doar de la momentul aprobării de către consiliu. Actul justiției presupune de multe ori celeritate, iar drepturile clientului ar putea fi afectate de o astfel de condiție de validitate. Cel mult, apreciem că dacă apar observații din partea consiliului, părțile vor resemna convenția conform indicațiilor sale, dar actele produse anterior nu vor fi lovite de nulitate.

²⁰ Anexa IX din Statutul profesiei de avocat.

²¹ Anexa XXIX din Statutul profesiei de avocat.

²² Acestea se întâlnesc la toate nivelurile, de la structuri de tip Big Four, până la avocatura de nivel mic ori mediu.

²³ Publicată în M. Of. nr. 492/2004.

²⁴ Art. 2 din Legea nr. 213/2004: „(1) *Au dreptul să exercite profesia de psiholog: a) cetățenii români; b) cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene și ai celorlalte state din Spațiul Economic European, prin stabilire în România sau în regim de servicii temporare; c) cetățenii din alte țări cu care România are convenții bilaterale în domeniu.* (2) *Exercitarea profesiei de psiholog cu drept de liberă practică se face de către persoanele prevăzute la alin. (1), care au absolvit o instituție de învățământ superior de specialitate, cu diplomă de licență în psihologie sau asimilată, obținută într-o instituție de învățământ superior acreditată, din România sau din străinătate, recunoscută sau echivalată, după caz, potrivit legii*”.

²⁵ Art. 4 alin. (1) din Legea nr. 213/2004: „*Psihologul cu drept de liberă practică își desfășoară activitatea pe baza principiului independenței profesionale, care îi conferă dreptul de inițiativă și decizie în exercitarea actului profesional, cu asumarea deplină a răspunderii pentru calitatea acestuia*”.

²⁶ Art. 4 alin. (2) din Legea nr. 213/2004.

²⁷ Art. 13 alin. (1) din Legea nr. 213/2004.

²⁸ Conform art. 16 din Legea nr. 213/2004. Prin contrast, ținem să menționăm că problema onorariului avocațial pune mult mai mari probleme în practică, în special dată fiind chestiunea controversată a reducerii onorariilor de către instanța de judecată. Pentru considerații suplimentare pe acest subiect a se vedea L. Herghelegiu, *Dreptul instanței de judecată de a reduce onorariul de avocat și în cauzele penale*, în *Dreptul nr. 4/2004 și A. G. Alecu, A. Gurică, toate-s vechi și noi sunt toate. Reducerea onorariului de avocat, din nou în actualitate*, publicat pe Juridice.ro <https://www.juridice.ro/675703/toate-s-vechi-si-noi-sunt-toate-reducerea-onorariului-de-avocat-din-nou-in-actualitate.html> accesat la 15.04.2022.

²⁹ Articolul 23 alin. (1) din Legea nr. 213/2004: „*Colegiul Psihologilor din România, denumit în continuare Colegiu, este o organizație profesională, cu personalitate juridică, de drept privat, apolitică, autonomă și independentă, de interes public, cu patrimoniu și buget proprii. Colegiul are rolul de a reprezenta și de a ocroti la nivel național și internațional interesele profesiei de psiholog cu drept de liberă practică*”.

³⁰ Pentru considerații pe tema rolului avocatului în reprezentarea și asistarea părților, a se vedea I. Leș, S. Spinei, *Reprezentarea și asistarea părților prin avocat sau consilier juridic în lumina noului Cod de procedură civilă*, în *Dreptul nr. 5/2013*, pp. 13-28.

³¹ Pentru mai multe detalii a se vedea Tabloul Expertilor Psihologi <https://psihologiejudiciara.ro/taboul-expertilor-psihologi/> accesat la 15.04.2022.

³² I. Leș, D. Ghiță, *Instituții juridice contemporane*, ed. II, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 271.

³³ Din păcate, de multe ori aceste presiuni psihologice pot duce pe clientul avocatului spre decizii extreme, cum ar fi să își ia singur viața. Unul dintre cele mai recente cazuri, extrem de mediatizate, este al președintelui Asociației TATA, Bogdan Drăghici, care fiind acuzat de pedofilie s-a sinucis intrând cu mașina în Ambasada Rusiei și apoi dându-și singur foc <https://www.vice.com/ro/article/3abwpv/cine-e-bogdan-draghici-intrat-cu-masina-in-ambasada-rusiei-pedofilie> accesat la 15.04.2022. Inclusiv UNBR a luat poziție față de acest caz, dar din alte motive, mai exact că respectivul ar fi fost prezentat în presă drept avocat, în mod eronat: <https://www.unbr.ro/unbr-precizeaza-ca-barbatul-care-a-intrat-cu-masina-in-gardul-unei-ambasade-si-s-a-autoincendiat-nu-a-fost-niciodata-avocat/> accesat la 15.04.2022.

³⁴ Publicată în M. Of. nr. 305/1997.

³⁵ Art. 18 alin. (3) C. pr. civ. privind limba desfășurării procesului; art. 150 alin. (4) privind înscrisurile anexate cererii; art. 173 privind citarea; art. 213 privind procesul fără prezența publicului; art. 225 privind folosirea traducătorului și interpretului; art. 241 alin. (5) privind asigurarea celerității; art. 292 privind proba cu înscrisuri; art. 444 alin. (3) privind completarea hotărârii; art. 570 privind limba arbitrajului; art. 670 privind alin. (3) privind onorariul traducătorului; art. 1100 alin. (2) privind documentele atașate la cerere; art. 1116 privind limba în care se desfășoară arbitrajul; art. 1128 alin. (2) privind documentele atașate la cererea arbitrală.

³⁶ Art. 81 alin. (1) lit. g²) C. pr. pen. privind drepturile persoanei vătămate; art. 289 alin. (11) C. pr. pen. privind traducerea citației pentru persoana vătămată; art. 329 alin. (3) și (4) C. pr. pen. și art. 344 alin. (2) C. pr. pen. privind traducerea rechizitoriului; art. 456 alin. (3) C. pr. pen. privind traducerea înscrisurilor atașate la cererea de revizuire; art. 467 alin. (4) C. pr. pen. privind traducerea înscrisurilor atașate la cererea de re deschidere a procesului penal.

³⁷ Art. 15 lit. a) din Legea nr. 51/1995.

³⁸ Art. 15 lit. c) din Legea nr. 51/1995.

³⁹ Pe lângă interdicția salarizării și realizării faptelor de comerț, legea interzice avocatului și exercitarea unor ocupații care să lezeze demnitatea și independența profesiei ori bunele moravuri, conform art. 15 lit. b). Apreciem însă că acest text este mai puțin relevant, dacă nu chiar derizoriu, raportat la celelalte două litere din articol, fiind mai degrabă o reamintire a valorilor pe care avocații trebuie să le protejeze și nu o veritabilă situație de incompatibilitate.

⁴⁰ T. C. Briciu, *Instituții judiciare*, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 393.

⁴¹ În acest caz, vorbesc atât din experiența subsemnatei, cât și a altor colegi avocați, care au ales să devină și traducători autorizați. Motiv principal este posibilitatea de a-și ajuta clienții mai rapid și eficient, în proceduri precum semnări notariale ori asistare în relație cu autoritățile publice. Acest lucru se poate realiza printr-un examen organizat de Ministerul Culturii și ulterior prin înscrierea în registrul traducătorilor și interpretilor, ținut de Ministerul Justiției <http://old.just.ro/MinisterulJusti%C8%9Biei/Listapersoanelorautorizate/Interpretisitraducatoriautorizati/tabid/129/Default.aspx> accesat la 16.04.2022

⁴² D. Oancea, *Legea privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat*, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 95.

⁴³ Publicată în M.O. nr. 441/2006.

⁴⁴ Art. 7 din Legea nr. 192/2006.

⁴⁵ Art. 2 alin. (1³) din Legea nr. 192/2006 privind procedura de informare asupra avantajelor medierii; Art. 2 alin. (6) din Legea nr. 192/2006 privind recomandarea medierii; Art. 52 din Legea nr. 192/2006 privind avantajele medierii etc.

⁴⁶ Art. 21 alin. (1) C. pr. civ. privind împăcarea părților; art. 227 alin. (1) C. pr. civ. privind prezenta părților pentru soluționarea amiabilă a litigiului, art. 916 alin. (4) C. pr. civ. privind cererea de divorț etc.

⁴⁷ Art. 16 alin. (1) lit. g) C. pr. pen. privind punerea în mișcare a acțiunii penale; Art. 23 alin. (1) C. pr. pen. privind pretențiile civile; Art. 275 alin. (1) pct. 1 lit. c) privind cheltuielile judiciare etc.

⁴⁸ Art. 3 alin. (1) lit. f) din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat: „Activitatea avocatului se realizează prin (...) activități de mediere”.

⁴⁹ Pentru o discuție amplă pe acest subiect a se vedea I. Dorin, *Avocații, mediatorii de drept? Dar de facto?*, publicat pe Juridice.ro <https://www.juridice.ro/246733/avocatii-mediatorii-de-drept-dar-de-facto.html> accesat la 16.04.2022.

⁵⁰ Această problemă a fost ridicată și ca punct de vedere din partea UNBR: <https://www.unbr.ro/este-necesara-calificarea-profesionala-distincta-a-avocatului-pentru-a-efectua-activitati-de-mediere/> accesat la 16.04.2022.

⁵¹ Tendințe care au fost fără doar și poate accentuate și mai mult de pandemia Covid19, care a mutat ședințele de judecată în online și a determinat avocații să folosească videocall-uri cu clienții lor, decât întâlniri față în față.

PATRIMONIUL DE AFECTAȚIUNE PROFESIONALĂ. TRANSFORMAREA FORMEI DE ORGANIZARE ȘI EXERCITARE A PROFESIEI DE AVOCAT

Patrimoine professionnelle. Transformer la forme d'organisation et d'exercice de la profession d'avocat

Professional special-purpose reserve. Transforming the form of organization and exercise of the legal profession¹

Avocat stagiar Elisa-Florentina CRISTEA
Baroul București

Capitolul I. Patrimoniul de afectare profesională

Patrimoniul, masele patrimoniale și patrimoniile de afectare – nu sunt simple construcții de cuvinte, ci reprezintă chiar titlul marginal al reglementării legale² aferente în materie din Legea nr. 287/ 2009 privind Codul civil, denumită în cele ce urmează („Codul” sau „Codul civil”).

Totuși, este incorectă abordarea în baza căreia am putea considera că patrimoniul de afectare profesională este definit și reglementat doar în actul normativ cadru în materia dreptului subiectiv civil. Așadar, construcția juridică în cauză este întâlnită și în alte normative. Cu titlu de exemplu, Legea nr. 95/ 2006 privind reforma în domeniul sănătății reglementează patrimoniul de afectare ca fiind „totalitatea bunurilor, drepturilor și obligațiilor medicului afectate scopului exercitării profesiei sale, constituite ca o fracțiune distinctă a patrimoniului medicului, separată de gajul general al creditorilor acestuia”, iar Ordonanța nr. 86/ 2006 privind organizarea activității practicienilor în insolvență cuprinde o definiție ce nu se diferențiază de cea anterior prezentată decât în ceea ce privește individul titular al patrimoniului, în cazul acesta practicianul; profesia de mediator sau asistent social se bucură, de asemenea, de o astfel de reglementare.

Nu este o eroare faptul că nu am enumerat în categoria celor de mai sus avocatul, ca titular al patrimoniului de afectare profesională, reglementat de Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, denumită în cele ce urmează („Legea”) și Statutul profesiei de avocat din 3 decembrie 2011 al Uniunii Naționale a Barourilor din România, denumit în cele ce urmează („Statutul”); astfel, consider oportună analiza acestora în Secțiunea

3 (trei) din prezentul capitol, ținând cont de natura lucrării în cauză și de complexitatea instituției avută în vedere.

Ținând cont de acestea, în cele ce urmează voi prezenta noțiuni introductive în materia patrimoniului (Secțiunea 1), perspectiva de drept comparat (Secțiunea 2) și particularitățile avocaturii ca profesie liberală pentru patrimoniul de afectare profesională (Secțiunea 3).

Secțiunea 1. Noțiuni introductive în materia patrimoniului

Codul ne prezintă, încă de la începutul textului legal aferent, faptul că *orice* persoană fizică sau juridică este titulară a unui patrimoniu, care include *drepturile*

și datoriile ce pot fi evaluate în bani și aparțin acesteia. Așadar, este recunoscută *teoria unicității patrimoniului* ca o expresie a personalității, fără a exclude posibilitatea divizării și afectățiunii³, *teoria nostrum patrimonium*⁴, în sensul în care patrimoniul este legat de persoană, precum și *patrimoniul universalitatis iuris*, ca valoare a tuturor drepturilor și obligațiilor patrimoniale.

Totuși, ce sunt masele patrimoniale și patrimoniile de afectățiune? Masele patrimoniale reprezintă diviziuni ale patrimoniului, cu o afectățiune proprie⁵. De cealaltă parte, patrimoniul de afectățiune ia naștere ca urmare a divizării patrimoniului, fiind *l'objectif final* pentru operațiunea de divizare în cauză.

Această calificare prezintă interes din punct de vedere al **răspunderii patrimoniale**, care este limitată la fiecare masă patrimonială, în ceea ce privește creanța unui anumit creditor. Totuși, în acord cu prevederile Codului civil⁶ în materia garanției comune a creditorilor, creditorii ale căror creanțe s-au născut în legătură cu o anumită diviziune a patrimoniului, autorizată de lege, *trebuie să urmărească mai întâi bunurile care fac obiectul acestei mase patrimoniale, iar în cazul în care acestea nu sunt suficiente, pot fi urmărite și celelalte bunuri ale debitorului* – așadar, se poate observa faptul că întinderea răspunderii patrimoniale este parțial limitată în această situație⁷. În legătură cu bunurile care fac obiectul unei diviziuni ale patrimoniului afectate exercițiului unei profesii autorizate de lege, *pot fi urmărite numai de creditorii ale căror creanțe s-au născut în legătură cu profesia respectivă, neputând urmări celelalte bunuri ale debitorului*. Așadar, în ceea ce privește o profesie autorizată de lege, creditorii profesionali nu pot urmări bunurile profesionale ale debitorului, fiind consacrată autonomia diviziunii patrimoniale respective⁸.

Pentru bună ordine, patrimoniul de afectățiune nu preia integral *matricea genetică, ADN-ul patrimoniului mamă*⁹, fiind o creație a titularului patrimoniului general, un instrument în derularea afacerilor¹⁰, cu o fracțiune de universalitate juridică, ce conține drepturi și obligații cu un scop unic al afectării acestora.

Secțiunea 2. Perspectivă de drept comparat

Plecând de la următorul citat „Nu numai sub raport legislativ, dar și în ceea ce privește pregătirea generală de specialitate și practica profesiei la bară, avocatura și avocații români s-au format la umbra și sub influența școlii franceze de profil.”¹¹, voi realiza o analiză comparativă cu sistemul de drept francez, în ceea ce privește imaginea patrimoniului *affecté à son*

activité professionnelle. Patrimoniul de afectățiune profesională este prezentat pe larg, în sistemul de drept francez, în *Code de commerce*¹².

Analiza prevederilor cu privire la patrimoniul de afectățiune profesională din sistemul de drept francez este cât se poate de oportună la acest moment, ținând cont de faptul că Franța va trece, iminent, la o nouă abordare cu privire la separația maselor patrimoniale. Așadar, Legea nr. 2022-172 din 14 februarie 2022¹³ din sistemul de drept francez, cu privire la activitățile profesionale independente, creează un cadru legal diferit pentru *l'entrepreneur individuel*, adică persoana fizică ce desfășoară una sau mai multe activități profesionale independente în nume propriu. Reglementarea este asemănătoare cu cea din sistemul de drept românesc – întreprinzătorul individual are o masă patrimonială distinctă destinată activităților profesionale, pentru protejarea acestuia de riscurile ce apar în desfășurarea profesiei.

Totuși, există o diferență semnificativă cu privire la garanția creditorilor. În sistemul de drept românesc, un creditor care are o creanță raportată la o diviziune a patrimoniului afectată exercitării profesiei autorizate de lege, trebuie să urmărească bunurile care fac obiectul diviziunii în cauză, fără a avea posibilitatea urmăririi celorlalte bunuri ale debitorului. De cealaltă parte, în sistemul de drept francez, un creditor care nu reușește să își îndeostuleze creanța din bunurile personale, neafectate exercitării unei profesii, își poate satisface creanța din bunurile profesionale, *în limita cuantumului profitului realizat la ultimul exercițiu financiar închis*. De asemenea, de interes în sistemul de drept francez este faptul că autoritățile în domeniul fiscal și de asigurări sociale au posibilitatea de a-și satisface creanțele din bunurile profesionale și personale deopotrivă, în cazul în care întreprinzătorul individual a exercitat manevre frauduloase sau nu a plătit obligațiile fiscale sau de asigurări sociale în mod repetat și cu rea-credință.

Impactul modificărilor din sistemul de drept francez asupra avocaților este semnificativă. Înainte de adoptarea acestei reglementări, profesiile liberale puteau fi exercitate în următoarele forme: (i) *entreprise individuelle* – o formă simplificată de societate, fără personalitate juridică, cu răspundere nelimitată; totuși, se poate realiza o declarație în fața notarului pentru insesizabilitatea bunurilor imobile neafectate scopului profesional, procedură rar întâlnită întrucât presupune costuri crescute și un formalism excesiv; (ii) *entrepreneur individuel à responsabilité limitée*¹⁴ – procedura de înființare este similară cu cea pentru *entreprise*

individuelle, însă în acest caz se poate realiza o declarație pentru crearea unui patrimoniu de afecțiune profesională; totuși, patrimoniul de afecțiune profesională nu ia naștere automat cu crearea EIRL, precum este în cazul *entrepreneur individuel*, noutatea din luna februarie 2022, ci titularul trebuie să opteze pentru aceasta și să țină cont de mai multe condiții, printre care intervenția unui expert contabil în cazul în care bunul aportat depășește 30.000 EUR; în cazul EIRL, există și o serie de „frâne” din punct de vedere contabil, ce pot face obiectul unei analize ulterioare; (iii) *société par actions simplifiée* – avantajele sunt că asociații stabilesc capitalul social și organizarea societății, răspunderea asociaților este limitată la aporturile acestora, însă această formă de organizare este criticată pentru formalismul excesiv și taxele ridicate; (iv) *société à responsabilité limitée*¹⁵ – similară cu societatea cu răspundere limitată specifică sistemului de drept român, SARL are ca avantaj major răspunderea limitată a asociaților la valoarea aporturilor acestora, însă administrarea acesteia se poate realiza doar de către o persoană fizică, inconvenient major pentru asociații care aveau în plan să lase managementul SARL în sarcina unei societăți specializate în acest sens; (v) *société d'exercice libéral*¹⁶ – această societate specifică profesiilor liberale se apropie de SARL, permițând profesioniștilor din același sector să se asocieze cu alți profesioniști din același sector; totuși, această formă de organizare a fost criticată pentru formalismul excesiv; și (vi) *société civile professionnelle* – această formă de organizare cu minim doi asociați se aseamănă de SEL, însă presupune o deosebire fundamentală în ceea ce privește răspunderea asociaților; așadar, asociații în SCP au o răspundere nelimitată pentru datoriile societății în cauză.

După intrarea în vigoare a prevederilor pentru *entrepreneur individuel* și desființarea *entrepreneur individuel à responsabilité limitée*, sunt de părere că un avocat francez care dorește să practice avocatura individual va opta spre această formă de exercitare a profesiei, din prisma avantajelor semnificative în materia garanției creditorilor.

Secțiunea 3. Avocatura și particularitățile patrimoniului de afecțiune profesională

Patrimoniul de afecțiune profesională este, astfel cum am stabilit încă de la începutul lucrării, acea masă patrimonială afectată exercitării unei profesii autorizate. În ceea ce privește constituirea formelor de exercitare a profesiei, avocații au posibilitatea de a-și stabili un patrimoniu afectat exercitării profesiei.

Pentru bună ordine, consider că se impune o prezentare a formelor de exercitare a profesiei de avocat. Așadar, formele de exercitare sunt: cabinetul individual, cabinetele asociate, societățile civile profesionale și societățile profesionale cu răspundere limitată. Cea din urmă, societatea profesională cu răspundere limitată, se bucură, conform prevederilor din Legea nr. 51/ 1995, de un patrimoniu propriu, asociații fiind răspunzători doar în măsura aportului social al fiecăruia.

Ținând cont de reglementare clară pentru societatea profesională de avocați cu răspundere limitată, cum rămâne cu societatea civilă profesională? În accepțiunea mea, patrimoniul profesional individual devine un patrimoniu profesional comun raportat la exercitarea profesiei cu caracter civil, iar fiecare bun din patrimoniul comun face obiectul unui drept de proprietate comună pentru persoanele în asociere. Plus de asta, Statutul prevede, la art. 183, la rang de principiu, că *patrimoniul comun este afectat exclusiv activității profesionale și are regimul patrimoniului de afecțiune profesională*.

În ceea ce privește posibilitatea constituirii unei mase patrimoniale afectate exercitării profesiei de avocat, aceasta merită o analiză concretă cu incidență asupra instrumentului-cadru în materie, anume *registru electronic al evidenței patrimoniului de afecțiune al avocaților*, având ca efect opozabilitatea față de terți. Acest registru a fost înființat prin Decizia nr. 212 din 30 martie 2017 a Comisiei Permanente UNBR, iar regulamentul său de organizare și funcționare a fost aprobat prin hotărârea nr. 325 din 17 februarie 2018 a Consiliului UNBR. Cel mai recent raport cu privire la care a luat act Comisia Permanentă, în legătură cu registrul electronic al evidenței patrimoniului de afecțiune al avocaților, este prezentat în Minuta ședinței Comisiei Permanente din 16 iulie 2020. Așadar, pentru perioada mai 2018 – iulie 2020, au fost 59.403 înregistrări la nivel național, între 2018 și 2019 constatându-se o creștere de 229% în ceea ce privește numărul de înregistrări la nivel național¹⁷. Sunt de părere că *apetitul* pentru înregistrarea patrimoniului de afecțiune între 2018-2019 apare ca urmare a implementării registrului electronic și aprobării regulamentului acestuia, până la acel moment operațiunea de divizare patrimonială făcându-se prin declarație scrisă în statutul societății civile profesionale, în actul de înființare al cabinetului individual de avocat, în convenția de asociere a cabinetelor individuale de avocați sau prin declarație separată întocmită în formă scrisă și înregistrată la baroul din care face parte avocatul¹⁸.

În materia patrimoniului de afectățune profesională destinat exercitării profesiei de avocat, consider că prezintă interes și **hotărârea nr. 1777/ 2021 a Tribunalului București**, una dintre problemele deduse judecătii fiind plata de către partea adversă a unui onorariu avocațial, în condițiile în care reclamantul în speță se identifică cu calitatea de avocat, fiind una și aceeași persoană. Instanța a considerat că *avocatul nu poate fi propriul său client ținând cont de faptul că patrimoniul acestuia este unul și același cu al persoanei sale, neexistând dovezi în sensul că s-a realizat o divizare a patrimoniului personal de cel profesional al cabinetului de avocat*. Așadar, documentul financiar prin care s-a probat plata onorariului din patrimoniul personal în patrimoniul profesional nedovedit al avocatului atestă o *operațiune financiară imposibilă*, prezumându-se că un astfel de transfer financiar nu a fost efectiv realizat¹⁹.

Capitolul II. Transformarea formei de exercitare a profesiei de avocat

Transformarea formei de exercitare a profesiei de avocat reprezintă o procedură ce garantează principiul libertății avocatului, principiu care poate fi înțeles prin *dreptul avocatului de a-și schimba opțiunea în orice moment în ceea ce privește formele de exercitare a profesiei prevăzute de Lege*. În cele ce urmează, voi prezenta noțiuni introductive în materia transformării și cadrul legal (Secțiunea 1), modalitățile de transformare a formei de exercitare a profesiei de avocat (Secțiunea 2) și *l'image du futur* în materia insolvenței profesiilor liberale (Secțiunea 3).

Secțiunea 1. Noțiuni introductive și cadrul legal în materie

Transformarea formei de exercitare a profesiei de avocat este reglementată expres de Statutul²⁰ ca fiind o operațiune de schimbare a formelor de exercitare a profesiei, *separat sau deodată cu reorganizarea formelor de exercitare a profesiei de avocat, prin fuziune, absorbție, divizare totală sau divizare parțială*. În ceea ce privește raportul dintre Statut și Codul civil, putem observa că acesta din urmă consideră drept modalități de reorganizare a persoanei juridice *fuziunea, divizarea și transformarea*, pe când Statutul reglementează, astfel cum am prevăzut deja, *transformarea în accețiunea fuziunii, absorbției, divizării totale sau parțiale*. În accețiunea mea, terminologia de transformare din Codul civil nu se confundă cu cea de transformare din Statutul Avocatului, având

finalități distincte; putem considera ca fiind o operațiune de *transformare* în reglementarea Codului civil aceea intervenită prin desființarea Uniunii Avocaților din România și înlocuirea, ca succesoare universală, a Uniunii Naționale a Barourilor din România.

Secțiunea 2. Modalități de transformare a formei de exercitare a profesiei de avocat

După cum am stabilit la secțiunea anterioară, transformarea formei de exercitare a profesiei de avocat se poate realiza în modalitățile fuziune, absorbție, divizare totală sau divizare parțială.

În ceea ce privește **fuziunea**, această constă în absorbția unei forme de exercitare a profesiei în altă formă sau prin contopirea mai multor forme de exercitare a profesiei de avocat, sub condiția aprobării din partea Consiliului Baroului. Aceste fuziuni apar frecvent, fiind o formă de parteneriate, anunțate adesea pe portalele cu noutăți în domeniul juridic, având ca scop creșterea domeniilor de activitate, consolidarea financiară a societății sau alte considerente. Un exemplu de fuziune foarte cunoscută²¹ este aceea dintre CMS UK, Nabarro și Olswang în 2017 – CMS, cea mai mare dintre acestea, a fuzionat cu Nabarro și Olswang, două societăți de avocatură mai mici în dimensiune, dar foarte competente în anumite arii de practică, consolidând poziția acestora pe piața avocaturii de business²².

Divizarea²³ reprezintă operațiunea inversă fuziunii, care constă în împărțirea patrimoniului societății în cauză către mai multe societăți, existente sau nou-constituite. Similar cu procesul de divorț, divizarea reprezintă o operațiune pe care asociații nu o au în vedere întotdeauna la începutul colaborării. Găsirea unui spațiu nou pentru desfășurarea activității, construirea unui nou brand și, implicit, website, organizarea angajaților societății – acestea reprezintă probleme comune și costisitoare pentru asociați, atunci când traversează o astfel de procedură anevoioasă. Un exemplu cunoscut și mediatizat de divizare este între Cellino and Barnes, în anul 2020, urmare a unei colaborări de peste 30 de ani în statul New York, în domeniul recuperării prejudiciilor în domeniul vătămarilor corporale. Aceștia au ales divizarea și au mers pe cont propriu, sub Cellino Law și The Barnes Firm²⁴.

Secțiunea 3. L'image du futur în materia insolvenței profesiilor liberale

În prezent²⁵, România este în proces de transpunere a Directivei nr. 1023/ 2019 privind cadrele de

restructurare preventivă, remiterea de datorie și decăderile, precum și măsurile de sporire a eficienței procedurilor de restructurare, de insolvență și de remitere a datoriei, prin Proiectul de Lege nr. 194/ 2022 pentru modificarea și completarea Legii nr.85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență.

Ținând cont de evoluția proiectului de lege în cauză și de forma adoptată de Senat, este de analizat eventualul impact al acestora în ceea ce privește insolvența profesiilor liberale. Actualmente, Legea nr. 85/2014 exclude de la aplicabilitatea acesteia profesiile liberale²⁶, în privința cărora cunoaștem faptul că reprezintă *acele ocupații exercitate pe cont propriu de persoane fizice, potrivit actelor normative speciale care reglementează organizarea și exercitarea profesiei respective*²⁷, în categoria cărora includem profesiile de avocat, notar, medic, contabil, arhitect, iar lista nu se încheie aici.

Proiectul de lege amintit anterior modifică articolul de interes, care exclude profesiile liberale, încadrând în aplicabilitatea legii în cauză și pe acestea din urmă, cu privire la care se menționează faptul că *procedurile prevăzute de prezenta lege vizează întreprinderea acestora, iar nu statutul profesional*. Bineînțeles, pentru rigurozitate, același proiect de lege modifică, în finele acestuia, și Legea nr. 188/2000 privind executorii judecătorești, introducând un nou alineat ce prevede *dispozițiile legale privind procedurile de insolvență nu se aplică executorilor judecătorești*, precum și Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activităților notariale, aducând în completare următorul alineat ce prevede *dispozițiile legale privind procedurile de insolvență nu sunt aplicabile notarilor publici*. Așadar, după cum se poate observa, în categoria excepțiilor de la aplicabilitatea procedurilor de insolvență nu se încadrează și avocații, respectiv Legea nr. 51/ 1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

Conceptul de întreprindere²⁸ este întâlnit la începutul Codului civil, în raportul cu profesioniștii. Așadar, *sunt considerați profesioniști toți cei care exploatează o întreprindere*, iar exploatarea întreprinderii este *exercitarea sistematică, de către una ori mai multe persoane, a unei activități organizate ce constă în producerea, administrarea sau înstrăinarea de bunuri ori în prestarea de servicii, indiferent dacă are ori nu un scop lucrativ*. Distinct de asta, întreprinderea este definită expres în Legea nr. 21/1996 a concurenței, ca fiind *orice entitate angajată într-o activitate economică constând în oferirea de bunuri sau de servicii pe o piață dată, indiferent de statutul*

său juridic și de modul de finanțare, astfel cum este definită în jurisprudența Uniunii Europene.

Pot fi considerați avocații²⁹ întreprinderi? Curtea de Justiție a Uniunii Europene este de părere că da. În *J.C.J. Wouters and Others*, Curtea a considerat că *„membrii baroului desfășoară o activitate economică și sunt, prin urmare, întreprinderi”*³⁰. Așadar, consider că eventuala modificare a cadrului legal în materie este binevenită. În Baroul București sunt înregistrate și funcționează 610 societăți³¹, multe dintre acestea fiind destul de numeroase – în eventualitatea în care acestea trec printr-o situație de imposibilitate de plată a creanțelor acumulate, inclusiv creanțe salariale, asigurarea existenței unei proceduri care să permită restructurarea într-un stadiu timpuriu, pentru a restabili rapid viabilitatea activității, este cât se poate de bine primită.

Bibliografie

[1] Carmen Tamara Ungureanu *et al*, *Noul Cod civil, Comentarii, doctrină și jurisprudență*, Ed. Hamangiu, 2012, ISBN 978-606-522-730-9;

[2] Valeriu Stoica, *Drept civil. Drepturi reale principale*, Ed. C.H. Beck, 2021, ISBN 978-606-18-1141-0;

[3] Cristian Gheorghe, *Diviziuni și mase patrimoniale în Noul Cod civil*, în *Curierul Judiciar* nr. 10/ 2011;

[4] Irina Sferdian, *Creditorul în căutarea patrimoniului de afectare profesională a debitorului său*, în *Revista română de drept privat* nr. 1/ 2020;

[5] Roxana Marilena Gheorghe, *Patrimoniul de afectare*, în *Pandectele Săptămânale (Rosetti)* nr. 6/ 2020;

[6] Luminița Tulească, *Patrimoniile de afectare și teoria personalistă a patrimoniului*, articol de specialitate disponibil pe *Juridice.ro* (<https://www.juridice.ro/425343/patrimoniile-de-afectatiune-si-teoria-personalista-a-patrimoniului.html>);

[7] Luminița Tulească, *Patrimoniile de afectare – instrument în derularea afacerilor*, articol de specialitate disponibil pe *Juridice.ro* (<https://www.juridice.ro/353902/patrimoniul-de-afectatiune-instrument-in-derularea-afacerilor.html>);

[8] Smaranda Angheni, *Dreptul comercial – între tradiționalism și modernism*, în *Curierul Judiciar* nr. 9/2010;

[9] Veronica Magnier, *Droit des sociétés*, Ed. Dalloz, 2022;

[10] Florina Popa, *Câteva reflecții asupra regimului juridic al fondului de comerț*, *Universul Juridic Premium* nr. 7/ 2019;

[11] Ștefan Naubauer, *Statutul profesiei de avocat*, Ed. Universul Juridic, București, 2021;

[12] Dan Oancea (coord.), *Legea privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat, comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015;

[13] Dan Oancea (coord.), *Legea privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat, comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2019.

NOTE

¹ Traducerile sunt realizate pentru bună-ordine, fără a garanta faptul că această terminologie este utilizată fidel în sistemele de drept aferente.

² Articolul 31 C. civ.

³ Instanța reține faptul că deși este numit „patrimoniu de afecțiune” nu rezultă din aceasta că o persoană care ar opta pentru această soluție ar avea de fapt două patrimonii – un patrimoniu de afecțiune și un patrimoniu simplu, personal – extras din hotărârea nr. 1060/ 2021 a Judecătorei Râmnicu Sărat.

⁴ V. Stoica, *Drept civil. Drepturi reale principale*, Ed. C.H. Beck, București, 2021, p. 20

⁵ A se vedea hotărârea nr. 225/2017 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, prin intermediul căreia instanța a statuat că *patrimoniul persoanelor juridice este distinct de patrimoniul persoanelor fizice sau persoanelor juridice care intră în componența sa, acesta permițând persoanei juridice să aibă o răspundere patrimonială proprie și să participe la circuitul civil în nume propriu*.

⁶ Articolul 2.324 C. civ., considerat ca fiind o adevărată cheie de boltă în materia garanțiilor; pentru mai multe detalii a se vedea Fl. A. Baias et al, *Codul civil, comentariu pe articole*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2021, p. 2669.

⁷ Pentru o hotărâre de respingere a contestației la executare prin care s-a solicitat declararea nulității executării silite, a se vedea hotărârea nr. 4652/ 2021 a Judecătorei Sectorului 6 București, unde instanța a statuat, într-o speță ce implică un Cabinet Individual de Avocat, *chiar dacă există această afecțiune specială, răspunderea juridică în raporturile cu terții o are în continuare titularul patrimoniului, persoana fizică. Deși creanța deținută în temeiul titlului executoriu este împotriva debitorului cabinet de avocat, în temeiul dispozițiilor legale, executarea silită se poate realiza și împotriva persoanei fizice, motivat de faptul că acesta este titularul patrimoniului de afecțiune*.

⁸ V. Stoica, *op. cit.*, p. 20

⁹ Expresie folosită de Luminița Tulească, *Patrimoniile de afecțiune și teoria personalistă a patrimoniului*, articol de specialitate disponibil pe Juridice.ro (<https://www.juridice.ro/425343/patrimoniile-de-afectatiune-si-teoria-personalista-a-patrimoniului.html>)

¹⁰ Expresie folosită de Luminița Tulească, *Patrimoniile de afecțiune – instrument în derularea afacerilor*, articol de specialitate disponibil pe Juridice.ro (<https://www.juridice.ro/353902/patrimoniul-de-afectatiune-instrument-in-derularea-afacerilor.html>)

¹¹ Mircea Duțu, avocat, citat preluat din *Agenda Avocatului* 2022, Ed. Universul Juridic, p. 25

¹² În România, Codul comercial este în vigoare din 1997, fiind înlocuit parțial prin Codul civil din 2009, în prezent având reglementări legale doar în ceea ce privește comerțul maritim și navigația. Pentru mai multe informații, a se vedea Smaranda Angheni, *Dreptul comercial – între tradiționalism și modernism*, în *Curierul Judiciar* nr. 9/ 2010.

¹³ Legea în cauză intră în vigoare la 3 luni de la promulgarea acesteia, pentru modificările ce vizează întreprinzătorul individual (*l'entrepreneur individuel*). Pentru mai multe informații, a se vedea <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000045167536>.

¹⁴ Pentru mai multe informații, a se vedea <https://www.entreprises.cci-paris-idf.fr/web/reglementation/creation-entreprise/eirl/statut-eirl>.

¹⁵ Pentru mai multe informații, a se vedea V. Magnier, *Droit des sociétés*, Ed. Dalloz, 2022.

¹⁶ Pentru mai multe informații, a se vedea <https://bpi-france-creation.fr/encyclopedie/structures-juridiques/entreprendre-a-plusieurs-sel-societe-dexercice-liberal>.

¹⁷ Pentru mai multe informații, a se vedea <https://www.unbr.ro/minuta-sedintei-comisiei-permanente-din-16-iulie-2020/>.

¹⁸ Pentru mai multe detalii privind regimul patrimoniului de afecțiune profesională înainte de implementarea registrului electronic, a se vedea Dan Oancea (coord.), *Legea privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat, comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2015, p. 48.

¹⁹ Pentru mai multe informații, a se vedea <https://lege5.ro/App/Hotarare/gmydambqgaydaojyga2dimrz/?pid=1255105111&expression=patrimoniu%20de%20afectatiune%20profesionala%20avocat%20#p-1255105111>.

²⁰ Articolul 182 din Statutul Profesiei de Avocat.

²¹ *Merger*, în limba engleză.

²² Pentru mai multe informații, a se vedea <https://cms.law/en/chl/news-information/cms-nabarro-and-olswang-complete-largest-ever-merger-in-uk-legal-sector>.

²³ Cunoscută sub terminologia populară de *break-up*, în limba engleză.

²⁴ Nefast, la nici 3 luni distanță de divizare, Domnul Barnes a murit într-un accident aviatic. Pentru mai multe informații, a se vedea <https://www.nytimes.com/2020/10/02/nyregion/stephen-barnes-dead-plane-crash.html>.

²⁵ La 10 mai 2022, PL-X nr. 194/ 2022 pentru modificarea și completarea Legii nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență și a altor acte normative a fost adoptat de Senat, aflându-se în fața Camerei Deputaților, camera decizională în speță. Proiectul de lege și evoluția acestuia sunt disponibile la acest link – http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?nr=194&an=2022.

²⁶ Prin art. 3 alin. (1) Procedurile prevăzute de prezenta lege se aplică profesioniștilor, astfel cum sunt definiți la art. 3 alin. (2) C. civ., cu excepția celor care exercită profesii liberale, precum și a celor cu privire la care se prevăd dispoziții speciale în ceea ce privește regimul insolvenței lor.

²⁷ Articolul 7 punctul 34 din Codul fiscal, parte integrantă din Legea nr. 227/2015.

²⁸ Întreprinderea nu se confundă cu fondul de comerț. Fondul de comerț se referă doar la bunurile afectate activității comerciale, pe când întreprinderea are o aplicabilitate mult mai largă, ce include nu numai bunurile, ci și capitalul și munca, toate orientate în scopul obținerii de profit. Pentru mai multe informații, a se vedea F. Popa, *Câteva reflecții asupra regimului juridic al fondului de comerț*, Universul Juridic Premium nr. 7/2019

²⁹ Prin utilizarea termenului de avocați am avut în vedere formele de exercitare a profesiei de avocat, astfel cum sunt

reglementate de Legea nr. 51/ 1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

³⁰ Members of the Bar carry on an economic activity and are, therefore, undertakings for the purposes of Articles 85, 86 and 90 of the Treaty (now Articles 81 EC, 82 EC and 86 EC), and the complexity and technical nature of the services they provide and the fact that the practice of their profession is regulated cannot alter that conclusion. Pentru mai multe informații, a se vedea <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?docid=102167&doclang=EN>

³¹ Informație valabilă la data de 10 mai 2022, prin intermediul <https://www.baroul-bucuresti.ro/tablou-societati>

EFECTELE IMPLEMENTĂRII INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN JUSTIȚIE ASUPRA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ȘI ASUPRA DREPTURILOR PROCEDURALE

The effects of the implementation of artificial intelligence in justice on fundamental rights and procedural rights

Les effets de la mise en œuvre de l'intelligence artificielle en justice sur les droits fondamentaux et les droits procéduraux

Av. stagiar Ioana CIUTACU
Baroul București

Partea I – Ce este inteligența artificială?

Inteligența artificială (prescurtată în continuare „IA”) este aptitudinea unei mașini de a imita comportamentul uman, fiind programată să gândească și să acționeze asemenea unui om. Una dintre caracteristicile esențiale ale IA este învățarea continuă, pe baza stimulilor externi și a informațiilor colectate din mediul înconjurător. IA observă realitatea înconjurătoare și acționează în consecință, fără a avea nevoie de ajutorul sau asistența umană¹.

Deși această definiție este una actuală, trebui să avem în vedere că standardul la care ne raportăm pentru a stabili ce este IA se află într-o evoluție continuă, asemenea tehnologiei. Astfel, este posibil ca peste câțiva ani acestea atribute să nu mai caracterizeze inteligența artificială, fiind doar funcții de bază ale dispozitivelor pe care le vom folosi în viața de zi cu zi.

Inteligența artificială a fost clasificată în literatura de specialitate în: i) IA analitică, ii) IA inspirată de om și iii) IA umanizată. În scopul dezvoltării prezentului articol, vom considera că inteligența artificială la care ne referim și care ar putea fi implementată în sistemul judiciar este o IA umanizată. Aceasta din urmă „prezintă caracteristicile tuturor tipurilor de competențe (de exemplu, inteligența cognitivă, emoțională și socială), este capabilă să fie conștientă de sine atât ca atare, cât și în interacțiunile cu ceilalți”².

Ideea unor mașini care pot gândi asemenea oamenilor nu este nouă, ci a apărut încă din Grecia Antică, însă aceasta a început să prindă cu adevărat contur în anii '50. Aceasta este perioada în care a fost inventat chiar și un test pentru a determina abilitatea unei mașini de a gândi ca un om³. De atunci și până în zilele noastre, tehnologia a evoluat neîncetat, cu o viteză alarmantă. Chiar dacă în anii 2020 nu avem (încă) mașini zburătoare, așa cum preziceau cercetătorii și

filmele SF din anii '70-'80, tehnologia a devenit parte din viața noastră mai mult decât ne dăm seama.

Uitându-ne la evoluțiile tehnologice recente, nu este prea îndrăzneț să afirmăm faptul că în curând IA va evolua pentru a fi utilizată la o scară tot mai largă, inclusiv în domeniul judiciar.

Partea a II-a – Cum ar putea fi implementată inteligența artificială în sistemul judiciar?

Pentru a avea o imagine unitară pe tot parcursul acestui articol, ipoteza de lucru este următoarea – profesioniștii dreptului ar putea fi înlocuiți de IA umanizată, care are toate cunoștințele și aptitudinile unui practicant cu cel puțin zece ani de experiență în domeniul juridic (fie că este vorba de judecători, procurori, avocați etc.)

Având în vedere toate acestea, este momentul să încercăm să răspundem la întrebarea „Cum ar putea face parte IA din sistemul judiciar?”

Mai întâi de toate, cel mai probabil primul răspuns la această întrebare care ne vine în minte este judecătorul-robot. Cum ar fi ca peste câțiva ani pe scaunul

judecătorului să stea un robot umanoid ca Sofia?⁴ Sau poate chiar să nu mai fie nevoie de instanțele fizice, litigiile fiind soluționate folosind doar un program? Cu toate că aceste idei pot provoca o oarecare neliniște în rândurile practicienilor dreptului, trebuie să recunoaștem că există avantaje incontestabile. De exemplu, cazurile mai puțin complexe (contestațiile la procesele-verbale de contravenție, succesiunile, divorțurile, rectificările de carte funciară și alte asemenea) ar putea fi soluționate mai rapid și mai eficient de către IA⁵.

Dacă ideea de a înlocui judecătorii cu roboți pare extremă, IA ar putea fi cel puțin folosită pentru distribuirea aleatorie a dosarelor într-un mod care să excludă de la repartizare judecătorii cu eventuale preconcepții legate de uni anumit subiect, cu interese în cauză, afinități sau antipatii față de părțile litigante sau de avocaților acestora. Prin folosirea unui astfel de sistem instituția incompatibilității judecătorului⁶ nu ar mai fi aplicabilă. Astfel, ideea de judecător imparțial ar fi dusă la un alt nivel.

Pe aceeași linie de idei, IA ar putea face chiar și munca unui procuror sau a organelor de cercetare penală. Mașinile pot lucra neobosite la orice oră, strângând dovezi în mod obiectiv. Acestea pot fi programate să respecte cu strictețe protocoalele de preluare a probelor, iar riscul de contamina probele cu propriul ADN este inexistent. Procesarea probelor ar deveni mai simplă și mai eficientă dacă ar fi realizată prin intermediul unor programe bazate pe IA.

Nici avocații nu sunt în afara pericolului de a fi înlocuiți de IA. Chiar și în prezent, există tot mai multe programe care sunt capabile să analizeze contracte, să facă analize de tipul due diligence și chiar să evalueze rata de succes a unui caz, toate acestea mult mai rapid, eficient și ieftin decât un avocat. Mașinile inteligente sunt capabile de a se dedica mai mult clienților din moment ce nu au nevoie de odihnă, nu au viață personală și bineînțeles toate aceste pentru costuri semnificativ mai reduse.

Un alt mod în care IA ar putea fi implementată în justiție se referă la activitățile desfășurate de grefieri. Mașinile ar putea foarte ușor să efectueze toate activitățile premergătoare unei ședințe de judecată (citarea, pregătirea listei de dosare, întocmirea dosarelor, ș.a.m.d.). Chiar mai mult, IA ar putea înregistra și consemna aproape în mod instantaneu și exact aspectele petrecute în ședința de judecată.

Nici sistemul de executare al pedepselor nu ar putea scăpa de influența mașinilor. IA ar putea înlocui comisiile care decid asupra cererilor de eliberare condiționată, fiind mult mai obiective decât oamenii. Ar fi

posibil chiar ca în viitor penitenciarele să fie în întregime controlate pe baza inteligenței artificiale.

În ciuda faptului că implementarea IA în sistemul judiciar ar avea aparent numeroase avantaje (printre care cele mai evidente sunt reducerea costurilor și eficiența) este necesară o analiză detaliată atât a avantajelor, cât și a dezavantajelor pentru a ajunge la o concluzie. În cele ce urmează vom prezenta o astfel de analiză, cu referire la cei trei actori principali ai sistemului de justiție care ar putea fi înlocuiți de IA – judecătorii, procurorii și avocații.

Partea a III-a – Care ar putea fi efectele implementării inteligenței artificiale în justiție asupra drepturilor fundamentale?

Capitolul 1 – Înlocuirea judecătorilor cu inteligența artificială

Secțiunea 1 – Dreptul la un proces echitabil conform exigențelor Convenției Europene a Drepturilor Omului

Conform Art. 6 alin (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa.” În ce măsură sunt compatibile aceste cerințe cu o instanță formată din IA?

§ 1. Accesul la o instanță

Trebuie să avem în vedere existența unui echilibru între dreptul fundamental de acces la o instanță și cerințele formale procedurale. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că „instanțele trebuie, în aplicarea normelor de procedură, să evite un formalism excesiv care ar aduce atingere caracterului echitabil al procedurilor”⁷, o interpretare prea restrictivă a normelor de procedura putând afecta însăși dreptul de acces la o instanță⁸.

Așadar, simpla aplicare mecanică a unor norme procedurale nu satisface condițiile impuse de jurisprudența CEDO, ci este necesară o apreciere de la caz la caz a incidenței acestor norme. Pentru realizarea unei astfel de aprecieri factorul decizional uman este indispensabil. IA nu poate ține cont de multitudinea diferențelor aparent minore dintre cauze. Există astfel riscul de a aplica normele de procedură fără luarea în

considerare a situației concrete a părților sau într-o manieră prea formalistă.

Prin urmare, implementarea IA ca instanță ar crea dificultăți cu privire la respectarea dreptului de acces la o instanță.

§ 2. Echitatea

Art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului face referire și la judecarea cauzei într-un mod echitabil, lucru greu de realizat în ipoteza unui judecător cu IA. Se ridică în primul rând întrebarea dacă este echitabil ca o mașină să decidă soarta unui om. Cu toate că IA ar fi mai obiectivă decât o persoană, fiind lipsită de preconcepții, înclinații religioase, politice sau alte trăsături subiective ce caracterizează omul, IA este de asemenea lipsită de empatie și de etică.

În al doilea rând, judecățile IA în aparență obiective, bazate doar pe situația de fapt și actele normative incidente, ar putea fi totuși lipsite de echitate. Aceasta se datorează faptului că echitatea este un concept nu poate fi cuprins doar în norme de drept și raționamente juridice, ci variază de la speță la speță. Echitatea este lăsată la aprecierea judecătorului care se bazează în luarea deciziei sale și pe anumite însușiri inerente omului – compasiune, empatie, integritate.

Astfel, chiar dacă IA este un judecător imparțial, aceasta nu înseamnă că poate judeca o cauză în mod echitabil.

§ 3. Termenul rezonabil

Respectarea unui termen rezonabil este esențială pentru desfășurarea procesului în conformitate cu exigențele impuse de Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Întrucât oamenii sunt limitați din punct de vedere al capacității de muncă, timpul lor este de asemenea limitat. Aceasta este principala cauză a supra-aglomerării instanțelor și implicit a duratelor lungi ale proceselor. În schimb, IA nu este limitată din punct de vedere al timpului de lucru, putând să funcționeze aproape neîntrerupt. Am putea avea în acest fel un judecător care nu obosește, care are ședințe în fiecare zi și redactează hotărâri fără pauze. O astfel de instanță ar reduce în mod semnificativ durata procesului, respectând cu siguranță standardul termenului rezonabil.

§ 4. Independența instanței

Independența este una dintre cele mai importante atribute ale unei instanțe. Acest aspect are în vedere independența individuală a oricărui judecător față de

orice factor exterior.⁹ În aparență, IA este independentă față de oameni, aceasta fiind chiar una dintre caracteristicile de bază pentru ca o mașină să fie considerată IA. Cu toate acestea, trebuie să ținem cont de faptul că IA este creată de oameni, evoluând ulterior în mod independent printr-un proces de învățare continuă. Programatorul IA, poate, teoretic, să intervină asupra modului în care acționează/gândește IA oricând.

Din moment ce unul sau mai mulți oameni au posibilitatea de a accesa și modifica codul ce stă la baza funcționării mașinii care este chiar judecătorul, în ce măsură mai există garanția independenței? Dacă pentru judecători independența este asigurată printr-un cadru legal și prin valorile morale și etice, aceasta nu se poate aplica și în cazul roboților. În timp ce un judecător poate rezista influențelor externe, un calculator/robot nu poate să acționeze altfel decât a fost programat.

Prin urmare, standardul independenței IA este diferit de cel al unui judecător. Pe când „judecătorii sunt independenți și se supun numai legii”¹⁰, am putea spune că IA este independentă și se supune numai legii și programatorului.

Secțiunea 2 – Discriminarea, egalitatea și imparțialitatea

Toți cetățenii au dreptul de a fi tratați în mod egal de către instituțiile statului. Interzicerea discriminării, consacrată de art. 14 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și de art. 16 din Constituția României, este cu atât mai importantă în cazul unui proces. Este de neconceput ca o persoană să fie tratată diferit pe simple considerente legate de naționalitate, rasă, sex, orientare sexuală ș.a.m.d.

Chiar dacă discriminarea ar părea un defect uman, și IA este capabilă de discriminare. Un exemplu în acest sens este sistemul de predictibilitate a gradului de recidivă folosit în Statele Unite ale Americii. Acest sistem, numit COMPAS, a fost conceput pentru a ajuta judecătorii să individualizeze pedepsele inculpaților, ținând cont de posibilitatea ca aceștia să recidiveze. S-a dovedit că acest sistem acorda un scor mai mare de recidivă indivizilor Afro-Americani decât celorlalți¹¹. Chiar dacă a fost argumentat în literatura de specialitate faptul că această disproporție nu a fost bazată pe rasă, ci pe statisticile conform cărora persoanele de culoare recidivează într-o proporție mai mare decât alți indivizi¹², existența unui anumit grad de discriminare nu poate fi trecută cu vederea.

Concluzionând, nu putem considera că un judecător cu IA care încalcă dreptul fundamental al egalității dintre cetățeni este o instanță imparțială.

Secțiunea 3 – Dublul grad de jurisdicție

§ 1. Instanța superioară

Un proces cu adevărat just nu poate fi imaginat într-o societate democratică fără dublul grad de jurisdicție, mai ales în materie penală. Art. 2 alin (1) din Protocolul 7 al Convenției Europene a Drepturilor Omului prevede că „Orice persoană declarată vinovată de o infracțiune de către un tribunal are dreptul să ceară examinarea declarației de vinovăție sau a condamnării de către o jurisdicție superioară”.

În ipoteza unei instanțe cu IA, se mai justifică controlul jurisdicțional, având în vedere riscul redus al unei greșeli judiciare? Consider că răspunsul este afirmativ. Necesitatea unui al doilea grad de jurisdicție se impune atâta timp cât există posibilitatea ca primul verdict să fie greșit, oricât de redusă ar fi această posibilitate. În acest caz, cine va efectua controlul: IA sau o persoană?

Dacă am admite ca deciziile IA să fie cenzurate de o altă IA, se pune problema efectivității acestui control. În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a fost consacrată ideea că pentru un mijloc de apel valabil, instanța ce efectuează controlul jurisdicțional trebuie să poată anula decizia atacată, aceasta ducând fie la pronunțarea unei noi decizii de către instanța de control, fie la o retrimiteră către instanța de fond¹³. Această exigență nu poate fi respectată în ipoteza a două mașini cu IA, din moment de instanța de control judiciar raționează într-un mod foarte asemănător sau chiar identic cu instanța de fond. Neexistând diferențe majore între modul de gândire al celor două instanțe, aproape toate căile de atac ar fi respinse, iar dublul grad de jurisdicție ar deveni doar o formă fără fond.

O soluție ar fi ca deciziile IA să fie cenzurate de instanțe umane. Însă, oamenii ar avea tendința de a modifica hotărârile emise de IA, chiar dacă există sau nu motive reale de cenzură, dată fiind neîncrederea oamenilor în algoritmul folosit¹⁴. Aversiunea oamenilor față de deciziile IA ar duce la admiteri nefondate și excesive ale căilor de atac.

Prin urmare, controlul jurisdicțional al deciziilor emise de IA ar genera probleme, ducând fie la respingeri excesive ale căilor de atac, fie la admiteri și modificări nefondate. În oricare dintre cele două extreme, dreptul fundamental la justiție, ce include și un control jurisdicțional, ar fi afectat.

§ 2. Transparența decizională

Pentru ca decizia unei instanțe să poată fi contestată, este necesar ca raționamentul din spatele

deciziei să poată fi explicat. Acest lucru se transpune nu numai în motivarea din cuprinsul unei hotărâri judecătorești, dar și în operațiunile de logică juridică ce duc la o anumită concluzie.

Un profesionist al dreptului, sau chiar și un justițiabil, poate să înțeleagă raționamentul unui judecător, dar ar avea dificultăți în a îl înțelege pe cel al unui sistem de IA. Neînțelegerea argumentelor și a conexiunilor logice ce au fundamentat o decizie, creează o problemă din perspectiva posibilității de a ataca hotărârea judecătorească. Cu alte cuvinte, cum poți contesta ceva ce nu înțelegi?

Principiul explicabilității este esențial pentru o IA ce poate fi implementată în realitate¹⁵. Prin urmare, este important ca mecanismele și procesele din spatele deciziilor mașinilor să poată fi explicate și înțelese, în special de către justițiabili.

Capitolul 2 – Înlocuirea procurorilor cu inteligența artificială

Mergând mai departe cu scenariul în care IA este implementată în diferite etape ale procesului, după ce am analizat ipoteza unei instanțe cu IA, trecem mai departe și ne imaginăm ce s-ar întâmpla dacă procurorii ar fi înlocuiți cu mașini inteligente. În timp ce, după cum am văzut, exercitarea funcției de judecată de IA ar aduce serioase ingerințe drepturilor fundamentale, exercitarea funcției de acuzare de IA, deși ar avea un impact important asupra drepturilor fundamentale, acesta ar fi semnificativ mai redus.

Una dintre cele mai importante garanții în cadrul unui proces penal este prezumția de nevinovăție. Aceasta reprezintă în același timp și un drept fundamental, consacrat de art. 6 alin. (2) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, art. 23 alin. (11) din Constituția României și art. 4 C. pr. pen.

Pentru a se asigura respectarea acestei prezumții, au fost reglementate anumite mecanisme legale, printre care și libertatea aprecierii probelor de către judecător. Art. 103 alin. (1) C. pr. pen. impune ca toate probele să fie considerate egale. Prin urmare, în momentul de față, probele strânse de procuror au aceeași valoare ca și cele prezentate de către inculpat.

Totuși, această situație s-ar putea schimba în cazul în care probele acuzării sunt strânse de IA. Un judecător, fie el om sau IA, ar putea avea mai multă încredere în probele propuse de o acuzare cu IA decât în cele propuse de un individ. În acest mod, există posibilitatea ca judecătorii să pornească cu preconcepția că faptele prezentate de acuzare reflectă o realitate obiectivă, încălcând în mod flagrant prezumția de nevinovăție.

Capitolul 3 – Înlocuirea avocaților cu inteligența artificială

Dreptul la apărare este prevăzut expres atât în art. 6 alin. (3) lit. c) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹⁶, cât și în art. 24 din Constituția României. O latură importantă a dreptului la apărare este reprezentată și de dreptul la un avocat.

Secțiunea 1 – Costuri reduse ale apărării

Pentru persoanele care nu au mijloacele materiale necesare pentru angajarea unui avocat există posibilitatea acordării ajutorului public judiciar¹⁷. Cu toate acestea, există cazuri în care o persoană nu se încadrează în cerințele pentru obținerea ajutorului public judiciar, dar nu își poate permite să încheie un contract de asistență juridică.

Elementul financiar nu ar mai reprezenta o problemă pentru justițiabili, dacă avocatul ar fi de fapt un robot cu IA. Astfel, costurile apărării ar fi reduse semnificativ, putând fi aproape egale cu zero.

Secțiunea 2 – Asistență judiciară concretă și efectivă

Exercitarea dreptului la apărare prin intermediul IA nu ar echivala întotdeauna cu o apărare concretă și efectivă. Un avocat își poate apăra clientul chiar știind că nu va câștiga. Spre deosebire de acesta IA, anticipând un rezultat nefavorabil al cauzei, poate decide că nu există motive pentru a mai face o apărare a justițiabilului.

Mai mult, pentru ca o apărare să fie efectivă, conform jurisprudenței CEDO¹⁸, confidențialitatea discuțiilor dintre avocat și client este esențială. În ipoteza unui avocat cu IA păstrarea confidențialității ridică anumite probleme. Acestea decurg din faptul că discuțiile confidențiale avocat IA-client pot fi înregistrate și accesate de terți, încălcându-se astfel secretul profesional¹⁹ și dreptul la asistență judiciară concretă și efectivă.

Partea a IV-a – Care ar putea fi efectele implementării inteligenței artificiale în justiție asupra drepturilor procedurale?

După ce am văzut posibilul impact al implementării IA în justiție asupra drepturilor fundamentale, este timpul să ne îndreptăm atenția și asupra drepturilor procedurale. În cele ce urmează, vom analiza modul în care drepturile procedurale ar putea fi afectate de înlocuirea principalilor participanți în sistemul judiciar (judecătorii, procurorii și avocații) cu IA.

Capitolul 1 – Înlocuirea judecătorilor cu inteligența artificială

Secțiunea 1 – Jurisprudență unitară

În prezent, există cazuri în care anumite norme legale sunt interpretate în moduri diferite de către instanțele de judecată, ducând uneori la soluții jurisprudențiale diferite în cauze asemănătoare. Remediul pentru jurisprudența neunitară este reprezentat de pronunțarea unui recurs în interesul legii²⁰ sau a unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept²¹. Având în vedere importanța menținerii unei jurisprudențe unitare, îi revine Înaltei Curți de Casație și Justiție, ca instanță supremă, rolul de a asigura o practică unitară.

Cu toate acestea, jurisprudența neunitară continuă să existe întrucât condițiile pentru intervenția ICCJ prin mecanismele procedurale menționate sunt destul de restrictive. Înlocuirea instanțelor clasice cu cele bazate pe IA ar putea reprezenta o soluție. Întrucât mașinile inteligente vor avea un algoritm asemănător sau identic, acestea vor raționa în același mod, interpretând la fel normele juridice și prin urmare pronunțând hotărâri asemănătoare în spețe asemănătoare.

Interpretările concordante ale textelor de lege vor conduce la o jurisprudență unitară și constantă. În acest fel, justiția va reuși să ofere cetățenilor un anumit grad de certitudine și previzibilitate, datorită faptului că interpretarea unei norme juridice în funcție de opinia judecătorului nu va mai fi un factor care să influențeze hotărârea finală.

Secțiunea 2 – Dificultăți de încadrare juridică

În procesul penal, prima etapă a fazei judecătii este reprezentată de stabilirea încadrării juridice. Prin încadrare juridică se înțelege stabilirea textului de lege care prevede și sancționează fapta penală²². Aceasta este o operațiune complexă, bazată o serie de raționamente juridice. Pentru a identifica în mod corect norma de drept incidentă în funcție de situația de fapt, judecătorul trebuie să țină cont de toate detaliile relevante în speță.

Acest proces poate ridica uneori dificultăți, chiar și pentru judecători cu o vastă experiență, mai ales în ipotezele în care anumite detalii și împrejurări de fapt pot influența încadrarea juridică.

Având în vedere aceasta, este posibil ca încadrarea faptei să reprezinte o problemă pentru IA, întrucât mașinile funcționează în mare parte pe baza anumitor tipare și algoritmi. Astfel, unele detalii importante din situația de fapt ar putea fi ignorate de judecătorul cu IA, datorită

faptului că algoritmul său nu încadrează acel detaliu în tiparul folosit pentru identificarea faptei penale.

Așadar, multitudinea ipotezelor ce pot intra sub incidența unui text din legea penală, precum și diversele detalii ce pot influența încadrarea juridică a unei fapte pot reprezenta o problemă pentru IA. Imposibilitatea de a încadra corect o faptă va conduce automat și la o aplicare greșită a pedepselor.

Secțiunea 3 – Aplicarea pedepselor

Cea de-a doua etapă a fazei judecătii este aplicarea pedepsei. Aceasta este influențată decisiv de prima etapă – încadrarea judiciară – prezentată în secțiunea anterioară. Totuși, nu numai încadrarea judiciară poate avea impact asupra cuantumului final al pedepsei, ci și individualizarea judiciară a acesteia.

Criteriile generale de individualizare a pedepsei sunt prevăzute de art. 74 alin. (1) C. pen.²³. După cum se poate observa din lectura acestui text, se face referire la aspecte de fapt și anumite împrejurări pe care legiuitorul le-a considerat suficient de importante pentru a influența într-o anumită măsură rezultatul procesului penal.

Consider că această apreciere este indisolubil legată de factorul uman. Pentru a evalua situația concretă prin raportare la criteriile stabilite de legiuitor, judecătorul trebuie să facă apel la o serie de calități – empatia, gândirea critică, compasiunea, integritatea și etica. IA nu deține aceste atribute și prin urmare nu ar putea să le folosească pentru a face o individualizare corectă a pedepselor.

Un aspect important este reprezentat și de incidența circumstanțelor atenuante judiciare, menționate în alin. 2 al art. 75 C. pen., și anume: „a) eforturile depuse de infractor pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii; b) împrejurările legate de fapta comisă, care diminuează gravitatea infracțiunii sau pericolozitatea infractorului”. Incidența acestor circumstanțe este apreciată de judecător, de asemenea prin prisma empatiei și a altor calități intrinsec legate de ființa umană. Efectul acestor circumstanțe este reducerea limitelor speciale ale pedepsei prevăzute de lege cu o treime, respectiv înlocuirea detențiunii pe viață cu închisoarea de la 10 la 20 de ani²⁴.

În ipoteza în care IA nu ar aprecia în mod corect existența acestor circumstanțe atenuante, s-ar ajunge la aplicarea unor pedepse semnificativ mai mari.

Secțiunea 4 – Atacurile cibernetice

Probabil cel mai mare dezavantaj al unui judecător cu IA este posibilitatea de a fi victima unui atac cibernetic. În contextul actual în care numeroase instituții

ale statului, atât din România, cât și din alte țări, se confruntă cu tot mai multe ingerințe asupra securității cibernetice, existența unei instanțe care poate fi afectată de aceste atacuri nu pare o idee foarte bună.

Posibilitatea ca sistemele ce ar susține funcționarea judecătorilor-roboți să fie atacate de hackeri nu poate fi ignorată. Cu toate acestea, odată cu evoluția tehnologică a sistemelor de IA probabil se vor dezvolta și anumite mecanisme pentru a reduce sau chiar elimina acest risc.

Capitolul 2 – Înlocuirea procurorilor cu inteligența artificială

În ceea ce privește procurorii-roboți, modul de colectare și analiză al probelor ar avea cel mai mare impact asupra cadrului procedural actual.

Procurorul are obligația legală de a strânge și administra probe atât în favoarea, cât și împotriva suspectului sau a inculpatului, conform art. 100 alin. 1 C. pr. pen. Chiar dacă scopul acestei reglementări este asigurarea unei oarecare obiectivități a organelor de cercetare penală în vederea respectării prezumției de nevinovăție, în practică lucrurile stau diferit. În majoritatea situațiilor, cele mai multe dintre probele administrate sunt în defavoarea inculpatului, fapt ce se datorează parțial și lipsei de obiectivitate a procurorilor. Oamenii, indiferent de funcția pe care o exercită, nu pot fi în totalitate imparțiali, ceea ce se reflectă în acțiunile lor.

Un procuror cu IA ar avea o atitudine mult mai obiectivă decât aceea a oamenilor, ceea ce ar duce la respectarea într-o mai mare măsură a obligației de a strânge probe pro și contra suspectului sau inculpatului.

În plus, IA poate fi programată pentru respectarea anumitor protocoale în procesarea probelor. În acest fel, posibilitatea ca anumite probe să fie excluse datorită modalității de administrare ar fi aproape inexistentă. Acest aspect este crucial în privința probelor ce conțin materiale biologice și în modalitatea de colectare și procesare a acestora. Astfel, șansele de distrugere sau de administrare incorectă a unor probe determinante ar fi redusă semnificativ sau chiar eliminată.

Capitolul 3 – Înlocuirea avocaților cu inteligența artificială

Secțiunea 1 – Super-avocatul

Chiar și în zilele noastre, IA are deja un rol important în activitatea avocaților, fiind folosită pentru revizuirea contractelor, research și chiar pentru anticiparea rezultatului unor litigii²⁵. Având în vedere toate

acestea, ar părea că IA poate înlocui cu succes avocații, transformând acest actor indispensabil al justiției într-un robot eficient.

Totuși, după cum am arătat și mai sus, IA nu este capabilă să empatizeze cu un client. Prin urmare, aceasta va prezenta în fața instanței cauza într-un mod total obiectiv, fie că acesta este sau nu în favoarea părții pe care o reprezintă. Obiectivitatea exagerată poate duce la o apărare simulată.

Secțiunea 2 – Răspunderea profesională

Atunci când un avocat este responsabil pentru prejudiciul cauzat unui client, este incidentă răspunderea avocatului. Pe lângă simpla răspundere bazată pe asigurarea de răspundere profesională, acesta poate răspunde disciplinar, civil și chiar penal, în funcție de gravitatea situației.

Spre deosebire de indivizi, IA nu poate răspunde pentru faptele sale, neexistând anumite criterii în funcție de care o mașină să fie trasă la răspundere pentru pagubele cauzate²⁶. Imposibilitatea unei astfel de răspunderi decurge și din faptul că IA nu are liber arbitru, ci acționează pe baza unui cod de programare.

Prin urmare, avocații cu IA vor putea cauza prejudicii pentru care nu sunt ținuti responsabili.

Partea a V-a – Concluzii cu privire la implementarea IA în sistemul judiciar

Având în vedere toate situațiile prezentate cu privire la implementarea IA în sistemul judiciar prin înlocuirea unor actori din procesul civil sau penal, luând în considerare atât avantajele cât și dezavantajele, putem concluziona că implementarea acestei ipoteze în realitate nu este de dorit, cel puțin la momentul actual. Folosirea exclusiv a IA în locul judecătorilor, procurorilor sau avocaților nu prezintă suficiente garanții pentru respectarea drepturilor fundamentale și a celor procesuale.

Cu toate acestea, este indiscutabil că evoluția tehnologiei se va reflecta și în domeniul juridic. Totuși, IA implementată în justiție ar putea să reprezinte un ajutor de nădejde, însă nu să înlocuiască în totalitate profesioniștii dreptului. În concluzie, exercitarea profesiilor juridice trebuie să rămână o activitate desfășurată de către oameni, nu de mașini.

NOTE

¹ Definiții asemănătoare sunt prezentate în următoarele articole

<https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata>

<https://www.investopedia.com/terms/a/artificial-intelligence-ai.asp>

² Text preluat din https://ro.wikipedia.org/wiki/Inteligenta_artificiala

³ Mai multe despre testul Turing și evoluția IA în articolul <https://www.wired.com/insights/2015/01/the-evolution-of-artificial-intelligence/>.

⁴ Mai multe informații despre Sofia pot fi găsite aici – [https://ro.wikipedia.org/wiki/Sophia_\(robot\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Sophia_(robot)).

⁵ Ipoteză dezvoltată și exemplificată în articolul <https://www.iacajournal.org/articles/10.36745/ijca.343/>.

⁶ Art. 41 și urm. Codul de Procedură Civilă, art. 64 și urm. C. pr. pen.

⁷ CEDO – Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului, Dreptul la un proces echitabil (aspectul civil), Actualizat la 30 aprilie 2018, p. 21, cu referire la cauza Hasan Tunç și alții împotriva Turciei.

⁸ CEDO, cauza Pérez de Rada Cavanilles împotriva Spaniei – 28090/95, Decizia din 28.10.1998, pct. 49.

⁹ CEDO – Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului, Dreptul la un proces echitabil (aspectul civil), Actualizat la 30 aprilie 2018, p. 41.

¹⁰ Art. 126 din Constituția României.

¹¹ <https://massivesci.com/articles/machine-learning-compass-racism-policing-fairness/>.

¹² Mirko Bagaric, Dan Hunter, Nigel Stobbs – Erasing the Bias Against Using Artificial Intelligence to Predict Future Criminality: Algorithms are Color Blind and Never Tire, 88 U. Cin. L. Rev. 1037 (2020), <https://scholarship.law.uc.edu/uclr/vol88/iss4/3>, p. 1067.

¹³ CEDO, cauza Kingsley împotriva Regatului Unit – 35605/97, Hotărârea Marii Camere din 28 Mai 2002, pct. 32-34.

¹⁴ Studii cu privire la neîncrederea oamenilor în deciziile roboților – Berkeley J. Dietvorst, Algorithms Versus Counter-Normative Reference Points. People reject (superior) algorithms because they compare them to counter-normative reference points, The University of Chicago Booth School of Business https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2881503.

¹⁵ Orientări în materie de etică pentru o inteligență artificială (IA) fiabilă – Grupul independent de experți la nivel înalt instituit de Comisia Europeană, Bruxelles, aprilie 2019.

¹⁶ „3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

(...) c. să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer”.

¹⁷ Reglementat la art. 90 Codul de Procedură Civilă și în Capitolul V din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

¹⁸ CEDO, cauza Brennan împotriva Regatului Unit – 39846/98, 16 octombrie 2001, pct. 58.

¹⁹ Art. 11 din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

²⁰ Art. 514-518 C. pr. civ.

²¹ Art. 519-521 C. pr. civ.

²² V. Dongoroz, *Explicațiile teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. II, Ed. Academiei, 1976, p. 181.

https://www.juridice.ro/759521/efectele-deciziei-curtii-constitutionale-nr-250-2019-privind-schimbarea-incadrarii-juridice-de-la-aplicabilitatea-directa-la-necesitatea-unei-interventii-legislative.html#_ftn1.

²³ (1) Stabilirea duratei ori a cuantumului pedepsei se face în raport cu gravitatea infracțiunii săvârșite și cu pericolozitatea infractorului, care se evaluează după următoarele criterii:

- a) împrejurările și modul de comitere a infracțiunii, precum și mijloacele folosite;
- b) starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită;
- c) natura și gravitatea rezultatului produs ori a altor consecințe ale infracțiunii;

d) motivul săvârșirii infracțiunii și scopul urmărit;

e) natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului;

f) conduita după săvârșirea infracțiunii și în cursul procesului penal;

g) nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială.

²⁴ Art. 76 alin. (1)-(2) C. pen.

²⁵ <https://businesslawtoday.org/2022/02/how-ai-is-reshaping-legal-profession/>.

²⁶ <https://www.industry.gov.au/data-and-publications/australias-artificial-intelligence-ethics-framework/australias-ai-ethics-principles>.

TRANSFORMAREA JUSTIȚIEI ȘI AVOCATURII ÎN ERA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

The transformation of justice and legal practice in the artificial intelligence era

La transformation de la justice et de la pratique du droit à l'époque de l'intelligence artificielle

Av. Angelica-Georgiana ALECU
Baroul București

Introducere

Inteligența artificială¹ este un subiect care a suscitat și continuă să suscite multe dezbateri aprinse, însă nu doar în cadrul conferințelor *tech* din Silicon Valley. Departate de a fi doar un nou progres înregistrat în domeniul tehnologic, inteligența artificială a cunoscut un interes crescut, datorită potențialului său impresionant (și, probabil, încă nebănuit în complexitate), în domenii dintre cele mai variate.

Mediul juridic nu a făcut excepție. Într-un articol purtând un nume sugestiv, „*The winter, the summer and the summer dream of artificial intelligence in law*” (în traducere: „*Iarna, vara și visul de vară al inteligenței artificiale în drept*”)², sunt amintite debuturile timide ale preocupării pentru potențiale utilizări ale inteligenței artificiale în drept, plasate la începutul anilor 1980, odată cu seria de conferințe „*Logica, Informatica și Dreptul*” organizate de Consiliul Național de Cercetare al Italiei și, mai apoi, cu înființarea Asociației Internaționale pentru Inteligență Artificială și Drept³. La acel moment, inteligența artificială era privită cu scepticism, din cauza utilizărilor limitate și, în mare măsură, circumstanțiate unor scopuri specifice, inspirate din funcțiile inteligenței umane. Este și motivul pentru care, termenul de „*intelență artificială*” părea excesiv de avangardist pentru funcționalitățile limitate ale proceselor automate deductive sau interpretative concepute până la acel moment.

Și, totuși, câteva decenii mai târziu, titluri precum „*Pot roboții fi avocați?*”⁴ sau „*Poate inteligența artificială înlocui judecătorii din instanțe?*”⁵, din ce în ce mai frecvente atât în mediul academic, cât și publicistic, aduc în atenție posibilitatea ca progresul tehnologic să atingă la un moment dat, cel puțin ipotetic, idealul replicării inteligenței umane, cu toate funcționalitățile sale cognitive, înlocuind, astfel, actori cheie (la momentul actual) ai sistemului judiciar. În articolul citat anterior⁶, una dintre ipotezele lansate pentru „visul de vară” al inteligenței artificiale în drept este

posibilitatea conceperii unui „judecător automat”, capabil să interpreteze nu doar date și informații obiective, ci și emoții și intuiții, necesare pentru dezvoltarea unui raționament bazat pe conștiință, similar celui specific uman.

Sunt aceste scenarii plauzibile? Cât de aproape sau de departe am fi de ele? Și, mai ales, ce ar însemna un astfel de punct de cotitură pentru evoluția umanității, iar nu doar a sistemului judiciar? S-a scris mult pe aceste teme ample, fără a se găsi un răspuns. Și e firesc. Întrebările ce tind să înlăture vălul ce acoperă fereastra spre viitor nu pot primi răspunsuri opace. Articolul de față, cu atât mai puțin, își propune să ofere răspunsuri sau să tranșeze dezbateri. Dimpotrivă, țelul modest pe care și-l asumă este de a contura cadrul pentru deschiderea unei dezbateri, pornind de la prezentarea stadiului actual al utilizării inteligenței artificiale în domeniul justiției.

În cele ce urmează, pentru o înțelegere cât mai facilă a tematicii, vor fi avute în vedere câteva referințe introductive despre inteligența artificială, dintr-o

perspectivă generală (*Sect. II*). Ulterior, vor fi analizate progresele înregistrate și riscurile semnalate în privința utilizării inteligenței artificiale (i) în sistemul judiciar (*Sect. III*) și (ii) în avocatură (*Sect. IV*), pentru ca, în final, să fie prezentate cele mai recente îndrumări în domeniu ale forurilor internaționale competente (*Sect. V*) și o serie de concluzii (*Sect. VI*).

Aspecte introductive privind inteligența artificială

Excede scopului prezentului articol o prezentare exhaustivă, tehnică, exprimată într-un jargon riguros a conceptului de inteligență artificială, însă câteva explicații prealabile sunt necesare pentru o corectă înțelegere a exemplelor de AI amintite în capitolele subsecvente. Definirea sintagmei de „inteligență artificială” se dovedește dificilă, întrucât nici măcar cu privire la definirea conceptului de „inteligență” nu există consens. În celebra lucrare „*Artificial Intelligence: A Modern Approach*” (în traducere: „*Inteligența Artificială: O Abordare Modernă*”)⁷, profesorii Stuart J. Russell și Peter Norvig consideră că un sistem este cu adevărat inteligent când are capacitatea de a acționa în lumea reală ca entitate independentă, cu propriile seturi de valori și propria rațiune (definite în diverse forme).

Termenul de inteligență este, de altfel, intim legat de abilitatea de a explica mediul înconjurător și de a acționa în consecință. Până în prezent, oamenii sunt singurele ființe universal inteligente, în sensul în care pot găsi explicații extrem de precise ale fenomenelor (fizice, sociale, economice ș.a.) care sunt validate de experiență. Rațiunea ideală fiind întotdeauna bazată pe argumentație și explicație, un sistem ar putea fi inteligent numai dacă poate oferi explicații precise asupra înțelegerii lumii, asupra deciziilor pe care le va lua, și nu în ultimul rând, asupra propriei inteligențe⁸.

Sistemele software pe care le numim astăzi „inteligente” nu se apropie de descrierea unei inteligențe cu capacitate universală de explicație, raționament, decizie și acțiune. Aceste sisteme sunt „inteligente” doar într-un sens restrâns, având o funcționalitate specifică și, implicit, capacitatea de a da soluții doar pentru probleme punctuale, clar delimitate, cu parametri cunoscuți sau ușor de reprezentat în software.

Întrebarea subsecventă firească este ce diferențiază un sistem software „inteligent” de un sistem software obișnuit. În termeni cât mai simpli, diferența poate fi explicată prin faptul că un sistem software obișnuit așteaptă întotdeauna acțiuni sau informații din partea operatorului, ca mai apoi să urmeze pașii care i-au

fost programați. Spre exemplu, ori de câte ori operatorul apasă tasta pentru espresso a aparatului de cafea, aparatul va executa operațiunile asociate acelei taste și va livra cafeaua. Dar acesta nu va face niciodată un espresso, dacă niciun factor extern nu a acționat tasta corespunzătoare (în condiții optime de funcționare ale aparatului). Prin comparație, un sistem „inteligent” (chiar și în sensul restrâns pe care îl folosim astăzi) are capacitatea de a-și colecta propriile informații și/sau de a lua propriile decizii, fără intervenție din partea unui operator uman. În exemplul dat, dacă aparatul de cafea ar colecta date istorice cu privire la momentul în care operatorul și-a făcut cafeaua în diminețile anterioare și preferințele de cafea și ar lua decizia, fără a fi programat sau acționat extern, de a face un espresso la ora la care în mod frecvent își făcea operatorul cafeaua, aparatul de cafea nu ar mai fi un simplu software, întrucât nu doar a executat o operațiune, ci a luat o decizie.

Așadar, algoritmi AI, astfel cum sunt cunoscuți astăzi, nu reprezintă o formă de inteligență artificială „generală”, însă sunt mai mult decât simple sisteme software. În această categorie se regăsesc și exemplele prezentate în capitolele următoare.

Inteligența artificială în sistemul judiciar

Într-un discurs recent din luna martie 2022⁹, susținut în cadrul conferinței „*The Future for Dispute Resolution: Horizon Scanning*” (în traducere „*Viitorul soluționării disputelor: Scanarea Orizontului*”), Sir Geoffrey Vos, *Master of the Rolls* al Marii Britanii¹⁰, anticipează că în anul 2040 justițiabilii din Marea Britanie vor putea apela la justiție printr-un sistem online integrat, compus din portale pre-litigioase ce vor soluționa variate tipuri de diferende, susținut, totodată, de sistemul judiciar online de soluționare a disputelor civile și de familie. Având în vedere același orizont de timp, cu privire la anumite tipuri de cauze cu un impact mai scăzut, Sir Geoffrey Vos se așteaptă ca părțile să fie din ce în ce mai puțin dispuse să investească resurse importante financiare și de timp pentru a se angrena în litigii în fața instanțelor naționale, preferând ca aceste cauze să fie soluționate de portale online bazate pe inteligență artificială.

Prefigurând potențiala reticență a avocaților sau a opiniei publice față de astfel de hotărâri judecătorești pronunțate cu ajutorul AI, Sir Geoffrey Vos este încredințat că acest impediment va putea fi depășit printr-o înțelegere corectă a ce este și ce nu este supus deciziei AI și, mai ales, dacă în final justițiabilii vor avea posibilitatea să critice aceste decizii în fața unor judecători umani.

Fiind proiectat nu tocmai departe în viitor, scenariul propus de Sir Geoffrey Vos are în vedere ipoteza în care întregul proces de luare a deciziei este delegat unui algoritm, chiar dacă pentru cauze cu un potențial impact minor. Însă inteligența artificială este deja prezentă, sub diverse forme și pentru diverse funcționalități în sistemul judiciar.

Printre utilizările concepute pentru optimizarea și eficientizarea interacțiunii dintre justițiabili și sistemul judiciar, putem aminti¹¹:

- a) Ghiduri inteligente de completare online a unor formulare,
- b) Sisteme inteligente de revizuire a documentelor,
- c) Chatbots (programe ce simulează conversațiile cu un interlocutor uman) care sprijină cetățenii cu informații și îndrumare în domeniul juridic,
- d) Programe de auto-transcripție,
- e) Platforme interactive pentru a urmări statusul soluționării unui dosar ș.a.

Dar utilizările nu se opresc la o experiență mai prietenoasă a justițiabililor în interacțiunea cu organele judiciare. Scopurile pentru care este folosită în prezent inteligența artificială în justiție includ și funcționalități mai complexe precum¹²:

- a) Identificarea informațiilor relevante în procesul de administrare electronică a probatorului (procedură cunoscută sub numele de *e-discovery*), inclusiv procesarea imaginilor pentru recunoașterea unor persoane, obiecte sau locuri,
- b) Dezvoltarea unor politici de prevenție a criminalității prin distribuirea echipajelor de poliție în diferite zone ale unei localități, unde se anticipează că există o probabilitate mai mare de săvârșire a unor noi infracțiuni, bazat pe predicțiile unor algoritmi ce fac conexiuni între date de localizare, evenimente și rate anterioare ale criminalității¹³,
- c) Analiza și interpretarea sunetelor de împușcătură pentru identificarea tipului de armă de foc cu care s-a tras, calibrul și clasa armei de foc, numărul de împușcături și direcția din care s-a tras,
- d) Evaluarea potențialului infracțional sau de recidivă a unui infractor, în cauzele penale, pentru a lua decizii cu privire la dispunerea arestului preventiv sau pentru a cuantifica durata pedepsei cu închisoarea¹⁴,
- e) Identificarea infractorilor în cadrul unor spații publice sau în mulțimi prin recunoaștere facială¹⁵.

Astfel, deși nu a fost conceput încă un algoritm care să soluționeze (integral) o cauză printr-un raționament similar celui efectuat de un judecător uman, există deja decizii importante (particularizate la aspecte punctuale) ce sunt luate prin intermediul sau cu ajutorul inteligenței artificiale.

Una dintre cele mai sensibile și disputate utilizări dintre cele listate mai sus este evaluarea potențialului infracțional sau de recidivă al unui infractor, întrucât dreptul fundamental la libertate al unei persoane (reale) ajunge să depindă de scorul calculat în mod automat de un algoritm (abstract, cel puțin în înțelegerea unui non-specialist). Problema esențială în această situație rezidă în înțelegerea corectă a mecanismului prin care se iau astfel de decizii de către un algoritm, în general.

Astfel, într-un mod cât mai simplu și concis, funcționarea unui algoritm de învățare automată supervizată poate fi rezumată în două etape principale de dezvoltare, respectiv etapa de antrenare (experimentală) și etapa de predicție (operațională):

a) Astfel, **în prima etapă** (experimentală), este necesară colectarea și procesarea unui volum cât mai mare de date, structurate cu ajutorul unor parametri. Aceste date includ atât „problema” la care trebuie să răspundă algoritmul, cât și „soluția” corectă. Spre exemplu, dacă este vorba despre un algoritm conceput pentru recunoașterea unor tipuri diferite de fructe dintr-o imagine, această etapă presupune punerea la dispoziție a unui număr cât mai mare de imagini (cu sau fără fructe), precum și precizarea, pentru fiecare imagine, dacă este prezent un fruct, precum și numele fructului.

b) În cea de-a **doua etapă** (operațională), pe baza experienței căpătate în etapa de antrenare, algoritmul este capabil să facă predicții cu privire la date nou inserate. De această dată, algoritmul primește doar „problema” pe care trebuie să o rezolve, iar el încearcă să găsească „soluția”. Revenind la exemplul dat, în această etapă, algoritmul primește o serie de fotografii și încearcă să recunoască și să numească fructele, pe baza similitudinilor cu exemplele din etapa de antrenare, când soluția îi era oferită.

Când „problema” pe care trebuie să o rezolve algoritmul este însă mult mai complexă decât recunoașterea unui măr într-o fotografie, precum evaluarea potențialului infracțional sau de recidivă al unui infractor, implicațiile practice ale unor potențiale erori într-una dintre cele două etape devin mult mai însemnate. Ce se întâmplă, spre exemplu, când, în etapa de antrenare, algoritmul primește exemple de soluții incorecte prezentate ca fiind corecte? Algoritmul nu poate discerne între moral și imoral, legal sau ilegal, just sau injust, ci doar învață ceea ce i s-a prezentat ca fiind corect.

Astfel se poate ajunge în situația ca soluții incorecte și tratamente discriminatorii, disproporționate și frauduloase să servească drept bază de învățare pentru algoritmi ce vor lua apoi decizii, cel puțin în aparență,

obiective. Există suspiciuni că o astfel de situație nu este doar ipotetică.

Mai exact, în anul 2010, Departamentul de Justiție al Statelor Unite ale Americii a investigat activitatea Departamentului de Poliție din New Orleans, publicând apoi un raport în care a constatat încălcări repetate ale dispozițiilor legale federale și constituționale prin folosirea excesivă a forței împotriva persoanelor de culoare, minorităților rasiale, membrilor comunității LGBTQ, precum și prin nesoluționarea cauzelor privind violența domestică și agresiunile sexuale¹⁶. Un an mai târziu, autoritățile locale au contractat serviciile unei companii pentru dezvoltarea unui algoritm de „*predictive policing*” pentru predicții referitoare la potențiale activități infracționale¹⁷. Există însă acuzații în spațiul public cu privire la faptul că dezvoltatorii algoritmului respectiv nu au înlăturat datele din istoria Departamentului de Poliție din New Orleans despre care Departamentul de Justiție al Statelor Unite ale Americii a constatat că erau rezultatul unor comportamente abuzive și contrare dispozițiilor legale¹⁸.

Acest exemplu ilustrează riscurile semnificative pe care le implică folosirea inteligenței artificiale în astfel de scopuri și, mai ales, consecințele extrem de grave la care se poate ajunge dacă aceste tehnologii nu sunt înțelese și aplicate corespunzător de toți actorii implicați (fie autorități publice, fie agenți privați). Practic, în acest fel, prejudecățile, abuzurile și nedreptățile săvârșite în trecut de către oameni aflați în funcții cu rol decizional ar fi perpetuate și amplificate cu ajutorul unor programe care beneficiază de aparența obiectivismului și legitimității unui așa-zis mecanism decizional incoruptibil. De vreme ce un calculator nu are emoții, sentimente, preferințe sau prejudecăți, nu i s-ar putea imputa că este subiectiv în analizele și predicțiile făcute. Dar ce se întâmplă dacă prejudecățile sunt încifrate în datele furnizate în etapa de antrenament? Dacă în imaginile folosite în etapa de antrenament, merele sunt, de fapt, stricate? Ce va învăța algoritmul și ce predicții va face apoi? Ura de rasă sau măsurile disproporționate vor fi mult mai greu de depistat și de dovedit printre linii de cod sau șiruri nesfârșite de 0 și 1, de necuprins cu mintea unui singur om și cu atât mai puțin de înțeles de către cei ce suportă consecințele acestor predicții.

Luând în considerare riscurile utilizării necorespunzătoare a uneltelor bazate pe AI și pe alte tipuri de algoritmi avansați, Comitetul de Justiție și Afaceri Interne al Marii Britanii a publicat pe 30 martie 2022 un raport numit „*Technology rules? The advent of new technologies in the justice system*” (în traducere: „*Reguli în tehnologie? Apariția unor noi tehnologii în sistemul judiciar*”)¹⁹. Printre măsurile propuse în

cadru acestui raport pentru a maximiza potențialul tehnologic și a minimiza riscurile asociate se numără:

a) crearea unui registru obligatoriu de algoritmi utilizați de poliție și organele judiciare, alături de introducerea unei obligații de onestitate („*duty of candour*”),

b) sporirea importanței acordate principiului transparenței pentru dezvăluirea informațiilor referitoare la folosirea soluțiilor tehnologice avansate (tipul de tehnologie, durata utilizării, scopul utilizării, garanțiile aferente pentru respectarea drepturilor și libertăților ș.a.), astfel încât acestea să poată fi supuse dezbaterii publice și eventual contestate,

c) reglementarea acestui domeniu prin adoptarea unor acte normative, pe două nivele: legislație primară care să fixeze principiile generale și legislație secundară care să conțină prevederi detaliate,

d) introducerea obligativității efectuării unor *training-uri* prealabile pentru utilizatorii acestor tehnologii din sistemul judiciar,

e) constituirea la nivel național a unui organism central de autorizare și supraveghere a respectării unor standarde minime de protecție, precum și organizarea la nivel local a unor comitete de etică în cadrul inspectoratelor de poliție.

Astfel, progresele înregistrate de tehnologia AI pot avea efecte benefice asupra sistemului judiciar, atât în cauzele civile, cât și în cele penale, precum facilitarea interacțiunii justițiabililor cu sistemul judiciar, reducerea timpului și costurilor pentru soluționarea anumitor tipuri de dispute, combaterea fenomenului infracțional și eficientizarea investigațiilor criminale. Cu toate acestea, după cum spune un proverb englezesc: „*the devil is in the details*” (în traducere: „*răul sălășluiește în detalii*”). În absența unui cadru legislativ și instituțional bine puse la punct, care să țină pasul cu progresul tehnologic, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, precum libertatea individuală, accesul la justiție și dreptul la viață privată sunt periclitate.

Pe cale de consecință, înainte de a găsi răspuns la întrebarea dacă și în ce măsură vor exista judecători AI în sălile de judecată și de a considera eventual această ipoteză un scenariu science-fiction, plasat într-un moment îndepărtat din viitor, avem responsabilitatea de a răspunde și a face față unor provocări mai stringente cu care sistemele judiciare deja se confruntă într-o formă sau alta.

Inteligența artificială în avocatură

AI nu a exceptat nici activitatea avocațială. Dimpotrivă, progresul înregistrat a condus chiar la noutăți lingvistice, începând să fie utilizați termeni precum

„lawbot” sau „lawyer bot”²⁰. Încă de acum 2 ani, o societate de avocatură anunța lansarea primului lawyer bot în Georgia, despre care fondatorul societății afirma estima ca va putea automatiza 30% din activitatea unui avocat.

Mai recent, la finalul anului trecut, banca de investiții Morgan Stanley²¹ anunța că a economisit 10 milioane de dolari pentru onorarii avocațiale și 50.000 de ore de muncă folosind „robot Libor lawyers”, în loc de servicii prestate exclusiv de avocați umani, pentru procesul de analiză și revizuire a clauzelor din contractele de credit referitoare la Libor (London Interbank Offered Rate)²². În același articol, este dat un alt exemplu al ING, care a apelat, de asemenea, la AI pentru revizuirea a 1.4 milioane de pagini de contracte de credit și care analizează posibilitatea de a extinde utilizarea software-ului și la aprobarea creditelor.

Studiind piața serviciilor bazate pe AI în domeniul avocaturii, se poate constata existența a două tendințe principale de dezvoltare: pe de o parte, algoritmi care înlocuiesc activități ale avocaților umani, iar pe de altă parte, algoritmi care eficientizează activitatea avocaților umani.

Prima categorie este cea care suscită dezbaterile cele mai aprinse, aducând în atenție întrebarea antamată încă de la debutul prezentului articol, și anume în ce măsură poate un algoritm AI să înlocuiască un avocat. Exemplele practice demonstrează că au fost deja făcuți pași în această direcție.

Cu un nume sugestiv, **Do Not Pay** (în traducere „Nu plăti”) se autoproclamă pe prima pagină a website-ului propriu „primul avocat robot din lume”, îndemnând vizitatorii „să lupte împotriva corporațiilor, să învingă birocrăția și să dea în judecată pe oricine cu apăsarea unui singur buton”²³. Aplicația pretinde să acorde utilizatorilor facilitatea de a reda în cuvinte proprii problema de drept cu care se confruntă, urmând ca software-ul dezvoltat pe modelul de învățare automată să traducă în limbaj juridic și să completeze documentele necesare pentru soluționarea problemei. Printre serviciile listate pe website se regăsesc sarcini ce sunt în mod previzibil relativ ușor de automatizat, precum contestarea amenzilor pentru parcuri ilegale sau rezilierea unor contracte de prestare servicii, dar și servicii cel puțin surprinzătoare sau de o complexitate sporită, precum „annul my marriage” (în traducere „anulează-mi căsătoria”) sau „make money online” (în traducere „fă bani online”).

Interesantă este și povestea din spatele platformei Do Not Pay. În urmă cu câțiva ani, pe vremea când avea 18 ani, fondatorul Joshua Browder obișnuia să

ia amenzi pentru parcare, a căror plată nu și-o permitea. Căpătând o experiență nedorită, dar vastă, a învățat care sunt argumentele pe care le putea utiliza pentru a contesta cu succes amenzile. Ulterior, pentru a nu copia conținutul contestațiilor, a creat prima versiune a Do Not Pay pentru a automatiza acest proces și pentru a-și impresiona familia, ca efect colateral²⁴. Cinci ani mai târziu, aplicația sa a fost premiată de *American Bar Association*²⁵ cu premiul *Louis M. Brown Award for Legal Access*²⁶.

În timp ce Do Not Pay este o aplicație destinată utilizatorilor finali (potențialilor clienți ai serviciilor avocațiale), alte unelte care înlocuiesc rolul avocaților în diverse activități se adresează chiar societăților de avocatură sau departamentelor juridice ale diverselor companii, pentru automatizarea anumitor sarcini. Un astfel de exemplu este **Neota Logic**²⁷. Prin intermediul acestei platforme, la cererea unor societăți de avocatură, au fost dezvoltate aplicații precum:

a) Automatizarea încheierii acordurilor de confidențialitate („*non disclosure agreements*”), integrând în aceeași aplicație procesul de redactare, negociere, semnare electronică și înregistrare,

b) O aplicație web gratuită pusă la dispoziție de echipa de litigii Allen & Overy Hong Kong victimelor fraudelor informatice pentru a parcurge pașii imediați ce trebuie urmați pentru blocarea contului accesat în mod neautorizat și sesizarea autorităților competente,

c) O aplicație pentru îndrumarea persoanelor fizice din Australia ce nu și-au putut desfășura activitatea din cauza pandemiei, pentru a înțelege criteriile de eligibilitate și a parcurge procedura pentru acordarea ajutorului financiar guvernamental.

Cea de-a doua categorie amintită anterior se referă la algoritmi care eficientizează activitatea avocaților umani, iar lista este una lungă și acoperă o gamă variată de activități punctuale „*delegate*” algoritmilor, dintre care amintim cu titlu de exemplu: **KM Standards** (pentru redactarea unor *template*-uri de contracte), **Kira Systems** (pentru management-ul sarcinilor în cadrul unei echipe), **Fast Case** (pentru cercetare juridică). Spre deosebire de categoria anterioară, aceste aplicații nu sunt destinate neapărat utilizatorilor finali, ci chiar avocaților, ocupându-se de sarcini punctuale ce pot fi automatizate pentru eficientizarea muncii acestora.

Din același registru face parte și aplicația **ROSS** ce utilizează procesarea de limbaj natural și algoritmi de învățare automată pentru a facilita cercetarea juridică prin: (i) sistem de căutare pe bază de întrebări, iar nu simple cuvinte-cheie, (ii) identificarea unor spețe relevante cu limbaj similar, iar nu doar identic cu cel introdus, (iii) rezumarea jurisprudenței identificate, pe

baza întrebărilor introduse, (iv) transmiterea unor notificări în cazul unor modificări legislative relevante pentru cercetările efectuate. Întrebat despre relația dintre computere și oameni când vine vorba despre executarea unor sarcini, Andrew Arruda, CEO-ul ROSS, declara în urmă cu câțiva ani că atunci când aduni laolaltă calculatoarele și oamenii, rezultatul este cu mult mai bun decât atunci când alegi între oameni și calculatoare²⁸. În plus, cu o privire specială asupra mentalității avocaților, Andrew Arruda preciza că „atunci când auzim că avocaților nu le place schimbarea, nu e tocmai corect. Avocații acceptă schimbarea, ceea ce nu le place sunt riscurile”²⁹.

În final, din aceeași categorie poate fi amintit și software-ul despre care Bruce Braude, CTO-ul Deloitte Legal, menționa că poate prezice cu o rată de precizie de 70% șansele de succes ale unui potențial litigiu fiscal, pe baza datelor referitoare la jurisprudența relevantă în cazuri similare³⁰.

Sunt aceste exemple suficiente sau concludente pentru a putea trage concluzia că avocații vor fi în curând înlocuiți de algoritmi? Într-un articol dedicat acestei teme³¹, autorii analizează pe rând tipurile de sarcini îndeplinite de avocați, estimând potențialul impact al AI asupra forței de muncă umane sub trei categorii: impact minor, impact moderat și impact major. În timp ce printre activitățile incluse în categoria de impact minor se regăsesc, în opinia autorilor, exemplificativ consultanța acordată clienților, negocierea și reprezentarea în instanță, la polul opus, printre activitățile cu impact major se regăsește revizuirea documentelor. La granița între cele două, în categoria activităților cu impact moderat sunt listate: redactarea de documente, efectuarea de *due diligence*, cercetarea juridică și stabilirea strategiei³².

În viziunea acelorși autori, departe de a fi automatizată în viitorul apropiat este reprezentarea clienților în instanță de către avocații de litigii. Pe lângă rigoarea normelor procedurale și restricțiile mult mai severe din sălile de judecată, un impediment principal pentru o astfel de automatizare este componenta emoțională implicată în procesul de luare a deciziei. Nu doar argumentele sunt cele care contribuie la convingerea unui judecător, ci și emoțiile transmise de avocatul pledant, iar trăirile afective sunt departe de a fi codate și procesate prin algoritmi. Cel puțin în prezent.

Astfel, într-o măsură mai mică sau mai mare, în funcție de domeniul de activitate și de aria de practică, munca avocaților suferă și va continua să sufere transformări din nevoia de adaptare la cerințele pieței și la progresul tehnologic. Dar, similar riscurilor generate de utilizarea AI în sistemul judiciar, apelarea

la aceste unelte pentru a înlocui sau eficientiza servicii avocațiale presupune la rândul său provocări specifice.

În special în privința algoritmilor care înlocuiesc activitățile avocaților umani, de cele mai multe ori, intenția declarată este de a facilita accesul cetățenilor (cu venituri reduse) la servicii avocațiale și, atunci când este cazul, la justiție. Însă dreptul la apărare ar putea fi periclitat dacă serviciile avocațiale sunt oferite de personal necalificat (uman sau computerizat). Autorizarea sub diverse forme a profesioniștilor care prestează astfel de activități garantează un anumit standard de pregătire și formare profesională care, în final, reprezintă o garanție a protecției drepturilor și intereselor cetățenilor ce apelează la acești profesioniști. Liberalizarea completă a acestui domeniu, sub dezideratul garantării dreptului la apărare, ar putea conduce tocmai la consecința contrară, întrucât apărarea trebuie să fie și calificată, iar nu doar la îndemână.

Aceasta este, de altfel, și rațiunea pentru care (i) anumite activități specifice sunt rezervate prin lege avocaților, iar (ii) calitatea de avocat este obținută pe baza unui examen. Spre exemplu, în dreptul românesc, dispozițiile art. 3 alin. (1) din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat precizează expres care sunt activitățile rezervate prin lege avocaților. Apare astfel întrebarea în ce măsură un algoritm AI care prestează una sau mai multe dintre aceste activități poate fi considerat o persoană neautorizată. Investite cu judecarea unei pricini a cărei soluționare depindea de răspunsul la această întrebare³³, instanțele din Statele Unite ale Americii au făcut o distincție între activități de practicare a dreptului și activități de îndrumare prin kit-uri de tipul „do-it-yourself” („ocupă-te singur”).

Mai exact, în speța menționată, compania Legalzoom (deținătoarea website-ului cu același nume) a fost acționată în instanță pentru practicarea neautorizată a dreptului, potrivit legislației din statul Missouri, întrucât oferea clienților săi formulare și servicii legale. Website-ul avea două funcționalități principale: pe de o parte clienții puteau descărca formulare tipizate legale necompletate, pe care mai apoi să le printeze și completeze singuri, iar pe de altă parte clienții puteau completa un chestionar online, urmând ca un angajat Legalzoom să pregătească documentele legale prin inserarea informațiilor furnizate de client într-un *template* și să verifice conținutul, astfel încât informațiile să fie complete.

În dezvoltarea raționamentului lor, judecătorii s-au raportat la precedente judiciare în situații de practici potențial neautorizate, recunoscând însă că acestea nu sunt direct aplicabile, luând în considerare noutatea tehnologiei în dispută. Concluzia judecătorilor

a fost în sensul că portalul online prin care utilizatorii Legalzoom completau un chestionar și primeau în schimb formulare completate și verificate de angajații Legalzoom reprezintă mai mult decât un simplu produs (un kit „do-it-yourself”), prestând cu această ocazie și un serviciu, respectiv pregătirea de documente legale. Pe cale de consecință, având în vedere că persoanele care prestau acest serviciu nu erau autorizate să practice dreptul în statul Missouri, exista un risc evident ca publicul să fie consiliat în probleme juridice de persoane necompetente.

Astfel, similar utilizărilor din sistemul judiciar, utilizarea AI în practicarea avocaturii prezintă beneficii însemnate atât pentru avocați, prin creșterea eficienței muncii avocaților, reducerea timpului dedicat activităților de rutină ce pot fi automatizate și îmbunătățirea rezultatelor cercetării juridice, cât și pentru clienți, prin îndrumare în parcurgerea unor proceduri legale lipsite de complexitate și pentru care nu au nevoie de ajutor de specialitate.

Cu toate acestea, dezvoltarea acestor tehnologii de o manieră iresponsabilă sau liberalizarea fără bariere a serviciilor avocațiale ascund pericole despre care utilizatorii finali este posibil să nu fie conștienți. După cum corect s-a reținut într-o altă cauză din Statele Unite ale Americii³⁴, scopul reglementării unor activități rezervate prin lege avocaților „*nu este să protejeze baroul de concurență, ci să protejeze publicul de pericolul de a fi consiliat sau reprezentat în probleme legale de persoane incompetente sau nereserioase*”³⁵.

Îndrumări și tendințe legislative cu privire la utilizarea inteligenței artificiale în domeniul juridic

După cum se poate observa, utilizarea iresponsabilă a inteligenței artificiale în justiție sau în avocatură, în absența unor direcții clare de dezvoltare și a unor garanții corespunzătoare, poate conduce la grave atingeri aduse drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. În aceeași măsură, teama producerii unor erori nu trebuie să împiedice progresul, astfel că soluția rămâne atingerea unui echilibru printr-o evoluție tehnologică dirijată. În acest sens, vestea bună este că există o preocupare tot mai crescută pentru trasarea unor linii diriguitoare care să diminueze riscurile și să maximizeze potențialul de progres.

În decembrie 2018, Comisia Europeană pentru Eficiență în Justiție (CEPEJ) din cadrul Consiliului Europei a adoptat „*Carta Etică Europeană în privința utilizării inteligenței artificiale în sistemele judiciare și domeniile adiacente*” (denumit în continuare „*Carta*

Etică Europeană”)³⁶. primul document european relevant în această materie. În cadrul acesteia, au fost stabilite următoarele cinci principii fundamentale, cu explicațiile aferente, după cum urmează:

a) **Principiul respectării drepturilor fundamentale** – utilizarea AI în sistemele judiciare trebuie să se rvească scopuri precise, în completă armonie cu respectarea drepturilor fundamentale garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a dreptului la protecția datelor și să nu aducă atingere garanțiilor accesului la justiție, dreptului la un proces echitabil, principiului ordinii de drept sau a independenței judecătorești,

b) **Principiul nediscriminării** – prevenirea dezvoltării sau intensificării oricăror discriminări între indivizi sau grupuri de indivizi, cu o grijă sporită în etapa de dezvoltare ce poate presupune procesarea directă sau indirectă de date sensibile (rasă, origine etnică, profil socio-economic, opinii politice, religie, apartenență la sindicate, date genetice, date biometrice, orientare sexuală ș.a.),

c) **Principiul calității și securității** – folosirea unor surse certificate și a unor date intacte cu modele concepute într-o manieră multidisciplinară, colectând ariile de expertiză ale mai multor profesioniști din domeniu (judecători, procurori, avocați), în special în privința procesării hotărârilor judecătorești și a datelor,

d) **Principiul transparenței, imparțialității și echității** – facilitarea accesului la informații și a înțelegerii metodelor de procesare a datelor, autorizarea unor auditori externi, precum și atingerea unui echilibru între protecția drepturilor de proprietate intelectuală și nevoia de transparență,

e) **Principiul „under user control” („sub controlul utilizatorului”)** – asigurarea că subiecții sunt actori informați și că au controlul propriei decizii. Aceștia trebuie să fie informați în limbaj cât mai simplu și ușor de înțeles dacă soluțiile oferite de uneltele AI sunt obligatorii sau nu și trebuie să li se aducă la cunoștință dreptul la asistență juridică și dreptul de acces la o instanță. De asemenea, trebuie să fie informați despre orice potențială procesare a cauzei de către AI, fie anterior, fie chiar în timpul procesului, având posibilitatea de a face obiecții și a fi ascultați direct de către o instanță judecătorească în sensul art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Totodată, în anexa II, Carta Etică Europeană oferă anumite indicații de orientare cu privire la direcțiile în care progresul ar trebui urmărit, catalogând utilizările AI în patru clase:

a) **Utilizări încurajate:** îmbunătățirea cercetării jurisprudențiale prin procesarea limbajului natural,

generarea unor template-uri de documente, utilizarea chatbots pentru oferirea informațiilor relevante utilizând limbaj natural,

b) *Utilizări posibile ce necesită precauții metodologice considerabile*: sprijinirea unor măsuri de soluționare alternativă a disputelor în materie civilă, soluționarea disputelor prin intermediul platformelor online, utilizarea AI pentru predicții cu privire la zonele în care se comit infracțiuni,

c) *Utilizări de avut în vedere după studii științifice suplimentare*: crearea unor profiluri ale judecătorilor, generarea unor predicții cu privire la decizia instanțelor judecătorești,

d) *Utilizări de privit cu cele mai extreme rezerve*: utilizarea în materie penală a unor algoritmi AI pentru crearea de profile ale indivizilor (precum se întâmplă în cazul COMPAS utilizat în Statele Unite ale Americii sau HART în Marea Britanie), orientarea judecătorilor către decizii luate pe criterii cantitative (punând la dispoziție numărul de decizii emise de alți judecători în spețe similare și „blocând” judecătorul în această masă de așa-zise precedente).

O altă inițiativă salutară, foarte recentă, pentru crearea unor principii călăuzitoare în acest domeniu este publicarea la finalul lunii martie 2022 a „Ghidului pentru utilizarea de către avocați și firmele de avocatură din Uniunea Europeană a uneltelor bazate pe inteligența artificială” (în continuare „Ghidul CCBE”) de către Consiliul Barourilor și Societăților de Drept din Europa (CCBE) și Fundația Europeană a Avocaților (ELF), în cadrul programului AI4Lawyers³⁷. Pe lângă descrierea (de o manieră didactică, iar nu comercială) a unor tipuri de unelte bazate pe inteligența artificială relevante pentru activitatea avocațială, Ghidul CCBE include potențiale scenarii privind modul în care va fi folosită inteligența artificială în viitor de către avocați, precum și principalele riscuri ale utilizării AI de care avocații ar trebui să fie conștienți, atât cu privire la aspectele tehnice, cât și cu privire la obligațiile profesionale ale acestora față de clienți.

Conform Ghidului CCBE, printre activitățile desfășurate de avocați cu cel mai mare potențial de a fi eficientizate prin intermediul inteligenței artificiale, sunt enumerate: redactarea de documente, analiza de documente, cercetarea legislației și jurisprudenței, transcrierea automată a unui discurs, utilizarea de chatbots și asistența în organizarea internă a activităților administrative.

În privința riscurilor, este amintit, cu titlu de exemplu, riscul de încălcare a obligației de confidențialitate față de client, în cazul în care dezvoltatorii instrumentelor bazate pe AI utilizate transmit datele puse la

dispoziție de avocați pentru procese de antrenare sau de analiză efectuate de către terțe companii. În plus, pe lângă astfel de riscuri ce privesc mai degrabă aspectele tehnice și garanțiile unei funcționalități conforme cu standardele legale, Ghidul CCBE amintește și de riscuri prezente mai degrabă la nivel psihologic și deontologic, precum „frica de a fi lăsat deoparte” (prescurtată în engleză ca FOMO, de la „fear of missing out”) ce îi poate determina pe avocați să se prezinte public drept pionieri ai unor noi tehnologii, pentru a căror utilizare corespunzătoare nu dețin însă competența profesională necesară.

În final, redactorii ghidului menționează că nu suntem în stadiul în care profesiile juridice să devină redundante, însă avocații trebuie să își ajusteze activitatea și competența conform transformărilor prin care întreaga societate trece ca urmare a utilizării noilor tehnologii.

Totodată, cu un interes crescut deopotrivă pentru a deveni un competitor puternic pe piața globală în domeniul AI, dar și pentru a ține riscurile aferente sub control, **la nivelul Uniunii Europene**, Comisia Europeană a propus noi reguli și acțiuni pentru a transforma Uniunea Europeană într-un *hub* global pentru tehnologii de AI sigure și fiabile. Astfel, în aprilie 2021 a publicat „Pachetul AI”³⁸, în care se regăsește inclusiv o propunere de Regulament în domeniul AI³⁹, ce prevede o listă de practici interzise, clasificarea sistemelor AI în funcție de gradul de risc (împreună cu cerințele aferente de conformitate), obligația desemnării la nivel național a unei autorități de notificare, instituirea Comitetului European pentru Inteligența Artificială, crearea unei baze de date UE pentru sisteme autonome de AI cu grad ridicat de risc, instituirea unui mecanism de monitorizare ulterioară și alte astfel de măsuri.

Cu o privire specială asupra utilizării AI de către autoritățile polițienești și judiciare în procedurile penale, în octombrie 2021, Parlamentul European a emis o Rezoluție prin care și-a manifestat îngrijorarea față de „o serie de riscuri potențiale mari și, în anumite cazuri, inacceptabile pentru protejarea drepturilor fundamentale ale persoanelor, cum ar fi opacitate în luarea deciziilor, diferite tipuri de discriminare și erori inerente în algoritmul de bază care pot fi consolidate prin bucle de feedback, precum și riscuri pentru protejarea vieții private și a datelor cu caracter personal, a libertății de exprimare și de informare, a prezumției de nevinovăție, a dreptului la o cale de atac și la un proces corect, precum și pentru libertatea și securitatea persoanelor”⁴⁰.

În cadrul acestei rezoluții, Parlamentul European a solicitat Agenției pentru Drepturi Fundamentale a

UE ca, în colaborare cu CEPD și AEPD, să elaboreze orientări cuprinzătoare, recomandări și bune practici pentru a detalia criteriile și condițiile pentru dezvoltarea, utilizarea și implementarea aplicațiilor și soluțiilor IA care să fie utilizate de autoritățile de aplicare a legii și judiciare. Totodată, și-a asumat misiunea de a efectua un studiu privind punerea în aplicare a Directivei privind protecția datelor în materie de asigurare a respectării legii pentru a identifica modul în care a fost asigurată protecția datelor cu caracter personal în activitățile de prelucrare de către autoritățile de aplicare a legii și judiciare. În final, Parlamentul European a invitat, de asemenea, Comisia să analizeze dacă este necesară o acțiune legislativă specială pentru specificarea mai detaliată a criteriilor și condițiilor pentru dezvoltarea, utilizarea și implementarea aplicațiilor și soluțiilor AI de către autoritățile de aplicare a legii și judiciare.

Astfel, deși nu există încă un set de reglementări specifice cu caracter imperativ la nivel intern sau internațional, în perioada recentă au fost publicate îndrumări care să vină în ajutorul profesioniștilor din sistemul judiciar și din avocatură, ce se confruntă cu provocări inedite generate de dezvoltarea accelerată a tehnologiei AI. Inițiativa este mai mult decât binevenită nu doar din perspectiva oferirii unui sprijin celor implicați în prezent în utilizarea uneltelor AI (prin facilitarea înțelegerii mecanismelor de funcționare ale acestora și a riscurilor aferente), dar mai ales din perspectiva orientării direcției potrivite înspre care să fie îndreptat progresul tehnologic în acest domeniu în viitor.

Concluzii

Astfel cum a fost precizat încă din debutul prezentului articol, până la momentul actual nu a fost concepută o inteligență artificială „generală”, în sensul de entitate cu capacitatea de a acționa în lumea reală în mod independent, având propriile seturi de valori și propria rațiune. Câtă vreme inteligența umană, în toată complexitatea sa, nu este explicată, nu va fi posibilă nici replicarea sa⁴¹. Din acest punct de vedere, probabilitatea ca în viitorul apropiat avocații, judecătorii sau alți actori-cheie din sistemul judiciar să fie înlocuiți de algoritmi bazați pe AI pare să fie una redusă.

Dar acest fapt nu trebuie să conducă la concluzia că inteligența artificială este un domeniu științifico-fantastic, plasat într-un viitor îndepărtat și incert și, prin urmare, nu ar merita să îi fie acordată o atenție însemnată. Dimpotrivă, instrumentele bazate pe inteligență artificială pentru funcționalități restrânse sunt deja o realitate și sunt folosite în activitatea de zi cu zi

a profesioniștilor din domeniul juridic. Tocmai de aceea, preocuparea ar trebui să fie orientată către modul în care astfel de tehnologii funcționează deja și asupra consecințelor pe care le produc în prezent sau le pot produce în viitor. Numai o dezvoltare responsabilă a acestor tehnologii poate conduce deopotrivă la eficientizarea muncii umane și la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale.

În caz contrar, în absența unor direcții clare de orientare, sub cupola unor intenții declarate dintre cele mai nobile precum facilitarea accesului la justiție, combaterea criminalității sau eficientizarea costurilor, se poate ascunde, în realitate, un cal troian al riscurilor nebanuite. Justiția și avocatura, la fel ca orice alt domeniu, vor suferi treptat transformări semnificative, dar dacă acestea vor fi într-o direcție pozitivă sau negativă depinde de înțelegerea și acceptarea a două idei: (i) progresul nu poate fi oprit, (ii) dar poate fi dirijat.

NOTE

¹ În cadrul prezentului articol, pentru ușurință, sintagma „inteligență artificială” va fi utilizată alternativ cu prescurtarea „AI”.

² E. Francesconi, *The winter, the summer and the summer dream of artificial intelligence in law*, *Artif Intell Law* 30, 147–161 (2022), disponibil la <https://doi.org/10.1007/s10506-022-09309-8> (accesat la 7 mai 2022).

³ Pentru mai multe detalii, a se consulta website-ul <http://www.iaail.org/> (accesat la 7 mai 2022).

⁴ D. Remus, F.S. Levy, *Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law*, 27 noiembrie 2016, disponibil la <https://ssrn.com/abstract=2701092> sau <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2701092> (accesat la 7 mai 2022).

⁵ Dawn Lo, *Can AI replace a judge in the courtroom?* Disponibil la <https://newsroom.unsw.edu.au/news/business-law/can-ai-replace-judge-courtroom> (accesat la 7 mai 2022).

⁶ E. Francesconi, *op. cit.*

⁷ A se vedea S.J. Russel, P. Norvic, *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, ed. a IV-a, Ed. Pearson Education Limited, 2021.

⁸ Pentru o analiză mai amplă în acest sens a se vedea D. Deutsch, *The Beginning of Infinity. Explanations that transform the world*, Ed. Penguin Books Ltd, 2012, p. 148-164.

⁹ A se vedea <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2022/03/MR-to-SCL-Sir-Brain-Neill-Lecture-2022-The-Future-for-Dispute-Resolution-Horizon-Scannings-.pdf> (accesat la 7 mai 2022).

¹⁰ Pentru mai multe detalii despre *Master of Rolls*, a se consulta <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/profile-mor/> (accesat la 7 mai 2022).

¹¹ S. Azam, *Unnovation & Technology, Artificial Intelligence, the „AI Justice Challenge” and the Future of Law*, disponibil la <https://www.cbabc.org/BarTalk/Articles/>

2019/August/Features/Artificial-Intelligence,-the-AI-Justice-Challenge (accesat la 7 mai 2022).

¹² Jud. Herbert B. Dixon Jr., *Artificial Intelligence: Benefits and Unknown Risks*, disponibil la https://www.americanbar.org/groups/judicial/publications/judges_journal/2021/winter/artificial-intelligence-benefits-and-unknown-risks/ (accesat la 7 mai 2022).

¹³ O astfel de unealtă este Predpol. Pentru mai multe detalii, a se vedea <https://www.predpol.com/> (accesat la 7 mai 2022).

¹⁴ O unealtă de acest gen care a stârnit multe controverse este COMPAS („the Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions”). Pentru o analiză mai detaliată, a se vedea J. Angwin, J. Larson, S. Mattu & L. Kirchner, *Machine Bias: There’s Software Used Across the Country to Predict Future Criminals, and It’s Biased Against Blacks.*, Propublica, 23 mai 2016, disponibil la <https://bit.ly/3IPNmS1> (accesat la 7 mai 2022).

¹⁵ Pentru o analiză mai detaliată a acestui subiect, a se vedea K. Walch, Cognitive World (Contributor Group), *The Growth Of AI Adoption In Law Enforcement*, disponibil la <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/07/26/the-growth-of-ai-adoption-in-law-enforcement/?sh=5c7f713d435d> (accesat la 7 mai 2022).

¹⁶ A se vedea Comunicatul de presă nr. 11-342 al Departamentului de Justiție al Statelor Unite, disponibil la <https://www.justice.gov/opa/pr/departament-justice-releases-investigative-findings-involving-new-orleans-police-department> (accesat la 7 mai 2022).

¹⁷ Pentru o analiză a avantajelor și dezavantajelor algoritmilor de tip predictive policing, a se vedea A. Norga, *4 Benefits And 4 Drawbacks Of Predictive Policing*, disponibil la <https://www.liberties.eu/en/stories/predictive-policing/43679> (accesat la 7 mai 2022).

¹⁸ K. Hao, *Police Across the US Are Training Crime-Predicting AIs on Falsified Data*, MIT TECH. REV, 13 februarie 2019, disponibil la <https://bit.ly/3IVQYlu>. (accesat la 7 mai 2022).

¹⁹ Disponibil la adresa <https://publications.parliament.uk/pa/ld5802/ldselect/ldjusthom/180/180.pdf> (accesat la 7 mai 2022)

²⁰ A se vedea Lawyers to Engage Team, *What everyone must know about lawyer bots*, disponibil la <https://lawyerstoengage.com/what-everyone-must-know-about-lawyer-bots/> (accesat la 7 mai 2022)

²¹ W. Shaw, *Morgan Stanley’s Robot Libor Lawyers Saved 50,000 Hours of Work*, disponibil la <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-10-22/morgan-stanley-s-robot-libor-lawyers-saved-50-000-hours-of-work> (accesat la 7 mai 2022)

²² Ca urmare a unor fraude constatate, Libor a fost înlocuit începând cu 31 decembrie 2021 cu SOFR (Secured Overnight Financing Rate). Pentru mai multe detalii, a se vedea M. Marquit, B. Curry, *What Is Libor And Why Is It Being Abandoned?*, disponibil la <https://www.forbes.com/advisor/investing/what-is-libor/> (accesat la 7 mai 2022).

²³ Disponibil la <https://donotpay.com/> (accesat la 7 mai 2022).

²⁴ P. Belton, *Would you let a robot lawyer defend you?*, disponibil la <https://www.bbc.com/news/business-58158820> (accesat la 7 mai 2022).

²⁵ <https://bit.ly/38aurRf> (generat la 7 mai 2022 prin <https://bitly.com/>).

²⁶ Premiul Louis M. Brown este acordat începând cu anul 1995 pentru celor care își dedică munca îmbunătățirii accesului la servicii legale pentru cei cu venituri reduse. Pentru detalii, a se vedea https://www.americanbar.org/groups/delivery_legal_services/initiatives_awards/louis_m_brown_award_for_legal_access/ (accesat la 7 mai 2022).

²⁷ A se vedea <https://www.neotalogic.com/industry/legal/> (accesat la 7 mai 2022).

²⁸ E. Sohn, *alt.legal: Can Computers Beat Humans At Law?*, disponibil la <https://abovethelaw.com/2016/03/alt-legal-can-computers-beat-humans-at-law/?rf=1> (accesat la 7 mai 2022).

²⁹ *Idem.*

³⁰ P. Belton, *op. cit.*

³¹ D. Remus, F.S. Levy, *op. cit.*

³² Deși aparent surprinzătoare, având în vedere că stabilirea strategiei ar putea fi considerată o activitate imună la procesele de automatizare, progresul unor unelte software (i) care fac predicții pe baza datelor istorice sau (ii) care organizează și prezintă utilizatorilor soluții legale într-un dialog structurat poate conduce, mai ales prin combinarea celor două, la un impact asupra modului în care vor fi stabilite strategiile în viitor, cel puțin pentru anumite cauze mai simple.

³³ Janson și alții c. Legalzoom.com, Inc.- 802 F.Supp. 2d 1053, 1059 (W.D. Mo. 2011). Pentru mai multe detalii, a se vedea <https://casetext.com/case/janson-v-legalzoomcom> (accesat la 7 mai 2022).

³⁴ Hulse, 247 S.W.2d at 857-58.

³⁵ Citatul original: „*is not to protect the Bar from competition but to protect the public from being advised or represented in legal matters by incompetent or unreliable persons*”.

³⁶ Disponibilă la <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (accesat la 7 mai).

³⁷ Disponibil la https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Reports_studies/EN_ITL_20220331_Guide-AI4L.pdf (accesat la 7 mai 2022).

³⁸ A se vedea <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence> (accesat la 7 mai 2022).

³⁹ Disponibilă la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1623335154975&uri=CELEX%3A52021PC0206> (accesat la 7 mai 2022).

⁴⁰ Disponibilă la https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_RO.html (accesat la 7 mai 2022)

⁴¹ A se vedea și D. Deutsch, *op. cit.*

CONSIDERAȚII RELATIVE LA RECENTUL GHID PRIVIND UTILIZAREA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE (IA) ÎN ACTIVITATEA AVOCAȚILOR DIN ANUL 2022

Considerations for the recent Guide to the Use of Artificial Intelligence (AI) in the work of lawyers in 2022

Considérations pour le récent Guide d'utilisation de l'intelligence artificielle (IA) dans le travail des avocats en 2022

Avocat Adina LUPU
Baroul București

La 31 martie 2022 a avut loc conferința Consiliului Barourilor și Societăților de Drept din Europa (CCBE) și a Fundației Europene a Avocaților (ELF) de lansare oficială a Ghidului privind utilizarea inteligenței artificiale (AI) de către avocați și societățile de avocați (în continuare „Ghidul”).

Redactarea Ghidului a făcut parte din proiectul AI4Lawyers, la care au participat Consiliul Barourilor și Societățile de Avocați din Europa (CCBE) și Fundația Avocaților Europeni (ELF), în cadrul Planului European e-Justice 2019-2023.

Proiectul a început la 1 aprilie 2020 și a fost finalizat cu lansarea Ghidului privind utilizarea inteligenței artificiale (IA) de către avocați în Europa. Odată cu Ghidul au mai fost redactate două rapoarte separate. Primul raport¹ a identificat noile soluții tehnologice adaptate domeniului juridic și comparația bunele practici rezultate din utilizarea acestora în Regatul Unit, Statele Unite ale Americii și Canada. Al doilea raport² a oferit o analiză tehnică a oportunităților și a limitelor rezultate din utilizarea aplicațiilor utilizând inteligență artificială în activitatea societăților mici de avocați (între 1 și 9 avocați, incluzând cabinetele individuale de avocați).

Scopul Ghidului este mai mult didactic, de a conține informații practice despre cum avocații și societățile mici de avocați/cabinetele individuale de avocați pot integra aplicațiile ce utilizează IA în munca lor de zi cu zi, fără a încălca obligațiile profesionale³.

De asemenea, Ghidul realizează și o analiză a situației profesionale și financiare a societăților mici de avocați/cabinetele individuale pe baza căreia apreciază succesul sau nu al utilizării aplicațiilor IA și în final concluzionează despre modul în care acestea vor transforma profesia de avocat. Astfel, transformările profesiei de avocat se vor reflecta prin saltul tehnologic pe care îl vor realiza societățile mici de avocați/cabinetele individuale deoarece în Europa acestea au

cea mai mare pondere⁴, o persoană din 3 fiind angajată într-o societate cu mai puțin de 10 angajați (avocați și personal auxiliar).

CCBE⁵ a considerat că este necesar un Ghid care să fie dedicat în special activității societăților mici de avocați/cabinetele individuale deoarece instrumentele de IA pot să aducă un plus de valoare activității avocaților, să crească volumul de informații procesate de avocat și în final să livreze un produs superior calitativ clienților, având și o perspectivă umană de înțelegere a contextului expus de client.

CCBE a recunoscut rolul foarte important pe care îl au societățile mici de avocați/cabinetele individuale în susținerea statului de drept⁶, ce a reieșit din statisticile realizate în cadrul proiectului AI4Lawyers și exprimat sugestiv în Ghid prin citatul lui Frank Pasquale în cartea sa „New Laws of Robotics: Defending Human Expertise in the Age of AI”: „one

way to alliviate the democratic crisis of expertise – the tension between aloof technocrats and passionate populists – is to empower local professionals”⁷.

În același timp, societățile mici de avocați au multe dificultăți în a face față concurenței pe piața internă deoarece nu au resurse financiare pentru alocarea unui buget IT și nu au acces la consultanți IT. CCBE a mai constatat că profesia de avocat se va adapta ca urmare a schimbărilor ce vor surveni în activitatea instanțelor judecătorești și a altor autorități publice, precum noi tipuri de dovezi digitale sau un nou senzor încorporat în fluxul de lucru al instanțelor judecătorești și a altor autorități publice.

Preocupările CCBE față de capacitatea societăților mici de avocați de a-și dezvolta infrastructura IT sunt similare celor ale Comisiei Europene⁸, de a facilita accesul întreprinderilor mici și mijlocii, al companiilor din sectoarele non-tehnice și al administrației publice la cele mai recente tehnologii și de a testa IA prin intermediul centrelor de inovare digitală.

În prima parte a articolului voi prezenta pe scurt aplicațiile IA destinate activității avocaților (Capitolul 1) pentru ca apoi să prezint avertismentele Consiliului Barourilor și Societăților de Drept din Europa (CCBE) privind riscurile rezultate din utilizarea aplicațiilor IA de către avocați (Capitolul 2). La final voi prezenta concluziile articolului privind modul în care digitalizarea activității avocaților va evalua în România (Capitolul 3).

Capitolul 1. Oportunitățile rezultate din utilizarea aplicațiilor IA de către avocați

Autorii Ghidului au specificat faptul că nu doresc să orienteze societăților mici de avocați/cabinetele individuale spre achiziția anumitor produse, fără a oferi recomandări referitoare la utilizarea anumitor aplicații utilizând IA. Acești au arătat că doresc să ofere informații despre ce așteptări realiste pot avea avocații de la aplicațiile IA, ce pot livra în concret și care sunt limitele lor.

Toate aplicațiile IA sunt construite folosind baze de date introduse de juriști, în care fiecare noțiune are o definiție juridică pentru ca apoi aplicația să genereze text juridic, de exemplu contracte, cereri de chemare în judecată etc. Acest mecanism funcționează și invers, prin creare unui text simplu dintr-un text juridic specializat, pe baza noțiunilor predefinite de către autorul programului⁹.

Aplicațiile IA au fost dezvoltate să aplice și învățarea automată¹⁰ (sau învățarea profundă¹¹), prin identificarea modelelor din datele disponibile și apoi prin aplicarea cunoștințelor asupra datelor noi, ceea ce este

posibil doar dacă datele sunt digitalizate și nu se regăsesc exclusiv pe suport de hârtie.

Deși unele aplicații IA destinate domeniului juridic sunt folosite deja și în România totuși acestea nu sunt utilizate de către societățile mici de avocați/cabinetele individuale care nu își permit de multe ori costul acestora și nici angajarea unui specialist IT.

În Ghid¹² sunt clasificate șase categorii de instrumente tehnice ce sunt relevante în activitatea avocaților și anume:

1. Programe de redactare a documentelor, ce includ și opțiuni specifice precum verificarea gramaticală, verificarea dacă documentul are similitudini cu sursele online etc., și care sunt de obicei incluse în procesoarele word și ce sunt folosite pe scară largă în prezent de către avocați.

2. Programe de generare automată a documentelor juridice, prin redactarea unor texte – șablon ce vor fi utilizate ulterior la generarea automată a contractelor sau a cererilor de chemare în judecată (similare programelor prin care sunt construite website-uri). Aceste programe au fost folosite încă din anii 1990 în Europa dar nu au fost utilizate la scară largă pentru că textele – șablon conțin prevederi generale și nu au fost construite programe care să creeze un conținut complex, adaptat practicii și nici nu au fost adaptate lingvistic pentru alte jurisdicții decât franceză, germană sau olandeză.

3. Programe ce generează un text juridic pornind de la introducerea unor date, de exemplu generarea automată a unei plângeri contravenționale, în program fiind introduse datele referitoare la coordonatele de timp, loc, situația de fapt, argumentele avocatului iar programul ar genera plângerea contravențională ce poate fi semnată electronic și expediată la instanță. Aproape nicio societate mică de avocați din Europa nu folosește un astfel de program. Trecerea de la procesoarele word la acest tip de program va avea loc cât de curând, aceasta și în contextul **Recomandărilor Comisiei Europene pentru eficientizarea justiției**, formulate în *Ghidul de introducere electronică a cererilor de chemare în judecată (e-filing) și de digitalizare a instanțelor judecătorești*¹³. Acesta recomandă crearea unui program care să prelucreze automat sau semiautomat datele introduse de avocat, printr-un mecanism ce verifică automat calitatea și caracterul complet al acestora, în raport cu o bază de date externă (de exemplu, verificarea datelor de identitate ale unei persoane din sistemul DEPAB), va încorpora fișiere mari și multimedia (precum interceptări sau fișiere video) și o modalitate de calcul automat și de plată online a taxelor de timbru, integrată în sistemul e-filing. Totuși, aceste instrumente IA,

adaptate unei limbi și jurisdicției specifice, nu vor putea înlocui expertiza umană, fiind necesară verificarea de către avocat a îndeplinirii tuturor condițiilor de formă și de fond ale documentului trimis instanței.

4. Programe de analiză ale documentelor juridice, în care programul analizează documentele trimise de avocat și extrage argumentele esențiale, realizează un rezumat al documentului în ordinea argumentelor invocate, subliniază prevederi ce au fost omise de avocat sau chiar propune revizuirea unor clauze dintr-un contract.

5. Programe de analiză a documentelor juridice, hotărârilor judecătorești, a legislației și de căutarea calitativă a informațiilor într-un text juridic, denumite și „*justiție analitică*”, prin **căutarea argumentelor dintr-un text și nu doar o simplă căutare semantică**. Alte programe au mers mai departe și au dezvoltat chiar și *instrumente de analiză predictivă*, în care în raport de jurisprudența introdusă și pot oferi o *estimare a rezultatului litigiului*, de exemplu dozarea unei pedepse sau cuantumul despăgubirilor ce pot fi acordate în cazul vătămării corporale. Aceste instrumente există și pe piața autohtonă, însă sunt accesate într-o mică măsură de către avocații care lucrează individual. Avocații își vor asuma responsabilitatea interpretării datelor rezultate din utilizarea programelor astfel că nu există riscul ca profesia de avocat să se transforme într-o profesie redundantă, precum aceea a operatorilor de lift¹⁴. Programele bazate pe IA au un rol important și în dreptul continental, în care există un complex sistem de codificare a legislației, deoarece de multe ori apar în practică situații ce nu au fost prevăzute în legislație¹⁵. De exemplu, avocații pot studia jurisprudența utilizând programele IA pentru a afla ce probe sunt acceptate de instanță în cazul concedierii nelegale a unui salariat aflat în concediu medical. În Statele Unite ale Americii analiza IA merge chiar mai departe, prin analizarea activității avocaților și judecătorilor, precum istoricul cazurilor, admiterea/respingerea cererilor, clienții reprezentați etc, ceea ce nu se întâmplă în Europa, unde hotărârile judecătorești sunt anonimizate deoarece se consideră că altfel ar fi afectată imparțialitatea judecătorilor.

În Franța există totuși o statistică în cazul avocaților, în care sunt furnizate informații referitoare la numărul și obiectul dosarelor gestionate, aria de practică și informații biografice¹⁶.

6. Alte programe sunt deja în uzul avocaților, precum cele care transformă discursul în text, cele ce simulează o discuție precum un utilizator uman, bineînțeles pe baza unui limbaj predefinit și programele utilizate de avocați cu scop administrativ, de monitorizare a timpului lucrat și a documentelor redactate.

Aceste instrumente nu sunt utilizate frecvent de către societățile mici de avocați/cabinetele individuale.

Capitolul 2. Avertismentele Consiliului Barourilor și Societăților de Drept din Europa (CCBE) privind riscurile rezultate din utilizarea aplicațiilor IA de către avocați

Ghidul prezintă o realitate a activității avocaților din prezent, în care sunt obligați să analizeze un volum din ce în ce mai mare de date, în același timp respectând obligațiile profesionale prevăzute de Carta principiilor fundamentale¹⁷ ale avocatului european a CCBE¹⁸ și al Codului Deontologic al Avocaților din Uniunea Europeană și analizează riscurile¹⁹ ce pot interveni din utilizarea instrumentelor IA:

1. Riscuri privind asigurarea confidențialității datelor clienților de către avocați, rezultate din administrarea infrastructurii IT a societăților de avocați de către un furnizor de servicii „*cloud computing*”, precum și utilizarea aplicațiilor IA, ce includ servere, rețele, software, analize, baze de date cu informațiile sensibile ale clienților.

Pe lângă riscurile legate de accesul facil al autorităților la datele clienților atunci când avocații utilizează servicii de cloud computing există și riscuri specifice rezultate din reutilizarea datelor de către furnizorii de servicii în cloud, aspecte ce nu sunt pe deplin lămurite cu aceștia. Asigurarea confidențialității datelor clienților nu constituie doar o problemă tehnică ci și una de avantaj strategic pentru avocați atunci când își aleg instrumentele și arhitectura IT. Noile progrese în materie de securitate cibernetică au demonstrat faptul că uneori clienții sunt mai bine protejați dacă activitatea lor rămâne complet „*offline*”, în ciuda promisiunilor companiilor IT.

2. Riscuri rezultând din lipsa de transparență a producătorilor de aplicații IA pentru avocați, deoarece aceștia nu informează avocații despre limitele produselor promovate și despre fragilitatea sistemului IA. Aplicațiile IA funcționează eficient doar în parametrii unui model setat, ce corespunde datelor introduse dintr-o anumită perioadă. Aplicațiilor IA nu pot oferi soluții în afara modelului prestat astfel că nu se poate adapta de exemplu schimbărilor economice.

3. Riscuri legate de dificultatea asigurării cliențului a unei competențe profesionale adecvate de către avocat²⁰, rezultate din preluarea de către acesta a datelor furnizate de către aplicațiile IA **fără a le interpreta sau fără a explica de ce predicțiile furnizate nu se aplică unui caz specific**. O societate de avocați tradițională încă presupune o înțelegere umană a ceea ce necesită clienții, ceea ce nu este întot-

deuna cu ceea ce clienții doresc. Deși instrumentele IA pot să ajute la multiplicarea volumului de muncă a unei mici societăți de avocați/cabinet individual totuși nu pot fi depășite barierele umane rezultate din valorificarea a unui număr limitat de ore de muncă. Aceasta constituie diferența dintre o companie care oferă servicii juridice standardizate și modelul tradițional de a oferi servicii juridice. Ghidul concluzionează²¹ că o capacitate sporită de analiză a informației de către avocați nu este echivalentă cu o calitate superioară a muncii acestora, cu un grad de probabilitate mai ridicat de succes în promovarea unui litigiu și nici cu informatizarea practicii judiciare.

De altfel, Regulamentul general privind protecția datelor²² prevede că o persoană are dreptul de a nu face obiectul unei decizii bazate exclusiv pe prelucrare automată (cu unele excepții), astfel că nici avocații nu pot consilia un client privind soluționarea unui dosar exclusiv în urma predicțiilor oferite de aplicațiile IA.

4. Riscuri de natură să afecteze independența avocatului, rezultate din acceptarea fără informare asupra riscurilor a termenelor și condițiilor aplicațiilor IA, similare celor descrise în Ghidul CCBE privind utilizarea platformelor online de către avocați²³.

La acestea Raportul European Lawyers Foundation²⁴ mai adaugă câteva **riscuri** rezultate din introducerea instrumentelor IA în activitatea instanțelor și parchetelor:

1. utilizarea unor date ce **nu au fost supuse debaterii contradictorii a părților**;

2. preluarea în hotărârile judecătorești a unor **raționamente ce nu au fost dezvoltate de un judecător**, ceea ce implică transferul parțial de putere către instrumentele IA;

3. **lipsa de transparență a procesului deliberării instanței**, deoarece nu va putea fi stabilită o delimitare între argumentele rezultate din utilizarea aplicațiilor IA și a celor atribuite judecătorului;

4. **încălcarea principiului egalității armelor**, deoarece unitățile de parchet ar putea beneficia de programe capabile să analizeze un volum imens de date, ceea ce nu este accesibil și apărării, și astfel s-ar crea un dezechilibru semnificativ între apărare și acuzare;

5. **lipsa de obiectivitate** a rezultatelor generate de aplicațiile IA, deoarece nu poate fi cunoscută doza de subiectivism a producătorului aplicațiilor IA prin introducerea doar a unui anumit tip de date ce furnizează un anumit rezultat la căutare, de exemplu;

6. **încălcarea dreptului la apărare și a dreptului la un proces echitabil**, rezultate din lipsa de explica-

bilitate a procesului de furnizare a unui anumit rezultat (de exemplu probabilitatea de recidivă), și faptul că nu poate fi contestat și procesul automat de selectare a unui anumit rezultat. Acesta nu este specific sistemelor de drept continental, în care algoritmi nu evaluează niciun aspect al procesului.

Capitolul 3 – Concluzii privind tendințele actuale de digitalizare în România

În Planul Național de Redresare și Reziliență al României este prevăzut un buget total de 2.558,63 mil de euro în cadrul componentei C9 – Suport pentru sectorul privat, cercetare, dezvoltare și inovare²⁵ pentru un total de 5.400 de contracte de finanțare prin schema de ajutor de stat pentru digitalizarea IMM-urilor și transformare digitală și tehnologică.

Din păcate, profesiile liberele nu sunt menționate în mod expres ca beneficiare ale fondurilor alocate în cadrul Planului Național de Redresare și Reziliență deși anterior prin Ordonanța de Urgență nr. 130/2020 privind unele măsuri pentru acordarea de sprijin financiar din fonduri externe nerambursabile, aferente Programului operațional Competitivitate 2014-2020, în contextul crizei provocate de COVID-19, precum și alte măsuri în domeniul fondurilor europene, avocații au putut accesa fondurile europene nerambursabile alături de IMM-uri.

În Raportul European Lawyers Foundation²⁶ este prezentată tendința societăților mici de avocați/cabinetelor individuale de a avea dificultăți economice în a întreprinde investiții în digitalizare și instruire a personalului pentru a se adapta schimbărilor tehnologice.

O digitalizare cât mai rapidă a serviciilor juridice prestate de avocați ar fi benefică nu numai pentru activitatea acestora ci ar determina și un control fiscal eficient al autorităților fiscale ceea ce s-ar reflecta și în creșterea veniturilor încasate de stat, scenariu imaginat și în Ghid²⁷.

Ghidul²⁸ recomandă barourilor și uniunilor naționale ale barourilor din fiecare țară să ia în considerare acordarea de asistență avocaților în folosirea instrumentelor de IA, prin contractarea unor firme specializate pentru a evalua produsele juridice de IA și chiar de a introduce produse standardizate pentru a evita scurgerea neautorizată de date, concomitent cu acțiuni de apărare a principiilor fundamentale ale profesiei de avocat, mai ales în cazurile în care aplicațiile IA ar putea aduce atingere independenței avocatului. În acest context, CCBE notează că societățile mici de avocați și cabinetele individuale sunt cele mai expuse unor astfel de riscuri.

Paradoxal, **numărul avocaților²⁹ se mărește cu cât o societate este mai digitalizată**, fără a avea în vedere suprafața țării, **cu atât crește numărul avocaților din acea țară**, ceea ce înseamnă că digitalizarea sporește complexitatea problemelor pe care avocații trebuie să le gestioneze.

Este benefic pentru profesia de avocat ca aceasta să îmbrățișeze digitalizarea dar cu precauțiile expuse în articol.

NOTE

¹ Council of Bars and Law Societies of Europe, European Lawyers Foundation, *Overview on the "average state of the art" IT Capabilities of law firms in the European Union and gap analysis compared to US/UK/Canada best practices*, Brussels, februarie 2021, disponibil la <http://elf-fae.eu/wp-content/uploads/2021/03/Overview-of-the-average-state-of-the-art-IT-capabilities-in-the-EU.pdf>.

⁵ Council of Bars and Law Societies of Europe, European Lawyers Foundation, *A report on the barriers and opportunities in the use of natural language processing tools in small legal offices* <https://elf-fae.eu/wp-content/uploads/2021/12/Report-on-opportunities-and-barriers-in-the-use-of-NLP-tools-in-SME-law-practices.pdf>.

³ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, op. cit., cap. 1., p. 8.

⁴ Council of Bars and Law Societies of Europe, European Lawyers Foundation, *Overview...*, op. cit., par. 2.2.2, p. 8. „*The OECD highlights that legal activities are dominated by small businesses: nonetheless, some knowledge-intensive services can be dominated by small businesses. This is the case in advertising, market research and other professional, scientific and technical activities, as well as legal, accounting and management services*”.

⁵ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, op. cit., cap. 1, p. 11.

⁶ *Idem*, p. 11.

⁷ Traducere aproximativă – „o modalitate de a atenua criza democratică a expertizei profesionale – tensiunea dintre tehnocrații distanți și populștii pasionați – este de a încuraja profesioniștii locali”.

⁸ Comunicare a Comisiei către Parlamentul european, Consiliul european, Consiliu, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor, Bruxelles, 25 aprilie 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237&from=RO>, p. 8.

⁹ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, op. cit., p. 17.

¹⁰ Comunicare a Comisiei către Parlamentul european, Consiliul european, Consiliu, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor, Bruxelles, 25 aprilie 2018, p. 10.

¹¹ *Idem*, p. 11: „*Învățarea profundă a reprezentat o schimbare radicală pentru IA, cu o îmbunătățire imensă a performanței pentru sarcinile specifice, precum recunoașterea imaginii sau a vocii ori traducerea automată. Instruirea unui algoritm de învățare profundă pentru a clasifica obiecte*

funcționează prin expunerea acestuia la un număr mare de exemple etichetate (de ex. Imagini) care sunt corect clasificate (de ex. imagini de avioane). Odată instruiți, algoritmi pot clasifica corect obiectele pe care nu le-au văzut niciodată, în unele cazuri cu o precizie care depășește performanțele oamenilor. S-au făcut progrese semnificative în ceea ce privește aceste tehnologii prin utilizarea seturilor mari de date și a puterii de calcul fără precedent”.

¹² Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, op. cit., p. 5.

¹³ European Commission for the efficiency of justice (CEPEJ), *Guidelines on electronic court filing (e-filing) and digitalisation of courts*, Strasbourg, 8-9 decembrie 2021, disponibil la <https://rm.coe.int/cepej-2021-15-en-e-filing-guidelines-digitalisation-courts/1680a4cf87>, paragrafele nr. 59, nr. 60 și nr. 65, p. 12.

¹⁴ Concluzie desprinsă din Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, op. Cit., capitolul 8, par. nr. 2, p. 53.

¹⁵ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide on the use of Artificial Intelligence-based tools by lawyers and law firms in the EU*, 2022, p. 31.

¹⁶ Council of Bars and Law Societies of Europe, „*CCBE Considerations on the Legal Aspects of AI*”, 2020, https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Guides_recommendations/EN_ITL_20200220_CCBE-considerations-on-the-Legal-Aspects-of-AI.pdf, par. nr. 3, p. 17.

¹⁷ <https://www.unbr.ro/codul-deontologic-al-avocailor-din-uniunea-europeana-2/>

¹⁸ Principiile fundamentale prevăzute de Codul deontologic al Avocaților din Uniunea Europeană sunt:

- (a) independența;
- (b) încrederea și integritatea morală;
- (c) secretul profesional;
- (d) respectarea deontologiei altor barouri;
- (e) respectarea incompatibilităților prevăzute de lege;
- (f) publicitatea profesională conform principiilor esențiale ale profesiei;
- (g) interesul clientului;
- (h) limitarea răspunderii avocatului față de client, în conformitate cu regulile profesionale.

¹⁹ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, op. cit., p. 7.

²⁰ Art. 133 din Statutul profesiei de avocat, adoptat prin Hotărârea Consiliului U.N.B.R. nr. 64/2011 (M. Of. nr. 898 din 19 decembrie 2011): „(2) *Avocatul trebuie să asiste și să reprezinte clientul cu competență profesională, prin folosirea cunoștințelor juridice adecvate, a abilităților practice specifice și prin pregătirea rezonabil necesară pentru asistarea sau reprezentarea concretă a clientului*”.

²¹ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, op. cit., cap. 7, p. 43.

²² Regulamentul (UE) nr. 679 din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), rectificat la 4 mai 2016,

publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 119 din 4 mai 2016, art. 22 – **Procesul decizional individual automatizat, inclusiv crearea de profiluri**: „(1) Persoana vizată are dreptul de a nu face obiectul unei decizii bazate exclusiv pe prelucrarea automată, inclusiv crearea de profiluri, care produce efecte juridice care privesc persoana vizată sau o afectează în mod similar într-o măsură semnificativă.

(2) Alineatul (1) nu se aplică în cazul în care decizia:

(a) este necesară pentru încheierea sau executarea unui contract între persoana vizată și un operator de date;

(b) este autorizată prin dreptul Uniunii sau dreptul intern care se aplică operatorului și care prevede, de asemenea, măsuri corespunzătoare pentru protejarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei vizate; sau
(c) are la bază consimțământul explicit al persoanei vizate”.

²³ Ghidul CCBE privind utilizarea platformelor online de către avocați, publicat pe pagina UNBR, iunie 2018, <https://www.unbr.ro/wp-content/uploads/2020/08/GHID-CCBE-platforme-legale-ale-avocailor.pdf>.

²⁴ Council of Bars and Law Societies of Europe, European Lawyers Foundation, *Overview...*, *op. cit.*, p. 18.

²⁵ <https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2021/10/facada6fdd5c00de72eecd8ab49da550.pdf>, p. 19.

²⁶ Council of Bars and Law Societies of Europe, European Lawyers Foundation, *Overview...*, *op. cit.*, par. 2.2.2, p. 10.

²⁷ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, *op. cit.*, Par. 6.3, p. 39.

²⁸ Council of Bars and Law Societies of Europe, *Guide...*, *op. cit.*, p. 19.

²⁹ Conform Raportului European Lawyers Foundation, *Overview...*, *op. cit.*, p. 53, în anul 2018 în România a fost înregistrat un număr de 26.330 de avocați, spre deosebire de state cu o suprafață mai mică precum Portugalia, cu un număr de 31.552 de avocați, Italia cu un număr de 261.891 de avocați sau precum state apropiate ca dimensiune cu România, precum Polonia, cu un număr aproape dublu de avocați, de 40.778 de avocați.

DINAMICA EXERCITĂRII TRANSFRONTALIERE A PROFESIEI DE AVOCAT

The Dynamics of the cross-border practice of the legal profession

La dynamique de l'exercice transfrontalier de la profession d'avocat

Av. Renata-Adelina IONESCU
Baroul București

Rezumat

Prezenta lucrare își propune expunerea și analiza reglementărilor comunitare și naționale în vigoare, care dau expresie principiului liberei circulații a avocatului și exercitării profesiei, în mod ocazional și permanent, dincolo de granițele statului de origine. Fluxurile comerciale în creștere, tranzacțiile transfrontaliere în care dreptul internațional și/sau comunitar și drepturile naționale se juxtapun, nevoile justiciabililor, dar și migrațiile, căsătoriile transfrontaliere și oportunitățile de a studia în străinătate au justificat adoptarea unei serii de măsuri de integrare și liberalizare ca răspuns la tendințele actuale de mobilitate a avocaților.

Abstract

This paper aims to expose and analyze Community and national regulations in force, which give expression to the principle of the free movement of lawyers and the exercise of the profession, occasionally and permanently, beyond the borders of the State of origin. The increasing trade flows, cross-border transactions in which international law and/or Community law and domestic laws juxtapose, the litigant's needs, as well as migrations, cross-border marriages and study opportunities abroad have justified the enactment of a series of integration and liberalization measures in response to current mobility trends of lawyers.

Résumé

Cette œuvre a pour objectif de présenter et d'analyser les réglementations communautaires et nationales en vigueur, qui expriment le principe de la libre circulation des avocats et de l'exercice de la profession, occasionnellement et de façon permanente, au-delà des frontières de l'Etat d'origine. Les flux d'affaires croissants, les transactions transfrontalières dans lesquelles le droit international et/ou communautaire et le droit national se juxtaposent, les besoins des justiciables, mais aussi la migration, les mariages transfrontaliers et les possibilités d'étudier à l'étranger ont justifié l'adoption d'une série de mesures d'intégration et de libéralisation en réponse aux tendances actuelles en matière de mobilité des avocats.

Considerații preliminare

De-a lungul ultimelor trei decade, sub influența dezideratelor europene și datorită intensificării schimburilor internaționale, profesia de avocat a devenit din ce în ce mai internaționalizată. La originea acestei tendințe nu au stat doar motive ce țin de alegerile profesionale și personale ale avocaților, ci și natura transnațională și cadrul economic în care sunt prestate serviciile juridice. De altfel, nu trebuie pierdut din vedere că globalizarea și fenomenul migrației au avut și au un impact direct asupra strategiilor de afaceri, iar firmele de avocatură nu pot să ignore această realitate. În mod particular, pe fondul crizei din Ucraina, situația avocaților ucraineni care migrează în statele membre ale Uniunii Europene („UE”) și care doresc să se integreze pe piața muncii și în mediul de afaceri au nevoie de adoptarea unor măsuri sau instrumente legislative *ad interim* care să faciliteze această integrare până când

Ucraina va deveni stat membru UE, aceasta reprezentând una din cele mai urgente provocări ale momentului.

Din perspectiva clienților, activitatea avocatului se circumscrie, firește, nevoilor clientului, iar relația dintre cei doi, în contextul internaționalizării, este caracterizată printr-o mișcare dublă, centripetă și centrifugă: clienții locali care doreau să-și dezvolte activitățile pe piețele internaționale au avut nevoie de serviciile avocaților, iar clienții străini care s-au integrat sau au dorit să se integreze pe piața internă au găsit în avocat un partener indispensabil. Avocații sunt simultan o punte pentru clienții „de-ai casei”, care doresc să-și extindă activitățile în străinătate, și un contact local pentru clienții străini care încearcă să înțeleagă particularitățile unui sistem juridic străin, pentru a-și contura perspectivele economice într-un anumit sector de afaceri. Pe fondul acestor tendințe, s-a conturat un sistem general de recunoaștere a diplomelor, recunoaștere a calificărilor profesionale și de integrare a acestor profesii, iar avocații au fost printre primii care au pretins drepturi și au vrut să facă uz de garanțiile dreptului UE nu numai în favoarea clienților lor, ci și în beneficiul propriu.

Capitolul I. Cadrul legislativ în Uniunea Europeană

Piatra de temelie a libertății de stabilire a avocaților într-un alt stat membru decât cel de origine și liberul acces la activități independente se regăsește în art. 49 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene („TFUE”)¹. În baza acestuia, la ora actuală, integrarea, libera circulație și dreptul de stabilire a avocaților, alături de armonizarea procedurilor de accesare în profesie ca avocat străin sunt asigurate la nivelul UE de două directive („Directivile Avocaților”), Directiva Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați („Directiva 77/249/CEE”), respectiv Directiva 98/5/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 februarie 1998 de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea („Directiva 98/5/CE”), însă avocații pot beneficia și de prevederile Directivei 2006/123/CE din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne („Directiva 2006/123/CE”) și ale Directivei 2005/36/CE privind recunoașterea calificărilor profesionale („Directiva 2005/36/CE”). Rațiunea adoptării acestui pachet de directive rezidă în necesitatea atenuării diferențelor care caracterizează exercitarea profesiei de avocat în statele membre. După cum au constatat și organele legislative ale UE, așa-zisa diversitate „se traduce prin inegalități și denaturări ale concurenței între avocații din statele membre și

constituie un obstacol în calea liberei circulații²”. Consiliului Barourilor și al Ordinilor de Avocați din Europa („CCBE”) evidențiază că îmbinarea Directivelor 98/5/CE și 77/249/CEE a creat un sistem simplu, nebirocratic și foarte liberal care a stimulat mobilitatea și libera circulație a avocaților în UE ca în niciun alt loc din lume. De altfel, CCBE subliniază că regimul aplicabil avocaților este cu mult avansat față de regimul aplicabil altor profesii liberale în UE³.

Totuși, regimul implementat de aceste directive, chiar dacă este unul dintre cele mai radicale regimuri din lume cu privire la avocați⁴, are doar un rol de facilitare a liberei circulații a avocaților, de armonizare și de stabilire a punctelor de convergență a legislațiilor statelor membre. Ca atare, acest sistem nu trebuie perceput ca garantând o piață viabilă și primitoare pentru avocații care doresc să facă uz de prevederile directivelor.

Secțiunea 1. Exerțarea profesiei de avocat cu titlu permanent

Libertatea de stabilire, astfel cum CJCE a definit-o în cazul *Factortame*, reprezintă „exercitarea efectivă a unei activități economice printr-un sediu fix în alt stat membru pe o perioadă nedeterminată⁵”.

Concret, Directiva 98/5/CE are ca obiectiv integrarea avocatului în profesie într-un stat membru gazdă și nu urmărește să modifice normele profesionale aplicabile în acel stat și nici să sustragă avocatul respectiv de la aplicarea acestor norme. Acordarea posibilității avocaților să își exercite profesia cu caracter permanent sub titlul profesional din statul de origine într-un stat gazdă, astfel cum se precizează și în Preambulul Directivei 98/5/CE, vine în principal în întâmpinarea nevoilor clienților care, datorită valurilor comerciale și a elementelor de extraneitate care împânzesc piața internă, fac din consilierea juridică un element indispensabil în instrumentarea tranzacțiilor transfrontaliere în care dreptul internațional, dreptul comunitar și drepturile naționale se suprapun.

Astfel, un avocat care dorește să profeseze într-un alt stat membru decât cel în care și-a obținut calificarea profesională este obligat să se înregistreze la autoritatea competentă din acel stat⁶, în baza unui certificat care atestă înregistrarea avocatului la autoritatea competentă din statul de origine, autoritatea competentă din statul gazdă având facultatea de a solicita un certificat emis cu cel mult 3 luni în urmă. Este important de subliniat că titlul sub care un avocat profesează în statul gazdă este titlul profesional din statul de origine, iar acest lucru trebuie indicat (în limba oficială din

statul de origine) pentru a nu se face confuzii cu titlul profesional din statul gazdă.

Un aspect cheie pe care Directiva 98/5/CE îl prevede este domeniul de activitate în care poate profesa un avocat în alt stat decât statul de origine. Mai precis, avocatul poate exercita aceleași activități profesionale precum un avocat care profesează sub titlul profesional corespunzător din statul gazdă și poate, în special, să acorde consultanță juridică cu privire la dreptul din statul membru de origine, dreptul comunitar, dreptul internațional și dreptul din statul gazdă, cu respectarea normelor de procedură aplicabile înaintea instanțelor naționale. Totuși, statele membre nu sunt private de dreptul de a reglementa diferit reprezentarea în justiție prin condiționarea ca avocatul din alt stat membru să lucrează în colaborare cu un avocat care profesează sub titlu din statul membru gazdă⁷.

Mai mult, statul gazdă are întotdeauna obligația de a recunoaște experiența profesională dobândită pe teritoriul său de un avocat dintr-un alt stat membru, astfel încât, după trei ani de activitate efectivă și regulată în statul membru gazdă și în dreptul aceluia stat, inclusiv dreptul comunitar, să se poate prezuma că acești avocați au dobândit aptitudinile necesare pentru a accede complet în profesia de avocat din acel stat. Ca atare, candidatul la titlul profesional în respectivul stat trebuie să probeze desfășurarea unei activități în condițiile Directivei 98/5/CE și să se supună verificărilor suplimentare din statul gazdă. În același context, candidatul poate, în orice moment, să ceară ca diploma lui să fie recunoscută. Finalmente, candidatul admis are dreptul să profeseze atât în baza titlului profesional din statul gazdă, cât și în baza titlului profesional din statul de origine.

Secțiunea 2. Exercițarea profesiei de avocat în mod ocazional

Pe lângă oportunitatea de a profesa cu titlu permanent într-un stat membru, care poate fi privită cu scepticism tocmai datorită radicalității sale, avocații au la dispoziție și norme care să le permită să facă uz de titlul pe care l-au dobândit în statul de origine într-un alt stat membru, de manieră spontană la libera lor alegere, nefiind necesară parcurgerea unei proceduri care să ducă la recunoașterea calificării profesionale și nici susținerea unui examen de aptitudini.

Astfel, Directiva 77/249/CEE, la baza căreia au stat hotărârile CJCE în cazurile *Reyners*⁸ și *Binns*⁹, cuprinde norme care înlesnesc exercitarea profesiei de avocat în alte state membre prin implementarea unor măsuri menite să pună capăt formalităților și, în definitiv, să elimine cerințele care ar

fi condus la restrângerea libertății de circulație a avocaților. Directiva creează în sarcina statelor membre obligația de a recunoaște un avocat venit din alt stat membru¹⁰ pentru reprezentarea și apărarea unui client în justiție sau în fața autorităților publice, fără a avea obligația de ședere sau de înscriere într-o organizație profesională în statul gazdă¹¹. Cu toate acestea, în virtutea marjei de libertate a statelor membre, pot exista obligații suplimentare pentru avocat, precum prezentarea în fața președintelui jurisdicției și, după caz, decanului competent în statul gazdă, sau ca avocatul să acționeze în colaborare fie cu un avocat din jurisdicția sesizată, fie cu un „avoué” sau „procuratore” care profesează pe lângă această jurisdicție¹². În plus, directiva permite autorităților competente din statul gazdă să solicite dovedirea calității de avocat celui care prestează servicii sub acest titlu¹³.

Chiar dacă Directiva 77/249/CEE a fost adoptată în contextul mai larg al armonizării verticale, aceasta nu prevede niciun criteriu minim cu privire la formarea educațională a avocaților, întrucât uniformizarea sistemelor de învățământ ar fi un obiectiv cvasi imposibil¹⁴, astfel cum nu s-a reglementat un astfel de standard nici în cazul Directivei Arhitecților¹⁵.

Secțiunea 3. Interpretări jurisprudențiale cu privire la Directivele Avocaților

Evoluția jurisprudenței Curții de justiție ilustrează contribuția și rolul său nelipsit în crearea unui spațiu juridic în care avocații să își poată exercita drepturile conferite de legislația UE în mod liber, fără restricții nejustificate, atât cu privire la dreptul de a presta servicii în alte state membre, cât și cu privire la exercitarea cu caracter permanent a profesiei.

Una dintre deciziile de căpătâi ale Curții a fost pronunțată în cazul *Comisiei c. Germaniei*¹⁶, din 1988, cu privire la îndeplinirea de către Republica Federală Germană a obligației ce îi incumbă în aplicarea dispozițiilor Directivei 77/249/CEE pentru facilitarea exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați. În fapt, autoritățile germane au condiționat posibilitatea unui avocat străin de presta servicii, conform calificării sale profesionale, de obligația de a lucra întotdeauna cu un avocat german care să aibă rolul de avocat principal în instrumentarea cazurilor. Această obligația trebuia respectată de către avocații străini chiar și în cazurile în care legea germană nu prevedea necesitatea reprezentării de către un avocat. Mai mult decât atât, autoritățile germane solicitau un număr considerabil de dovezi care să probeze cooperarea dintre avocatul străin și cel german. Cu privire la toate acestea, CJCE a decis că unui avocat străin

trebuie să i se permită să lucreze și singur în statul gazdă, dacă reprezentarea de către un avocat nu este obligatorie conform legii. De asemenea, o lege națională care ar impune exercitarea rolului de avocat principal de către avocatul național, atunci când acesta colaborează cu un avocat străin, este contrară dreptului comunitar. Pe baza acestui raționament s-a fundamentat ulterior și Decizia din cazul *Comisia c. Franța*¹⁷.

Cu privire la recuperarea cheltuielilor de judecată reprezentând onorariul avocaților care lucrează împreună, unul fiind străin, iar altul național, în cazul *AMOK*,¹⁸ CJCE a considerat că Directiva 77/249/CEE se opune hotărârilor jurisdicționale care prevăd că partea câștigătoare a unui litigiu, în care acea a fost reprezentată de către un avocat stabilit într-un alt stat membru, nu poate recupera de la partea care cade în pretenții, pe lângă onorariile avocatului respectiv, onorariile unui avocat din statul membru în a cărui jurisdicție se judecă litigiul, care, conform legislației naționale, trebuia să lucreze împreună cu primul avocat.

În cazul *Comisia c. Luxembourg*¹⁹, CJCE a reținut că legislația comunitară, respectiv Directiva 98/5/CE, are ca obiectiv facilitarea avocaților imigranți de a-și exercita libertatea fundamentală de stabilire, fără ca statele membre să aibă opțiunea organizării unui sistem care să le evalueze cunoștințele în prealabil. Astfel, Directiva 98/5/CE se opune ca înregistrarea avocaților străini la autoritățile competente din statele gazdă să fie condiționată de un interviu care să stabilească că avocatul solicitant este fluent în limba oficială a statului membru gazdă. De asemenea, Curtea a subliniat motivele enumerate chiar în preambulul directivei care justifică această reglementare, respectiv acoperirea unei nevoi a clienților care, datorită creșterii fluxurilor comerciale, solicită consiliere atunci când efectuează tranzacții transfrontaliere, mai ales când reglementările naționale și cele internaționale se suprapun. Astfel de cazuri, așa cum a constatat și CJCE, nu implică un grad ridicat de cunoaștere a limbii statului membru gazdă.

Una din cele mai recente decizii a fost cea pronunțată de CJUE în cauzele conexe C-58/13 și C-59/13²⁰, cu privire la comportamentul abuziv în raport cu normele UE ce vizează avocații. În fapt, resortisanții italieni Angelo Alberto Toressi și Pierfrancesco Toressi, după obținerea diplomei universitare în Drept în Italia și, ulterior, în Spania, au fost înscriși la 1 decembrie 2011, în tabloul Baroului spaniol Santa Cruz de Tenerife. Cei doi avocați au solicitat, la data de 17 martie 2012, Consiliului Baroului italian Macerata să fie înscriși în secțiunea specială a tabloului avocaților al baroului respectiv. Cererile acestora nu au fost

soluționate în termenul legal, așa că avocații Toressi au sesizat Consiliul Uniunii Naționale a Barourilor din Italia. Aceștia au argumentat că înscrierea în Baroul din Italia este supusă unei singure condiții, respectiv prezentarea unui certificat care să ateste înregistrarea la autoritatea competentă din statul de origine, respectiv Spania. Consiliul a suspendat judecarea celor două acțiuni pentru a adresa CJUE două întrebări preliminare: (1) Interzice Directiva 98/5/CE statelor membre să refuze înscrierea în Barou a unor avocați din alt stat membru, chiar dacă aceștia au avut un comportament abuziv în raport cu dreptul UE? și (2) În eventualitatea unui răspuns negativ la prima întrebare, ar trebui considerat că art. 3 din Directiva 98/5/CE este nevalid în lumina art. 4 alin. (2) Tratatului Uniunii Europene („TUE”)²¹, care consfințește identitatea națională, dacă directiva conduce la eludarea normelor care condiționează accesul la profesia de avocat de promovarea unui examen de stat, în cazul în care acest examen este prevăzut în Constituția statului respectiv?

1. Pentru a răspunde la prima întrebare, CJUE a statuat că art. 3 alin. (1) din Directiva 98/5/CE vizează facilitarea exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un alt stat membru decât cel în care s-a obținut calificarea profesională, sens în care condiția exclusivă pe care un resortisant al unui stat trebuie să o îndeplinească este prezentarea unui certificat care să ateste înregistrarea acestuia la autoritatea competentă din statul de origine. De asemenea, potrivit jurisprudenței constante a Curții, justițiabilii nu se pot prevala în mod fraudulos sau abuziv de normele Uniunii²², iar un stat membru are posibilitatea să reglementeze măsuri menite să împiedice ca, profitând de posibilitățile create de TFUE, unii dintre resortisanții săi să încerce să se sustragă în mod abuziv de la aplicarea normelor din legislația lor națională. Totuși, CJUE a reținut că situația avocaților Toressi constituie una dintre ipotezele în care obiectivul Directivei 98/5/CE este atins și nu poate constitui în sine o exercitare abuzivă a dreptului de stabilire rezultat din art. 3 din Directiva 98/5/CE, iar împrejurarea că resortisantul unui stat membru a ales să dobândească o calificare profesională în alt stat membru decât cel în care locuiește în scopul de a beneficia de o legislație mai favorabilă nu permite, în sine, să se retină existența unui abuz de drept. Totodată, Curtea a reținut că nu are relevanță perioada de timp scurtă de la obținerea titlului profesional, deoarece Directiva 98/5/CE nu condiționează dovedirea unei perioade de experiență în practică în calitate de avocat în statul membru de origine. Mai mult, este important de reținut că nu trebuie acordată relevanță faptului că avocatul este cetățean al statului membru gazdă, deoarece legiuitorul

unional nu a intenționat să permită statelor membre să practice o discriminare inversă, împiedicând-și proprii cetățeni să beneficieze de drepturile create de Directiva 98/5/CE. În concluzie, Marea Cameră a CJUE a conchis că nu poate constitui o practică abuzivă deplasarea unui resortisant al unui stat membru în alt stat membru pentru a obține în acesta calificarea profesională de avocat în urma promovării unor examene universitare și revenirea sa în statul membru al cărui resortisant este pentru a exercita în acesta profesia de avocat sub titlul profesional dobândit în statul membru în care s-a obținut această calificare profesională.

2. Referitor la cea **de-a doua întrebare**, CJUE a reținut că art. 3 din Directivă nu este susceptibil să afecteze structurile fundamentale politice și constituționale și nici funcțiile esențiale ale statului membru gazdă în sensul art. 4 alin. (2) din TUE. Directivă nu reglementează accesul la profesia de avocat și nici exercitarea acestei profesii sub titlul profesional eliberat în statul membru gazdă, astfel că solicitarea de înscriere în tabloul destinat avocaților care practică sub titlul obținut în statul de origine nu este de natură să permită să se eludeze aplicarea legislației statului membru gazdă referitoare la accesul la profesia de avocat. În concluzie, Directiva 98/5/CE, așa cum reiese chiar din obiectul său de reglementare, nu are ca obiect armonizarea reglementării statelor membre cu privire la dobândirea calității de avocat. Această chestiune rămâne în întregime în competența statelor membre. Ea nu stabilește reguli referitoare la situații de natură strict internă și nu aduce atingere legislației naționale care reglementează accesul la exercitarea profesiei de avocat sub titlul profesional utilizat în statul membru gazdă.

Anterior cazului *Toressi*, Curtea s-a pronunțat într-un caz foarte similar, respectiv cazul *Koller*²³, care se diferențiază de cazul *Toressi* prin faptul că se invocau dispozițiile Directivei 89/48/CEE (succedată de Directiva 2005/36) privind recunoașterea calificărilor profesionale. După ce a obținut o diplomă în drept în Austria, cetățeanul austriac Koller s-a stabilit în Spania. Ulterior finalizării cursurilor suplimentare și examinării de rigoare, acesta a obținut echivalarea diplomei sale cu titlul spaniol care îi permitea să folosească titlatura de „*abogado*”. Totuși, autoritățile din Austria i-au respins cererea de a fi admis la proba de aptitudini pentru primirea în profesie, motivând că în Spania, spre deosebire de Austria, nu era necesară experiența practică pentru exercitarea profesiei de avocat. Astfel Comisia de autorizare austriacă a considerat că solicitarea urmărea eludarea condiției celor 5 ani de experiență practică impusă de dreptul austriac.

Totuși, Curtea a decis că dl. Koller se încadra în domeniul de aplicare a Directivei 89/48/CEE și, drept urmare, nu i se poate refuza posibilitatea de a participa la proba de aptitudini din simplul motiv că nu finalizase perioada de experiență impusă de legislația austriacă. În concluzie, Curtea a decis că, în măsura în care își face apariția un „*element UE*”, resortisanții se pot prevala de art. 49 din TFUE în propriul stat.

Vis-à-vis de sfera de aplicare a Directivei 98/5/CE, CJCE s-a pronunțat în cazul *Christine Morgenbesser*²⁴, caz în care a conchis că Directiva 98/5/CE vizează exclusiv avocații definitiv, calificați ca atare în statul de origine. Cu toate acestea, autoritățile unui stat membru trebuie să țină cont de calificarea profesională a unei persoane în baza certificatelor, diplomelor și a experienței profesionale atunci când evaluează cererea unui resortisant al unui alt stat membru pentru autorizarea exercitării profesiei. Curtea a amintit că, așa cum s-a argumentat în cazul *Hocsman*²⁵, statele au obligația de a recunoaște experiența relevantă a persoanelor indiferent dacă această practică a fost dobândită într-un stat membru sau într-un stat terț. În definitiv, CJCE a decis că un stat membru trebuie să recunoască unei persoane stagiul de practică efectuat în alt stat și să o înscrie în registrul persoanelor care efectuează stagiul pentru admiterea la barou, urmând ca aceasta să efectueze doar perioada rămasă până la completarea stagiului. Pe cale de consecință, Directiva 98/5/CE se aplică exclusiv avocaților definitiv, ale căror calificări sunt enunțate de art.1 al Directivei.

Secțiunea 4. Dubla Deontologie

Avocații care își exercită profesia sub regimul liberei circulații a avocaților în UE sunt condiționați simultan de două coduri profesionale de conduită, cel al statului de origine și cel al statului gazdă cu privire la activitățile desfășurate în cel din urmă, astfel cum prevede art. 6 din Directiva 98/5/CE și art. 4 din Directiva 77/249/CEE. Dubla deontologie suscită, cum este și firesc, întrebări precum ce se întâmplă în cazul în care apar conflicte între aceste norme sau dacă și cum se vor aplica sancțiuni în ambele state pentru aceeași abatere disciplinară.

Din corelarea articolelor amintite mai sus și din interpretarea oficială a CCBE, rezultă că în cazul unui atare conflict, regulile din statul gazdă vor prevala.²⁶ Totuși, statistica demonstrează că astfel de cazuri sunt improbabile și se ivesc rareori în practică,²⁷ dovadă a faptului că scopul Codului de Conduită elaborat de CCBE, anume „*minimizarea și eliminarea completă, dacă este posibil, a problemelor ce ar putea apărea în urma dublei deontologii, care reprezintă aplicarea*

într-o anumită situație a mai mult de un set de reguli naționale care pot intra în conflict”²⁸ a fost atins.

Cu privire la sancțiunile care se pot aplica avocatului care se face vinovat de abateri disciplinare, se face o distincție între (i) un avocat stabilit într-un stat membru gazdă în baza art. 3 din Directiva 98/5/CE și (ii) un avocat care acordă servicii juridice temporare într-un stat membru gazdă în baza Directivei 77/249/CEE. Astfel, cel dintâi poate fi supus unor proceduri disciplinare, atât de către Baroul din țara de origine, cât și de către Baroul din țara gazdă, pentru aceeași încălcare a normelor deontologice, iar sancțiunile impuse de către fiecare barou pot fi diferite sau aplicate diferit, de la caz la caz²⁹. Pe de altă parte, unui avocat care acordă servicii juridice temporare într-un stat membru gazdă i se pot aplica sau nu sancțiuni pentru abaterile disciplinare potrivit regulilor și procedurilor din statul membru gazdă³⁰.

Capitolul II. Cadrul legislativ național pentru exercitarea în România a profesiei de către avocații care au obținut calificarea profesională într-un alt stat membru

Secțiunea 1. Transpunerea Directivelor Avocaților în Legea nr. 51/1995 privind exercitarea profesiei de avocat („Legea 51/1995”)

Aderarea României la UE a marcat o nouă etapă în exercitarea profesiei de avocat. Începând cu anul 2007, profesia de avocat a putut fi exercitată de avocații români în oricare din statele membre ale UE, dar și în statele care sunt parte la Acordul privind Spațiul Economic European („SEE”). Această posibilitate o au și avocații proveniți din statele amintite pentru a-și exercita profesia pe teritoriul României. În cadrul legislativ național, Directiva 98/5/CE a fost integrată prin Legea nr. 201/2004³¹ privind completarea Legii nr. 51/1995 privind exercitarea profesiei de avocat.

Art. 92 din Legea nr. 51/1995 prevede că „Avocații care profesează în România sub titlul profesional din statul membru de origine pot desfășura aceleași activități profesionale ca și avocații care profesează sub titlul profesional obținut în România, pot acorda asistență juridică și pot reprezenta persoane fizice sau persoane juridice în fața instanțelor române, referitor la dreptul statului membru de origine, dreptul comunitar, dreptul internațional, precum și dreptul românesc, cu respectarea regulilor de procedură aplicabile în fața instanțelor române”, dispoziția fiind preluată ca atare din Directiva 98/5/CE. Avocatul care dorește să profeseze în România se înscrie în tabloul

special ținut de barourile române, pe baza prezentării unui certificat care atestă înregistrarea lui la autoritatea competentă din statul de origine. De asemenea, acesta beneficiază de reprezentare în asociațiile profesionale ale avocaților din România și de dreptul de a participa la alegerea organelor de conducere ale acestor asociații. În plus, avocații înscriși în România sub titlul profesional din statul membru de origine pot profesa ca salariați în oricare dintre formele de organizare a profesiei permise în România.³² Aceștia se supun aceluiași reguli de conduită profesională prevăzute în prezenta lege și în statutul profesiei ca și avocații care profesează sub titlul profesional obținut în România.

În cazul inițierii unei proceduri disciplinare împotriva unui avocat care profesează sub titlul profesional din statul membru de origine, autoritatea română competentă este obligată să informeze autoritatea competentă din statul membru de origine. Cele două autorități cooperează pe tot parcursul desfășurării acestei proceduri. Retragerea permanentă sau temporară de către autoritatea competentă din statul membru de origine a autorizației de exercitare a profesiei are ca efect obligatoriu interdicția temporară sau permanentă ca avocatul în cauză să profeseze în România sub titlul profesional din statul membru de origine.

De asemenea, avocații care profesează sub titlul profesional din statul membru de origine pot solicita oricând recunoașterea diplomelor, în vederea admiterii în profesia de avocat și a practicării acesteia sub titlul profesional din România, iar „în vederea recunoașterii diplomelor în România, solicitantul va trebui să susțină, la alegere, un examen de verificare a cunoștințelor sau să efectueze un stagiu de 3 ani în domeniul dreptului românesc”³³. Totodată, comisia de evaluare, a cărei competență este stabilită de U.N.B.R., „va verifica în prealabil dacă experiența profesională dobândită de solicitant este de natură să acopere în tot sau în parte diferențele existente între dreptul românesc și cel al statului membru de origine în care a fost obținută diploma, în vederea exceptării parțiale sau totale”³⁴ de la examenul de verificare a cunoștințelor sau stagiul de 3 ani.

Legea nr. 51/1995 a transpus și prevederile Directivei 77/249/CEE prin art. 104 și art. 105, stabilind că avocații provenind din statele membre și SEE pot desfășura în România activități profesionale care pot fi exercitate ocazional sub forma prestării de servicii juridice. Această activitate se exercită prin reprezentarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și persoanelor juridice în justiție sau în fața autorităților publice, în condițiile prevăzute pentru avocații stabiliți în acest stat, fără a fi necesară înscrierea în barou.

Secțiunea 2. Jurisprudența instanțelor naționale

În anul 2003, Curtea Constituțională a României („CCR”) a fost chemată să se pronunțe asupra art. 7 alin. (4) din Legea nr 51/1995³⁵, care prevedea, la acel moment, condițiile în care avocații străini își pot exercita profesia pe teritoriul României, respectiv prin forme specifice de exercitare a acestor activități, înființate în străinătate (societăți de exercițiu liberal al activităților de consultanță, asistență și reprezentare juridică tip societate cu răspundere limitată sau societate pe acțiuni). Autorul excepției pretindea că aceste dispoziții încalcă prevederile art. 16 din Constituție, referitoare la egalitatea în drepturi, și pe cele ale art. 14 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („CEDO”) ³⁶, referitoare la interzicerea discriminării, prin consacrarea unui statut privilegiat pentru avocații străini în exercitarea activităților profesionale de asistență și reprezentare juridică, față de alte categorii de juriști care exercită activități profesionale în România.

CCR nu a reținut aceste critici de constituționalitate,³⁷ reamintind că modificarea legislativă a avut loc în urma unui studiu complex al legislațiilor similare ale altor state europene, precum și a dispozițiilor din acestea referitoare la drepturile omului și dreptului muncii. Astfel, textul criticat nu este de natură să instituie o formă de discriminare între avocații străini și cei naționali. Faptul că autorul excepției înființase în anul 1991, în temeiul Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale, o societate care avea ca obiect, printre altele, acordarea de consultanță juridică, nu îl absolvă de răspundere pentru nerespectarea Legii nr. 51/1995, conform opiniei CCR.

Prin raportare la evoluția jurisprudenței constituționale din ultimii ani, adăugăm și faptul că, potrivit principiului nediscriminării, pentru situații sociale care, în mod obiectiv, sunt diferite trebuie asigurate regimuri juridice adaptate specificului fiecăreia dintre ele, adică, în esență, regimuri juridice diferite³⁸. Pe de altă parte, principiul egalității în fața legii trebuie interpretat în sensul în care acesta presupune instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite.

Curtea de Apel Brașov s-a pronunțat într-o decizie recentă³⁹ asupra condițiilor pe care un avocat dintr-un stat membru trebuie să le îndeplinească pentru a exercita profesia de avocat în România. Instanța a reținut că în vederea exercitării profesiei în România de către un avocat străin, acesta are obligația de a se înscrie în tabloul special ținut de fiecare barou și de a se supune prevederilor legii, ale statutului profesiei și ale codului deontologic. În speță, avocatul străin, care

reprezenta una dintre părți, nu a făcut dovada înscrierii sale în tabloul special al avocaților străini din România, neîndeplinind condițiile prevăzute art. 110 alin. (2) de Legea 51/1995. Dat fiind că avocatul vizat nu a făcut dovada titlului profesional de avocat în Bulgaria sau în alt stat UE, respectiv că i s-ar fi recunoscut diploma și calificarea profesională de avocat de către statul bulgar sau alt stat UE, instanța a considerat că în mod greșit acesta a invocat dispozițiile art.110 din Legea 51/1995. Prin faptul că în certificat se menționase că poate să practice profesia sub denumirea de avocat nu însemna că i s-a recunoscut și calificarea profesională de avocat. Pe cale de consecință, împuternicirea avocațială în formă neautentică nu a întrunit condițiile prevăzute de art. 83 C. pr. civ. pentru a fi valabilă ca mandat convențional, iar instanța a admis excepția lipsei calității de reprezentant.

Printr-o decizie recentă,⁴⁰ Curtea de Apel Timișoara s-a pronunțat într-o cauză în care Baroul Timiș nu distingea între ipoteza în care un avocat dintr-un alt stat membru exercită profesia sub titlul obținut în acel stat și ipoteza în care un avocat dintr-un alt stat membru dorește exercitarea profesiei sub titlul profesional din statul gazdă. De asemenea, acesta a aplicat prioritar dispozițiile din acte administrative normative naționale care încălcau Directiva 98/5/CEE, dând curs unei decizii nelegale. În fapt, reclamanta obținuse titlul de avocat în Franța. La data de 16.02.2017, aceasta s-a adresat pârâtei UNBR cu o cerere de înregistrare în Baroul Timiș, pentru a profesa ca avocat străin sub titlul obținut în statul de origine. În Avizul Conform privind atestarea calificării de avocat pentru înscrierea în Tabloul Baroului Timiș, s-a precizat că se avizează înscrierea reclamantei după îndeplinirea condițiilor prevăzute în Anexa nr. XXXI la Statutul profesiei de avocat, care prevedeau necesitatea ca avocatul respectiv să fie evaluat printr-un examen de verificare cunoștințelor reclamantei, dar și că aceasta nu va profesa în drept românesc. La data de 24.07.2017, reclamanta a solicitat modificarea acestui Aviz cerând să i se acorde dreptul de a acorda asistență juridică inclusiv în dreptul românesc și de a asigura reprezentarea clienților în fața instanțelor române. Solicitarea sa a fost respinsă printr-o decizie pe care aceasta a atacat-o la Curtea de Apel Timișoara. Instanța a apreciat că îi revine obligația de a interpreta legislația națională în conformitate cu Directiva 98/5/CE, în lumina textului și finalității acesteia⁴¹. Procedând astfel, instanța a constatat că sunt întemeiate alegațiile reclamantei potrivit cărora Legea 51/1995 îi consacră în mod necondiționat dreptul de a exercita avocatura pe teritoriul României sub titlul profesional obținut în statul de origine, inclusiv cu privire la dreptul

românesc. Interpretând sistematic normele Legii 51/1995, instanța a observat că dispozițiile invocate de pârâta Baroul Timiș, potrivit cărora reclamanta ar putea exercita pe teritoriul României avocatura sub titlul profesional obținut în statul membru de origine doar după susținerea unui examen de verificare a cunoștințelor ori parcurgerea unui stagiul de adaptare de 3 ani, nu se aplică în speță. În concluzie, art. 13 alin. (1) și (2) din Legea 51/1995, care prevede că „*membrul unui barou dintr-o altă țară poate exercita profesia de avocat în România, în cazul îndeplinirii condițiilor prevăzute de prezenta lege. Pentru a acorda consultanță juridică privind dreptul românesc, avocatul străin are obligația de a susține un examen de verificare a cunoștințelor de drept românesc și de limbă română, organizat de UNBR*”, are un caracter general, vizând avocații străini *lato sensu*, iar acest articol este „*în vădită contradicție*” cu prevederile art. 98 și art. 102 alin. (1) din aceeași lege. Acestea din urmă pot fi calificate ca norme speciale ce se aplică cazului în care avocații străini provin din state membre UE. În ceea ce privește marja de apreciere a statelor membre, instanța națională a constatat că singurele aspecte lăsate la aprecierea statelor pe care Directiva 98/5/CEE le admite sunt cele prevăzute în art. 5 alin. (2)⁴² și alin. (3)⁴³.

Capitolul III. Avocații ucraineni în România și în UE

În contextul actualei crize din Ucraina, este firesc să ne întrebăm cum pot avocații refugiați din Ucraina să profeseze în România sau într-un alt stat membru.

Cum Ucraina nu se regăsește printre statele membre ale UE, prin urmare sediul materiei din dreptul românesc este art. 13 din Legea nr. 51/1995. Așa cum am amintit la Secțiunea I a Capitolului II, avocatul străin are obligația de a susține un examen de verificare a cunoștințelor de drept românesc și de limba română pentru a putea acorda consultanță juridică privind dreptul românesc. Chiar și trecând de aceste verificări, avocatului străin nu i se va permite să pună concluzii orale sau scrise în fața instanțelor judecătorești și a celorlalte organe jurisdicționale și judiciare, cu excepția celor de arbitraj internațional. Observăm că obligațiile impuse avocaților proveniți din state nemembre nu sunt lesne de îndeplinit, astfel că este imperioasă găsirea unei alternative. Considerăm că, într-o situație de criză fără precedent și atât de fulminantă, precum cea din Ucraina, se pot oferi două soluții: (i) integrarea Ucrainei în Uniunea Europeană, fapt ce ar avea ca urmare posibilitatea exercitării activității profesionale în baza titlului din Ucraina prin procedura stabilită de

Directiva Avocaților, sau (ii) încheierea unui acord între România și Ucraina sau între UE și Ucraina care să prevadă condiții rezonabile ce pot fi satisfăcute într-un termen scurt pentru a facilita integrarea profesională a avocaților refugiați veniți din Ucraina. În cel de-al doilea caz, acordul bilateral ar trebui să fie bazat pe reciprocitate, să stabilească care sunt aptitudinile indispensabile exercitării profesiei de avocat în România (i.e. licență în drept, deținerea unui titlu în statul de origine, cunoașterea limbii engleze etc) și domeniile în care avocatul din Ucraina poate profesa în România (i.e. drept internațional public și privat, dreptul național ucrainean, dreptul românesc).

La nivel UE, nu există norme de armonizare cu privire la integrarea profesională a avocaților proveniți din state nemembre. Pentru formarea unei imagini de ansamblu, CCBE a elaborat o panoramă a condițiilor pentru prestarea în mod temporar a serviciilor juridice de către avocați proveniți din state nemembre în virtutea titlurilor obținute în respectivele state⁴⁴.

Capitolul IV. Aspecte finale

Secțiunea 1. Impedimente în exercitarea profesiei de avocat fără limite transfrontaliere

Deși posibilă, reglementată și facilitată, libera circulație a avocaților în cadrul UE rămâne îngenucheată de impedimente practice, precum:

- Avocații trebuie să rămână înregistrați în Baroul corespunzător din statul de origine⁴⁵;
- Asigurarea profesională trebuie plătită atât în statul de origine cât și în statul gazdă⁴⁶;
- Dubla deontologie;
- Directivele Avocaților nu se aplică avocaților stagiați/care încă nu sunt complet calificați (a se vedea cazul *Morgenbesser*)⁴⁷;
- Exerțarea profesiei de avocat în regim „in-house” nu este permisă în anumite state membre (i.e. Franța, Italia, Belgia), fiind necesară suspendarea din barou în prealabil⁴⁸. Rămâne așadar neclară situația unui avocat care pleacă din statul de origine în care era interzis regimul profesional de „in-house”, iar în statul gazdă este nevoit să asigure un astfel de serviciu⁴⁹;
- Barierele lingvistice inerente (deși CJCE a statuat în cazul *Wilson*)⁵⁰ că impunerea unui test de limbă nu este permisă în aplicarea art. 3 din Directiva 98/5/CE, abilitățile lingvistice interactive sunt, totuși, testate zilnic prin provocările pe care le presupune prestarea de servicii juridice);
- Cunoștințe juridice limitate cu privire la sistemul legislativ al statului gazdă (deși CJCE a precizat în

cazul *Vlassopoulou*⁵¹ că un stat membru prejudiciază libera circulație a persoanelor de manieră nejustificată dacă nu reușește să ia în considerare cunoștințele dobândite de respectiva persoană într-un alt stat membru);

- Necesitatea parcurgerii unui stagiu de 3 ani, în general, în baza art. 10 din Directiva 98/5/CE, de către avocații care doresc să fie admiși în profesia de avocat în statul membru gazdă, caz în care își vor putea exercita profesia sub două titluri profesionale, cel al statului de origine, respectiv cel al statului gazdă. Activitatea din cadrul acestui stagiu trebuie desfășurată efectiv și cu regularitate, adică „fără nici o altă întrerupere decât cele care rezultă din evenimentele vieții de zi cu zi⁵²”. Mai mult, practica de specialitate trebuie să se circumscrie dreptului statului gazdă.

Secțiunea 2. Avantajele liberei circulații a avocaților

Mobilitatea avocaților dincolo de granițele naționale presupune beneficii demne de luat în considerare de către casele de avocatură cu profil internațional. În cazul *Reyners*⁵³, CJCE a argumentat că libera circulație a avocaților duce de fapt la îmbunătățirea accesului la justiție de către justițiabili, prin îmbinarea unor cunoștințe cu privire la diferite sisteme de drept, prin asigurarea asistenței juridice într-o limbă nativă a justițiabilului și prin reprezentarea compatrioților în alte jurisdicții în care avocatul care instrumentează cazul a căpătat experiență. De altfel, s-a constatat că mobilitatea avocaților conduce la lărgirea spectrului de servicii pe care îl poate oferi o grupare de avocați și, totodată, expertiza pe care se bazează aceste servicii devine mai vastă⁵⁴. Expertiza internațională este apreciată și, adeseori, de nelipsit îndeosebi pentru asistarea în tranzacțiile transfrontaliere, activitățile de comerț internațional, dreptul fiscal internațional, proiecte investiționale, guvernanta corporativă, litigii transfrontaliere și arbitraj internațional, sprijinirea comunităților migratoare etc. Toate aceste domenii, alături de alte ramuri de drept adiacente, reclamă o viziune cosmopolită și o deosebită capacitate de adaptare cu privire la elementele de extraneitate.

Pe plan individual, statisticile arată că la baza deciziei de a profesa într-un alt stat membru stau în principal motive personale și familiale. Aparte de acestea, avocații care aleg să facă uz de Directivele Avocaților sunt motivați de avantaje precum oportunități de angajare mai numeroase și mai variate, nivelul mai ridicat al calității vieții, condiții de muncă mai atrăgătoare, îmbunătățirea competențelor profesionale și consolidarea unei clientele variate.⁵⁵ În particular, cei care

doresc să se califice ca avocați și în statul gazdă în baza art. 10 din Directiva 98/5/CE⁵⁶ iau în considerare un statut profesional mai stabil, drepturi depline de a profesa în statul respectiv, sporirea oportunităților de carieră și șansa de a lucra pe cont propriu⁵⁷. Este demn de reamintit și faptul că UE, prin art. 4 din Directiva 77/249/CEE, oferă *une carte blanche* avocaților care reprezintă sau apară un client în justiție sau în fața altor autorități publice ale unui alt stat membru decât cel de origine, „cu excluderea oricărei condiții de ședere sau de înscriere într-o organizație profesională în statul respectiv.”

Cu privire la înăsprirea concurenței dintre avocații de pretutindeni, cei mai curajoși ar considera-o un avantaj și o oportunitate de a lichida prejudecățile populare și chiar promovate în timpul anilor de studiu, potrivit cărora o persoană nu poate deveni avocat într-un alt stat decât cel în care a absolvit o facultate de drept.

Concluzie

Piața internă comunitară presupune un spațiu fără frontiere interne și, întrucât eliminarea între statele membre a obstacolelor din calea liberei circulații a persoanelor și serviciilor constituie unul dintre obiectivele UE, aceasta presupune, în special, posibilitatea ca avocații să-și exercite profesia, în mod liber și de manieră flexibilă, într-un alt stat membru decât cel în care și-au obținut calificările profesionale.

Totuși, în pofida internaționalizării clienților, a formării educaționale multijurisdicționale și a implementării structurilor profesionale de organizare a avocaților, profesia aceasta își menține caracteristicile locale, în special în următoarele privințe: munca avocaților se desfășoară într-o limbă autohtonă, în cadrul unui sistem juridic național, sub condiționarea apartenenței la un barou a cărui extindere geografică nu depășește în general câteva zeci de kilometri. Așadar, dacă internaționalizarea profesiei este o tendință incontestabilă în ziua de azi, ar fi totuși judicios să considerăm că profesia de avocat este internațională ca atare.

NOTE

¹ Art. 49 din TFUE;

„În conformitate cu dispozițiile care urmează, sunt interzise restricțiile privind libertatea de stabilire a resortisanților unui stat membru pe teritoriul altui stat membru. Această interdicție vizează și restricțiile privind înființarea de agenții, sucursale sau filiale de către resortisanții unui stat membru stabiliți pe teritoriul altui stat membru.

Libertatea de stabilire presupune accesul la activități independente și exercitarea acestora, precum și constituirea și administrarea întreprinderilor și, în special, a societăților în

înțelesul articolului 54 al doilea paragraf, în condițiile definite pentru resortisanții proprii de legislația țării de stabilire, sub rezerva dispozițiilor capitolului privind capitalurile”.

² Pct. 6 din Preambulul Directivei 98/5/CE.

³ CCBE position, Evaluation of the Lawyers Directives, 12.09.2014, p. 1-3.

⁴ J. Goldsmith, „Reasons for lawyers to love the EU”, published in The Law Society Gazette, 2011, disponibil la <https://www.lawgazette.co.uk/analysis/reasons-for-lawyers-to-love-the-eu/58731.article>.

⁵ Cazul C-221/89, *The Queen c. Secretary of State for Transport, ex p. Factortame* (Factortame II) [1991] ECR I-3905, para. 20. În același sens, a se vedea Hotărârea CJCE din 21 iunie 1974, în cazul 2-74, *Jean Reyners c. Belgia*, ECR 1974-00631, para. 21; Cazul C-55/94, *Gebhard c. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano* [1995] ECR I-4165, para. 25.

⁶ Art. 3 alin. (1) din Directiva 98/5/CE.

⁷ Art. 5 alin. (3) din Directiva 98/5/CE:

„Pentru exercitarea activităților legate de reprezentarea și apărarea în justiție a unui client și în măsura în care dreptul statului membru gazdă rezervă aceste activități avocaților care profesează sub titlul profesional al aceluia stat, acesta din urmă poate impune avocaților care profesează sub titlurile profesionale din statele membre de origine să lucreze în colaborare fie cu un avocat care profesează înaintea instanțelor sesizate și care, atunci când este necesar, poate fi răspunzător înaintea acesteia, fie cu un „avoué”, care își exercită profesia pe lângă instanța respectivă”.

⁸ Hotărârea CJCE din 21 iunie 1974, în cazul 2-74, *Jean Reyners c. Belgia*, ECR 1974-00631.

⁹ Hotărârea CJCE din 3 decembrie 1974, în cazul 33-74, *Johannes Henricus Maria van Binsbergen c. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid*, ECR 1974-01299.

¹⁰ Art. 2 din Directiva 77/249/CEE.

¹¹ Art. 4 din Directiva 77/249/CEE.

¹² Art. 5 din Directiva 77/249/CEE.

¹³ Art. 7 din Directiva 77/249/CEE.

¹⁴ M. Siman, Freedom of Lawyers To Provide Services under Directive 77/2491, disponibil la <https://blr.flaw.uniba.sk/index.php/BLR/article/view/92>, p. 37.

¹⁵ Directiva 85/384/CEE din 10 iunie 1985 privind recunoașterea reciprocă a diplomelor, certificatelor și altor dovezi ale calificării formale în arhitectură, inclusiv măsuri pentru a facilita exercitarea efectivă a dreptului de stabilire și libertatea de a presta servicii.

¹⁶ Cazul 427/85, *Comisia Comunităților Europene c. Republica Federală a Germaniei*, [1988] ECR 1123.

¹⁷ Cazul C-294/89, *Comisia Comunităților Europene c. Republica Franceză*, [1991] ECR I-03591.

¹⁸ Cazul C-289/02, *AMOK Verlags GmbH c. A & R Gastronomie GmbH*, [2003] ECR I-15059.

¹⁹ Cazul C-193/05, *Comisia Comunităților Europene c. Luxembourg*, [2006] ECLI: EU:C:2006:588.

²²⁰ Cauzele conexate C-58/13 și C-59/13, *Angelo Alberto Torresi și Pierfrancesco Torresi c. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata*, ECLI 2014:2088.

²¹ Art. 4 alin. (2) din TUE:

„Uniunea respectă egalitatea statelor membre în raport cu tratatele, precum și identitatea lor națională, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale, inclusiv în ceea ce privește autonomia locală și regională. Aceasta respectă funcțiile esențiale ale statului și, în special, pe cele care au ca obiect asigurarea integrității sale teritoriale, menținerea ordinii publice și apărarea securității naționale. În special, securitatea națională rămâne responsabilitatea exclusivă a fiecărui stat membru”.

²² Cazul C-255/02, *Halifax plc, Leeds Permanent Development Services Ltd și County Wide Property Investments Ltd c. Commissioners of Customs & Excise*, [2006], ECLI:EU:C:2006:121.

²³ Cazul C-118/09, *Robert Koller* [2010], ECR I-13627.

²⁴ Cazul C-313/01, *Christine Morgenbesser c. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Genova*, [2003], E.C.R. I-13467.

²⁵ Cazul C-238/98, *Hugo Fernando Hocsman c. Ministre de l'Emploi et de la Solidarité*, [2000], ECR I-6623.

²⁶ Ghidul Barourilor și al Ordinilor de Avocați privind libera circulație a avocaților în interiorul Uniunii Europene, p. 9.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Ghidul Barourilor și al Ordinilor de Avocați privind libera circulație a avocaților în interiorul Uniunii Europene, pag. 10; Art. 1.3.1. și art. 1.5 al Codul de Conduită CCEB pentru Avocații Europeni.

²⁹ Art. 6 și art. 7 din Directiva 98/5/CE.

³⁰ Art. 7 (2) din Directiva 77/249/CEE.

³¹ Legea nr. 201 din 25 mai 2004 privind completarea Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, publicată în Monitorul Oficial nr. 483 din 28 mai 2004.

³² Art. 99 din Legea nr. 51/1995.

³³ Art. 94 alin. (2) din Legea nr. 51/1995.

³⁴ Art. 94 alin. (4) din Legea 51/1995.

³⁵ Art. 7 alin. (4) din Legea nr. 51/1995 (introdus prin Legea nr. 489/2002):

„În cazul tuturor formelor de exercitare a profesiei de către avocații străini se pot utiliza denumirea și numele formei de exercitare a profesiei din țara sau din străinătate, în condițiile prezentului articol”.

³⁶ Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului, elaborată în cadrul Consiliului Europei, deschisă pentru semnare la Roma, la 4 noiembrie 1950, ratificată prin Legea nr.30 din 18 mai 1994, publicată în Monitorul Oficial nr.135 din 31 mai 1994.

³⁷ Decizia Curții Constituționale nr. 58 din 6 februarie 2003, publicată în Monitorul Oficial nr. 194 din 26 martie 2003.

³⁸ I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Constituția României. Comentariu pe articole*, ed. 2, București, 2019, p. 139.

³⁹ Decizia nr. 1763/2017 din 24.10.2017, Curtea de Apel Brașov, disponibilă la <https://www.jurisprudenta.com/jurisprudenta/speta-14jovnsf/>.

⁴⁰ Revista Română de Jurisprudență nr. 1 din 2021, Decizia Curții de Apel Timișoara. Refuz de recunoaștere a dreptului

de a practica avocatura pe teritoriul Statului Român, sub titlul obținut într-un alt stat membru UE, inclusiv în drept românesc. Inaplicabilitatea condiției înscrise în art. 13 din Legea nr. 51/1995 de promovare a unui examen de verificare a cunoștințelor de drept și limbă română ori de parcurgere a unui stagiul de adaptare de 3 ani cu un avocat român.

⁴¹ Hotărârea CJCE din 5 octombrie 2004 în Cauzele conexate C-397/01 – C-403/01, ECR 2004 I-08835.

⁴² Art. 5 alin. (2) din Directiva 98/5/CEE:

„Statele membre care autorizează, pe teritoriul lor, o anumită categorie de avocați să întocmească acte care conferă competența de a administra bunurile persoanelor decedate sau de a constitui sau a transfera drepturi reale imobiliare care, în alt stat membru, sunt rezervate altor profesii decât aceea de avocat pot exclude de la astfel de activități pe avocații care profesează sub un titlu profesional din statul membru de origine conferit în unul dintre aceste din urmă state membre”.

⁴³ Art. 5 alin. (3) din Directiva 98/5/CEE:

„Pentru exercitarea activităților legate de reprezentarea și apărarea în justiție a unui client și în măsura în care dreptul statului membru gazdă rezervă aceste activități avocaților care profesează sub titlul profesional al aceluia stat, acesta din urmă poate impune avocaților care profesează sub titlurile profesionale din statele membre de origine să lucreze în colaborare fie cu un avocat care profesează înaintea instanțelor sesizate și care, atunci când este necesar, poate fi răspunzător înaintea acesteia, fie cu un „avoué”, care își exercită profesia pe lângă instanța respectivă”.

⁴⁴ CCBE – Conditions for the admission of lawyers from non-EU Member States to the title of the local legal profession in each EU Member State and conditions under which lawyers from non-EU Member States can perform temporary services in each Member State under their own home title, disponibil la www.ccbe.eu.

⁴⁵ Pct. 8 și 12 din Preambulul Directivei 98/5/CE.

⁴⁶ Art. 6.3 din Directiva 98/5/CE; Mr. Dr. S.J.F.J. Claessens, M.C.C. van Haeften MSc, Dr. N.J. Philipsen, Drs. B.J. Buiskool, prof. dr. H.E.G.S. Schneider, Dr. S.L.T. Schoenmaekers, drs. D.H. Grijpstra, prof. dr. H.J. Hellwig (advisor), „*Evaluation of*

the Legal Framework for the Free Movement of Lawyers. Final Report”, Zoetermeer, November 28, 2012, p. 9, 161, 173-175.

⁴⁷ Cazul C-313/01, *Christine Morgenbesser v. Consiglio dell'Ordine degli avvocati di Genova*, [2003] ECR I-13467.

⁴⁸ Mr. Dr. S.J.F.J. Claessens, M.C.C. van Haeften MSc, Dr. N.J. Philipsen, Drs. B.J. Buiskool, prof. dr. H.E.G.S. Schneider, Dr. S.L.T. Schoenmaekers, drs. D.H. Grijpstra, prof. dr. H.J. Hellwig (advisor) *op. cit.*, p. 93.

⁴⁹ Art. 8 din Directiva 98/5/CE.

⁵⁰ Cazul C-506/04, *Graham J. Wilson v. Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, [2006] ECR, I-08613.

⁵¹ Cazul C-340/89, *Irène Vlassopoulou v. Ministerium für Justiz, Bundes- und Europaangelegenheiten Baden-Württemberg*, ECR 1991 I-02357.

⁵² Art. 10 din Directiva 98/5/CE.

⁵³ Cazul 2/74, *Reyners v. Belgium*, [1974], ECR 1974-00631.

⁵⁴ Mr. Dr. S.J.F.J. Claessens, M.C.C. van Haeften MSc, Dr. N.J. Philipsen, Drs. B.J. Buiskool, prof. dr. H.E.G.S. Schneider, Dr. S.L.T. Schoenmaekers, drs. D.H. Grijpstra, prof. dr. H.J. Hellwig (advisor), *op. cit.*, p. 198.

⁵⁵ *Idem*, p. 140.

⁵⁶ Art. 10 din Directiva 98/5/CE:

„(1) Un avocat care profesează sub titlul profesional din statul membru de origine și care își desfășoară activitatea efectiv și cu regularitate, pe o perioadă de cel puțin trei ani în statul membru gazdă, în domeniul dreptului aceluia stat, inclusiv dreptul comunitar, este exceptat de la îndeplinirea condițiilor prevăzute la articolul 4 alineatul (1) litera (b) din Directiva 89/48/CEE pentru a fi admis în profesia de avocat în statul membru gazdă. „Activitate desfășurată efectiv și cu regularitate” înseamnă exercitarea reală a activității, fără nici o altă întrerupere decât cele care rezultă din evenimentele vieții de zi cu zi.”

⁵⁷ Mr. Dr. S.J.F.J. Claessens, M.C.C. van Haeften MSc, Dr. N.J. Philipsen, Drs. B.J. Buiskool, prof. dr. H.E.G.S. Schneider, Dr. S.L.T. Schoenmaekers, drs. D.H. Grijpstra, prof. dr. H.J. Hellwig (advisor), *op. cit.*, p. 147.

ÎN CE MĂSURĂ AVOCAȚII AR PUTEA FI ÎNLOCUIȚI DE ROBOȚI?

Can lawyers be replaced by robots?

Peut-on remplacer les avocats par des robots?

Avocat definitiv Andreea Simona CEAUȘU
Baroul București

CUPRINS

Inteligența artificială. Generalități

- 1.1 Inteligența artificială
- 1.2 Provocările inteligenței artificiale
- 1.3 Avantajele inteligenței artificiale
- 1.4 Poate fi logica juridică umană, *sine qua non* al profesiei, înlocuită de inteligența artificială?

Privire practică asupra modului în care avocații pot fi înlocuiți sau nu de roboți

- 2.1. Avocați specializați sau roboți specializați?
- 2.2 Roboți în avocatura de consultanță
  - 2.2.1. Despre research-ul juridic
  - 2.2.2. Aspecte din domeniul avocaturii care pot fi înlocuite de roboți
- 2.3 Roboți în instanță
  - 2.3.1 Dreptul comun
  - 2.3.2 Common-law
- 2.4 Adaptarea la nou. Suntem într-un tranzit de la munca de la birou la munca de acasă și munca împreună cu roboții?
- 2.5 Algoritmi electronici sau algoritmi umani în avocatură?

Relația dintre avocat/robot și client. Persoana responsabilă

- 3.1 Relația dintre avocat/ și client
- 3.2. Ce tip de relații profesionale pot avea clienții cu roboții?
- 3.3. Persoana responsabilă

Concluzii

Bibliografie

„Secolul XXI va fi dominat de algoritmi. Algoritmul este, fără îndoială, cel mai important concept din lume¹”.
Yuval Noah Harari, Homo Deus

1. Inteligență artificială. Generalități

Când ne gândim la inteligența artificială, mintea noastră face conexiunea cu imaginea unui robot. Apoi, pentru fiecare dintre noi, în funcție de percepțiile pe care le-am dezvoltat asupra subiectului, robotul

este fie un bun prieten, fie Spânul din basmul cu Harap-Alb, reprezentant al răului.

Realitatea în care ne desfășurăm activitățile astăzi constă în faptul că inteligența artificială domină și preia, într-un mod complex și perfecționist, atribuțiile și activitățile noastre. Cel mai probabil, roboții nu vor cucerii lumea și nici nu vor înlocui ființele umane, însă va trebui să învățăm să colaborăm și să profităm de avantajele pe care aceștia le pot aduce oamenilor.

Într-un mod accelerat, am parcurs și depășit procesele greoaie de accesare a informațiilor, de rezolvare a problemelor și am transferat totul în puterea unui singur „click”. Viitorul este unul al eficientizării și al inteligenței artificiale.

1.1. Inteligența artificială

Nu aș putea începe să parcurg subiectul ales al temei mele, fără a puncta, în termeni cât mai lesne de înțeles, ce sunt de fapt roboții și ce este inteligența artificială.

Inteligența artificială reprezintă capacitatea unei mașini de a reproduce anumite funcții umane, precum raționamentul, creativitatea, planificarea².

Roboții, deținând acest tip de inteligență, sunt capabili să facă conexiuni prin intermediul propriilor senzori, să identifice probleme și să le rezolve. Ei prelucrează și acționează, învață continuu și au capacitatea de a fi prezenți pentru o perioadă nelimitată de timp, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru.

Printre cele mai importante elemente care o caracterizează regăsim viteza, permanența și nivelul de adaptabilitate.

Noțiunea de inteligență artificială sau AI își are originile în science-fictions, fiind probabil cel mai bine descrisă în filmul anglo-american din 1968, intitulat 2001: O odisee spațială. Astfel, susținătorii AI cred că, la un moment dat în viitor, computerele vor fi capabile să îndeplinească orice sarcină mintală pe care o îndeplinește și o ființă umană³.

AI sau inteligența artificială are la bază colectarea unui cumul cât mai mare de date și algoritmi, prelucrarea lor și acționarea în consecință, în funcție de datele colectate.

Așadar, ne putem pune întrebarea, ce sunt de fapt aceste date. Explicația este chiar la îndemâna noastră, pentru că de mai bine de un deceniu suntem acaparați de date, fie că ele provin de la computere, device-uri mobile, camere foto – iar acum chiar de la ceasuri și alte tehnologii pe care le purtăm. Datele sunt generate prin fiecare interacțiune pe social media pe care o avem, fiecare document salvat, fiecare poză făcută și fiecare întrebare pe care o adresăm; datele sunt generate chiar și în momentul în care folosim un motor de căutare pentru a întreba care este cel mai apropiat magazin ce vinde înghețată⁴.

Inteligența artificială este integrată adânc în viața de zi cu zi, începând de la telefoanele mobile de tip smartphone, smart TV-urile până la interacțiunile bancare prin aplicațiile pe care le pun la dispoziție.

Acestea fiind spuse, inteligența artificială, respectiv roboții, funcționează în baza unui sistem de programare, prin care se colectează anumite date specifice, având ca scop final efectuarea unui anumit tip de serviciu sau soluționarea unor probleme.

1.2. Provocările inteligenței artificiale

Deși regăsim inteligența artificială și roboții într-o poziție dominantă sau, mai degrabă, de mare interes pe piață, totuși aceasta parcurge și o serie de provocări.

În primul rând, în acest moment inteligența artificială este îmbrățișată în principal de un sector de vârstă tânăr, familiarizat cu conceptul de inteligență artificială.

Pentru sceptici, cu siguranță, inteligența artificială nu prezintă suficientă încredere. Cum inteligența artificială nu este un obiect în sine, nu poate fi materializată, desenată, imaginată în concret, este dificil de înțeles cum o serie de date poate acorda soluții, crea conținut și optimiza procese.

În al doilea rând, cum nimic nu este absolut, nici inteligența artificială nu este absolută. Cunoștințele unui robot sunt limitate, în funcție de obiectul pentru care acesta a fost creat. Colectarea datelor și sistemul de învățare al robotului sunt interdependente de acțiunea umană.

Problemele legate de securitate și data privacy, reprezintă și ele o provocare pentru implementarea inteligenței artificiale. Există riscul ca informațiile pe care un robot le deține să fie afectate de atacuri cibernetice, iar informațiile să fie folosite în scopuri care aduc atingere anumitor branșe, sectoare, intimității persoanelor etc.

De exemplu, ce ar presupune utilizarea inteligenței artificiale în avocatură și cum ne-am raporta dacă robotul care efectuează diverse operațiuni este victima unui atac cibernetic. Într-un scenariu deloc optimist, datele clienților, informațiile personale despre ei, informații financiare ale acestora etc. ar ajunge să fie publice fără consimțământul lor. Împotriva cui s-ar putea întoarce clientul, dacă robotul este victima unui asemenea atac? Împotriva atacatorului, al avocatului/cabinetului de avocat, împotriva robotului? Răspunsul la această întrebare va fi analizat în capitolul 3, secțiunea 3.3.

Cu siguranță, pentru a putea fi utilizat un robot într-o planșă largă de servicii ale unor anumitor domenii (juridic, bancar, financiar) va fi nevoie ca în paralel să fie implementate sisteme de control și securitate a datelor, în cazul pierderii sau furturilor acestora.

Costurile pe care inteligența artificială le are în acest moment, reprezintă un alt dezavantaj, nefiind de ignorat faptul ca un blocaj major în introducerea roboților pe piață îl constituie chiar acest lucru.

Pe de altă parte, tehnologia, respectiv inteligența artificială poate da naștere și unor erori – fiind de multe ori imprevizibilă. Erorile generate pot avea efecte pe termen lung, producând o posibilă indisponibilizare a robotului pe o perioadă nedefinită până când eroarea poate fi soluționată și robotul repus în funcțiune în parametrii săi normali.

Așa cum oamenii au defecte sau prejudecăți, atunci când lucrează la implementarea de algoritmi, acele părtiniri și defecte se pot strecura în rezultate. Acest tip de defecte au fost găsite și văzute în lumea algoritmilor și a inteligenței artificiale⁵.

Un exemplu cunoscut de eroare a inteligenței artificiale este cazul mașini autonome UBER, care a provocat accidentarea și uciderea unei femei, deoarece mașina nu a putut recunoaște femeia ca pieton sau persoană⁶.

Accidentul mortal a survenit ca urmare a faptului că Uberul automatizat nu are capacitatea de a clasifica un obiect drept pieton decât dacă acel obiect se află în apropierea unei treceri de pietoni. Mașina nu și-a putut prezice corect traseul și a ajuns la concluzia că trebuie să frâneze cu doar 1,3 secunde înainte de obstacol (n.a. femeia), lovind-o în timp ce își ducea bicicleta peste stradă – printr-un loc neautorizat, puțin înainte de ora 22:00.

O altă provocare a inteligenței artificiale, anume a roboților, este dată de lipsa lor de simțuri, sentimente, expresivitate și conștiință de sine. Roboții nu pot înțelege sarcasmul, ironia, umorul, tonul vocii și nici nu pot acționa corespunzător, în lipsa acestor aptitudini, de aceea se pune accentul de altfel pe termenul *artificială*.

Nu în ultimul rând, în literatura de specialitate, un motiv de temere îl reprezintă faptul că progresele tehnologice vor conduce la situația în care inteligența artificială va depăși nivelurile de inteligență ale ființelor umane, acest fenomen fiind denumit ca singularitate. Susținătorii singularității cred că în viitor se va vedea o explozie a inteligenței artificiale, când mașinile suprainteligente vor începe să se proiecteze singure, să construiască alte mașini, din ce în ce mai inteligente, până când vor depăși cu mult ființele umane. Previzunile sunt că acest moment va fi atins în anul 2045⁷.

1.3. Avantajele inteligenței artificiale

Parcursând provocările inteligenței artificiale, pentru a putea pune în balanță și concluziona dacă într-adevăr inteligența artificială poate juca un rol demn de a fi luat în considerare, în ceea ce privește serviciile juridice avocațiale, în mod particular, vom analiza și avantajele generale ale inteligenței artificiale.

Încep prin a identifica ca prim avantaj, productivitatea. Faptul că un robot, neavând nevoie de pauze și acționând în baza unor algoritmi specifici, în mod mecanic, poate munci și produce conținut, reprezintă un avantaj căruia omul nu îi poate face concurență.

Legat în mod direct de productivitate este și factorul de minimizare a greșelilor, respectiv al erorilor manuale. Roboții pot executa sarcinile repetitive, ce consumă timp și energie, crescând astfel productivitatea angajaților.

Rapiditatea în luarea deciziilor și rezolvarea anumitor probleme complexe, reprezintă un alt avantaj al roboților. De exemplu, în situația unei fraude informatice a serverelor unui cabinet de avocatură, robotul poate bloca accesul persoanelor neautorizate și identifica mult mai rapid existența acestui pericol. De asemenea, inteligența artificială se bucură de capacitatea de a analiza multiple perspective, astfel încât poate previziona punctele slabe ale unui sistem și poate lua cele mai bune decizii pentru a asigura funcționalitatea acestuia în mod corespunzător.

Pe termen lung, deși reprezintă o investiție considerabilă, inteligența artificială aduce un aport considerabil în ceea ce privește abilitățile în cadrul muncii. Nemaifiind nevoie să te concentrezi pe problemele standard, care necesită și ele o atenție sporită, te poți concentra mai mult pe dobândirea de noi abilități, pe alte activități care necesită în mod imperios prezența umană.

Inteligența artificială nu trebuie privită ca pe un înlocuitor al oamenilor și ca un risc existent pe piața muncii.

În cadrul analizei pe care am făcut-o pentru a realiza această lucrare, am regăsit opinia conform căreia piața muncii va fi destabilizată prin introducerea inteligenței artificiale în câmpul muncii, deoarece va conduce la un număr ridicat de șomeri. Nu sunt de acord cu această opinie, apreciez că schimbările, cu atât mai mult cele care pot aduce avantaje semnificative trebuie îmbrățișate. Apreciez că odată cu introducerea inteligenței artificiale, oamenii se vor dezvolta și se vor orienta către alte meserii, vor dobândi alte aptitudini și se va crea nevoie de forță de muncă în alte sectoare.

Valoarea roboților și implicit a inteligenței artificiale constă tocmai în faptul că îmbunătățește capacitățile umane și permite angajaților să se concentreze pe activități de mai mare importanță. Să nu uităm că, tehnologia are nevoie în primul rând de oameni pentru a se dezvolta și în aceeași măsură are nevoie de oameni pentru a fi utilă.

În organizațiile internaționale, potrivit Harvard Business Review⁸, se utilizează deja inteligența artificială în proporții foarte mari pentru a asigura securitatea sistemelor informatice (44%), a rezolva problemele tehnice (41%), pentru a reduce gestionarea producției (34%), dar în mai mică măsură și în domeniul marketingului, contabilității și în relația cu clienții. Inclusiv Netflix utilizează inteligența artificială pentru a oferi utilizatorilor o experiență personalizată pe platforma lor – „Netflix oferă conținut original pentru că știe ce vor oamenii înainte ca ei să știe”⁹.

Mai mult decât atât, a fost dovedit faptul că, în practică, în activitatea de lucru a ziariștilor, de exemplu, prin utilizarea inteligenței artificiale, care scria automat anumite relatări de o ușoară dificultate, a permis ziariștilor să se concentreze pe relatări mai aprofundate. În acest context, niciun jurnalist nu și-a pierdut un loc de muncă, deoarece inteligența artificială a eliberat personalul pentru a scrie articole mai aprofundate și astfel producția a crescut în mod considerabil, compania reușind să publice de 12 ori mai multe articole¹⁰.

1.4. Poate fi logica juridică, *sine qua non* al profesiei, înlocuită de inteligența artificială?

Înainte de a ne opri să furnizăm răspunsul întrebării din titlul acestei secțiuni, voi începe, din aproape în aproape, prin a defini, pe scurt, ce este de fapt logica.

Logica reprezintă procesul de gândire pe care un om îl parcurge în luarea unei decizii, în parcursul unor activități ce solicită prezența acesteia. La baza ei stă consecvența, capacitatea de argumentare și are ca finalitate exactitatea, claritatea și continuitatea în gândire.

Altfel spus, limbajul verbal, de exemplu, îl învățăm încă de mici, însă îl aprofundăm și îl utilizăm corect numai după ce stăpânim sensul cuvintelor și învățăm gramatica limbii respective. În aceeași măsură putem privi și logica, pe care la un anumit nivel o avem sau dobândim toți, însă dacă nu o aprofundăm și nu cunoaștem principiile logice, putem face, cu siguranță mult mai multe greșeli.

Revenind la logica juridică, aceasta reprezintă știința raționamentului juridic și este procesul fără de care gândirea juridică nu se poate forma, după cum Ilmar Tammelo spune în *Drept, logică și comunicare umană*, „pe planul gândirii juridice interne, numeroși teoreticieni renumiți ai dreptului au adoptat punctul de vedere că stringența logică este o virtute a dreptului și că importanța logicii pentru gândirea juridică este neîndoieabilă¹¹”.

Logica juridică ne ajută pe noi, profesioniști ai dreptului, să gândim exact și să parcurgem un proces de argumentare corect. Apreciez că este o condiție *sine qua non* a profesiei de avocat cunoașterea logicii juridice și aplicarea acesteia în practică prin parcurgerea proceselor de deducție, inducție, analogie, analiză, sinteză, generalizare, abstractizare etc.

În profesia unui avocat litigant, logica juridică îl va ajuta să își dezvolte discursul profesional coerent și argumentat, își va amplifica capacitatea de convingere și va reuși să combată argumentele părții adverse mai eficient.

Adunând toate informațiile de mai sus, apare întrebarea de la care am pornit inițial: *Poate fi logica juridică, sine qua non-ul profesiei, înlocuită de inteligența artificială?*. Poate inteligența artificială să înlocuiască procesul de argumentare, să combată argumentele părții adverse și să pună în aplicare efectivă logica juridică?

Nu cred că există un răspuns potrivit cu da sau nu pentru această întrebare. Cu siguranță, roboții cu inteligență artificială pot parcurge procesul de gândire logică, însă apreciez că problema constă în adaptarea rapidă a spețelor nou intervenite, în capacitatea de a trece de la o speță la alta într-un timp foarte scurt și în principal, în modalitatea și aptitudinea unui robot de a avea putere de convingere și de a combate argumentele unei părți adverse.

Apreciez că la acest nivel, roboții pot juca un rol în ceea ce privește avocatura de consultanță și sarcinile ce prezintă un nivel mai mare de tehnicitate, însă nu pot substitui, în mod complet, logica juridică, roboții fiind posesorii mai degrabă a unei logici mecanizate, neputând înlocui nevoia de gândire critică.

2. Privire practică asupra modului în care avocații pot fi înlocuiți sau nu de roboți

Parcurgând partea introductivă a lucrării și familiarizându-ne cu termenul de inteligență artificială, respectiv roboți, în această parte a lucrării voi analiza din perspectivă practică posibilitatea reală a introducerii în profesia de avocat a inteligenței artificiale și în particular a roboților.

2.1. Avocați specializați sau roboți specializați?

Abrupt, dar o întrebare care persistă pe buzele tuturor când ne gândim la roboți și la avocatură, este dacă vom putea vreodată vorbi despre roboți specializați într-un anumit domeniu al dreptului, respectiv al avocaturii, așa cum putem vorbi despre avocați specializați.

Termenul de specializare, la care fac referire în cuprinsul acestei secțiuni, cuprinde atât ramura ce distinge avocații litiganți de cei care practică activitatea de consultanță, cât și domeniile de practică specifice avocaturii, precum drept societar/comercial, drept bancar, drept fiscal, drept penal, drept administrativ etc.

În prezent, în urma cercetărilor realizate, am descoperit faptul că numeroase companii precum Blackstone Discovery, Clearwell, Autonomy și Chenope au adoptat tehnologii care ușurează munca paralegalilor, economisind firmelor de avocatură timp și bani.

Unele firme de avocatură folosesc o simplă căutare a cuvintelor cheie sau o recunoaștere mai complexă a frazeologiei pentru a aduna potențialele mii de documente individuale pentru sute de cazuri simultan. Această tehnologie prezintă pentru ele un avantaj deoarece oamenii pot obosi sau pot trece cu vederea anumite detalii care ar putea determina un caz¹².

Cu toate acestea, nu am observat să existe, până la acest moment un robot care reușește să dețină abilități în toate domeniile și cred că în viitor va fi dificil de proiectat unul care să poată răspundă tuturor întrebărilor juridice.

Apreciez că dacă vom înlocui avocații cu roboții, va fi necesară o investiție considerabilă, în mai mulți roboți specializați, care nu vor colabora niciodată ca o echipă, lucru care va conduce la o fragmentare a serviciilor juridice și va crea necesitatea adoptării unui sistem care să verifice totuși munca roboților. Pentru sarcinile mai grele, „robotul superior” sau liderul va fi tot omul, care va trebui să stabilească dacă munca robotului este într-adevăr corectă. Iar pentru a putea face acest lucru, va fi necesar să avem persoane foarte bine pregătite profesional.

Putem ajunge la concluzia că, *in extenso*, până la un anumit nivel și grad de dificultate, roboții pot fi și este chiar obligatoriu să fie specializați pentru anumite domenii, cercetări specifice, însă vor exista și specializări unde ei nu vor putea aduce niciun aport, cel puțin atât timp cât sistemul juridic în care ne aflăm rămâne neschimbat.

2.2. Roboți în avocatura de consultanță

Un bun exercițiu imaginativ este să ne gândim cum ar arăta o zi de muncă obișnuită (cercetarea cazurilor, redactarea de documente, consilierea clienților) alături de un robot sau o zi de muncă realizată doar de roboți.

Înainte de asta, e important să ne gândim ce calități sau activități sunt necesare unei zile de muncă. Astfel, un avocat utilizează, printre altele, pe parcursul unei zile, anumite competențe sau calități specifice ce țin de natura profesiei și fără de care nu ar putea avea un parcurs profesional complet, după cum urmează:

- abilități de negociere – reconciliază, adaptează în interesul clientului;
- abilități de convingere;
- percepție socială – este conștient de reacțiile oamenilor și înțelege de ce ei reacționează într-o anumită manieră;
- originalitate – abilitatea de a furniza idei inteligente și mai puțin comune despre un anumit subiect sau o anumită situație și de a rezolva probleme într-un mod creativ.

Un sistem de inteligență artificială este conceput pentru a stimula gândirea umană, dar nu gândirea creativă sau independentă. Ambele calități sunt esențiale pentru profesia de avocat și pentru îndeplinirea obligațiilor noastre profesionale legale de a menține statul de drept și buna administrare a justiției¹³.

Acestea fiind spuse, cu siguranță, nu cred că un robot poate să conducă singur o tranzacție sau să realizeze de unul singur etapele preliminare acesteia, precum un *due diligence* (audit juridic), însă acesta poate ajuta la îndeplinirea în mod mai eficient a deadline-urilor, cu atât mai mult cu cât, spre exemplu costurile potențiale ale nerespectării termenului de finalizare ale unui audit juridic sunt foarte mari.

2.2.1. Despre research-ul juridic

Există, în mod real, sisteme software, precum Kira Systems (software patentat de învățare automată care analizează contractele și documentele cu o precizie ridicată), care scad utilizarea de avocați stagiați, spre exemplu, pentru cercetările juridice.

În acest context, avocații au raportat faptul că economisesc până la 82% din timp, atunci când folosesc automatizarea documentelor pentru a genera contracte și alte documente juridice, în comparație cu persoanele fizice.

Un alt exemplu este sistemul Clearwell de la Symantec, care utilizează analiza limbajului pentru a identifica concepte generale în documente și s-a dovedit capabil să analizeze și să sorteze peste 570.000 de documente în două zile.

Gândindu-ne în perspectivă, dacă aceste sisteme ar fi implementate și îmbrățișate în piața avocaturii românești, avocații stagiați ar reuși să învețe mai devreme nevoile de afaceri ale clienților și ar putea să își asume o responsabilitate mai mare în gestionarea altor sarcini mai complexe, reprezentând un factor care le poate stimula cariera.

2.2.2. Aspecte din domeniul avocaturii care pot fi înlocuite de roboți

Deoarece clienții refuză din ce în ce mai mult să plătească pentru sarcinile de rutină, insistând să fie taxați de avocați doar pentru munca de nivel înalt, roboții pot ajuta la reducerea acestui decalaj de facturare.

Automatizarea anumitor tipuri de documente asigură consecvența și elimină erorile, comparativ cu procesele manuale care nu pot procesa într-un termen la fel de scurt volume mari de date. Roboții pot traduce într-un mod rapid documente, contracte, le pot adapta oricărei limbi străine și pot compara documente cu o rapiditate la care oamenii nu pot accede.

Beneficiile pot fi resimțite, în ceea ce privește avocatura română, de exemplu în domenii precum dreptul muncii, în realizarea contractelor standard de muncă. Un robot, poate prelucra datele fiecărei persoane care urmează să fie angajate într-o anumită companie, urmând ca apoi să prelucreze aceste date în cuprinsul unui contract de muncă standardizat (poate fi util pentru companiile care desfășoară activități de muncă sezonieră și angajează la anumite intervale de timp un număr mare de oameni). De asemenea, și în alte tipuri de contracte, din alte domenii, cu o miză mai mică, contracte standardizate, ce necesită doar introducerea datelor de identificare ale persoanelor.

În timp ce avocații ar putea să nu se mai ocupe de munca de rutină, bazate pe elemente standardizate, furnizarea acestor servicii va permite unui număr mai mare de persoane să apeleze la servicii juridice și să achite costuri mai mici. Rezultatul final fiind o creștere a volumului total de muncă și al numărului de ore facturate pentru o muncă ce presupune o miză mai mare sau mai mult timp liber pentru avocați. În schimb, pe piața concurențială, firmele prea lente pentru a se adapta la inteligența artificială și automatizare vor suferi un dezavantaj competitiv.

2.3. Roboți în instanță

Dacă tu ai fi un client ce are nevoie de servicii juridice, ai vrea să fii reprezentat în instanță de un robot?

Pornind în primul rând de la nevoile clienților și dispoziția lor de a-și asuma erorile/limitările unui robot, cred că aceștia, cel puțin în ceea ce privește activitatea de instanță, vor prefera întotdeauna varianta clasică de a susține o pledoarie.

Roboții, după cum menționeam și anterior, nu pot fi capabili să dezvolte argumentele juridice necesare în materie litigioasă, ei având o capacitate limitată de a interpreta datele.

Deși „roboții” ar putea veni în mod rapid cu o listă scurtă de jurisprudență, legislație și reglementări relevante, aceștia nu pot furniza un argument persuasiv care să ia în considerare tot contextul, circumstanțele individuale ale unui client și, cel mai important, experiența umană.

Mai mult decât atât, este important de reținut aspectul conform căruia doar pentru că un algoritm poate funcționa eficient, nu înseamnă că el va fi corect. Oamenii nu vor să fie reprezentați de un algoritm.

Pe de altă parte, este posibil ca oamenii, în fața roboților să fie mai sinceri decât în fața avocaților, pentru că roboților le lipsește inteligența emoțională și mai mult decât atât, aceștia nu judecă oamenii, după acțiunile lor¹⁴.

Așadar, pentru claritatea cazului și găsirea unei soluții reale pentru client, este important să cunoaștem adevărul, motiv pentru care roboții se pot dovedi utili, cu singura condiție ca oamenii să se simtă suficient de confortabil pentru a relatea faptele reale unei mașinării, lucru care în practică, în mod real, apreciez că nu se va întâmpla nici măcar în viitorul apropiat.

Un exemplu mai aproape de realitate, îl reprezintă aplicația DoNotPay care ajută utilizatorii săi să formuleze cereri legale în fața instanțelor. Așadar, vorbim strict de activitatea de redactare.

Ea funcționează în urma interacțiunii clientului cu un chatbot, care după relatarea faptelor, acesta sugerează care crede că este cel mai bun limbaj legal ce trebuie folosit pentru a formula o plângere. Oamenii introduc propriile argumente, iar software-ul cu un model de învățare automată îl adaptează astfel încât să fie corect din punct de vedere legal. Aplicația ajută utilizatorii să gestioneze o serie de probleme precum reclamații cu privire la societățile de asigurare, obținerea de vize, plângeri către autorități, rambursarea banilor pentru o vacanță ce nu a mai putut fi continuată sau anularea abonamentului la sală.

Fondatorul a afirmat într-un interviu că utilizarea aplicației a crescut în timpul pandemiei și că în anul 2020 aplicația a câștigat un premiu de la American Bar Association pentru creșterea accesului la justiție.

De asemenea, acesta afirmă că aplicația are o rată generală de succes de la 80% până la 65% pentru biletele de parcare, pentru că „unii oameni sunt vinovați”¹⁵.

Tot cu titlu de exemplu, prezint cazul unui avocat care lucrează în cazuri penale și a folosit AI într-un proces complex de crimă. Cazul presupunea nevoia de a analiza rapid peste 10.000 de documente.

Software-ul a realizat sarcina cu patru săptămâni mai repede decât ar fi fost realizată de oameni, economisind 50.000 de lire sterline în acest proces.

Prin folosirea inteligenței artificiale, a încărcat datele necesare – anume rezumatul cazului și propriile pledoarii, iar robotul a stabilit elementele cheie ale speței, a reunit informațiile și le-a ordonat cronologic, realizând inclusiv o explicație a ceea ce se întâmplă la fiecare dată menționată.

2.3.1. Dreptul comun

În ceea ce privește dreptul comun, dreptul aplicabil și pe teritoriul României, cred că poate exista posibilitatea ca în viitor (unul destul de îndepărtat) anumite cazuri minore să fie externalizate către roboți. De exemplu, în ceea ce privește dreptul contravențional, în fața instanței se poate prezenta un robot pentru a susține cauzele.

Este posibil ca sălile de judecată să se transforme, odată cu progresul tehnologiei, astfel încât cazurile care nu prezintă probleme deosebite sau cazurile care se judecă rapid datorită importanței mai reduse să fie preluate de către inteligența artificială, în mod eficient.

Pe de altă parte, prezentând contrariul, în cauzele care implică minori, nu cred că roboții vor putea vreodată suplini activitatea unui avocat, aceste reprezentând cazuri nu neapărat dificile, cât cazuri ce conțin o miză emoțională mult prea puternică pentru a fi lăsate în baza pledoariei unui robot.

Așadar, în problemele de etică, spețe cu implicare emoțională locul avocatului este bine definit în comparație cu cel al robotului, iar în celelalte spețe accesul la justiție se va extinde pentru mai multe persoane, iar litigiile se vor soluționa mai rapid și cu costuri mai reduse.

2.3.2. Common-law

După cum este bine cunoscut, sistemul de common-law, sistem bazat pe dreptul jurisprudențial, folosește în luarea deciziilor, în cazurile penale, sistemul proceselor cu un juriu format din 12 membri (în America).

Așa cum citeam într-un articol publicat în revista Forbes¹⁶, se consideră că inteligența artificială poate ajuta, în primul rând, la selecția juriului. Roboții, colectând rapid datele și informațiile importante, pot culege date despre potențialii jurați, inclusiv istoricul cazurilor lor, dacă au mai îndeplinit această calitate, verdictele proceselor respective, precum și afilierea politice ale unui jurat.

Inteligența artificială ar putea fi, de asemenea, utilizată pentru a analiza reacțiile faciale și limbajul corpului, indicând modul în care un potențial jurat se simte cu privire la o problemă. Înainte ca un potențial jurat să răspundă la o întrebare, mișcarea ochilor sau o schimbare a poziției corpului ar putea comunica în mod nonverbal un răspuns emoțional care demonstrează o părținare pozitivă sau negativă. Astfel de date ar putea fi utilizate pentru selecția optimă a juriului, facilitând o mai mare corectitudine, dar, adaug eu, ele ar putea fi utilizate și în sens invers de către avocat, având în vedere că aceștia se concentrează pe pledoarie iar un robot poate surprinde în instanță ceea ce avocatul nu a putut observa.

În același articol¹⁷ se menționează faptul că pentru moment, capacitatea unui om de a crea empatie cu jurații și cu judecătorii este de neînlocuit, iar avocații sunt totuși indispensabili dezbaterilor juridice.

2.4. Adaptarea la nou. Suntem într-un tranzit de la munca de la birou la munca de acasă și munca împreună cu roboții?

Să nu uităm faptul că pe lângă exercițiile de imaginație de mai sus, avocatura deja colaborează cu roboții, după cum este cazul cunoscutului robot Ross.

Acesta a fost angajat de cabinetul de avocatură Baker Hostetler și este capabil să citească și să înțeleagă limbajul și ipotezele, precum și să învețe din propriile sale experiențe: cu cât interacționează mai mult cu oamenii, cu atât capătă o mai mare viteză de prelucrare a datelor și aprofundează cunoștințele¹⁸. De asemenea, Ross reușește să observe toate modificările legislative intervenite cu privire la o lege.

Un alt exemplu de colaborare cu roboți îl are firma de avocatură Winston & Strawn din SUA, care a adoptat „o tehnologie de analiză legislativă cunoscută drept codificare predictivă¹⁹”. Avocații marchează informații relevante dintr-un subset de documente și îl încarcă într-un program informatic ce folosește respectivul subset drept bază pentru analizarea întregului set de documente.

Firma a constatat că robotul are o eficiență mult mai mare, comparativ cu oamenii care realizau cercetarea documentelor, astfel că robotul i-a ajutat să parcurgă etapa de cercetare într-o treime din timp.

În prezent, sistemul juridic se bazează pe o multitudine de paralegali – persoane care realizează cercetarea juridică pentru a descoperi și procesa informații. Această dependență a firmelor de avocatură față de un proces pe care noi, avocații nu îl putem omite, poate fi ajutat prin colaborarea cu roboți specializați pentru acest tip de muncă.

După un context pandemic, în care am văzut că avocatul poate lucra de acasă și își poate asigura prezența prin videoconferință în fața instanțelor de judecată, exercitând cu succes reprezentarea clienților, oare ne îndreptăm spre un tranzit la munca alături de roboți?

Într-o opinie a unui profesor asistent de la Colegiul de Drept South Texas²⁰ se susține ideea conform căreia în viitorul nu prea îndepărtat roboții vor avea capacitatea de a oferi consultanță cu privire la deschiderea sau nu a unei acțiuni în justiție și vor putea să estimeze cum poate fi soluționat litigiul.

Sunt sigură că avocații pot fi pregătiți să înțeleagă inteligența artificială și implicațiile acesteia, cum de altfel deja s-a întâmplat cu robotul Ross, astfel că pașii fiind deja făcuți, nu ne mai rămâne decât să ne gândim când va fi un moment oportun și pentru avocatura din România să implementeze astfel de măsuri și să începem colaborarea cu inteligența artificială.

2.4. Algoritmi electronici sau algoritmi umani în avocatură?

Într-o lume a vitezei, grăbită, în care e important ca lucrurile să se desfășoare într-un timp de lucru cât mai alert, inteligența artificială reprezintă o soluție pentru a oferi servicii juridice bune, rapide și eficiente.

Însă, cum nimic nu vine într-un format atât de simplu, trebuie luat în calcul aspectul că este necesar să fie realizate investiții de amploare, atât în soft-ul ce trebuie implementat, pentru a avea calitatea dorită, cât și în resursele umane, în oameni care se pot adapta schimbărilor și care pot lucra în mod eficient alături sau împreună cu inteligența artificială a roboților.

Software-ul are avantajul în viteză și memorie, dar interpretarea datelor și perfecționarea argumentelor este încă un efort uman.

Așadar, independența câștigată prin utilizarea roboților, va trebui în continuare supravegheată și îmbunătățită prin eforturile inteligenței umane.

Desigur, în final, se pune întrebarea dacă nu cumva în contextul în care research-ul juridic și deciziile din domeniul dreptului ar fi luate/realizate automat de algoritmi, acest aspect va diminua nevoia de a avea avocați umani?

Probabil că nu. Deși au multe atuuri, un avocat uman are anumite calități pe care un robot nu le poate înțelege și replica în prezent. Poate că în viitor, verdictul acestei dezbateri ar putea fi diferit, dar astăzi, răspunsul este nu.

Pe de altă parte, este adevărat că unele activități din sectorul juridic sunt puse în pericol de apariția roboților – de exemplu asistenței juridici (paralegalii), datorită modalităților avansate prin care roboții pot produce cercetări juridice, acestea fiind mai eficiente și precise.

Pentru un avocat, apariția roboților, în acest moment, nu poate decât să îi permită să își concentreze abilitățile mai mult către client și către perfecționare.

Conform unui studiu realizat de un economist, roboții vor putea să înlocuiască aproximativ două milioane de muncitori până în anul 2025, fiind multe locuri de muncă care necesită în mod inherent sarcini mai repetitive, liniare, astfel că nu este în afara domeniului posibilității ca inteligența artificială să continue să se strecoare în profesia de avocat.

În opinia exprimată, se specifică că inteligența umană și inteligența artificială au o diferență majoră – anume capacitatea de a întreba de ce. Astfel, roboții pot învăța cu ușurință anumite sarcini, dar nu au curiozitatea să întrebe „de ce”²¹.

Desigur, odată ce o parte din avocați vor fi înlocuiți și automatizarea anumitor sarcini va fi implementată, costurile serviciilor juridice vor putea fi reduse, făcându-le mai accesibile pentru persoanele care nu își pot permite un avocat.

Multe persoane, renunță la judecarea cauzelor lor, tocmai din lipsa posibilităților de a angaja un avocat sau preferă să se reprezinte singure, având rezultate nefavorabile în instanță. Dacă introducerea parțială a roboților în piața avocaturii înseamnă că un avocat, anterior copleșit de research-ul juridic, are acum timp să preia cazurile mai multor clienți sau clienții își pot permite să angajeze un avocat, schimbarea nu poate fi decât binevenită.

Avocații ar trebui să folosească în continuare inteligența artificială pentru a-și îmbunătăți activitatea – în digitizarea documentelor sau în cercetarea juridică, deoarece acestea generează eficiență, măresc acuratețea, ajută la reținerea clienților, au potențialul de a reduce cheltuielile generale și de a genera profituri mai mari.

Instrumentele de cercetare juridică, precum ROSS, sunt foarte utile însă nu pot înlocui o intervenție juridică a unui avocat profesionist.

Într-un articol studiat²², se specifică totuși că va trebui să implementăm cu atenție inteligența artificială în domeniul juridic, deoarece inteligența artificială pornește, în primul rând, de la ceea ce noi, oamenii o învățăm să efectueze, astfel încât aceasta poate fi doar la fel de obiectivă ca și oamenii care o predau.

Originile datelor utilizate în procesul de învățare automată are valențele sale, deoarece un robot care a primit inițial instrucțiunile greșite va persista în mod perpetuu în greșeală.

3. Relația dintre avocat/robot și client. Persoana responsabilă.

Într-un secol în care impactul tehnologiei schimbă metodele clasice de abordare a problemelor, este justificat să analizăm în cuprinsul acestui eseu o problemă ce este strâns legată de profesia de avocat și care este reglementată inclusiv în legislația aplicabilă profesiei, relația dintre avocat și client și dacă ea poate fi duplicată de un robot-avocat.

Pentru a putea implementa inteligența artificială în sistemul juridic avocațial va trebui să cunoaștem dacă cumpărătorii serviciilor juridice vor dori ca activitatea pe care o contractează să fie prestată de un robot.

De asemenea, în situația implementării roboților în avocatură va fi necesar să analizăm și raportul dintre avocat-robot și client, precum și cine este persoana responsabilă în cazul unor greșeli ale robotului.

3.1. Relația dintre avocat și client

Înainte de a vorbi despre relația dintre avocat și client, în prealabil clientul parcurge etapa preliminară a alegerii furnizorului de servicii juridice.

Alegerea avocatului/societății de avocatură cu care dorești să colaborezi este în prezent facilitată de apariția tehnologiei (review-uri realizate de clienți în mediul online, dosare câștigate într-o anumită arie specifică, publicarea de cercetări juridice în anumite reviste etc.), iar avocații concurează să fie relevanți pe piață, cunoscuți, astfel încât să atragă cât mai mulți clienți în baza competențelor de care dispun.

În prezent, clienții avocaților „*nu se mulțumesc doar cu avocați care citează și interpretează legislația sau contractul redactat*”²³. În același articol citat, se specifică faptul că în sectorul corporativ, clienții au nevoie ca avocații să se adapteze și să înțeleagă mediul de afaceri în care clientul este implicat.

Clienții își doresc ca avocații să joace și un rol de proiect manager, având cerința ca aceștia din urmă să cunoască toate schimbările mediului de afaceri, să prevadă provocările și riscurile, așadar cerințele în alegerea unui avocat pe măsură.

Mai mult decât atât, clienții își doresc să fie cunoscuți cât mai bine de către avocat, să fie înțeleși și „*să li se livreze ceea ce își doresc, unde, când și cum își doresc*”²⁴.

Cu asemenea cerințe ridicate este firesc ca achizitorii de servicii juridice să urmărească încheierea unor contracte de asistență juridică cu cei mai performanți și activi avocați de pe piață.

Ulterior încheierii contractului de asistență juridică, conform art. 6 alin. (4) din Statutul profesiei de avocat adoptat prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 64 din 3 decembrie 2011, relația dintre avocat și client se bazează pe onestitate, probitate, corectitudine, sinceritate, loialitate și confidențialitate.

Relațiile se construiesc pe bază de încredere, în urma unor interacțiuni constante și susținute de ambele părți și se bucură de un cadru reglementat care asigură confidențialitatea datelor pe care avocatul le prelucrează (corespondență, documente etc.)

Cum oare ar putea un client să aleagă un robot, pentru a se ocupa de speța sa sau de probleme corporative pe care le are, fără să aibă nicio interacțiune prealabilă cu acesta, rămâne discutabil.

3.2. Ce tip de relații profesionale pot avea clienții cu roboții?

Când ne gândim la roboți, avem imaginea unei structuri dintr-un material neprietenos, rece, care încearcă să imite cât mai veridic forma umană sau nu.

Așadar, aspectul care îi diferențiază în mod cert de noi, îl reprezintă capacitatea de a fi umani.

Elon Musk, spune într-un interviu că ceea ce ne deosebește pe noi de roboți este acel *love quotient*, adică abilitatea unei persoane de a fi bună și iubitoare atât față de sine, cât și față de ceilalți.

În mod sigur, un robot destinat unor analize și task-uri specifice, nu va reuși să empatizeze cu clientul.

Mai mult decât atât, în general, clienții își doresc să aibă parte de interacțiuni directe, *tete a tete*, să pună întrebări și acestea să le fie explicate într-o manieră pe care o pot înțelege, adaptată lor. Clienții își doresc din partea avocatului o soluționare a problemelor lor într-un mod uman, într-un mod în care noi, avocații, dacă am fi fost în locul lor, am acționa în aceeași manieră și pentru noi. Așadar, poate un robot să ofere toate aceste lucruri?

După cum menționam și anterior în cuprinsul lucrării, roboților le lipsește capacitatea de a transmite încredere, siguranță, convingere clienților.

În cele din urmă, empatia și construirea încrederii cu un client este o calitate esențială pentru avocați, iar sistemele de inteligență artificială au această lacună.

Să nu oitem faptul că avem, în calitate de avocați, responsabilități morale și etice în munca pe care o facem, în timp ce roboții nu au și nici nu vor putea avea.

Poate exista conflict de interese în relația client – robot – avocat? Pentru că roboții sunt programați în mod obiectiv și imparțial, posibilitatea unui conflict de interese nu cred că ar putea exista.

Concluzionând cele de mai sus, nu cred că putem vorbi despre specificul relației dintre client și avocatul robot, deoarece roboții nu au simțuri, ei sunt programați în mod tehnic să execute anumite sarcini specifice, fără să fie necesar să performeze activități sociale, de natură să creeze o relație bazată pe încredere. Practic, roboții câștigă încrederea din momentul incipient în care clientul face alegerea de a colabora cu ei.

Onestitatea, probitatea corectitudinea, sinceritatea și loialitatea nu cred că pot fi implementate în software-ul unui robot, prin natura lui tehnică el va avea o abordare cât mai concisă și repetitivă, în ceea ce privește clienți similari.

Apreciez totuși că un câștig al inteligenței artificiale este cel legat de capacitatea de a menține confidențiale datele, deoarece roboții pot preveni mai ușor eventuale periclități ale securității datelor și le pot preconiza din timp.

Totuși, este necesară o atenție sporită, deoarece aceștia prelucrează date private, cu caracter personal

și sensibil care pot fi extrase și transmise către persoane neautorizate, dacă este cazul unei erori de sistem, de exemplu.

3.3. Persoana responsabilă

Pentru că ne-am imaginat cum ar fi meseria de avocat prestată de către roboți sau de avocați împreună cu roboți, este de la sine înțeles că pentru orice serviciu prestat, va fi necesar să existe o persoană responsabilă, în situația creării anumitor erori, în situația necesară achitării anumitor taxe ș.a.m.d.

Readuc în atenție cazul mașinii automate Uber, care a fost retrasă de pe piață după accidentul produs. Cine este responsabil pentru acest accident? Proprietarul mașinii? Producătorul acesteia? Programatorul?

Concluzia, în această speță, a fost că nu poate fi identificată vinovăția pilotului-automat, vinovatul fiind persoana care a trecut în mod neregulamentar strada.

În cazul concret, al meseriei de avocat, un robot nu poate fi acuzat că nu și-a îndeplinit obligațiile față de client. Un robot este programat să ruleze algoritmi și să urmeze pașii pe care oamenii l-au învățat că trebuie să îi parcurgă. Fiind lipsiți de emoții, nu există niciun scop sau motiv pentru care poate greși în mod intenționat.

În acest moment nu există reglementari care să reglementeze răspunderea legală în caz de eroare, defecțiune a robotului etc., însă trebuie să existe întotdeauna o persoană responsabilă pentru orice acțiuni sau răni cauzate de robot ca urmare a acțiunilor acestuia.

Așadar, conform opiniilor majoritare cu privire la acest subiect, apreciez și eu că răspunzător poate fi producătorul, aplicându-se aceleași reguli ca și pentru alte produse defecte²⁵.

Conform rezoluției Parlamentului UE din 16 februarie 2017 (denumită în cele ce urmează „Rezoluția”)²⁶, este necesară integrarea unor garanții și a unor posibilități de control și verificare umane în procesele decizionale automatizate și algoritmice.

În cuprinsul Rezoluției se prevede faptul că roboții nu pot fi trași la răspundere pentru acte sau omisiuni care cauzează daune terților. În normele existente cu privire la răspunderea roboților, acestea acoperă cazurile în care un agent uman, precum producătorul, operatorul, proprietarul sau utilizatorul ar fi putut să prevadă și să evite comportamentul dăunător al robotului.

În ceea ce privește răspunderea delictuală, Directiva 85/374/CEE a Consiliului nu poate acoperi decât daunele provocate de defectele de fabricație ale roboților, cu condiția ca persoana vătămată să poată

dovedi prejudiciul real, defectul produsului și raportul causal dintre prejudiciu și defect, drept pentru care cadrul răspunderii stricte sau al răspunderii fără culpă ar putea fi insuficient.

Mai mult decât atât, se apreciază că având în vedere capacitatea roboților de a lua decizii autonome, normele tradiționale nu pot fi suficiente pentru atragerea răspunderii juridice, fiindcă nu permit identificarea părții în sarcina căreia ar cădea răspunderea despăgubirii și impunerea reparării prejudiciului provocat.

Rezoluția vine cu o idee interesantă și anume faptul că roboții ar trebui să fie echipați cu o „cutie neagră” care să înregistreze date privind toate tranzacțiile efectuate de aceștia precum și date referitoare la logica care a contribuit la luarea deciziilor respective, astfel, am putea ajunge să identificăm mai rapid persoana responsabilă. Așadar, cutia neagră poate fi o măsură de garanție pentru acțiunile roboților.

De asemenea, în ceea ce privește roboții avocați, o altă garanție a activității lor profesionale, poate fi asigurarea profesională obligatorie (așa cum este în prezent pentru actualii avocați), prin care clienții prejudiciați își vor putea recupera prejudiciul de la firma de asigurare.

În această privință se ridică o întrebare crucială, odată identificată persoana responsabilă, oare responsabilitatea acesteia ar trebui să fie proporțională cu „gradul de autonomie” al robotului?

În articolele studiate, unele persoane consideră că folosirea unei personalități „cvasi-legale” pentru roboți (e-Person), care ar putea proteja producătorii și utilizatorii împotriva daunelor și prejudiciilor pe care le pot crea²⁷.

Din păcate, în acest moment nu există reglementări specifice cu privire la persoana responsabilă, însă acest aspect va fi mai mult decât relevant dacă vom ajunge la situația în care roboții vor interacționa cu ființele umane.

În una dintre afirmațiile făcute de Av. Veronica Dobozi, în cadrul unui interviu, aceasta a afirmat faptul că oamenii tind să judece mult mai asupra tehnologia decât pe ei înșiși²⁸. Astfel, există riscul ca oamenii în urma colaborării cu un avocat robot să aibă așteptări mult mai mari și să reacționeze mai dur, în situația unor erori.

Concluzii

În plin context al celei de-a 4-a revoluții industriale, apreciez că răspunsul la întrebarea din titlu este atât pozitiv, cât și negativ, este un “depinde”.

Da, avocații pot fi înlocuiți de roboți, pentru anumite activități repetitive și/sau standard, la fel cum nu

pot fi înlocuiți de roboți pentru activități specifice/particulare.

Un sistem hibrid, de muncă în echipă, între avocați și roboți ar putea fi soluția pentru eficientizarea muncii și oferirea unor servicii valorificate la nivel maxim. Utilizarea roboților/ inteligenței artificiale trebuie privită ca pe o îmbunătățire a productivității și a calității muncii persoanelor care lucrează. Soluția nu poate fi concedierea unui număr de avocați și înlocuirea lor permanentă, ci perfecționarea muncii acestora.

Așadar, cel puțin în acest moment, profesia de avocat nu este pusă în pericol de apariția inteligenței artificiale și de implicarea și utilizarea roboților în cadrul profesiei. Avocații vor putea colabora în mod eficient cu roboții, astfel încât aceștia să își poată concentra munca și resursele către alte aspecte – întâlniri mai îndelungate cu clienții, asistență și reprezentare în fața instanțelor de judecată, precum și în fața altor negocieri prealabile încheierii contractelor.

Cu siguranță, un robot nu va putea înlocui avocatul pledant, care este implicat în mod activ în procesul de justiție și care trebuie să participe prin luarea cuvântului, prin a lua poziție față de partea adversă și a oferi replici și contra replici.

Avocații vor fi întotdeauna mai buni la negocierea tranzacțiilor, comunicarea cu clienții și medierea disputelor în comparație cu algoritmii, motiv pentru care este mai puțin probabil să-și piardă locul de muncă.

Roboții, pe de altă parte, nu vor putea înlocui niciodată nevoia de gândire critică, astfel că judecata, luarea deciziilor rămân atribute pe care doar oamenii le pot oferi.

Dacă evoluția roboților va ajunge mai departe și ei vor reuși să suplinească anumite caracteristici specifice avocaților, poate va exista un risc al înlocuirii avocaților cu roboți, însă în acest moment cred că suntem departe de acest lucru, chiar și în ceea ce privește viitorul apropiat.

Mai mult decât atât, pentru a putea vorbi, în mod real, de o înlocuire a avocaților cu roboții, va trebui să fie implementate cadre legale specifice pentru roboți, astfel încât schimbarea să poată fi realizată în mod ordonat, clar și concis și să nu mai existe semne de întrebare, precum persoana responsabilă cu privire la activitatea lor.

În lumina unor astfel de preocupări, poate fi de interes ca facultățile noastre de drept să colaboreze cu profesioniști din domeniul roboticii și să provoace curiozitatea avocaților de mâine cu privire la inteligența artificială și ce poate oferi aceasta.

Bibliografie

Cărți

- *Logica și dreptul – culegere traduceri*, Drăgan Stoianovici, Ed. Paideia, București, 2015;
- *Mintea supraumană sau despre genialitate ca însușire firească a creierului nostru*, Berit Brogaard, Kristian Marlow, Ed. Humanitas, București, 2018;
- *Be data literate, the data literacy skills everyone needs to succeed*, Jordan Morrow, Ed. KoganPage, Londra, Marea Britanie, 2021;
- *Data science for dummies*, Lillian Pierson, ed. 3, Ed. John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey, 2021.

Site-uri web

- <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata>;
- <https://www.nbcnews.com/tech/tech-news/self-driving-uber-car-hit-killed-woman-did-not-recognize-n1079281>;
- <https://hbr.org/2017/04/how-companies-are-already-using-ai>;
- <https://www.linkedin.com/pulse/how-netflix-uses-ai-data-conquer-world-mario-gavira/>;
- <https://www.inverse.com/article/3503-why-a-robot-won-t-replace-paralegals>;
- <https://www.lawsociety.org.uk/topics/blogs/will-lawyers-be-replaced-by-robots>;
- https://unbr.ro/wp-content/uploads/2016/02/future-of-legal-services_ro.pdf;
- <https://www.linkedin.com/pulse/lawyers-think-robots-never-replace-them-heres-why-may-jared-jaskot>;
- <https://www.thelegalside.co.uk/post/is-artificial-intelligence-decreasing-the-need-for-human-lawyers>;
- <https://myjustice.ro/2021/06/23/industria-juridica-are-nevoie-de-avocati-care-folosesc-procese-de-automatizare-a-documentelor--uridice/>;
- <https://www.wolterskluwer.com/ro-ro/expert-insights/interviu-viitorul-avocaturii-inteligenta-artificiala-provocare-sau-amenintare>;
- <https://www.bbc.com/news/business-58158820>;
- <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/02/09/will-a-i-put-lawyers-out-of-business/?sh=1ce1b00c31f0>;
- <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2018/december/20/robots-and-liability>;
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:252:FULL&from=FR>.

NOTE

¹ The twenty-first century will be dominated by algorithms. Algorithm is arguably the single most important concept in the world.”, Yuval Noah Harari, Homo Deus.

² <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata> accesat la data de 19.04.2022.

³ *Mintea supraumană sau despre genialitate ca însușire firească a creierului nostru*, Berit Brogaard, Kristian Marlow, Ed. Humanitas, 2018, pagina 252-253.

⁴ *Data science for dummies*, Lillian Pierson, ed. 3, Ed. John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey, 2021, p. 7.

⁵ Be data literate, the data literacy skills everyone needs to succeed, Jordan Morrow, Editura KoganPage, Londra, Marea Britanie, 2021, p. 188.

⁶ Self-driving Uber car that hit and killed woman did not recognize that pedestrians jaywalk Self-driving Uber car that hit and killed woman did not recognize that pedestrians jaywalk – <https://www.nbcnews.com/tech/tech-news/self-driving-uber-car-hit-killed-woman-did-not-recognize-n1079281>, accesat in data de 19.04.2022.

⁷ *Mintea supraumană sau despre genialitate ca însușire firească a creierului nostru*, Berit Brogaard, Kristian Marlow, Ed. Humanitas, 2018, p. 253-254.

⁸ <https://hbr.org/2017/04/how-companies-are-already-using-ai> accesat la 27.04.2022.

⁹ <https://www.linkedin.com/pulse/how-netflix-uses-ai-data-conquer-world-mario-gavira/> accesat la data de 27.04.2022.

¹⁰ <https://hbr.org/2017/04/how-companies-are-already-using-ai> accesat la data de 27.04.2022.

¹¹ Logica și dreptul – culegere traduceri, Drăgan Stoianovici, Editura Paideia, București, 2015, p. 17.

¹² <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200827STO85804/ce-este-inteligenta-artificiala-si-cum-este-utilizata> accesat la data de 19.04.2022.

¹³ <https://www.lawsociety.org.uk/topics/blogs/will-lawyers-be-replaced-by-robots> ultima data accesat la data de 09.05.2022.

¹⁴ <https://www.thelegalside.co.uk/post/is-artificial-intelligence-decreasing-the-need-for-human-lawyers>, ultima data accesat în 08.05.2022.

¹⁵ <https://www.bbc.com/news/business-58158820>, ultima data accesat în 08.05.2022.

¹⁶ <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/02/09/will-a-i-put-lawyers-out-of-business/?sh=1ce1b00c31f0>, ultima data accesat în 08.05.2022.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ <https://www.legalmarketing.ro/inteligenta-artificiala-provocarea-avocatilor-de-astazi/>, ultima data accesat în 08.05.2022.

¹⁹ https://unbr.ro/wp-content/uploads/2016/02/future-of-legal-services_ro.pdf, ultima data accesat în 08.05.2022.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ <https://www.linkedin.com/pulse/lawyers-think-robots-never-replace-them-heres-why-may-jared-jaskot>, ultima data accesat în 08.05.2022.

²² <https://www.lawsociety.org.uk/topics/blogs/will-lawyers-be-replaced-by-robots>, ultima data accesat în 08.05.2022.

²³ <https://myjustice.ro/2021/06/23/industria-juridica-are-nevoie-de-avocati-care-folosesc-procese-de-automatizare-a-documentelor-juridice/>, ultima data accesat la data de 09.05.2022.

²⁴ https://unbr.ro/wp-content/uploads/2016/02/future-of-legal-services_ro.pdf, ultima data accesat în 09.05.2022.

²⁵ <https://www.securityartwork.es/2018/12/05/who-takes-responsibility-for-errors-made-by-smart-robots/>.

²⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:252:FULL&from=FR>.

²⁷ <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2018/december/20/robots-and-liability>, ultima data accesat în 09.05.2022.

²⁸ <https://www.wolterskluwer.com/ro-ro/expert-insights/interviu-viitorul-avocatului-inteligenta-artificiala-provocare-sau-amenintare>, ultima data accesat în 08.05.2022.

PARTEA A III-A

REFLECȚII CU PRIVIRE LA PROFESIE

- *Despre etica profesiei de avocat și răspunderea penală a avocaților* – Av. Carmen-Maria Capră, Baroul Alba
- *Avocatul este în primul rând om* – Av. Doina Stupariu, Consilier UNBR, Baroul Iași
- *Avocatura ca reflecție a societății* – Avocat Danny Gabriel Bârdan-Raine, consilier UNBR, Baroul București
- *Avocatul în lumea justiției predictive. Avocat uman versus avocat robot* – Av. Georgeta Popescu, Baroul București

DESPRE ETICA PROFESIEI DE AVOCAT ȘI RĂSPUNDEREA PENALĂ A AVOCAȚILOR

Av. Carmen-Maria CAPRĂ
Baroul Alba

1. Introducere

Dubito, ergo cogito, cogito, ergo sum – „îndoiala ca metodă este o datorie voluntară, rațională și activă, al cărei scop este de a ajunge la certitudini, pe baza cărora poate fi reconstruită o lume sigură, morală și dreaptă, în care individul să fie liber și responsabil...”¹

Menirea profesiei de avocat este nobile și dincolo de orice suspiciune cu privire la etică și profesionalism. În sistemul judiciar, avocatul este piatra prețioasă, cu mai multe fațete, care strălucește din orice unghi o privești. Astfel, a fi avocat este o onoare și o mare responsabilitate totodată.

Răspunderea penală a avocatului reprezintă cea mai gravă formă de răspundere, cu consecințe deosebit de grave – irecuperabile din punct de vedere etic și moral.

În sfera academică, răspunderea penală a avocatului este o temă dezbătută în detaliu, ea fiind deja abordată minuțios, în special în doctrina penală².

2. De lege lata

Răspunderea penală a avocatului întrunește trăsăturile generale ale răspunderii penale, ca formă a răspunderii juridice. Abordarea specificității răspunderii penale a avocatului presupune analizarea trăsăturilor esențiale ale răspunderii penale din perspectiva legii penale și a legii pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, inclusiv a statutului profesiei de avocat.

Infrațiunea este unicul temei al răspunderii penale, care generează raportul juridic penal de răspundere penală, potrivit adagiului „*nullum crimen, nulla poena sine praevia lege poenali*”.

Subiectul pasiv al răspunderii penale implică calitatea specială de avocat. Reținem faptul că din punct de vedere al calității de subiect activ al unei infracțiuni, respectiv subiect pasiv al răspunderii penale, avocatul se bucură de un tratament egal cu al oricărui alt subiect, răspunderea penală fiind antrenată în condițiile normei generale.

Există două excepții, expres prevăzute în Legea nr. 51/1995, cu privire la calitatea de subiect activ al

unei infracțiuni a avocatului, respectiv infracțiunea specială privind secretul profesional, stipulată în art. 45 alin. 6, și infracțiunea privind nedenunțarea unor infracțiuni, stipulată în art. 45 alin. 8.

Conform art. 45 alin. 6, divulgarea de către avocat, fără drept, a unei informații confidențiale din sfera privată a clientului său ori care privește un secret operațional sau comercial, care i-a fost încredințat în virtutea aceleiași calități sau de care a putut să ia cunoștință în timpul desfășurării activităților specifice profesiei, constituie infracțiune.

Conform alin. 8 al aceluiași articol, nu constituie infracțiune fapta avocatului de nedenunțare a unor infracțiuni despre care ia cunoștință în exercitarea profesiei, cu excepția infracțiunilor enumerate taxativ, *exempli gratia* omor, infracțiuni contra umanității,

infrapecțiuni privind prevenirea și combaterea terorismului (prevăzute de art. 32-38 din Legea nr. 535/2004). Totodată, în toate cazurile prevăzute în alin. 8, este exonerat de răspundere avocatul care previne săvârșirea infracpecțiunii sau consecințele acesteia în alt mod decât denunțarea făptuitorului.

Din punct de vedere al conținutului răspunderii penale, legea pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat conferă o protecție specială avocatului ca subiect activ al raportului juridic de răspundere penală și în consecință îl exonerează de răspundere penală în următoarele situații expres prevăzute în art. 38 alin. 3 din Legea nr. 51/1995:

Avocatul nu răspunde penal pentru susținerile făcute oral sau în scris, în forma adecvată, în fața instanțelor de judecată, a organelor de urmărire penală sau a altor organe administrative de jurisdicție și nici dacă sunt în legătură cu consultațiile oferite justițiablelor ori cu formularea apărării în acea cauză ori pentru susținerile făcute în cadrul consultațiilor verbale sau consultațiilor scrise acordate clienților, dacă ele sunt făcute cu respectarea normelor de deontologie profesională.

Alin. 1 al art. 38 reține cu un caracter indicativ că avocații – în exercitarea profesiei – sunt „*parteneri indispensabili ai justiției, ocrotiți de lege, fără a putea fi asimilați funcționarilor publici, cu excepția situațiilor în care atestă identitatea părților, a conținutului sau datei unui act*”.

Apreciez că această protecție specială a avocatului este pe deplin justificată prin prisma principiilor fundamentale ale profesiei de avocat, respectiv principiul libertății, independenței și păstrării secretului profesional, acestea reprezentând principii generale de drept recunoscute de națiunile civilizate³.

Din punct de vedere al raportului juridic procesual penal, răspunderea penală a avocatului implică o competență specială a organelor judiciare.

Din perspectiva normelor de drept procesual penal, avocatul ca subiect activ al unei infracpecțiuni, este pus sub „umbrelă” unei competențe speciale, după calitatea persoanei. Potrivit art. 38 alin. 1 lit. d) C. pr. pen., infracpecțiunile săvârșite de avocați sunt judecate de curțile de apel.

Sub aspectul urmăririi penale, aceste infracpecțiuni sunt cercetate exclusiv de procurorul de la parchetele de pe lângă curțile de apel – în urmărirea penală propria normă de competență fiind una peremptorie, conform art. 56 alin. 3 lit. a) C. pr. pen., iar încălcarea acesteia atrăgând nulitatea absolută a urmăririi penale.

Avocatul nu este un „Zeus”, ci este un om cu propria lui viață, supus greșelilor – *Nam vitiis nemo*

sine nascitur (Horațiu). Atunci când ajunge să răspundă penal, faptele săvârșite de avocat sunt analizate de către magistrați cu o vechime în profesie de cel puțin 8 ani. Astfel, gravitatea faptelor comise fiind supusă cenzurii unui judecător cu vastă experiența profesională și umană.

Specificitatea pedepsei aplicate avocatului ca obiect al răspunderii lui penale poate fi sintetizată în felul următor:

Condamnarea definitivă prin aplicarea unei pedepse este o cauză de încetare a calității de avocat, conform art. 26 alin. 1 lit. d) din Legea nr. 51/1995, întrucât acesta devine nedemn pentru exercitarea profesiei.

Potrivit art. 14 lit. a) din susmenționata lege, este nedemn cel condamnat definitiv prin hotărâre judecătorească la pedeapsa cu închisoare pentru săvârșirea unei infracpecțiuni intenționate, de natură să aducă atingere prestigiului profesiei.

Prin Decizia Curții Constituționale nr. 225/2017 publicată în Monitorul oficial nr. 468 din 22 iunie 2017, s-a admis o excepție de neconstituționalitate, constatându-se că sintagma „*de natură să aducă atingere prestigiului profesiei*” de avocat din cuprinsul art. 14 lit. a) din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, republicată, este neconstituțională.

În esență motivarea Curții se raportează la lipsa unui cadru legal, predictibil, privind procedura administrativă a structurilor profesionale în situația premisă a textului legal criticat. Astfel, Curtea reține: „*21. Faptul că dispozițiile legale criticate nu stipulează care sunt acele infracpecțiuni intenționate pentru a căror săvârșire și, implicit, condamnare avocatul este nedemn a mai exercita profesia în cauză conduce la împrejurarea ca un aspect esențial, care este de natură să influențeze gravitatea sancțiunilor disciplinare aplicate, să nu fie prevăzut în mod explicit prin lege, ci lăsat la aprecierea subiectivă a structurilor profesionale competente*”⁴.

Precizăm că la data de 28.04.2022, Curtea Constituțională, prin decizia nr. 230 a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că sunt neconstituționale prevederile art. 14 lit. a) din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat și a respins, ca neîntemeiată, excepția de neconstituționalitate și a constatat că prevederile art. 26 lit. d) din același act normativ sunt constituționale în raport de criticile formulate. Așadar instanța de contencios constituțional reiterează neconstituționalitatea textului de lege privind nedemnitățile avocatului condamnat definitiv printr-o hotărâre penală.

3. Abordarea în practica judiciară

Până în prezent, Decizia Curții Constituționale nr. 225/2017 nu se regăsește în modificarea legislativă a art. 14 lit. a), împrejurare ce creează arbitrar și impredictibilitate în aplicarea și interpretarea art. 26 alin. 7 din statut, privind demnitatea profesiei. Decizia Consiliului Baroului de excludere din profesie a avocatului, în condițiile art. 14 lit. a), este supusă controlului Consiliului UNBR, care decide cu majoritate de voturi. Hotărârea UNBR rămasă definitivă are autoritate de lucru judecat față de părți și de organele profesiei.

Din punct de vedere etic și deontologic, profesia de avocat are un cadru legal foarte bine definit. Există un cod deontologic al profesiei, un cod deontologic european, normele cuprinse în legea specială precum și cele din statut. Așadar, cadrul legal pentru antrenarea răspunderii profesionale și disciplinare este unul cuprinzător și, în general, complet.

Din punct de vedere al răspunderii penale, opinăm ca se impune o reevaluare a cadrului legal. La o analiză practică amănunțită, se ridică întrebarea: care sunt standardele și reperele concrete care trebuie avute în vedere de organele profesionale în decizia de examinare a demnității profesionale versus condamnarea penală definitivă a avocatului?

Privită obiectiv, orice condamnare penală definitivă a unui avocat este o chestiune gravă, care lezează onoarea profesiei și care justifică excluderea din această profesie. Privită subiectiv, de la caz la caz, intervine aspectul emoțional și sentimentul de solidaritate profesională.

Subliniez că există o solidaritate aparte în această breaslă profesională la nivelul întregii Uniuni Europene, reflectată prin formula de adresare „*stimate confrate*”, expresie care definește apartenența, nu doar la valorile profesionale, ci și relația umană de apăsare.

4. Concluzii

În opinia mea, conceptul de demnitate a profesiei de avocat, prin prisma art. 14 alin. 1 lit. a) din Legea nr. 51/1995 coroborat cu normele stipulate în statutul avocatului trebuie în primul rând analizat sub mai multe aspecte:

(1) natura infracțiunii și consecințele produse prin prisma gradului de lezare a relațiilor sociale care sunt ocrotite prin norma penală;

(2) felul pedepsei și cuantumul acesteia;

(3) principiile fundamentale ale răspunderii penale: legalitatea, umanismul, personalitatea și individualizarea răspunderii penale;

(4) situația personală a avocatului (starea de sănătate, dacă are minori în întreținere, dacă exercită

și alte activități și funcții, cum ar fi cele didactice, traducător autorizat, conduita generală anterioară a avocatului în relațiile cu colegii, justițiabilii și organele judiciare etc., antecedentele acestuia privind eventuale sancțiuni disciplinare aplicate de către barou).

Consider că este imperios necesar a se face o dezbateră profesională la nivelul Consiliului Barourilor și a Consiliului UNBR cu privire la emiterea unor standarde privind demnitatea profesiei de avocat în raport de o condamnare penală definitivă.

Atât timp cât legiuitorul condiționează calitatea de avocat de demnitatea „*omului-avocat*”, reperele demnității unui avocat prin prisma unei hotărâri definitive de vinovăție penală trebuie definite. Aceste repere sunt necesare, nu numai pentru a exista o viziune unitară, dar și pentru a se evita arbitrar și impredictibilitatea.

Un avocat condamnat definitiv pentru o infracțiune la regimul de circulație este sau nu nedemn de a exercita în continuare profesia? Respectiv, un avocat condamnat la o infracțiune privind regimul armelor și munițiilor este demn pentru profesia avocaturii? Exemplele pot continua, în spiritul zicalei populare „*viața bate filmul*”.

În loc de concluzii, vă invit la reflexie. Ronald Myles Dworkin, filosoful și juristul american, un oponent vehement al pozitivismului juridic al lui Hart, susținea în teoria sa că dreptul are două componente: reguli și principii. Regulele sunt normele prescrise care se aplică în maniera „*totul sau nimic*” – aceste norme pot fi drepte sau nedrepte. În schimb, principiile sunt „*cărțile câștigătoare*”, ele „*pot fi doar drepte, întrucât ele decurg din cerințele justiției și constituie fundamentele morale și juridice ale ordinii*”.

Astfel, profesia de avocat merită a fi ocrotită prin propriul sistem de reguli și mai ales principii.

NOTE

¹ Rene Descartes, *Discurs asupra metodei*, Ed. Gramar, 2012.

² I.A. Toader, *Particularitățile răspunderii penale a avocatului*, Revista Universul Juridic nr. 5, mai 2021, pp.72-77; Claudiu Constantin Dinu, *Răspunderea penală a avocatului*, Blog Hamangiu (<https://bloghamangiu.ro/raspunderea-penala-a-avocatului-claudiu-constantin-dinu/>, 2 mai 2022); Ulrich Schellenberg, *Avocatul – subiect de anchetă a autorităților de urmărire penală; răspunderea penală și urmărirea penală a avocaților europeni*, Revista Berliner Anwaltsverein e.V., Berlin, 7 noiembrie 2014.

³ A se vedea și articolul 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție.

⁴ A se vedea în acest sens Decizia nr. 392 din 2 iulie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 667 din 11 septembrie 2014.

AVOCATUL ESTE ÎN PRIMUL RÂND OM

Av. Doina STUPARIU
Consilier UNBR, Baroul Iași

Să scriu aceste rânduri a fost o provocare, nu pentru că nu aș ști ce să spun despre avocatură. Motivul este teama că ce voi scrie poate fi considerat „desuet”.

Voi începe cu o mărturisire.

...Am avut șansa ca, în urmă cu aproape 41 de ani, atunci când pășeam cu pași stângaci în avocatură, să întâlnesc avocați care de câte ori vorbeau, demonstrau că sunt mari oratori și oameni de o valoare deosebită. Atunci când își țineau pledoariile, îți era teamă să respiri, să nu cumva să pierzi ceva din ceea ce spuneau. Oameni de mare cultură, artiști în ale cuvântului, de o finețe și o sensibilitate deosebite, eleganți, politicoși, niște adevărați cuceritori, în sensul cel mai frumos al cuvântului.

Mă întreb dacă astăzi ne îndepărtăm de acest ideal, dacă ceea ce spun acum rămâne doar la nivel de portret, de poveste?

Am spus mereu că în orice profesie avem nevoie de modele care să ne inspire, să ne formeze și să ne impulsioneze să fim mai buni.

Astăzi provocarea lansată omenirii de digitalizare, cu schimbările pe care le aduce aceasta, cu instantaneitatea și criza de timp perpetuă dă naștere unor întrebări: Încotro mergem? Cum procedăm? Ce facem cu tradițiile? Cum vedem viitorul? Cum va arată avocatura în următorii ani? Și nu în ultimul rând... computerele vor înlocui oamenii?

Este esențial să nu uităm faptul că avocatura a rezistat tuturor vremurilor datorită tradiției sale, care i-au asigurat stabilitatea și puterea de a merge înainte.

Nu aș spune că avocatura este în schimbare, aș spune că avocatură este în continuă evoluție.

Tradiția se îmbină perfect cu viitorul, cu progresul, cu noul. În asta constă puterea avocaturii!

Noi, avocații, suntem precum olarii, legea este lutul care prinde viață în mâinile noastre. Atunci când îl modelăm, știm că între copertile dosarelor nu sunt simple spețe, sunt viețile oamenilor. Iată de ce avocatura nu poate fi altfel decât ceea ce este! Înseamnă tradiție și noutate, înseamnă pasiune, înseamnă un mod de viață, înseamnă să te trezești dimineața și să simți că nu poți să respiri fără să fii avocat.

Mirosul prafului de pe paginile cărților a fost înlocuit treptat cu informația obținută pe calculator, dar nu a dispărut cu desăvârșire.

Pledoariile nu mai sunt atât de lungi, dar ele există și vor exista. Ele trebuie să fie cât mai bine structurate și mai aduse spre perfecțiune. Nu mai avem timp să ne expunem ideile și de aceea ele trebuie expuse cât mai bine într-un timp mult mai scurt.

Scrisul a înlocuit uneori pledoaria, dar ea rămâne pentru că numai prin ea poți să transmiți și sentimente, trăiri ...

Avocatura rămâne între tehnicitate și elocință. Avocatul va rămâne sfătuitorul clientului său, confident, specialist și nu în ultimul rând om.

Nu cred că, în epoca digitalizării avocatul poate fi înlocuit de un computer, factorul uman nu poate fi înlocuit cu o mașină.

Este real faptul că profesia, asemeni întregii omeniri, trece printr-o perioadă de tranziție, încărcată cu tensiuni, nesiguranță și îngrijorare.

Cu toate acestea, consider că esența profesiei a rămas aceeași. Avocații au fost și vor rămâne specialiști care au menirea de a le oferi oamenilor suportul necesar pentru a înțelege și aplica legea.

Ei sunt incontestabil cei care îi vor sfătui, îi vor îndruma și apăra, sunt persoanele care vor lua decizii pentru și în favoarea clienților lor.

Avocații au fost și vor rămâne cei care vor desfășura un serviciu public, în condiții de independență și confidențialitate.

Aceste lucruri nu se pot schimba, ele vor rămâne, indiferent de mersul societății, avocații fiind atât teoreticieni ai dreptului, persoane care modelează textul de lege, practicieni care vor pune în discuție mereu problemele controversate, contribuind la lămurirea lor.

Se vorbește despre preluarea problemelor clienților de către computer care pot oferi consultanță, în spatele ecranului.

Este un mod de a privi lucrurile, însă, din nou spun că factorul uman nu poate fi înlocuit. Fiecare situație are specificul ei, complexitatea unei probleme nu poate să-și găsească un răspuns oferit de un calculator. Însăși legea este interpretabilă.

Nu întâmplător legiuitorul a creat pedepse ce se înscriu într-o scară, lăsând la aprecierea fiecărui judecător aplicarea sancțiunii, ținând cont de circumstanțe, avocatul fiind cel care are menirea să evidențieze nuanțele fiecărei situații juridice.

Avocatura are la baza principii care, în opinia mea, vor rămâne peste ani. Avocații vor avea întotdeauna responsabilități față de clienții lor, de lege, de societate și de propria lor organizație.

Ele țin de natura profesiei, una în slujba oamenilor, o profesie liberală în care principii precum cel al independenței, secretului profesional și... sunt fundamentale exercitării activității.

Dacă societatea a avut nevoie întotdeauna de avocați, este o certitudine că în perioada următoare rolul avocatului va spori.

În amalgamul de legi, de situații ce nu-și găsesc corespondent în textele elaborate, avocatul are un rol

din ce în ce mai mare în găsirea mijloacelor de a rezolva aceste situații, în a iniția acte normative, menite să acopere întreaga gamă de situații practice, în a desluși aspecte controversate și a încerca să lămuirească neclaritățile dintr-un act normativ. Avocatul, va avea rolul de a educa tinerii, ajutându-i să înțeleagă normele juridice, să gestioneze situațiile conflictuale, să înțeleagă până unde se întinde libertatea.

Avocatul viitorului, trebuie să știe să gestioneze un conflict, să fie mediator și arbitru, să fie capabil să răspundă tuturor problemelor de orice natură, uneori nu numai juridice.

Avocatul viitorului este psiholog, prieten, negociator, tehnician și un maestru în arta de a convinge.

Avocatul viitorului trebuie să iubească trecutul, să fie ancorat în prezent și să fie deschis spre a înțelege și a stăpâni viitorul.

Argumentul nu mai poate fi folosit doar în sens juridic, el trebuie să capete valențe în contextul unei viziuni interdisciplinare, bazate, mai mult ca oricând, pe vaste cunoștințe de cultură generală.

Avocatul viitorului trebuie să fie un bun partener, să știe să lucreze în echipă și da... trebuie să fie un om complex, în care principiile să se îmbine armonios cu menirea sa de apărător al oamenilor.

Iată de ce, privesc cu încredere spre viitor, fără teamă și fără îngrijorare!

Pentru că, baza solidă acumulată de atâtea secole ne va face puternici, ne va ajuta să trecem cu bine de perioada dificilă în care trăim și ne va face să privim viitorul ca un progres, care are temelia în trecut și prezent.

AVOCATURA CA REFLECȚIE A SOCIETĂȚII

Avocat Danny Gabriel BÂRDAN-RAINE
consilier UNBR, Baroul București

Avocatura ca orice altă profesie se identifică cu societatea din care face parte, preluând în mod corespunzător acele trăsături caracteristice acesteia. Gradul de educație și cultură se răsfrâng proporțional în orice domeniu de activitate, iar nivelul inteligenței sociale influențează armonia din interiorul unei profesii. De asemenea, gradul de performanță al sistemului de învățământ va reprezenta un barometru pentru bunăstarea membrilor profesiei.

Orice schimbare care se încearcă a se realiza la nivelul unei profesii va fi sortită eșecului dacă este incompatibilă cu valorile, tradițiile și principiile comunității, evoluția acesteia aflându-se într-o interdependență cu nivelul de dezvoltare al societății din care face parte.

Avocatura este o profesie dinamică aflată într-o permanentă transformare. Periodic se modifică specificul situațiilor juridice ce necesită concursul avocaților iar aceștia din urmă sunt nevoiți să se adapteze realității sociale, proces care trebuie realizat încă de la primele semne de schimbare.

În raport de diverși factori, într-o societate predomină anumite tipologii cazuistice, astfel încât anumite activități precum consultanța juridică devin mai căutate în detrimentul altor servicii juridice, cum ar fi asistarea sau reprezentarea persoanelor în diverse procese civile sau penale.

Specializarea avocatului pe un anumit tip de activități juridice este benefică acestuia din perspectiva timpului alocat pentru actualizarea și aprofundarea cunoștințelor juridice din domeniul respectiv, dar și în ceea ce privește celeritatea în realizarea activităților asumate de către avocat. Inclusiv din perspectiva relațiilor dintre avocat și client o astfel de specializare este benefică datorită adaptării avocatului la specificul clienților. Nu în ultimul rând, beneficiile pot fi substanțiale și pe plan financiar. Cu toate acestea există riscul ca la un anumit moment activitatea juridică în care s-a specializat avocatul să nu mai fie de interes, fapt ce va genera acestuia un disconfort profesional. Într-o asemenea situație, este necesară reorientarea spre alte activități juridice ce implică reluarea și actualizarea cunoștințelor teoretice și practice, dar și o nouă clientelă care nu poate fi realizată într-un termen scurt.

Sunt voci care susțin că într-un viitor apropiat inteligența artificială va înlocui avocatul și alți profesioniști ai dreptului. Personal, apreciez că acest lucru este puțin probabil. În primul rând trebuie avut în vedere faptul că legile sunt elaborate și adoptate de oameni, care prin natura lor sunt imperfecti, ceea ce conduce în mod evident la o lipsă a impecabilității normelor juridice. În al doilea rând, aplicarea legislației la nivel național și nu numai, implică o serie de interpretări și corelări care se realizează într-o anumită măsură și dintr-o perspectivă emoțională specifică ființei umane. În cele din urmă, destinatarul normelor juridice este tot o ființă umană care nu va accepta soluția adoptată și impusă de o inteligență artificială.

Avocatul spre deosebire de un program de calculator oferă clientului nu doar o soluție juridică, dar și un sprijin emoțional prin modalitatea în care recepționează informația comunicată de client, răspunsurile oferite acestuia, profesionalismul de care dă dovadă la care se adaugă interacțiunea umană care se transpune printr-o tonalitate calmă a vocii, exprimarea unui gând pozitiv, o privire optimistă și sinceră, o strângere fermă de mână, un zâmbet schițat la momentul potrivit.

Atunci când avocatul se preocupă în egală măsură de efectele cu caracter emoțional ale cauzei ce i-a fost încredințată de client și nu doar de situația juridică generată de aceasta, atunci avocatul este un învingător indiferent de soluția obținută în cauza respectivă.

„AVOCATUL IN LUMEA JUSTITIEI PREDICTIVE. AVOCAT UMAN VERSUS AVOCAT ROBOT”

L'avocat dans le monde de la justice prédictive. Avocat humain contre avocat robot

The lawyer in the world of predictive justice. Human lawyer versus robot lawyer

Av. Master Științe Penale Georgeta POPESCU
Baroul București

Abstract

L'avocat et son rôle dans une société fondée sur le respect de la justice sont mis en lumière par la "Charte des principes fondamentaux de l'avocat européen", qui contient les dix principes généraux régissant l'ensemble de l'activité de l'avocat européen, le lien entre ces principes étant la fondement du droit à l'autodéfense, noyau de tous les droits démocratiques. Ces principes fondamentaux expriment l'essentiel de toutes les règles nationales et internationales régissant la déontologie des avocats européens: «Dans une société fondée sur le respect de la justice, l'avocat a un rôle éminent. Sa mission ne se limite pas à l'exécution fidèle d'un mandat au sein de la L'avocat doit veiller à ce que l'État de droit et les intérêts de ceux dont les droits et libertés sont protégés soient respectés et d'une société démocratique. » Par conséquent, l'avocat défend non seulement les intérêts privés de ses clients, mais agit également en tant qu'avocat pour l'intégrité du système judiciaire, devenant un soutien dans le respect et la protection de la justice, de l'État de droit.

Abstract

The lawyer and his role in a society based on respect for justice is highlighted by the "Charter of Fundamental Principles of the European Lawyer", which contains the ten general principles governing the entire activity of the European lawyer, the link between these principles being the basis for the right to self-defense, the core of all democratic rights. These basic principles express the essence of all national and international rules governing the conduct of European lawyers: "In a society based on respect for justice, the lawyer has an eminent role. His mission is not limited to the faithful execution of a mandate within The lawyer must ensure that the rule of law and the interests of those whose rights and freedoms are protected are respected. and of a democratic society. " Therefore, the lawyer not only defends the private interests of his clients, but also acts as a lawyer for the integrity of the legal system, becoming a support in respecting and protecting justice, the rule of law.

Scurt Istoric. Evoluția Avocatului

Primii avocați din istorie ar putea fi numiți probabil, oratorii din vechea Atena, oratorii atenieni confrunându-se cu serioase obstacole structurale, având în vedere că există regula ca oamenii trebuiau să-și pledeze singuri cauza, regulă care datorită tendinței de creștere a cazurilor în care oamenii cereau asistenta unui „prieten”, a început să fie eludată, astfel încât, pe la jumătatea secolului 5 î.Hr., atenienii puteau să solicite formal unui prieten, să-l asiste. Un alt obstacol pe care oratorii atenieni nu au reușit niciodată să-l depășească complet a fost regula ca nimeni nu putea percepe un onorariu pentru a pleda în cauză altuia, lege ignorată în practică, dar niciodată abrogată, astfel încât, oratorii nu au putut niciodată să se prezinte ca juriști sau experți, menținând ficțiunea juridică că ei sunt doar niște cetățeni care ajută cu generozitate un prieten gratis și de aceea nu au putut să se organizeze într-o adevărată profesie. De aceea, vorbind în sensul strict al definiției de avocat, primii avocați aveau să fie oratorii din Roma Antică¹.

Din cele mai vechi timpuri, în Grecia și Roma, ofi-
ciau deja apărători, potrivit codului lui Solon, învi-
nuitul trebuia să-și pledeze cazul în instanță, folosind

serviciile logografului, dacă se simțea incapabil să producă un discurs adecvat. La Roma, intervenția avocaților devine obișnuința în ultimele secole ale Republicii. Orice vorbitor strălucit putea deveni avocat, iar în secolul al VI-lea, împăratul Iustinian a creat pentru prima dată corporația de avocați, „Asociația Baroului”. În istoria dreptului roman, în Roma antică, profesia de avocat a fost foarte râvnită datorită implicațiilor pe care le-a avut în domeniul politic și multe personalități celebre, precum Quinto Ortensio Orto și Marco Tullio Cicero s-au remarcat în sălile de judecată.

În Evul mediu, în dreptul barbar, capitularii lui Carol cel mare și celelalte documente care au urmat invaziei atestă că funcțiile de avocat au continuat să fie exercitate de mulți de origine galică, de exemplu, *avocați, tutores, actores, causidici, clamatores*. Abia în secolul al XIII-lea, odată cu apariția lui Ludovic al IX-lea pe tronul Franței, profesia a început să aibă o anumită disciplină juridică. La acea vreme, în ciuda faptului că existau avocați în toate instanțele, avocați oficiali ai parlamentului, ai prepostului din Paris, ai justiției domnilor, etc., nici astăzi condițiile în care ar putea fi definit ca avocat nu sunt certe. Philippe de Remi ne spune doar că executorul judecătoresc avea dreptul să excludă de la tribunalul sau persoanele care au apărut acolo fără a avea caracteristicile cerute de exercitarea profesiei de avocat. Mai mult, o ordonanță a lui Filip cel Frumos, din 23 aprilie 1299, confirma convingerea cu aceste cuvinte: *ad patrocinandum excommunicatos non recepiatis*².

O ordonanță a lui Filip cel îndrăzneț, publicată la Paris pe 23 octombrie 1274, cerea avocaților să jure pe sfintele Evanghelii că vor lua doar cauze juste și că vor abandona imediat pe cei pe care i-au descoperit că sunt răi, totodată dispune ca avocaților care nu au depus acest jurământ să li se interzică orice activitate legată de profesia lor până când nu au făcut acest lucru. Avocații aveau barba rasă, părul lung, care cădea pe umeri și pe frunte, modul de a se îmbrăca nu era nimic special. Philippe de Remi, în capitolul V al cărții sale, în care se ocupă de avocați, ne oferă numeroase și interesante informații despre aceștia, de exemplu, că existau avocați și avocați, care puteau oferi doar sfaturi juridice clienților lor.

Unii dintre avocații din Evul Mediu erau clerici, purtând o rochie neagră, care rămâne costumul acestei profesii în Franța, practica baroului (*ordo*) a început doar odată cu înființarea Parlamentului Parisului în 1320 de către Philippe de Valois. Apar apoi primele reguli de etică și în 1344, un decret de reglementare al Parlamentului din Paris oficializează statutul de

avocat a cărui profesie număra 51 de membri în 1340. Mai târziu, în anul 1539 Ordonanța Villers-Cotterêts limitează rolul avocatului în materie penală, acuzatul fiind lipsit de apărător în timpul anchetei și la ședința de judecată. Revoluția franceză reafirmă rolul avocatului, care autorizează prezența acestuia în timpul anchetei, fără dreptul de a interveni și memoriul.

În epoca modernă și contemporană, figura avocatului este disciplinată în diferite moduri, în aproape toate țările lumii pentru a exercita profesia de avocat, fiind necesară o calificare adecvată, apartenența obligatorie la un anumit ordin profesional, reglementarea înregistrării fiind diferită de la stat la stat. În general, asociația profesională căreia aparține avocatul, este denumită în general, „Baroul Avocaților”, multe sisteme juridice, pentru a respecta și garanta exercitarea dreptului la apărare, prevăzând numirea unui avocat într-un proces al unui „apărător oficial”, în favoarea celor care nu dispun de mijloacele necesare.

Avocatul și rolul său într-o societate bazată pe respectul față de justiție este pus în evidență de „Carta principiilor fundamentale ale avocatului european”, care conține cel zece principii generale care reglementează întreaga activitate a avocatului european, legătura dintre aceste principii constituind baza dreptului la legitimă apărare, nucleul tuturor drepturilor democratice. Aceste principii de bază, exprima fondul tuturor regulilor naționale și internaționale care guvernează conduita avocaților europeni: „Într-o societate bazată pe respectul față de justiție, avocatul are un rol eminent. Misiunea sa nu se limitează doar la executarea fidelă a unui mandat în cadrul legii. Avocatul trebuie să vegheze la respectarea Statului de drept și a intereselor persoanelor cărora le apară drepturile și libertățile. Este de datoria avocatului nu numai să pledeze cauza clientului sau, ci să și îl consilieze. Respectarea misiunii avocatului este o condiție esențială a Statului de drept și a unei societăți democratice”. Prin urmare, avocatul nu apară doar interesele private ale clienților săi, ci se comportă și ca un avocat al integrității sistemului juridic, devenind un sprijin în respectarea și ocrotirea justiției, a statului de drept³.

I. Avocatul în lumea Justiției Predictive. Inteligența Artificială.

Inteligența artificială s-a născut cu mulți ani în urmă, cel care a introdus expresia *inteligenta artificială* fiind John McCarthy, marcând nașterea efectivă a acestei discipline, în anul 1956, în New Hampshire în cadrul unei conferințe ce a avut loc la Colegiul Dartmouth, conferința la care au participat cele mai reprezentative figuri ale câmpului național de calcul

dedicat dezvoltării sistemelor inteligente, respectiv Marvin Minsky, Claude Shannon și Nathaniel Rochester.

Alături de proiectul prezentat de McCarthy, în cadrul căruia o echipă de 10 oameni trebuia să creeze o mașină care în două luni să simuleze fiecare aspect al învățării și inteligenței umane, a mai existat un program, al cercetătorilor Allen Newel și Herbert Simon, capabil de o anumită formă de raționament, cunoscut sub numele de *teoreticul logicii sau LP*, care era capabil să demonstreze teoreme pornind de la principiile matematicii, însă cel care a introdus noțiunea de inteligență artificială, IA aparține lui J. McCarthy, IA fiind fondată ca disciplină academică în anul 1956. Domeniul a fost întemeiat pe afirmația că, „inteligența umană, poate fi descrisă atât de precis încât poate fi făcută o mașină pentru a o simula”.

Deși nu există o definiție universal acceptată a IA, „Inteligența artificială (IA) se referă la sistemele care manifestă comportamente inteligente prin analizarea mediului lor înconjurător și care iau măsuri – cu un anumit grad de autonomie – pentru a atinge obiective specifice. Sistemele bazate pe IA se pot baza exclusiv pe software-uri, acționând în lumea virtuală (de exemplu, asistenți vocali, software de analiză a imaginii, motoare de căutare, sisteme de recunoaștere vocală și facială), sau IA poate fi încorporată în dispozitive hardware (de exemplu, roboți avansați, vehicule autonome, drone sau aplicații pentru internetul obiectelor)⁴⁹”.

Constatările FRA arată că utilizarea sistemelor de IA implica un spectru larg de drepturi fundamentale, indiferent de domeniul de aplicare. Acestea includ, fără limitare, protecția vieții private și a datelor, nediscriminarea și accesul la justiție. Cu toate acestea, atunci când se abordează impactul IA asupra drepturilor fundamentale, interviurile arată că domeniul de aplicare este adesea delimitat la anumite drepturi. Atunci când se utilizează IA, trebuie luată în considerare o gamă mai largă de drepturi, în funcție de tehnologie și de domeniul de utilizare. Pe lângă drepturile privind viața privată și protecția datelor, egalitatea și nediscriminarea, precum și accesul la justiție, ar putea fi luate în considerare și alte drepturi. Printre acestea se numără, de exemplu, demnitatea umană, dreptul la securitate socială și asistență socială, dreptul la o bună administrare (în cea mai mare parte relevant pentru sectorul public) și protecția consumatorilor. În funcție de contextul utilizării IA, trebuie luat în considerare orice alt drept protejat în cartă.

Accesul la justiție este atât un proces, cât și un obiectiv și este esențial pentru persoanele care doresc

să beneficieze de alte drepturi procedurale și materiale.

Acesta cuprinde o serie de drepturi fundamentale ale omului. Printre acestea se numără dreptul la un proces echitabil și la o cale de atac eficientă în temeiul articolelor 6 și 13 din CEDO și al articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE. În consecință, noțiunea de acces la justiție obligă statele să garanteze dreptul fiecărei persoane de a se adresa justiției – sau, în anumite circumstanțe, unei entități de soluționare alternativă a litigiilor – pentru a obține o cale de atac în cazul în care se constată că drepturile persoanei în cauză au fost încălcate.

În conformitate cu aceste standarde, unei victime a unei încălcări a drepturilor omului care decurge din dezvoltarea sau utilizarea unui sistem de IA de către o entitate publică sau privată trebuie să i se ofere acces la cai de atac în fața unei autorități naționale. În conformitate cu jurisprudența relevantă în temeiul art. 47 din cartă și al art. 13 din CEDO, calea de atac trebuie să fie „efectivă atât sub aspect practic, cât și sub aspect juridic”⁵⁰.

Inteligența artificială generează o serie de incertitudini majore, la nivel tehnologic, dar mai ales la nivel juridic și etic. Dintre drepturile și libertățile omului care ar putea fi suprimate în mod special se evidențiază, dreptul la confidențialitate, dreptul la protecția datelor cu caracter personal și demnitatea umană, libertatea de exprimare și altele. În ciuda riscurilor deciziilor robotizate, predictibilitatea și justiția predictivă pot fi considerate oportunități de a prezice rezultatul procesului, prin utilizarea algoritmilor. Se naște întrebarea: poate fi înlocuit un judecător cu un robot? Una din tezele propuse este că decizia robotică, la fel ca și cea umană, pot conține erori și că deciziile robotizate nu pot fi considerate corecte, chiar și atunci când sunt logic corecte, întrucât nu există mașini infailibile.

Cu toate acestea, trebuie evaluat pozitiv faptul că automatizarea procesului decizional, permite obținerea unor avantaje semnificative în ceea ce privește uniformitatea, fiabilitatea și capacitatea de control adecvată a deciziei.

În domeniul justiției există stimulente puternice pentru utilizarea inteligenței artificiale. Autoritățile publice au identificat deja beneficiile bugetare care ar putea fi obținute prin înlocuirea unei părți a personalului judiciar cu sisteme automatizate.

Utilizarea posibilă a sistemelor automatizate în procesele de luare a deciziilor judiciare, prin permiterea unor rezultate judiciare programabile și previzibile atrage, de asemenea, o mulțime de provocări și riscuri semnificative pentru dreptul la proces echitabil și

pentru administrarea justiției. În regimurile democratice, introducerea IA poate fi justificată și de dorința de a crește nivelul de furnizare a justiției, de a face justiția mai accesibilă, mai rapidă și mai puțin costisitoare.

Pentru acele categorii de persoane pentru care accesul la justiție rămâne un lux inaccesibil, posibilitatea de a-și judeca cazul cu ajutorul unei mașini poate fi considerată progres.

Anumite categorii de justițiabili, cum ar fi cei din recursurile colective sunt cu siguranță pregătiți, de îndată ce fiabilitatea acestor programe va fi declarată ca fiind suficientă, să promoveze utilizarea acestor sisteme în scopuri contabile. Utilizarea potențială a IA ca instrument de luare a deciziilor ar putea permite, totodată, judecătorilor să facă judecați mai coerente și de calitate superioară mai rapid, rațional și eficient.

O astfel de utilizare, în cadrul sistemului judiciar este deja menționată în rezoluția Parlamentului European din 12 februarie 2019 pentru „O politică industrială europeană completă privind Inteligența Artificială și robotică”⁶.

Prin urmare, nu există nici o îndoială asupra faptului că IA va fi utilizată în domeniul justiției. Cum se raportează avocatul uman la această situație? În Statele Unite ale Americii folosirea inteligenței artificiale este deja un subiect discutat de peste cinci ani, firmele de avocatură americane folosind instrumente care utilizează tehnologia (technology-assisted review) pentru a parcurge documente de mari dimensiuni și pentru a analiza contracte cu mii de pagini. De exemplu, instrumente precum RAVN de la iManage sunt utilizate pentru a clasifica și sumariza documente, iar aplicații precum LawGeex au fost adoptate pentru a asigura consistența contractelor. Tot în SUA există și instrumente care au ținut prima pagină a revistelor de tehnologie, datorită complexității și ineditului, de exemplu ROSS a fost primul avocat robot, avocat bazat pe IA lansat în SUA, care reușește să analizeze diferite cazuri și să redacteze drafturi de soluții în doar câteva minute.

Inteligența artificială este foarte puțin folosită de firmele de avocatură din România. În condițiile în care legal tech este încă un subiect la început în țara noastră, piața fiind în creștere abia în ultimii ani, printre aplicațiile care au început să implementeze procese bazate pe inteligența artificială în legal tech românesc aflându-se și KeyVisionPro, care utilizează aceste procese în funcționalitate clienților săi, în planurile de dezvoltare a aplicației care vă cunoaște o mai mare dezvoltare⁷.

La 15 octombrie 2021, în cadrul cooperării franco-argentinene dezvoltate de Universitatea

Națională din Cuyo, specialistul Soraya Amrani-Mekki din Franța, a susținut o conferință cu tema “Prelegere despre Justiția predictivă dictată de un expert francez”.

Platforma digitală unică a statului peruan la data de 7 octombrie 2021 „Justiție predictivă în rezoluțiile și hotărârile emise în procesele Habeas Data în Tc.”, anunța că sistemul expert este aproape gata, fiind vorba despre o aplicație informatică dezvoltată de Programul de Îmbunătățire a Serviciilor de Justiție AXA NON-PENALĂ pentru Curtea Constituțională. Prin această cerere vor fi arătate criteriile folosite de însăși Curtea pentru soluționarea unui anumit caz, conform cazuisticii și conform jurisprudenței sale existente, și va sugera o propunere semiautomată de prezentare. „Sistemul nu exonerează consilierul de a fi studiat dosarul, ceea ce permite este să aibă un nivel de predictibilitate care să nu se ciocnească de ceea ce a fost stabilit anterior de către TC. Adică acesta este precedentul pe care îl are TC și nu poți ieși din acest cadru conceptual”, a comentat dr. Alan Martínez, avocat consultant angajat de Programul de Îmbunătățire pentru dezvoltarea sistemului.

În Peru, Habeas Data este un proces prin care orice cetățean poate depune o acțiune în justiție atunci când dreptul său la autodeterminare informativă sau acces la informații a fost afectat. Rezolvarea unui dosar Habeas Data la Curtea Constituțională durează între un an și un an și jumătate. Odată cu dezvoltarea acestei aplicații informatice cu model logic pentru propuneri de prezentare semi-automate, sau numită și sistem expert, acest timp poate fi redus considerabil întrucât *cazului i se va oferi o propunere de soluție bazată pe precedente, care este cunoscută sub numele de predictibilitate sau justiție predictivă*. Acest concept apare ca o oportunitate de a rezolva cazurile mult mai rapid.

De exemplu, a fost analizat cazul unui justițiabil, „Am analizat cazul unei femei din Arequipa care a solicitat informații pentru o datorie în dolari la o entitate bancară. Acest caz este de 6 luni în TC, cu sistemul expert, l-am rezolvat în 1 oră”, a spus avocatul consultant. Tari precum Statele Unite, de exemplu, au sisteme similare care, prin întrebări, arunca criteriile jurisprudențiale stabilite pentru a rezolva cazurile în mod predictiv. „Așa-numitul sistem Expert este alcătuit din două lucrări: un model logic de identificare a condițiilor legale necesare pentru construirea unei propuneri de prezentare semiautomată, bazată pe studiul mai multor fișiere de cazuri habeas data și implementarea unei aplicații informatice, pentru a încărca modelul logic, a alimenta cu întrebări juridice ale cazului și a construi o propunere de prezentare semi-automată. Importanța acestei aplicații informatice bazată pe modelul logic este predictibilitatea justiției

constituționale și, de asemenea, reducerea timpului de pregătire a rezoluțiilor și sentințelor într-un caz dat”, a argumentat Luis Ávila, manager de proiect la Curtea Constituțională.

(Revista Facultății de Drept din Mânaș Gerais, 12 aprilie 2022)

II. AVOCATUL UMAN VERSUS AVOCATUL ROBOT

A. Avocatul Uman

Un avocat uman pentru a avea o carieră de succes, trebuie să dețină o serie de abilități: de comunicare, raționament, capacitate analitică, de cercetare, umane, perseverență și creativitate. Prin urmare, un bun avocat trebuie să se exprime clar atât în scris cât și în vorbire dar să fie și un bun ascultător, să convingă judecătorul, să aibă un bun raționament, astfel încât concluziile să fie rezonabile și logice, existența criticii în aprecieri astfel încât să anticipeze punctele slabe ale argumentelor prezentate, abilități analitice pentru a alege cea mai potrivită soluție în baza cantității de informații absorbite, cercetarea rapidă și eficientă pentru înțelegerea necesităților clientului și pregătirea strategiei, abilitatea de a fi sociabil, de a înțelege nevoile clientului convingător, să evalueze reacțiile martorilor și judecătorilor, a adversarilor, perseverență în a finaliza munca, indiferent de volumul acesteia, creativitatea în gestionarea intereselor clientului, posibilitatea de a găsi cea mai bună soluție.

Avocatură a apărut în istorie din nevoia de a reprezenta și apăra pe altul, în mod profesionist, grație cunoștințelor dobândite și talentului cultivat, menționează domnul prof.univ.dr. Mircea Duțu, într-un articol publicat pe juridice.ro. Elocința judiciară a fost considerată multă vreme indispensabilă apărării la bară. Nu de puține ori, de-a lungul istoriei, retorul, oratorul și avocatul s-au confundat. Baroul este pentru avocați ceea ce, în vremurile antice era tribuna pentru oratorii Romei. El este câmpul unde se dezvălește toată puterea elocvenței judiciare spre a face să triumfe justiția și adevărul⁸.

Ea este un har și un dar, care nu pot fi transferate pe seama altuia și cu atât mai mult asupra unei mașini, oricât de inteligentă ar fi ea. „Ceea ce împiedică elocvența Baroului de a fi literară, remarca Brunetière, este numai sentimentul ce ea îl are de îndeplinit îndatoririle sale”. Iar Raymond Poincaré făcea o altă remarcă menită să identifice în mod inseparabil persoana avocatului cu profesia lui: inconvenientul cel mai grav e ca avocatul nu vorbește în numele său, el vorbește pe socoteala altuia. El muncește întotdeauna cam cum

făceau logografii, se identifică cu sufletul clienților săi și dezvoltă adesea mai mult motivele lor decât pe ale sale⁹!

Alegerea unui avocat nu este o misiune tocmai ușoară pentru justițiabili, în special pentru persoanele care nu cunosc prea bine sistemul juridic, motiv pentru care este necesară informarea prealabilă, însă odată ales avocatul și stabilită o relație de bună comunicare și încredere, avocatul nu se subordonează decât conștiinței sale și interesului legitim al clientului sau.

B. Avocatul Robot. Existența și Perspective

Optimiștii susțin că nu este cazul de alarmare, pentru că oricât de repede și mult ar avansa inteligența artificială și roboții, există lucruri pe care nu le vor putea face niciodată la fel de bine precum oamenii. Contrar acestor susțineri, casa de avocatură Baker&Hostetler a angajat supercomputerul dezvoltat de IBM, Ross, care îl are pe Watson ca sursa de inspirație, primul robot avocat din lume, pentru a se ocupa de cazurile de insolvență și faliment, motivul fiind acela că aceștia cred în tehnologiile cognitive și că pot oferi servicii mai bune. Ross primul robot avocat din lume a fost programat să înțeleagă limbajul uman, să postuleze ipoteze când este întrebat, să cerceteze și să genereze răspunsuri și referințe în cazul în care își argumentează concluziile. De asemenea, Ross învață din propriile experiențe astfel încât, va fi mai rapid și va avea din ce în ce mai multă experiență interacționând cu oamenii. De exemplu, când îi este adresată o întrebare, parcurge toată legislația în domeniu și va da un răspuns care include un caz. Ross monitorizează non-stop legislația și deciziile instanțelor de judecată astfel, afla imediat când un caz relevant pentru speță are o decizie definitivă. În ceea ce privește comunicarea, Ross economisește timp, prezentând rezultatele cele mai relevante, își prezintă răspunsurile într-un limbaj accesibil și ușor de înțeles pentru toată lumea¹⁰.

Clienții cabinetului îi pot adresa întrebări în limba engleză, fără a folosi însă fraze complicate, ca și cum ar discuta cu un coleg, iar Ross parcurge toată baza lui de date juridice, apoi formulează un răspuns, însoțit de trimiteri la legislația în vigoare, jurisprudența și surse anexe, precizează site-ul Futurism.

Un robot a preluat sarcinile de revizie și control ale documentelor dintr-o casă de avocatură din Pittsburg, Statele Unite ale Americii – a anunțat revista Bâz Journals. Compania Babst Calland, care este recunoscută drept early-adopter a inteligenței artificiale în domeniul legal, a anunțat că a implementat un sistem bazat pe AI pentru documente și contracte de management. Compania a punctat faptul că IA a reușit să

înjumătățească timpul necesar parcurgerii unui număr ridicat de tranzacții corporate și comerciale, eficiențizând activitatea echipei de avocați. Adoptarea tehnologiei a ajutat la eliberarea avocaților de anumite taskuri repetitive neproductive, care au fost preluate de mașini, astfel avocații putând fi mai productivi și mai implicați în oferirea de servicii de consultanță și în activități care ajută la creșterea profitabilității¹¹.

„Imaginați-vă o tehnologie care este 50% juridică, 50% date dar 100% robot”, spunea Christian Nielsen, directorul juridic al AirHelp, care pe durata Hackathonului de iarnă din 2016, a creat o inteligență artificială, denumită Herman, un robot avocat, care nu este nici femeie nici bărbat și care poate estima cea mai potrivită jurisdicție pentru toate cererile companiei în cazul în care este necesară o acțiune în justiție. Lui Herman i-a fost instalat un creier artificial simplu și folosește regulile așa cum le-ar folosi un om, doar că mult mai rapid, cea mai importantă parte a creierului său reprezentând-o logica jurisdicțiilor, acesta reușind să stabilească o jurisdicție dintre sute de mii de cereri într-o secundă. AirHelp și-a petrecut 4 ani și au investit milioane de dolari, dezvoltându-și o reputația unei companii de tehnologie, care a adunat la un loc un sistem de date unic, o platformă tehnologică și competente deosebite în software, care ajută pasagerii ale căror zboruri au fost întrerupte, să intențeze și să câștige cererile și compensațiile care li se cuvin. Industria juridică este momentan, perturbată și îi favorizează doar pe cei bogați¹².

În Belgia, potrivit unei investigații (CC BY-SA) Quentin Noirfalisce, a fost publicat la 5 decembrie 2017 articolul „Avocatul și robotul”, mai puțin de 1% din jurisprudența era accesibilă online, avocații însă visau la un software de „justiție predictivă”, lucru ce permite limitarea căutărilor pentru lucrări, poate sugera piste legale și informații despre șansele de succes a acțiunii în justiție. Dar cu ce cost?

Scena are loc la Strasbourg în decembrie 2016. Un avocat belgian purtând butoni, cravată neagră și jachetă gri se adresează colegilor săi în cadrul Conferinței Cyberjustice Europe 2016. Viitorul justiției și profesia de avocat în lume, și deci în Belgia, Jean-François Henrotte, care se ocupă de proiectul „inteligența artificială” pentru avocats.be, ordinul barourilor francofone și germane, lansează un scurt videoclip demonstrativ.

În acesta, un avocat este contactat de un client, proprietar, care ar dori să rezilieze contractul de închiriere comercial, al unui chirieș fără a plăti despăgubiri de evacuare. Avocatul, în loc să pună un avocat tânăr proaspăt cu nasul în miile de documente de

jurisprudență și texte legale, deschide un program de calculator, pune întrebarea computerului său, în limbaj natural (adică în limba franceză scrisă, în acest caz). Două clicuri mai departe, software-ul îi oferă articolele de lege referitoare la contractul de închiriere comercială, hotărârea judecătorească cea mai apropiată de acest caz, și mai ales o serie întreagă de soluții juridice care să permită clientului sau să urmeze cutare sau cutare cale, prezicându-și șansele de succes, grație acestei analize ample a jurisprudenței belgiene. A avea această „bicicletă” magică ar costa, potrivit lui Me Henrote, 40 de euro de avocat pe an, dacă avocații vor fi de acord să pună în comun costurile¹³.

Avocatul Administrației Justiției Madrid, Perea González afirma în martie 2021 că datorită instrumentelor de jurimetrie analitică, ar fi posibil să se descifreze rezultatul unei anumite strategii judiciare. În prezent, organele judiciare manipulează o cantitate imensă de date care, însă, sunt neprotejate de un tratament coerent, logic, sistematizat și rațional. Nu există o orientare către utilitatea datelor, iar lipsa unei definiții strategice înseamnă că Big Data judiciară reprezintă o oportunitate irosită pentru crearea de modele matematice care să permită, nu doar o cunoaștere exhaustivă a stării reale a Administrației Justiției (statistici de orizont), dar mai presus de toate, o variantă de prognoza privind hotărârile judecătorești care se adopta zilnic, pe scurt, să deseneze un model care să servească drept informație probabilistică pentru partide, profesioniști și organisme. Datorită instrumentelor de jurimetrie analitică, cu fundament algoritmic, s-ar putea descifra rezultatul unei anumite strategii judiciare, s-ar putea cunoaște cu probabilitate decizia organului, iar cu acele informații, dacă este cazul, s-ar evita un litigiu pierdut. Desigur, dezvoltarea operațională a acestui tip de aplicație implica procesarea masivă a datelor și proiectarea unui algoritm care adăpostește riscul real de a transforma prejudecățile umane în logica matematică.

Cu toate acestea, din respect pentru complexitatea sarcinii, angajamentul de a explora aceste soluții este mai necesară astăzi ca niciodată. Nu doar pentru că s-ar economisi costuri foarte mari, ci pentru că ar permite ca procesul și structura jurisdicțională să fie readuse în clădirea inițială, fără a submina garanțiile paraților, și reafirmând o maximă care astăzi pare uitată: Justiția târzie este niciodată Dreptatea¹⁴.

C. Avocatul Uman versus Avocatul Robot

Va exista o „alungare progresivă a omului”, așa cum se îngrijorează filozoful Eric Sadin? Confruntată cu temeri legitime, Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției, (CEPEJ) a Consiliului Europei a

conceput în decembrie 2018 o carte etică privind utilizarea IA în sistemele judiciare: aceasta trebuie să rămână un instrument în serviciul interesului general, respectând totodată drepturile individuale. CEPEJ a definit cinci principii care trebuie garantate: drepturile fundamentale păstrate, transparentă, nediscriminare, calitate și siguranță, control de către utilizator. Coautor al Digital Justice, magistratul Antoine Garapon declara că va fi necesar să se evite capcana „standardizării jurisprudenței” cu justiția predictivă și că tehnica nu poate nici liniștii, nici distanță.

Me Caroline Zorn, membră a Baroului Strasbourg și referent digital al Sindicatului Avocaților francezi, declara: „Dacă inteligența artificială este folosită mai degrabă pentru a pune capăt litigiilor decât pentru a ajuta judecătorul să ia o decizie, trebuie să fim atenți la aceasta. AI nu-și are locul în justiție dacă dorim să menținem un adevărat serviciu public într-un stat de drept, care favorizează dialogul și dimensiunea umană”.

Justiția predictivă sau algoritmică urmărește să prezică rezultatul unei dispute folosind ca algoritm un software, o metodă de cuantificare a riscului juridic. Corine Chabaud în articolul publicat pe 3 noiembrie 2020, vorbește despre faptul că justiția predictivă încurajează evitarea utilizării resurselor umane, fapt ce îi sperie pe unii profesioniști¹⁵.

Cel mai recent site de la Legaltech, site-ul justice.cool oferă justițiabililor, posibilitatea de a-și rezolva micile litigii pentru o rată forfetară de 36 EUR întrucât din ianuarie, utilizarea medierii pentru micile dispute a devenit obligatorie în Franța, referitor la un litigiu cu valoare de mai puțin de 5.000 euro. Acest site creat la începutul anului 2020, se mândrește cu faptul că este „prima platformă asistată de inteligență artificială”, menită să ajute la găsirea unei soluții pe cale amiabilă a unui litigiu juridic, grație „unui motor de căutare de noua generație”, care folosește învățarea profundă, un fel de învățare automată. Deocamdată se ocupă doar de litigiile dintre angajatori și angajați. Din Legaltech francez fac parte 300 de platforme digitale private care, datorită noilor tehnologii oferă servicii juridice. Și face dreptate predictivă, pentru că a scanat zeci de mii de decizii, poate prezice, în câteva clicuri, deznodământul unei dispute, astfel încât cei care îl consultă să renunțe sau să înceapă.

Astfel, un director bancar, în vârstă de 50 de ani, victimă a unei concedieri pentru abatere gravă după o gafă, transformată în cele din urmă în concediere abuzivă cu despăgubiri și ajutor la reclasificare. Pe broșura sa de prezentare, fotografia tinerilor săi angajați astfel subtitrată își propune să: „Un proces orchestrat de algoritmi, dar controlat de oameni”.

Se teme avocatul uman sau este reticent? Cei care susțin IA argumentează faptul că inteligența artificială le simplifică viața cu documente legale la un cost mai mic, accesul la lege ar fi mai accesibil și contribuie la crearea unei noi justiții, în cadrul căreia s-ar simplifica soluționarea litigiilor comerciale sau a procedurilor de divorț. Avocații reticenți se tem și cer mai multe garanții etice, se tem că această nouă formă de justiție ar prioritiza soluționarea cazurilor în detrimentul ființei umane, întrucât algoritmul este lipsit de empatie, software-ul fiind realizat de oameni ce ar avea părtiniri cognitive, cum este cazul în Statele Unite, software-ul Compas, care măsoară capacitatea de recidivă a delincvenților, rasist, pentru că atribuie americanilor de culoare o tendință mai puternică de recidivă. În Estonia, un robot care l-a înlocuit pe judecător în diferende mici de sub 7.000 euro, când decizia nu este adecvată, justițiabilii pot face apel la un judecător adevărat, uman.

Un avocat uman pentru a avea o carieră de succes, trebuie să dețină o serie de abilități: de comunicare, raționament, capacitate analitică, de cercetare, umane, perseverență și creativitate. Prin urmare, un bun avocat trebuie să se exprime clar atât în scris cât și în vorbire dar să fie și un bun ascultător, să convingă judecătorul, să aibă un bun raționament, astfel încât concluziile să fie rezonabile și logice, existența criticii în aprecieri astfel încât să anticipeze punctele slabe ale argumentelor prezentate, abilități analitice pentru a alege cea mai potrivită soluție în baza cantității de informații absorbite, cercetarea rapidă și eficientă pentru înțelegerea necesităților clientului și pregătirea strategiei, abilitatea de a fi sociabil, de a înțelege nevoile clientului convingător, să evalueze reacțiile martorilor și judecătorilor, a adversarilor, perseverență în a finaliza munca, indiferent de volumul acesteia, creativitate în gestionarea intereselor clientului, posibilitatea de a găsi cea mai bună soluție.

I. DoNotPay: «le robot avocat» qui défend les consommateurs sur le web. În data de 26 iunie 2020, un articol publicat de Valentin Cimino, anunța că DoNotPay, „avocatul robot” apăra consumatorii pe web, o inteligență artificială alimentată de un algoritm care folosește deciziile instanțelor în favoarea consumatorilor pentru a genera răspunsuri automate. DoNotPay un serviciu care a explodat de la începutul crizei Covid-19, aparținând tânărului britanic Josh Browder, cu sediul în San Francisco, folosește inteligența artificială pentru a apăra drepturile consumatorilor, și care a dezvoltat deja 100 de roboți care lucrează pe șase categorii principale de dispute¹⁶.

II. Această platformă ajută consumatorii să se angajeze în proceduri legale în urma unei dispute pe web, oferind posibilitatea de a-și recupera banii dintr-un zbor anulat, de a obține despăgubiri, de a anula abonamentul la un serviciu, de a solicita beneficii etc.

III. Cererea pentru acest serviciu a crescut cu peste 50% de la începutul pandemiei.

La începutul anilor 2000 legaltech-urile (tehnologii în slujba dreptului) au apărut în Statele Unite, inițial fiind vorba de companiile private care furnizau firmelor de avocatură sisteme de management administrativ, arhivare sau cercetare juridică. Astăzi însă, start-up-urile urmăresc inovația în fiecare colț al unui sector care nu este bine cunoscut pentru a convinge, uneori chiar să înlocuiască firme de avocatură, precum LegalZoom, o cutie americană care se oferă să creeze documente legale fără a trece printr-un avocat. Totul într-o logică asumată a profitului. Un start-up precum Legalist oferă cetățenilor și companiilor să își finanțeze acțiunile în justiție în schimbul a jumătate din daunele încasate la finalul proceselor. Cheia strategiei constă în prelucrarea datelor, cu adevărat copleșitoare, 15 milioane de dosare de justiție, și reușește să dea o predicție asupra șanselor de succes a unui caz și a duratei acestuia¹⁷.

IV. Realitatea din spatele fanteziei de justiție a robotului. Decriptarea unui concept care va transforma justiția profesia juridică și judiciară, justiția „la buton” vinde la fel de mult pe cât sperie, intitula Thomas Coustetle în articolul său publicat în 2019, în Dalloz Actualite. Utilizați algoritmi pentru a prezice rezultatul acțiunii în justiție, iată promisiunea dreptății predictive. Raportul Cadiet, depus în anul 2017 Cancelariei, vorbește despre acesta ca de un „set de instrumente dezvoltate prin analiza unor mase mari de date de justiție care își propun, în special dintr-un calcul al probabilităților, să prezică pe cât posibil rezultatul unei dispute”. Este adevărat că atuurile sale te amesc, subliniază Thomas Coustetle, întrucât evaluează șansele de reușită a unui litigiu, reduce hazardul juridic ireductibil, calculează cuantumul despăgubirii, identifică argumentele potrivite și invers, limitează riscul unei proceduri, anticipează costul acesteia și, de asemenea, efectele sale și chiar poate debloca instanțele. Un Graal pentru avocat, justițiabil, asigurător sau chiar pentru stat. Instrumentul, face posibilă „vizualizarea riscului juridic” valabil în cincisprezece domenii extrem de litigioase, de la încetarea bruscă a relațiilor comerciale, până la dreptul muncii (concediere fără cauză reală sau serioasă).

V. Software-ul prezintă utilizatorului deciziile pe care le-ar lua o sută de judecători virtuali, conform criteriilor definite în prealabil. Așadar, clientul poate ști dacă majoritatea judecătorilor virtuali i-ar da dreptate sau greșit, i-ar acorda despăgubiri, cu o sumă care poate fi vizualizată pe o histogramă, și ce argumente au câștigat susținere sau invers¹⁸.

Se preconizează că pe termen mediu, vom vedea roboții gradual introduși în lumea juridică. De altfel, aceștia sunt deja prezenți, deși nu mereu ne dăm seama de acest lucru. Deja există la nivel internațional, firme care au demarat implementarea unor astfel de „asistenți legali” într-o serie de practici limitate. Desigur sub formă de boți sau programe software care procesează solicitările, parcurg date electronice enorme de jurisprudență și oferă soluții legale, toate acestea într-un timp și la costuri considerabil reduse față de avocatul tradițional, iar prezența lor se va consolida pe termen mediu spre lung. Apoi, odată cu progresul inteligenței artificiale și posibilitatea efectuării de sarcini din ce în ce mai complexe, se poate ajunge în faza în care un robot va putea susține o cauză în fața unui magistrat. Sau chiar poate vom sta noi în fața unui robot magistrat ca să susținem o cauză.

Având în vedere că deja se discută despre drepturile roboților, dacă pot ei avea drepturi ca și oamenii în cazul în care fiind dotați cu inteligența ar putea simți, această problemă fiind în prezent analizată de către Institutul pentru Viitor din California, deși mulți critici considera că ar fi prematură, unii critici ai transumanismului susținând că orice drepturi ipotetice ale robotului ar rezida pe un spectru, cu drepturile animalelor și drepturile omului. Cu toate acestea înainte de a vorbi despre implementarea roboților în domeniul juridic, apar câteva întrebări cărora va trebui să le aflăm întâi răspunsul, precum: Vor rămâne la stadiul de consilieri paralegali? Dacă vor avea funcții de avocați, vor avea nevoie de o certificare similară cu cea de licență în drept? Pe ce cale o vor obține? Vor fi companiile de asigurări dispuse să asigure calitatea activității profesionale întreprinse de avocații roboți? Vor plăti taxe și impozite? Vor beneficia de statutul de persoană juridică? Și multe alte întrebări care la acest moment nici nu au fost gândite. Până vom avea răspuns la aceste întrebări, dacă o casă de avocatură va folosi roboți pentru a emite memorandum-uri, rapoarte, opinii, consultanță, documente ce vor fi semnate de un avocat uman, ar reprezenta oricare dintre acestea, acte de concurență neloială? Ne-am afla în fața unei situații de intruziune profesională realizată de către robot? Într-o formă mai mult sau mai puțin similară ce cele enumerate de autor, vom fi martorii adaptării avocatului la aceste noi tehnologii¹⁹.

În anul 2021, China anunța că a introdus un procuror robot în sistemul juridic, inteligența artificială, detectând șofatul periculos, fraudele sau agresiunile, obstrucționarea acțiunii forțelor de ordine, robot testat într-un district din Shanghai, care potrivit cercetătorilor chinezi are o precizie de 97% în ceea ce privește capacitatea de identificare, de a nu ține cont de date nepertinente ale unui caz, de a propune o pedeapsă, amendă sau închisoare. Sub protecția anonimatului, în South China Morning Post, preluat de Daily Mail, un procuror întreabă: „În pofida acestei precizii anunțate, riscul unei erori este în continuare posibil. Ce se întâmplă dacă AI trimite pe cineva la închisoare din greșeală? Cine își va asuma responsabilitatea? Magistratul, mașina sau cel care a conceput algoritmul?”

Autoritățile din Malaysia au decis să demareze un program pilot de testare a aplicării IA în instanțe. Inițiatorii proiectului spun că dacă totul merge bine, s-ar „îmbunătăți calitatea sentințelor”. Criticii însă, avertizează că prin folosirea inteligenței artificiale ar crește subiectivitatea și există riscul ca aprecierea circumstanțelor individuale, specifice unui caz, să nu fie una corespunzătoare, relatează Reuters.

Avocatul Hamid Ismail care pledează de peste 20 de ani în instanțe, spune că a fost pentru prima dată când unul dintre clienții săi a fost condamnat cu ajutorul unui program bazat pe inteligența artificială, la Curtea din Sabah. Ismail știa că la Curțile din Sabah și din împrejurimi s-a demarat programul pilot și totuși, nu a fost deloc ușoară folosirea noii tehnologii AI, atât pentru avocați, judecatori cât și pentru publicul larg. El spune că nu a existat o pregătire corespunzătoare a celor implicați și că procedura nu este prevăzută în Codul penal”. Cred că este neconstituțional ce s-a întâmplat, a spus acesta, apreciind că pedeapsa primită de clientul său pentru posesie de droguri în cantitate mică, a fost prea aspră. În timpul luării unei decizii, un judecător se uită și la alte aspecte, nu doar la fapte. AI nu poate face asta”. Un alt avocat Charles Hector Fernandez, avocat specializat în apărarea drepturilor omului, a arătat că unele circumstanțe, cum ar fi cele considerate agravante, necesită „judecata unei minți umane”. De asemenea, sentințele variază cu timpul și schimbă opinia publică. AI nu poate înlocui judecata umană, a susținut el.

La nivel mondial, utilizarea AI în sistemul judiciar se dezvoltă cu rapiditate. În Estonia există judecatori roboți care rezolvă deocamdată chestiuni minore, în Canada există roboți mediatori, în China există procurori care funcționează pe bază de tehnologii AI. Autoritățile afirmă că aceste sisteme duc la sentințe mai bine argumentate, se reduce timpul de așteptare

și sunt mai ieftine, ele ajutând părțile implicate în proces să evite termenele lungi și procedurile costisitoare.

Concluzia evidentă este că automatizarea sarcinilor va schimba în mod inevitabil profesia de avocat, în acest sens, chiar se afirmă că în cel mult un deceniu, un avocat din doi va dispărea datorită avantajelor pe care le oferă inteligența artificială, că avocatul uman va coexista cu avocatul robot ori un cyborglawyer.

Va avea avocatul robot, simțul responsabilității și justiției, o reacție fulgerătoare la o situație în schimbare, va putea fi confidentul clientului sau va putea să îl susțină moral pe client pe parcursul procesului, să îl pregătească pentru „primirea soluției”? Desigur, timpul ne va răspunde la toate aceste întrebări, precum și la dilema, cine va fi câștigător, avocatul uman sau avocatul robot.

BIBLIOGRAPHIE / REFERENCES / BIBLIOGRAFIE

© Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2021

Raportului FRA intitulat Getting the future right – Artificial intelligence and fundamental rights (Înțelegerea viitorului – Inteligența artificială și drepturile fundamentale).

Articol publicat în Dalloze Actualite, La realité derrière le fantasme de la justice robot. Profession juridique et judiciaire. “La justice <bouton> fait vendre autant qu’elle fait peur. Decryptage d’un concept qui jure de transformer la justice”, par Thomas Coustetle, 15 april 2019,

„Carta principiilor fundamentale ale avocatului european”, 25 noiembrie 2006,

AI HLEG 2019, A definition of AI: Main capabilities and disciplines (O definiție a IA: Principalele capacități și discipline).

Disponibil online: https://www.lexico.com/definition/artificial_intelligence

Disponibil online: Avocat.De la Wikipedia, Enciclopedia liberă,

Disponibil online: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Avocat>

Disponibil online: Avocatul. [https://ro.frwiki.wiki/wiki/Avocat_\(m%C3%A9tier\)](https://ro.frwiki.wiki/wiki/Avocat_(m%C3%A9tier))

Disponibil online: juridice.ro, Prof. univ. dr. Mircea Dutu

Disponibil online: <https://playtech.ro>, PlayTech, Andrada Bonea, 15.05.2016

Disponibil online: https://www.coe.int/cepej/Legal/LaLey_Justiceofthefuturepredictivejusticeandartificialintelligence, Madrid, 17 martie 2021

Disponibil online: De The AirHelper, 12 octombrie 2017

Disponibil online: l'avocat et le robot", Enquête (CC BY-SA) Quentin Noirfalisse, publié le 05.12.2017, Aire libre, N 9

Disponibil online: <https://www.romaniatv.net>, ONU se pronunță împotriva recunoașterii faciale, Daniel Spătaru, 30 decembrie 2021

Disponibil online: blog personal, Alexandru Lazar, Legal Outside the Box, partener IntLaw Lawyers and Consultants

Gazeta tribunalelor, 31 ianuarie 1864, tipărită la București.

Rezoluția Parlamentului European din 12 februarie 2019 privind o politica industrială europeană cuprinzătoare privind inteligența artificială și robotica, considerentul W: „Întrucât dezvoltarea suplimentară și utilizarea sporită a procesului decizional automatizat și algoritmic au un impact fără îndoială asupra alegerilor pe care le ia o persoană (cum ar fi un om de afaceri sau un utilizator de internet) precum și o autoritate administrativă, judiciară sau altă autoritate publică pentru a ajunge la decizia finală de natura consumeristă, comercială sau de autoritate; întrucât sunt necesare garanții și posibilitatea controlului și verificării umane pentru procesul de luare a deciziilor automatizate și algoritmice”.

Revista Facultății de Drept din Minas Gerais, 12 aprilie 2022

Revista La vie, Corine Chabaud, „Când robotul amenință că va eclipsa judecătorul și avocatul”, 03.11.2020

Revista Biz Journals, martie 2020

Par Valentin Cimino-@ciminix, DoNotPay: «le robot avocat» qui défend les consommateurs sur le web. Une intelligence artificielle alimentée par un algorithme qui puise dans les décisions de justice en faveur des consommateurs pour générer des réponses automatisées, publié le 26 juin 2020 à 07h59-Mis à jour le 26 juin 2020.

NOTE

¹ Disponibil online: Avocat.De la Wikipedia, Enciclopedia liberă, <https://ro.wikipedia.org/wiki/Avocat>.

² Disponibil online: Avocatul. [https://ro.frwiki.wiki/wiki/Avocat \(métier\)](https://ro.frwiki.wiki/wiki/Avocat_(m%C3%A9tier)).

³ La 25 noiembrie 2006, CCBE a adoptat unanim „Carta Principiilor fundamentale ale avocatului european”.

⁴ Această definiție inițială a AI HLEG a făcut obiectul unor discuții suplimentare în cadrul grupului. A se vedea AI

HLEG (2019), A definition of AI: Main capabilities and disciplines (O definiție a IA: Principalele capacități și discipline).

⁵ © Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2021.

Raportul FRA intitulat Getting the future right – Artificial intelligence and fundamental rights (Întelegerea viitorului – Inteligența artificială și drepturile fundamentale).

⁶ Rezoluția Parlamentului European din 12 februarie 2019 privind o politică industrială europeană cuprinzătoare privind inteligența artificială și robotică, considerentul W: „Întrucât dezvoltarea suplimentară și utilizarea sporită a procesului decizional automatizat și algoritmic au un impact fără îndoială asupra alegerilor pe care le ia o persoană (cum ar fi un om de afaceri sau un utilizator de internet) precum și o autoritate administrativă, judiciară sau altă autoritate publică pentru a ajunge la decizia finală de natura consumeristă, comercială sau de autoritate; întrucât sunt necesare garanții și posibilitatea controlului și verificării umane pentru procesul de luare a deciziilor automatizate și algoritmice”.

⁷ Disponibil online: https://www.lexico.com/definition/artificial_intelligence.

⁸ Gazeta tribunalelor, 31 ianuarie 1864, tipărită la București.

⁹ Disponibil online: juridice.ro, Prof. univ. dr. Mircea Duțu.

¹⁰ Disponibil online: <https://playtech.ro>, PlayTech, Andra Bonea, 15.05.2016.

¹¹ Revista Biz Journals, martie 2020.

¹² De The AirHelper, 12 octombrie 2017.

¹³ “L avocat et le robot”, Enquête (CC BY-SA) Quentin Noirfalisse, publié le 05.12.2017, Aire libre, N 9.

¹⁴ Disponibil online: <https://www.coe.int> cepej »Legal La Ley, Justice of the future: predictive justice and artificial intelligence, Madrid, 17 martie 2021.

¹⁵ Revista La vie, Corine Chabaud, „Când robotul amenință că va eclipsa judecătorul și avocatul”, 03.11.2020.

¹⁶ Par Valentin Cimino-@ciminix, DoNotPay: «le robot avocat» qui défend les consommateurs sur le web. Une intelligence artificielle alimentée par un algorithme qui puise dans les décisions de justice en faveur des consommateurs pour générer des réponses automatisées, publié le 26 juin 2020 à 07h59-Mis à jour, 26 juin 2020.

¹⁷ La realité derrière le fantasme de la justice robot. Profession juridique et judiciaire. „La justice <bouton> fait vendre autant qu'elle fait peur. Decryptage d'un concept qui jure de transformer la justice”, par Thomas Coustetle, 15 avril 2019, articol publicat în Dalloze Actualite.

¹⁸ Disponibil online: <https://www.romaniatv.net>, Onu se pronunță împotriva recunoașterii artificiale, Daniel Spătaru, 30 decembrie 2021.

¹⁹ Disponibil online: blog personal, Alexandru Lazar, Legal Outside the Box, partener IntLaw Lawyers and Consultants.

Partea a IV-a

SINTEZA JURISPRUDENȚEI CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE CU PRIVIRE LA PROFESIA DE AVOCAT

- Secretul profesional
- Avocații și dreptul concurenței
- Libertatea de stabilire și accesul în profesia de avocat
- Libera alegere a avocatului
- Alte hotărâri CJUE cu incidență asupra profesiei

1. Secretul profesional

1.1. Obligațiile de raportare nu încalcă dreptul la un proces echitabil. Delimitarea sferei în care avocatul este scutit de aceste obligații

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) 26 iunie 2007, „Directiva 91/308/CEE – Prevenirea folosirii sistemului financiar în scopul spălării banilor – Obligația impusă avocaților de a informa autoritățile competente despre orice fapt care ar putea indica o spălare de bani – Dreptul la un proces echitabil – Secretul profesional și independența avocaților” Cauza C-305/05 *Ordre des barreaux francophones et germanophones și alții împotriva Conseil des ministres*

În această cauză CJUE a constatat că obligațiile de informare și de cooperare ale avocatului cu autoritățile responsabile de combaterea spălării banilor nu încalcă dreptul la un proces echitabil, astfel cum acesta este garantat prin articolul 6 din CEDO și prin art. 6 alin. (2) din Tratatul UE.

Din art. 2a pct. 5 din Directiva 91/308 rezultă că obligațiile de informare și de cooperare nu se aplică avocaților decât în măsura în care aceștia îi asistă pe clienții lor la planificarea sau la realizarea anumitor tranzacții de natură preponderent financiară sau imobiliară menționate în respectiva dispoziție la lit. (a) sau atunci când acționează în numele și pentru clientul lor în orice tranzacție financiară sau imobiliară. În general, aceste activități, datorită chiar naturii lor, se situează într-un context care nu are nicio legătură cu o procedură judiciară și, în consecință, în afara sferei de aplicare a dreptului la un proces echitabil (par. 33).

În plus, din momentul în care asistența unui avocat care a intervenit în cadrul unei tranzacții menționate la art. 2a pct. 5 din Directiva 91/308 este solicitată pentru exercitarea apărării sau a reprezentării în justiție sau pentru consilierea privind inițierea sau evitarea unei proceduri judiciare, în temeiul art. 6 alin. (3) al doilea paragraf din directivă, respectivul avocat este exonerat de obligațiile prevăzute la alin. (1) al articolului menționat, și aceasta indiferent dacă informațiile fuseseră primite sau obținute înainte, în timpul sau după această procedură. O astfel de exonerare permite respectarea dreptului clientului la un proces echitabil (par. 34).

Dat fiind că exigențele ce decurg din dreptul la un proces echitabil implică, prin definiție, o legătură cu o procedură judiciară și ținând cont de faptul că art. 6 alin. (3) al doilea paragraf din Directiva 91/308 exonerează avocații de obligațiile de informare și de

cooperare menționate la art. 6 alin. (1) din respectiva directivă, atunci când activitățile lor sunt caracterizate printr-o asemenea legătură, aceste exigențe sunt respectate (par. 35).

Dispozitiv: Obligațiile de informare și de cooperare cu autoritățile responsabile de combaterea spălării banilor prevăzute la art. 6 alin. (1) din Directiva 91/308/CEE a Consiliului din 10 iunie 1991 privind prevenirea folosirii sistemului financiar în scopul spălării banilor, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2001/97/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 decembrie 2001, și impuse avocaților prin art. 2a pct. 5 din această directivă, ținând cont de art. 6 alin. (3) al doilea paragraf din aceasta, nu încalcă dreptul la un proces echitabil, astfel cum acesta este garantat prin art. 6 din CEDO și prin art. 6 alin. (2) din Tratatul UE.

1.2. Avocat angajat cu contract de muncă. Conceptul de independență a avocatului și condițiile care asigură protecția secretului profesional

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) 14 septembrie 2010 „Recurs – Concurență – Măsuri de cercetare judecătorească – Competențe de investigare ale Comisiei – Protecția confidențialității comunicărilor – Raport de muncă între un avocat și o întreprindere – Schimburi de mesaje electronice” în cauza C-550/07 P, *Akzo Nobel Chemicals Ltd*, cu sediul în Hersham (Regatul Unit) și *Akcros Chemicals Ltd*, cu sediul în Hersham împotriva Comisiei Europene

În cauza C-550/07 P, *Akzo Nobel Chemicals Ltd* și *Akcros Chemicals Ltd* împotriva Comisiei Europene, Curtea a trasat condițiile care asigură protecția secretului profesional și conceptul de independență a avocatului.

În timpul unei investigații a Comisiei privind *Akzo Nobel Chemicals*, în baza Regulamentului 17/62/CE, primul regulament de punere în aplicare a articolelor 81 și 82 CE referitoare la practici anticoncurențiale, *Akzo Nobel* a invocat secretul profesional a se opune predării unor documente care includeau schimburi de mesaje electronice între unul dintre directorii săi și un avocat, membru cu drepturi depline al Baroului olandez, dar angajat ca avocat intern de către *Akzo*.

Curtea a precizat că beneficiul protecției secretului profesional al avocatului este subordonat îndeplinirii a două condiții cumulative:

Prima condiție presupune ca pe de o parte, comunicarea cu avocatul să fie legată de exercitarea „dreptului la apărare al clientului” și, pe de altă parte, trebuie să fie vorba despre o comunicare care provine de la

„avocați independenți”, și anume de la „avocați care nu au cu clientul un raport de muncă” (par. 41).

În ceea ce privește această a doua condiție, Curtea a arătat, că cerința referitoare la poziția și la calitatea de avocat independent care trebuie îndeplinită de către consilierul de la care provine corespondența susceptibilă a fi protejată este bazată pe o concepție a rolului avocatului, considerat colaborator al justiției și care trebuie să furnizeze, în deplină independență și în interesul superior al acesteia, asistența legală de care clientul are nevoie. Contraponerea acestei protecții este disciplina profesională, impusă și controlată în interesul general. Curtea a precizat că o astfel de concepție reflectă tradițiile juridice comune ale statelor membre și se regăsește și în ordinea juridică a Uniunii, astfel cum rezultă din dispozițiile articolului 19 din Statutul Curții de Justiție (par. 42)

Rezultă de aici că cerința de independență implică lipsa oricărui raport de muncă între avocat și clientul său, astfel încât protecția în temeiul principiului confidențialității nu se extinde la corespondența din cadrul unei întreprinderi sau al unui grup cu avocații interni (par. 44).

Așa cum a arătat avocatul general, conceptul de independență a avocatului nu este definit numai în mod pozitiv, și anume prin referire la obligațiile de etică profesională, ci și în mod negativ, și anume prin absența unui raport de muncă. În pofida înscrierii sale în barou și a obligațiilor de etică profesională asociate calității sale de membru al baroului, un avocat intern nu beneficiază față de angajatorul său de același grad de independență precum avocatul care activează în cadrul unui cabinet extern față de clientul său. În aceste împrejurări, avocatului intern îi este mai dificil decât avocatului extern să remedieze eventuale tensiuni existente între obligațiile profesionale și scopurile clientului său (par. 45).

1.3. Întinderea protecției secretului profesional al avocaților care participă în calitate de „intermediari” la proiectarea unor aranjamente fiscale

Cauza pendinte C-694/20 Orde van Vlaamse Balies, IG, Belgian Association of Tax Lawyers, CD, JU Împotriva Vlaamse Regering ([cerere de decizie preliminară formulată de Grondwettelijk Hof (Curtea Constituțională, Belgia)]¹ ridică problema întinderii protecției secretului profesional al avocaților care participă în calitate de „intermediari” la proiectarea unor aranjamente fiscale și a obligațiilor de raportare și de notificare care le revin în cadrul aplicării Directivei 2011/16/UE(2).

Cererea de decizie preliminară privește chestiunea dacă art. 1 pct. 2 din Directiva (UE) 2018/822 este compatibil cu art. 7 (respectarea vieții private) și cu art. 47 (dreptul la un proces echitabil) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în măsura în care un avocat-intermediar care dorește să invoce secretul profesional este astfel obligat să notifice celorlalți intermediari implicați obligațiile de raportare care le revin.

În speță, reclamantii au invocat, într-un recurs la Curtea Constituțională, nulitatea dispozițiilor referitoare la obligația de declarare a intermediarilor în regimul fiscal pentru încălcarea art. 47 (dreptul la un proces echitabil și la o cale de atac efectivă) și 7 (dreptul la respectarea vieții private) din Cartă. Aceștia au susținut în special că ingerințele în exercitarea secretului profesional al avocaților erau de natură să încalce drepturile fundamentale, în măsura în care eficacitatea acestora poate fi asigurată numai dacă clientul are garanția că ceea ce încredințează avocatului său nu va fi dezvăluit.

În concluziile² prezentate la 5 aprilie 2022, Avocatul General Athanasios Rantos consideră că articolul 47 din Cartă nu este aplicabil *rationae materiae* obligației de notificare care revine avocaților, în măsura în care această obligație apare **într-un stadiu incipient al operațiunii și anterior oricărui litigiu**. Prin urmare, în opinia sa, nu face parte dintr-o „procedură juridică” în sensul Cartei.

În ceea ce privește dreptul la viață privată, avocatul general arată că directiva, în măsura în care tinde să limiteze, în anumite cazuri, întinderea secretului profesional al avocatului, este de natură să constituie o ingerință în exercitarea dreptului de intimitate. Cu toate acestea, consideră că această ingerință este necesară și proporțională cu obiectivul urmărit de directivă – combaterea planificării fiscale agresive – și că, prin urmare, este justificată. Menționează apoi o excepție pentru divulgarea numelui avocatului care beneficiază de scutire de sesizare.

Avocatul General Rantos propune Curții să răspundă la întrebarea preliminară adresată de Curtea Constituțională a Belgiei după cum urmează:

„Articolul 8ab alin. (5) din Directiva 2011/16/UE a Consiliului din 15 februarie 2011 privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal și de abrogare a Directivei 77/799/CEE, astfel cum a fost modificată prin Directiva (UE) 2018/822 a Consiliului din 25 mai 2018, prin faptul că impune unui avocat care acționează în calitate de intermediar și care, prevalându-se de secretul profesional, beneficiază de o derogare de la obligația de a notifica fără întârziere unui alt intermediar obligațiile de raportare care îi revin în temeiul

alin. (6) al acestui articol, nu încalcă dreptul la respectarea vieții private garantat la art. 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, cu condiția ca numele avocatului respectiv să nu fie divulgat autorităților fiscale în cadrul executării obligației de raportare prevăzute la art. 8ab alin. (9) al doilea paragraf și alin. (14) din această directivă”.

2. Avocații și dreptul concurenței

2.1. Avocații și colaborarea interprofesională. Baroul poate impune restricții în acest sens, dacă sunt necesare pentru exercitarea corectă a profesiei potrivit legislației naționale

Hotărârea CJUE din 19 februarie 2002, în Cauza C-309/99, J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh et Price Waterhouse Belastingadviseurs BV împotriva Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, Cerere având ca obiect pronunțarea unei hotărâri preliminare: Raad van State – Țările de Jos. Ordin profesional – Asociația Națională a Avocaților – Regulamentul prin Ordinul exercitării profesiei – Interzicerea colaborărilor integrate între avocați și contabili autorizați – art. 85 din Tratatul CE (în prezent articolul 81 CE) – Asocierea întreprinderilor – Restrângerea concurenței – Justificări – art. 86 din Tratatul CE (devenit art. 82 CE) – Întreprindere sau grup de întreprinderi – art. 52 și 59 din Tratatul CE (devenite, după modificare, art. 43 CE și 49 CE) – Aplicabilitate – Restricții – Justificări.

Curtea a concluzionat că art. 52 și 59 din Tratatul CE (după modificare, articolele 43 CE și 49 CE) nu se opun unui Regulament de procedură adoptat de un organism precum Nederlandse Orde van Advocaten, care interzice orice colaborare integrată între avocați și experți-contabili, având în vedere că ar putea să fie considerate în mod rezonabil necesare pentru exercitarea corectă a profesiei de avocat așa cum este organizată în țara în cauză.

Domnul Wouters, un avocat olandez care a devenit partener în firma de consilieri fiscali Arthur Andersen & Co, a informat Baroul din Rotterdam de intenția sa de a fi înregistrat la Baroul aceluia oraș și de a profesa acolo sub denumirea „Arthur Andersen & Co., advocaten en belastingadviseurs”. Domnul Savelbergh, avocat la Baroul din Amsterdam, a informat Baroul din Amsterdam asupra intenției sale de a stabili o colaborare cu Price Waterhouse Belastingadviseurs BV, o subsidiară a companiei internaționale Price Waterhouse, care reunea nu doar consilieri fiscali, ci și contabili. Ambilor li s-au opus Barourile olandeze

deoarece Regulamentul de procedură interzice membrilor săi să colaboreze cu contabili.

Curtea de Justiție a precizat mai întâi că avocații desfășoară o activitate economică și, prin urmare, înființează afaceri în sensul tratatului. În consecință, organizația profesională, în calitate de organism de reglementare a profesiei, care adoptă reguli care sunt obligatorii pentru toți membrii săi, trebuie să fie considerată o asociație de întreprinderi în sensul dreptului comunitar al concurenței.

Potrivit Curții, poate exista, totuși, o anumită incompatibilitate între activitatea de consiliere exercitată de avocat și cea a controlului exercitat de expertul contabil care nu este supus unui secret profesional comparabil cu cel al unui avocat. Deci, în ciuda efectelor sale restrictive asupra concurenței, Barourile olandeze le-ar putea impune în mod rezonabil această reglementare necesară exercitării corecte a profesiei de avocat.

2.2. Stabilirea unor onorarii minime de către organizațiile profesionale ale avocaților nu încalcă dreptul UE, cu condiția să nu existe o interdicție absolută de a deroga de la acestea prin convenția părților

Hotărârea CJUE (Marea Cameră) din 5 decembrie 2006, cauzele conexate Cipolla și Melloni, C-94/04 și C-202/04 – Reguli comunitare privind concurența – Norme naționale referitoare la tariful onorariilor avocaților – Fixarea tarifelor profesionale – Libertatea de a presta servicii

Curtea a hotărât că stabilirea unor onorarii minime de către organizația profesională a avocaților nu contravine dreptului UE, însă interdicția absolută de a deroga, prin acord, de la onorariile minime constituie o restricție a libertății de a presta servicii prevăzută la art. 49 CE.

Conform dispozitivului acestei hotărâri, art. 10 CE, 81 CE și 82 CE nu se opun adoptării de către un stat membru a unui act normativ care aprobă, pe baza unui proiect întocmit de o organizație profesională precum Consiglio Nazionale Forense a unui tarif care stabilește o limită minimă pentru onorariile membrilor profesiei de avocat, tarif de la care, în principiu, nu poate exista derogare atât cu privire la serviciile rezervate acestor membri, precum în privința prestării de servicii extra-judiciare, care pot fi efectuate și de orice alt operator economic care nu este supus tarifului menționat.

Reglementările care interzic absolut derogarea, prin acord, de la onorariile minime stabilite printr-un tarif al onorariilor avocaților pentru serviciile care sunt, pe de o parte, de natură juridică, pe de o parte, și pe de altă parte, sunt rezervate avocaților constituie o

restricție a libertății de a presta servicii prevăzută la articolul 49 CE. Este de competența instanței de trimitere să verifice dacă o astfel de reglementare, în lumina modalităților sale specifice de aplicare, întrunește cu adevărat obiectivele de protecție a consumatorilor și de buna administrare a justiției care o pot justifica și dacă restricțiile pe care le impune nu par disproporționate acestor obiective.

2.3. Dreptul European nu împiedică un stat membru să adopte o măsură legislativă sau de reglementare care aprobă, pe baza unui proiect întocmit de un organism profesional avocaților, o stabilire a tarifelor, onorariile minime și maxime pentru membrii profesiei

Hotărârea Curții din 19 februarie 2002, Cauza C-35/99, Manuele Arduino și Compagnia Assicuratrice RAS SpA. – Tariful obligatoriu al onorariilor avocaților – Deliberarea de către Consiglio Nazionale Forense – Aprobarea de către ministrul justiției – art. 5 și 85 din Tratatul CE (acum articolele 10 CE și 81 CE).

Domnul Arduino, condamnat penal pentru încălcarea codului rutier, a trebuit să plătească onorariile avocatului părții adverse incluse în cheltuieli. În Italia, tarifele onorariile minime și maxime ale avocaților sunt stabilite de Consiglio Nazionale Forense (CNF) și aprobate de ministrul justiției. Judecătorii de fond, nedorind să aplice baremul prevăzut de regulament, au sesizat CJUE cu privire la compatibilitatea sa cu art. 81 CE. Curtea a subliniat că faptul că un stat membru care încredințează unei organizații profesionale „Elaborarea unui proiect privind tarifele pentru servicii nu privează automat tariful definitiv stabilit de caracterul său de reglementare obligatorie”.

Articolul 85 din tratat (devenit articolul 81 CE), coroborat cu art. 5 din tratat (actualul art. 10 CE), impune statelor membre să nu adopte și să nu mențină în vigoare nicio măsură legislativă sau de reglementare, de natură să elimine efectul util al regulilor de concurență aplicabile întreprinderilor. Articolele 5 și 85 din tratat sunt încălcate atunci când un stat membru fie impune sau încurajează încheierea de acorduri contrare art. 85, fie întărește efectele unor astfel de acorduri, fie retrage din propriile sale reglementări caracterul lor de stat, delegând operatorilor privați responsabilitatea de a luarea deciziilor de intervenție de interes economic.

În acest sens, nu se poate considera că un stat membru a delegat operatorilor privați responsabilitatea de a lua decizii de intervenție în materie economică, a căror consecință ar fi privarea reglementărilor de

caracterul lor statal, atunci când, pe de o parte, organizația profesională în cauză este responsabilă numai de întocmirea unui proiect de tarificare care, ca atare, este lipsit de forță obligatorie, ministrul având competența de a face modificarea proiectului de către organizația menționată, iar pe de altă parte, reglementările autorităților naționale prevăd că evaluarea onorariilor se efectuează de către autoritățile judiciare pe baza criteriilor menționate în aceleași reglementări și, în plus, autorizează, în anumite circumstanțe excepționale, judecătorul să deroge, printr-o hotărâre temeinic motivată, de la limitele maxime și minime stabilite. În aceste condiții, statului membru nu I se poate reproșa nici impunerea sau încurajarea încheierii de acorduri contrare articolului 85 din tratat, nici consolidarea efectelor acestora.

Rezultă că art. 5 și 85 din tratat nu împiedică un stat membru să adopte, în cadrul unei astfel de proceduri, o măsură legislativă sau de reglementare care aprobă, pe baza unui proiect al unei organizații profesionale, un tarif care stabilește minime și maxime pentru onorariile membrilor profesiei.

„CNF este însărcinat doar cu stabilirea unui proiect de tarif care, ca atare, nu este obligatoriu din punct de vedere juridic. În lipsa aprobării de către ministru, proiectul privind tarifele nu intră în vigoare, vechiul tarif aprobat rămânând în aplicare”. Pe de altă parte, „judecătorul poate, printr-o decizie motivată corespunzător, să deroge de la limitele maxime și minime fixate prin regulament. În aceste împrejurări, Curtea a considerat că art. 5 și 85 din Tratatul CE (acum art. 10 CE și 81 CE) nu împiedică un stat membru să adopte o măsură legislativă sau de reglementare care aprobă, pe baza unui proiect întocmit de un organism profesional avocaților, o stabilire a tarifelor, onorariile minime și maxime pentru membrii profesiei, atunci când această măsură de stat intervine în cadrul unei proceduri precum cea prevăzută de Decretul-lege nr. 1578, din 27 noiembrie 1933, modificat.

2.4. Obligația de respectare a tarifelor maxime în materie de onorarii. Inexistența unui obstacol în calea accesului la piață

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) 29 martie 2011, cauza C-565/08, Comisia Europeană împotriva Republicii Italiene – „Neîndeplinirea obligațiilor de către un stat membru – art. 43 CE și 49 CE – Avocați – Obligația de respectare a tarifelor maxime în materie de onorarii – Obstacol în calea accesului la piață – Inexistență”

Prin cererea introductivă, Comisia Europeană împotriva Republicii Italiene Comisia Europeană împotriva Republicii Italiene, Comisia a solicitat Curții să constate că, prin prevederea unor dispoziții care impun avocaților obligația de respectare a unor tarife maxime, Republica Italiană nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 43 CE și 49 CE.

Curtea a stabilit că un stat membru a cărui reglementare impune avocaților obligația de respectare a tarifelor maxime pentru determinarea onorariilor lor nu își încalcă obligațiile care îi revin în temeiul art. 43 CE și 49 CE, din moment ce o astfel de reglementare nu este concepută într-un mod care aduce atingere accesului, în condiții de concurență normale și eficiente, pe piața italiană a serviciilor avocaților. Această situație se regăsește în cazul unui regim care se caracterizează printr-o flexibilitate care permite o remunerare corectă a oricărui tip de prestații furnizate de avocați, având în vedere că este posibilă depășirea, în anumite condiții, a limitelor maxime ale cuantumului onorariilor până la de două ori sau până la de patru ori acest nivel sau chiar mai mult. De asemenea, în mai multe situații, avocații pot încheia în mod legal un acord special cu clientul lor în vederea stabilirii valorii onorariilor.

Astfel, reglementarea unui stat membru nu constituie o restricție în sensul Tratatului CE numai pentru că alte state membre aplică norme mai puțin stricte sau mai avantajoase din punct de vedere economic pentru prestatorii de servicii similare stabiliți pe teritoriul lor. Existența unei restricții în sensul tratatului nu poate fi dedusă din simplul fapt că, în vederea calculului onorariilor pentru prestațiile furnizate în statul membru de primire, avocații stabiliți în alte state membre decât statul membru de primire trebuie să se familiarizeze cu normele aplicabile în acest din urmă stat membru, ci trebuie să se bazeze pe faptul că un astfel de regim creează un obstacol în calea accesului avocaților proveniți din alte state membre la piața din statul membru de primire.

CJUE a respins acțiunea Comisiei Europene întrucât:

Comisia nu a reușit să demonstreze că regimul respectiv a fost conceput într-un mod care aduce atingere accesului, în condiții de concurență normale și eficiente, pe piața italiană a serviciilor în cauză. În această privință, trebuie arătat că regimul italian al onorariilor se caracterizează printr-o flexibilitate care pare să permită o remunerare corectă a oricărui tip de prestații furnizate de avocați. Astfel, este posibilă majorarea onorariilor până la de două ori nivelul tarifelor maxime aplicabile, în dosarele care prezintă importanță, complexitate sau dificultate speciale, sau până la de patru ori nivelul tarifelor maxime pentru

cele care prezintă importanță excepțională, sau chiar peste acest nivel, în caz de disproporție vădită, în raport cu circumstanțele cauzei, între prestațiile avocatului și tarifele maxime prevăzute. Astfel, în mai multe situații, avocații pot încheia în mod legal un acord special cu clientul lor în vederea stabilirii valorii onorariilor (par. 53).

Comisia nu a stabilit că dispozițiile în litigiu creează un obstacol în calea accesului avocaților proveniți din alte state membre la piața italiană în cauză, argumentarea Comisiei prin care se urmărește existența unei restricții în sensul art. 43 CE și 49 CE nu poate fi primită (par. 54).

2.5. Cheltuieli de judecată rambursabile cu titlu de onorarii de avocat

Hotărârea Curții (Camera a patra) din 7 aprilie 2022. EL și TP împotriva CaixaBank SA. în Cauza C-385/20.

Cerere de decizie preliminară formulată de Juzgado de Primera Instancia n° 49 de Barcelona. Trimitere preliminară – Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – Directiva 93/13/CEE – Principiul efectivității – Principiul echivalenței – Procedură jurisdicțională prin care se urmărește constatarea caracterului abuziv al unei clauze contractuale – Competență de control din oficiu a instanței naționale – Procedură națională de stabilire a cheltuielilor de judecată – Cheltuieli de judecată rambursabile cu titlu de onorarii de avocat.

În Hotărârea CJUE (Camera a patra) din 7 aprilie 2022, EL și TP împotriva CaixaBank SA, Cauza C-385/20, Curtea a stabilit că statele membre dispun de o largă marjă de apreciere pentru elaborarea normelor de stabilire a cheltuielilor de judecată aplicabile procedurilor civile referitoare la clauze abuzive, incluzând, în ceea ce privește onorariile avocațiale ale părții care a avut câștig de cauză, un plafon în funcție de valoarea litigiului. Curtea precizează însă condiția ca acest plafon să permită consumatorului să obțină, în acest temei, rambursarea unui quantum rezonabil și proporțional în raport cu cheltuielile pe care a trebuit să le efectueze în mod obiectiv pentru a introduce o astfel de acțiune.

De asemenea, Curtea precizează că Directiva 93/13/CEE nu se opune unei reglementări naționale potrivit căreia valoarea litigiului, care constituie baza pentru calcularea cheltuielilor de judecată recuperabile de consumatorul care a avut câștig de cauză în cadrul unei acțiuni referitoare la o clauză contractuală abuzivă, trebuie stabilită în cererea introductivă, cu condiția ca instanța care stabilește cheltuielile de judecată

să rămână liberă să determine valoarea reală a litigiului pentru consumator, asigurându-se că acesta beneficiază de dreptul la rambursarea unui quantum rezonabil și proporțional în raport cu cheltuielile pe care a trebuit în mod obiectiv să le efectueze pentru a introduce o astfel de acțiune.

2.6. Reglementările naționale în temeiul cărora taxa pe valoarea adăugată face parte integrantă din onorariile avocaților înregistrați, sunt contrare legislației europene dacă acest lucru are ca efect o dublă supunere a acestor onorarii taxei pe valoarea adăugată

Hotărârea Curții (Camera întâi) din 23 noiembrie 2017 „CHEZ Elektro Bulgaria” AD împotriva lui Yordan Kotsev și „FrontEx International” EAD împotriva lui Emil Yanakiev. Cauzele conexate C-427/16 și C-428/16. Cereri de decizie preliminară formulate de Sofiyski rayon en sad. Trimitere preliminară – Concurență – Libera prestare a serviciilor – Stabilirea de către o organizație profesională de avocați a valorilor minime ale onorariilor – Interdicția ca o instanță să dispună rambursarea unor onorarii inferioare acestor valori minime – Reglementare națională care consideră taxa pe valoarea adăugată (TVA) ca făcând parte din prețul unui serviciu furnizat cu ocazia exercitării unei profesii libere.

Cererile de decizie preliminară privesc interpretarea art. 56 alin. (1) și a art. 101 alineatul (1) TFUE, precum și a Directivei 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați și a Directivei 2006/112/CE a Consiliului din 28 noiembrie 2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată. Aceste cereri au fost prezentate în cadrul unor litigii în legătură cu cereri de somații de plată având ca obiect, printre altele, rambursarea unor onorarii avocațiale și a remunerației unui consilier juridic.

Curtea a stabilit că art. 101 alin. (1) TFUE coroborat cu art. 4 alin. (3) TUE trebuie interpretat în sensul că o reglementare națională, care nu permite avocatului și clientului său să convină o remunerație cu o valoare inferioară valorii minime stabilite printr-un regulament adoptat de o organizație profesională de avocați și nu autorizează instanța să dispună rambursarea unei valori a onorariilor inferioare acestei valori minime, este susceptibilă să restrângă concurența pe piața internă.

De asemenea, Curtea a statuat că art. 78 primul paragraf lit. (a) din Directiva 2006/112/CE a Consiliului din 28 noiembrie 2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale în

temeiul căreia taxa pe valoarea adăugată face parte integrantă din onorariile avocaților înregistrați, dacă acest lucru are ca efect o dublă supunere a acestor onorarii taxei pe valoarea adăugată.

2.7. Onorarii de avocat. Rambursare forfetară.

Hotărârea Curții (Camera a cincea) din 28 iulie 2016 „United Video Properties Inc. împotriva Telenet NV”. Cauza C-57/15. Trimitere preliminară – Drepturi de proprietate intelectuală – Directiva 2004/48/CE – Articolul 14 – Cheltuieli de judecată – Onorarii de avocat – Rambursare forfetară – Quantumuri maxime – Costuri de consultanță tehnică – Rambursare – Condiție privind fapta culpabilă săvârșită de partea care a căzut în pretenții.

Conform Hotărârii CJUE din 28 iulie 2016, art. 14 din Directiva 2004/48/CE privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală trebuie să fie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări naționale care prevede că partea care cade în pretenții este obligată să suporte cheltuielile de judecată efectuate de partea care a obținut câștig de cauză, care oferă instanței căreia îi revine sarcina să pronunțe această obligare posibilitatea de a ține seama de caracteristicile specifice ale cauzei și care presupune un sistem de tarife forfetare în materie de rambursare a costurilor pentru asistența acordată de un avocat, cu condiția ca aceste tarife să garanteze că cheltuielile care vor fi suportate de partea care cade în pretenții sunt rezonabile, aspect a cărui verificare îi revine instanței de trimitere.

Cu toate acestea, art. 14 din această directivă se opune unei reglementări naționale ce prevede tarife forfetare care, din cauza quantumurilor maxime prea puțin ridicate pe care le presupun, nu garantează că măcar o parte semnificativă și corespunzătoare dintre cheltuielile rezonabile efectuate de partea care a obținut câștig de cauză este suportată de partea care cade în pretenții.

2.8. Noțiunile de «cheltuieli de judecată» și de «celelalte cheltuieli»

Hotărârea Curții (Camera a zecea) din 28 aprilie 2022. Koch Media GmbH împotriva FU. Cauza C-559/20.

Trimitere preliminară – Drepturi de proprietate intelectuală – Directiva 2004/48/CE – Articolul 14 – Noțiunile de «cheltuieli de judecată» și de «celelalte cheltuieli» – Punere în întârziere în vederea asigurării respectării unui drept de proprietate intelectuală pe

cale extrajudiciară – Onorarii de avocat – Calificare – Reglementare națională care limitează cuantumul recuperabil al acestor cheltuieli în anumite condiții.

Curtea a dispus că art. 14 din Directiva 2004/48/CE privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală trebuie interpretat în sensul că cheltuielile efectuate de un titular de drepturi de proprietate intelectuală în temeiul reprezentării sale de către un avocat în vederea asigurării respectării acestor drepturi pe cale extrajudiciară, precum cheltuielile legate de o punere în întârziere, intră în sfera noțiunii „celelalte cheltuieli”, în sensul acestei dispoziții.

3. Libertatea de stabilire și accesul în profesia de avocat

3.1. Acces la profesia de avocat – Posibilitate de a refuza înscrierea în tabloul avocaților a resortisanților unui stat membru care au obținut calificarea profesională de avocat în alt stat membru – Abuz de drept

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) 17 iulie 2014 „Trimitere preliminară – Libera circulație a persoanelor – Acces la profesia de avocat – Posibilitate de a refuza înscrierea în tabloul avocaților a resortisanților unui stat membru care au obținut calificarea profesională de avocat în alt stat membru – Abuz de drept”, În cauzele conexe C-58/13 și C-59/13, având ca obiect cereri de decizie preliminară formulate în temeiul art. 267 TFUE de Consiglio Nazionale Forense (Italia), prin deciziile din 29 septembrie 2012, primite de Curte la 4 februarie 2013, în procedurile Angelo Alberto Torresi (C-58/13), Pierfrancesco Torresi (C-59/13) împotriva Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata

La 17 martie 2012, în temeiul art. 6 din Decretul legislativ nr. 96/2001, domnii Torresi au depus la Consiliul Baroului Macerata o cerere de înscriere în secțiunea specială a tabloului avocaților referitoare la avocații care dețin un titlu profesional eliberat în alt stat membru decât Republica Italiană și stabiliți în aceasta din urmă (denumiți în continuare „avocații stabiliți”).

Întrucât avea îndoieli cu privire la interpretarea și la validitatea art. 3 din Directiva 98/5, Consiglio Nazionale Forense, amintind totodată că a fost declarat competent de Curte pentru a formula o cerere de decizie preliminară (Hotărârea Gebhard, C 55/94, EU:C:1995:411), a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

1) Articolul 3 din [Directiva 98/5], în lumina principiului general al interzicerii abuzului de drept și a art. 4 alin. (2) TUE, referitor la respectarea identităților naționale, trebuie interpretat în sensul că obligă autoritățile administrative naționale să înscrie în tabloul avocaților stabiliți resortisanții italieni care ar fi avut comportamente abuzive în raport cu dreptul Uniunii și se opune unei practici naționale care ar permite unor astfel de autorități să respingă cererile de înscriere în tabloul avocaților stabiliți în cazul în care ar exista circumstanțe obiective care permit să se rețină existența unui abuz de drept al Uniunii, sub rezerva, pe de o parte, a respectării principiilor proporționalității și nediscriminării și, pe de altă parte, a dreptului persoanei interesate de a se adresa justiției pentru a invoca eventuale încălcări ale dreptului de stabilire și, prin urmare, a controlului jurisdicțional asupra activității administrației?

2) În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare, art. 3 din [Directiva 98/5], interpretat astfel, trebuie considerat ca fiind nevalid în lumina art. 4 alin. (2) TUE în măsura în care permite eludarea reglementării unui stat membru care condiționează accesul la profesia de avocat de promovarea unui examen de stat în cazul în care acest examen este prevăzut în Constituția statului respectiv și face parte din principiile fundamentale privind protecția beneficiarilor activităților profesionale și buna administrare a justiției?”

În primul rând, Curtea a constatat că Consiglio Nazionale Forense îndeplinește cerințele de independență și de imparțialitate ce caracterizează o instanță în sensul art. 267 TFUE și, prin urmare, are dreptul adreseze întrebări preliminare în temeiul acestor dispoziții. „Este necesar să se constate că Consiglio Nazionale Forense, întrucât exercită controlul întemeiat pe articolul 6 alineatul 8 din Decretul legislativ nr. 96/2001, constituie o instanță în sensul articolului 267 TFUE și că, în consecință, Curtea este competentă să răspundă la întrebările pe care acesta i lea adresat” (par. 30).

În ce privește răspunsul la cele două întrebări preliminare, CJUE a concluzionat că:

Articolul 3 din Directiva 98/5/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 februarie 1998 de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care sa obținut calificarea, trebuie interpretat în sensul că nu poate constitui o practică abuzivă deplasarea unui resortisant al unui stat membru în alt stat membru pentru a obține în acesta calificarea profesională de avocat în urma promovării unor examene universitare și revenirea sa în statul membru al cărui resortisant

este pentru a exercita în acesta profesia de avocat sub titlul profesional dobândit în statul membru în care sa obținut această calificare profesională.

Examinarea celei de a doua întrebări adresate nu a evidențiat niciun element de natură să afecteze validitatea art. 3 din Directiva 98/5.

3.2. Refuzul de a remite unui avocat înscris în baroul unui alt stat membru un dispozitiv de conectare la rețeaua privată virtuală a avocaților constituie o restricție privind libera prestare a serviciilor

Hotărârea Curții (Camera a treia) din 18 mai 2017. Jean-Philippe Lahorgue împotriva Ordre des avocats du barreau de Lyon și alții. Cauza C-99/16. Cerere de decizie preliminară formulată de tribunal de grande instance de Lyon. Trimitere preliminară – Libera prestare a serviciilor – Directiva 77/249/CEE – Articolul 4 – Exercițarea profesiei de avocat – Dispozitiv de conectare la rețeaua privată virtuală a avocaților (RPVA) – Dispozitiv „RPVA” – Refuz de remitere unui avocat înscris în baroul unui alt stat membru – Măsură discriminatorie.

Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 4 din Directiva 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați. Această cerere a fost formulată de domnul Jean-Philippe Lahorgue în cadrul unei cereri de măsuri provizorii împotriva Ordre des avocats du barreau de Lyon [Asociația Avocaților din Baroul Lyon (Franța)], a Conseil national des barreaux [Consiliul Național al Barourilor (CNB, Franța)] și a Conseil des barreaux européens [Consiliul Barourilor Europene (CCBE)], precum și a Ordre des avocats du barreau de Luxembourg (Asociația Avocaților din Baroul Luxembourg) prin care se solicită să se dispună ca Ordre des avocats du barreau de Lyon să îi remită, în calitate de prestator de servicii transfrontaliere, dispozitivul de conectare la rețeaua privată virtuală a avocaților (RPVA) (denumit în continuare „dispozitivul RPVA”).

Domnul Lahorgue, cetățean francez, este un avocat înscris în baroul Luxemburg. El a solicitat Ordre des avocats du barreau de Lyon să-i remită un dispozitiv RPVA care să îi faciliteze exercitarea profesiei de avocat în regim de prestări transfrontaliere de servicii. Cererea i-a fost respinsă pentru motivul că nu era înscris în baroul Lyon.

Astfel, domnul Lahorgue a solicitat chemarea în judecată a Ordre des avocats du barreau de Lyon, în cadrul unei cereri de măsuri provizorii pentru a se dispune ca aceasta din urmă să îi remită, în termen de

opt zile și sub sancțiunea plății de penalități de întârziere, dispozitivul RPVA, astfel încât să își poată exercita profesia de avocat în Franța, pe deplin și în aceleași condiții ca un avocat francez. Reclamantul a susținut că acest refuz constituie o măsură discriminatorie de natură să împiedice exercitarea profesiei în calitate de liber prestator de servicii.

Instanța de trimitere a exprimat îndoieli cu privire la compatibilitatea deciziei de respingere emisă de Ordre des avocats du barreau de Lyon cu dreptul Uniunii, astfel încât a trimis CJUE următoarea întrebare preliminară:

Refuzul de a remite un dispozitiv RPVA unui avocat înscris în mod corespunzător în baroul unui stat membru în care dorește să își exercite profesia de avocat în calitate de liber prestator de servicii este contrar articolului 4 din Directiva 77/249 pentru motivul că aceasta constituie o măsură discriminatorie de natură să împiedice exercitarea profesiei în calitate de liber prestator de servicii în cazurile în care acest avocat colaborator local nu este impus prin lege?

Curtea a decis că Refuzul de a remite un dispozitiv de conectare la rețeaua privată virtuală a avocaților, emis de autoritățile competente ale unui stat membru unui avocat înscris în mod corespunzător în baroul unui alt stat membru, doar pentru motivul că nu este înscris în baroul celui alt stat membru în care dorește să își exercite profesia de avocat în calitate de liber prestator de servicii, în cazurile în care obligația de a acționa în colaborare cu un alt avocat nu este impusă prin lege, constituie o restricție privind libera prestare a serviciilor, în sensul art. 4 din Directiva 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați, interpretat în lumina art. 56 și a art. 57 al treilea paragraf TFUE. Revine instanței de trimitere atribuția de a verifica dacă un asemenea refuz, având în vedere contextul în care este exprimat, răspunde într-adevăr obiectivelor de protecție a consumatorilor și de bună administrare a justiției susceptibile să îl justifice și dacă restricțiile care rezultă nu sunt disproporționate în raport cu aceste obiective.

3.3. Prevenirea conflictelor de interes

Hotărârea Curții (camera a cincea) din 2 decembrie 2010. Edyta Joanna Jakubowska împotriva Alessandro Maneggia. Cauza C-225/09. Cerere având ca obiect pronunțarea unei hotărâri preliminare: Giudice di pace di Cortona – Italia. Normele Uniunii privind exercitarea profesiei de avocat – Directiva 98/5/CE – art. 8 – Prevenirea conflictelor de interes – Reglementare

națională privind interzicerea exercitării profesiei de avocat concomitent cu desfășurarea, în calitate de funcționar, a unei activități cu normă redusă – Radierea înscrierii în tabloul ordinului avocaților.

Doamna Jakubowska l-a chemat în judecată pe domnul Maneggia la Giudice di pace di Cortona pentru plata sumei de 200 de euro cu titlu de despăgubiri, pentru motivul că acesta a lovit în mod accidental mașina pe care o deține în proprietate. În cadrul acestui litigiu, doamna Jakubowska a fost reprezentată de domnii Mazzolai și Nardini, avocați înscriși în tabloul Ordinului Avocaților din Perugia. În calitate de funcționari angajați cu normă redusă, aceștia se încadrau în domeniul de aplicare al art. 1 alin. 56 și 56 bis din Legea nr. 662/96. Însă, după intrarea în vigoare a Legii nr. 339/2003 și expirarea termenului prevăzut la art. 2 alin. 1 din aceasta, în timp ce acțiunea principală se afla pe rolul instanței de trimitere, Consiliul Ordinului Avocaților din Perugia a adoptat două decizii prin care a dispus radierea avocaților menționați din tabloul ordinului. Doamna Jakubowska a depus un memoriu prin care a solicitat menținerea autorizației avocaților săi pentru a fi reprezentată, susținând că Legea nr. 339/2003 este contrară Tratatului CE, precum și principiilor generale ale protecției încrederii legitime și respectării drepturilor dobândite.

În aceste condiții, Giudice di pace di Cortona a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare privind interpretarea art. 3 alin. (1) lit. (g) CE, a art. 4 CE, 10 CE, 81 CE și 98 CE, a Directivei 77/249/CEE de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați, a Directivei 98/5/CE de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea, precum și a principiilor generale ale protecției încrederii legitime și respectării drepturilor dobândite.

Curtea a hotărât că art. 3 alin. (1) lit. (g) CE și art. 4 CE, 10 CE, 81 CE și 98 CE nu se opun unei reglementări naționale care îi împiedică pe funcționarii care își desfășoară activitatea în cadrul unui raport de muncă cu normă redusă să exercite profesia de avocat, chiar dacă sunt titulari ai unei abilitări de a exercita această profesie, impunând radierea lor din tabloul ordinului avocaților.

Articolul 8 din Directiva 98/5/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 februarie 1998 de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea, trebuie interpretat în sensul că

statului membru gazdă îi este permis să impună avocaților înscriși pe teritoriul acestuia și în care își desfășoară activitatea – fie cu normă întreagă, fie cu normă redusă – în serviciul altui avocat, al unei asocieri ori al unei societăți de avocați sau al unei întreprinderi publice sau private restricții privind exercitarea profesiei de avocat concomitent cu desfășurarea activității menționate, cu condiția ca aceste restricții să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului de prevenire a conflictului de interese și să se aplice tuturor avocaților înscriși în acest stat membru.

3.4. Recunoașterea diplomelor

Hotărârea Curții (camera a patra) din 22 decembrie 2010 „Noțiunea «instanță națională» în sensul art. 234 CE – Recunoașterea diplomelor – Directiva 89/48/CEE – Avocat – Înscriere în tabloul ordinului profesional dintr-un alt stat membru decât cel în care a fost omologată diploma”, în cauza C-118/09, având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Oberste Berufungs- und Disziplinarkommission (Austria), prin decizia din 16 martie 2009, primită de Curte la 1 aprilie 2009, în procedura inițiată de Robert Koller

Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea Directivei 89/48/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior acordate pentru formarea profesională cu durată minimă de trei ani, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2001/19/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 14 mai 2001.

Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Koller, pe de o parte, și Rechtsanwaltsprüfungskommission (comisia de examinare pentru primirea în profesia de avocat) de pe lângă Oberlandesgericht Graz (Tribunalul Regional Superior din Graz), pe de altă parte, referitor la refuzul președintelui acestei comisii de a-i permite să susțină proba de aptitudine în vederea exercitării profesiei de avocat în Austria sau de a-l scuti de obligația de a susține această probă.

CJUE a decis că pentru a avea acces, sub rezerva promovării unei probe de aptitudine, la profesia reglementată de avocat în statul membru gazdă, dispozițiile Directivei 89/48/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior acordate pentru formarea profesională cu durată minimă de trei ani, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2001/19/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 14 mai 2001, pot fi invocate de deținătorul unui titlu

eliberat în acest stat membru și care atestă absolvirea unui ciclu de studii postliceale cu o durată de mai mult de trei ani, precum și al unui titlu echivalent eliberat într-un alt stat membru în urma unei formări complementare de mai puțin de trei ani și care îi permite accesul, în acest din urmă stat, la profesia reglementată de avocat, pe care o exercita efectiv în acest stat la data la care a solicitat să i se permită să susțină proba de aptitudine.

Curtea a decis că Directiva 89/48, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2001/19, trebuie interpretată în sensul că se opune posibilității ca autoritățile competente ale statului membru gazdă să nu permită unei persoane care se află într-o situație precum cea a reclamantului din acțiunea principală să susțină proba de aptitudine în vederea exercitării profesiei de avocat în cazul în care nu a fost dovedită efectuarea stagiului practic impus de reglementarea acestui stat membru.

3.5. Dispensă de la formare și de la diplomă

Hotărârea Curții (Camera întâi) din 17 decembrie 2020. Adina Onofrei împotriva Conseil de l'ordre des avocats au barreau de Paris și alții. Cauza C-218/19 Cerere de decizie preliminară formulată de Cour de cassation (Franța). Trimitere preliminară – Libera circulație a persoanelor – Libertatea de stabilire – Acces la profesia de avocat – Dispensă de la formare și de la diplomă – Acordarea dispensei – Condiții – Reglementare națională care prevede dispensa în favoarea funcționarilor și foștilor funcționari din categoria A sau a persoanelor asimilate, care au o practică profesională de drept național, pe teritoriul național, în funcția publică națională a statului membru vizat sau într-o organizație internațională.

Cererea de decizie preliminară privește interpretarea art. 45 și 49 TFUE, în raport cu condițiile stabilite de reglementarea națională pentru accesul la profesia de avocat.

Doamna Onofrei, funcționară a Comisiei Europene, a solicitat să fie admisă în Baroul din Paris, sub beneficiul dispensei prevăzute la art. 98 pct. 4 din Decretul nr. 91-1197.

Din dosarul de care dispune Curtea reiese că, după ce a constatat că doamna Onofrei, titulară a unei diplome de master, a unei diplome de studii aprofundate (DEA) și a unei diplome de doctor în drept eliberate de universități franceze, îndeplinea condiția privind diploma prevăzută la art. 11 pct. 2 din Legea nr. 71-1130, conseil de l'ordre des avocats au barreau de Paris (Consiliul Baroului din Paris) a respins totuși cererea sa pentru motivele că, întrucât nu a exercitat

niciodată funcții în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public care aparține statutului funcției publice franceze și nu a fost niciodată detașată de o autoritate administrativă franceză sau de un serviciu public din Franța pe lângă o organizație internațională, ea nu îndeplinea condițiile prevăzute pentru acest acces derogatoriu la profesia de avocat.

Curtea de Casație din Franța a ridicat problema compatibilității cu dreptul Uniunii a refuzului admiterii doamnei Onofrei în Baroul din Paris. Instanța de trimitere a considerat că trebuie să se determine în prealabil dacă măsura menționată este aplicabilă în mod nediferențiat resortisanților statului membru gazdă sau de stabilire și resortisanților celorlalte state membre sau dacă are un caracter discriminatoriu.

CJUE a decis că art. 45 și 49 TFUE trebuie interpretate în sensul că:

- se opun unei reglementări naționale care rezervă beneficiul unei dispense de la condițiile de formare profesională și de posesie a certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, prevăzute, în principiu, pentru accesul la profesia de avocat, anumitor agenți ai funcției publice a unui stat membru care au practicat în același stat membru în această calitate, în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public ori într-o organizație internațională, și care înlătură de la beneficiul acestei dispense funcționarii, agenții sau foștii agenți ai funcției publice a Uniunii Europene care au practicat în această calitate în cadrul unei instituții europene și în afara teritoriului francez;

- nu se opun unei reglementări naționale care rezervă beneficiul unei astfel de dispense condiției ca persoana interesată să fi exercitat activități juridice în domeniul dreptului național și care înlătură de la beneficiul acestei dispense funcționarii, agenții sau foștii agenți ai funcției publice a Uniunii Europene care au exercitat în această calitate activități juridice în unul sau mai multe domenii aparținând dreptului Uniunii, în măsura în care nu exclude luarea în considerare a activităților juridice care presupun practica dreptului național.

3.6. Obligația avocatului vizitator de a colabora cu un avocat care profesează pe lângă instanța sesizată – Limite

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi) 10 martie 2021, „Trimitere preliminară – Libera prestare a serviciilor de către avocați – Directiva 77/249/CEE – art. 5 – Obligația avocatului vizitator care reprezintă

un client în cadrul unei proceduri jurisdicționale naționale de acțiune în colaborare cu un avocat care profesează pe lângă instanța sesizată – Limite”

În cauza C-739/19, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Supreme Court (Curtea Supremă, Irlanda), prin decizia din 4 octombrie 2019, primită de Curte la 7 octombrie 2019, în procedura VK împotriva An Bord Pleanála, cu participarea: The General Council of the Bar of Ireland, The Law Society of Ireland and the Attorney General.

VK a dorit să o împuternicească pe avocata O, care nu este stabilită în Irlanda, să îl reprezinte în fața Supreme Court (Curtea Supremă).

Instanța de trimitere ridică problema compatibilității cu dreptul Uniunii a articolului 6 din Regulamentul din 1979, care impune avocatului vizitator să apeleze la serviciile unui avocat care profesează pe lângă instanța sesizată, inclusiv în cadrul unei proceduri în care o parte are dreptul să se reprezinte singură.

Conform deciziei CJUE, art. 5 din Directiva 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați trebuie interpretat în sensul că:

- având în vedere obiectivul bunei administrări a justiției, acesta nu se opune ca atare ca unui avocat, prestator de servicii de reprezentare a clientului său, să i se impună să acționeze în colaborare cu un avocat care profesează în fața instanței sesizate și care ar fi responsabil, dacă este cazul, față de această instanță, în cadrul unui sistem care impune avocaților obligații deontologice și procedurale precum cele de a prezenta instanței sesizate orice element juridic, legislativ sau jurisprudențial, în vederea bunei desfășurări a procedurii, de care justițiabilul este scutit dacă decide să se reprezinte singur;

- în lumina obiectivului bunei administrări a justiției, obligația unui avocat vizitator de a acționa în colaborare cu un avocat care profesează pe lângă instanța sesizată, într-un sistem în care aceștia din urmă au posibilitatea de a-și defini rolurile respective, avocatul care profesează pe lângă instanța sesizată având în general numai vocația de a-l asista pe avocatul vizitator pentru a-i permite să asigure buna reprezentare a clientului și executarea corectă a obligațiilor sale față de această instanță, nu este disproporționată;

- o obligație generală de a acționa în colaborare cu un avocat care profesează pe lângă instanța sesizată, care nu permite să se țină seama de experiența avocatului vizitator, ar depăși ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului bunei administrări a justiției.

3.7. Deductibilitatea contribuțiilor plătite unui organism de asigurare de pensii profesional și în cadrul unei asigurări de pensii private

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a zecea) 6 decembrie 2018 „Trimitere preliminară – Libertatea de stabilire – Impozitare directă – Impozit pe venit – Deductibilitatea contribuțiilor plătite unui organism de asigurare de pensii profesional și în cadrul unei asigurări de pensii private – Excludere pentru nerezidenți”

În cauza C-480/17, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Finanzgericht Köln (Tribunalul Fiscal din Köln, Germania), prin decizia din 3 august 2017, primită de Curte la 9 august 2017, în procedura Frank Montag împotriva Finanzamt Köln-Mitte.

Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 49 TFUE. Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Frank Montag, pe de o parte, și Finanzamt Köln-Mitte (Administrația Fiscală din Köln-Mitte, Germania), pe de altă parte, în legătură cu refuzul de a lua în considerare contribuțiile plătite unui organism de asigurare de pensii profesional și în cadrul unei asigurări de pensii private, cu titlu de cheltuieli excepționale, în vederea reducerii impozitului în cadrul unei obligații fiscale limitate în Germania.

CJUE (Camera a zecea) a decis că art. 49 TFUE trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări a unui stat membru, precum cea în discuție în litigiul principal, în temeiul căreia un contribuabil nerezident, supus, în acest stat membru, impozitului pe venit în cadrul unei obligații fiscale limitate, nu poate deduce din baza de impozitare a impozitului pe venit cuantumul contribuțiilor obligatorii plătite unui organism de asigurare de pensii profesional, în proporție corespunzătoare părții veniturilor supuse impozitului în acest stat membru, atunci când acestea reprezintă o legătură directă cu activitatea care a generat acest venit, în timp ce un contribuabil rezident, supus impozitului pe venit în cadrul unei obligații fiscale nelimitate, poate deduce asemenea contribuții din baza de impozitare a impozitului pe venit, în limitele prevăzute de dreptul național.

Articolul 49 TFUE trebuie interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări a unui stat membru, precum cea în discuție în litigiul principal, în temeiul căreia un contribuabil nerezident, supus, în acest stat membru, impozitului pe venit în cadrul unei obligații fiscale limitate, nu poate deduce din baza de impozitare a impozitului pe venit cuantumul contribuțiilor suplimentare plătite unui organism de asigurare de

pensii profesional, precum și pe cel al contribuțiilor achitate în cadrul unei asigurări de pensie private, în timp ce un contribuabil rezident, supus impozitului pe venit în cadrul unei obligații fiscale nelimitate, poate deduce asemenea contribuții din baza de impozitare a impozitului pe venit, în limitele prevăzute de dreptul național.

3.8. Călugăr care a dobândit calificarea profesională de avocat în alt stat membru decât statul membru gazdă. Compatibilitate cu profesia de avocat

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) 7 mai 2019 „Trimitere preliminară – Directiva 98/5/CE – Acces la profesia de avocat – Călugăr care a dobândit calificarea profesională de avocat în alt stat membru decât statul membru gazdă – art. 3 alin. (2) – Condiția privind înscrierea la autoritatea competentă din statul membru gazdă – Certificat care atestă înscrierea la autoritatea competentă din statul membru de origine – Refuzul înscrierii – Norme profesionale și deontologice – Incompatibilitatea calității de călugăr cu exercitarea profesiei de avocat”

În cauza C-431/17, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Symvoulio tis Epikrateias (Consiliul de Stat, Grecia), prin decizia din 29 iunie 2017, primită de Curte la 17 iulie 2017, în procedura Monachos Eirinaios, kata kosmon Antonios Giakoumakis tou Emmanouil împotriva Dikigorikos Syllogos Athinon

Călugărul Ireneos, reclamantul din litigiul principal, este călugăr al mănăstirii Petra, situată în Karditsa, Grecia.

Prin cererea din 12 iunie 2015, călugărul Ireneos a solicitat DSA înscrierea sa în tabloul special al Baroului din Atena (Grecia) ca avocat care a dobândit această calitate profesională într-un alt stat membru, și anume în Cipru.

La 18 iunie 2015, DSA a respins această cerere în temeiul dispozițiilor naționale privind incompatibilitatea dintre exercitarea profesiei de avocat și calitatea de călugăr, considerând că aceste dispoziții se aplică și avocaților care doresc să își desfășoare activitatea în Grecia sub titlul lor profesional din statul membru de origine.

La 29 septembrie 2015, călugărul Ireneos a contestat această decizie la Symvoulio tis Epikrateias (Consiliul de Stat, Grecia).

În susținerea acțiunii formulate, acesta invocă în special neconformitatea legislației naționale cu dispozițiile Directivei 98/5, pentru motivul că această legislație ar impune o condiție care nu este prevăzută

de această directivă. Or, directiva menționată ar face o armonizare completă a normelor privind condițiile de înscriere, la autoritatea competentă din statul membru gazdă, a avocaților care au obținut o calificare profesională într-un alt stat membru.

DSA susține în esență că legislația națională potrivit căreia călugării nu pot fi avocați este justificată de norme și de principii fundamentale care reglementează exercitarea profesiei de avocat în statul membru gazdă.

Symvoulio tis Epikrateias (Consiliul de Stat) ridică problema interpretării articolului 3 din Directiva 98/5. Având în vedere cerințele care decurg din normele profesionale și deontologice naționale cărora le sunt supuși avocații în statul membru gazdă, care nu permit unui călugăr să exercite profesia de avocat, instanța de trimitere se întreabă dacă autoritatea națională competentă din statul membru respectiv are, în pofida acestui fapt, obligația de a înscrie un călugăr în vederea exercitării de către acesta a profesiei de avocat sub titlul profesional obținut în statul membru de origine.

CJUE (Marea Cameră) a hotărât că Articolul 3 alineatul (2) din Directiva 98/5/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 februarie 1998 de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea, trebuie interpretat în sensul că se opune unei legislații naționale care interzice unui avocat care are calitatea de călugăr, înscris ca avocat la autoritatea competentă din statul membru de origine, să se înregistreze la autoritatea competentă din statul membru gazdă pentru a-și exercita profesia sub titlul profesional din țara sa de origine, din cauza incompatibilității dintre calitatea de călugăr și exercitarea profesiei de avocat pe care această legislație o prevede.

4. Libera alegere a avocatului

4.1. Asigurare de protecție juridică: consolidarea libertății de alegere a avocatului

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a opta) 7 noiembrie 2013 „Asigurare de protecție juridică – Directiva 87/344/CEE – art. 4 alin. (1) – Libera alegere a avocatului de către asigurat – Clauză cuprinsă în condițiile generale aplicabile contractului, prin care se garantează acordarea de asistență juridică în procedurile judiciare și administrative de către unul dintre salariații asiguratorului – Cheltuieli aferente asistenței juridice acordate de un consilier juridic extern rambursate doar în cazul necesității, apreciată de asigurator, de a încredința cauza unui consilier juridic extern”.

În cauza C-442/12, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului

267 TFUE de Hoge Raad der Nederlanden (Țările de Jos), prin decizia din 28 septembrie 2012, primită de Curte la 3 octombrie 2012, în procedura Jan Sneller împotriva DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV.

Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 4 alineatul (1) din Directiva 87/344/CEE a Consiliului din 22 iunie 1987 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind asigurarea de protecție juridică, aplicabilă ratione temporis cauzei principale. Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Sneller, pe de o parte, și DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV (denumită în continuare „DAS”), o societate de asigurări, pe de altă parte, în legătură cu acoperirea cheltuielilor aferente asistenței juridice acordate de un avocat ales de asigurat.

Curtea a decis că art. 4 alin. (1) litera (a) din Directiva 87/344/CEE a Consiliului din 22 iunie 1987 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind asigurarea de protecție juridică trebuie interpretat în sensul că se opune ca un asigurator de protecție juridică, care stabilește în contractele sale de asigurare că asistența juridică este acordată în principiu de colaboratorii săi, să stipuleze și faptul că costurile aferente asistenței juridice acordate de un avocat sau de un reprezentant ales în mod liber de persoana asigurată nu pot fi suportate decât în cazul în care asiguratorul consideră că este necesară încredințarea cauzei unui consilier extern.

Nu are incidență asupra răspunsului dat la prima întrebare caracterul obligatoriu sau neobligatoriu al asistenței juridice în temeiul dreptului național în procedura judiciară sau administrativă în cauză.

4.2. Dreptul deținătorului poliței de asigurare de a-și alege liber reprezentantul într-o procedură de mediere

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia) 14 mai 2020, „Trimitere preliminară – Directiva 2009/138/CE – Asigurare de protecție juridică – Articolul 201 – Dreptul deținătorului poliței de asigurare de a-și alege liber reprezentantul – Procedură judiciară – Noțiune – Procedură de mediere”.

În cauza C-667/18, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Grondwettelijk Hof (Curtea Constituțională, Belgia), prin decizia din 11 octombrie 2018, primită de Curte la 25 octombrie 2018, în procedura Orde van Vlaamse Balies, Ordre des barreaux francophones et Germanophones împotriva Ministerraad.

Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 201 din Directiva 2009/138/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2009 privind accesul la activitate și desfășurarea activității de asigurare și de reasigurare (Solvabilitate II).

Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Orde van Vlaamse Balies și Ordre des barreaux francophones et germanophones (denumite în continuare „consiliile barourilor”), pe de o parte, și Ministerraad (Consiliul de Miniștri, Belgia), pe de altă parte, având ca obiect libertatea deținătorului poliței de asigurare, în cadrul unui contract de asigurare de protecție juridică, de a-și alege reprezentantul în cadrul unei proceduri de mediere.

Curtea (Camera a treia) a decis că Articolul 201 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2009/138/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2009 privind accesul la activitate și desfășurarea activității de asigurare și de reasigurare (Solvabilitate II) trebuie interpretat în sensul că noțiunea de „procedură judiciară” prevăzută de această dispoziție include o procedură de mediere judiciară sau extrajudiciară în care o instanță este implicată sau poate fi implicată fie la momentul angajării respectivei proceduri, fie după încheierea acesteia.

5. Alte hotărâri CJUE cu incidență asupra profesiei

5.1. Clauze contractuale cu privire la onorarii pentru prestări de servicii juridice încheiate între un avocat „furnizor” și un client „consumator”

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a noua) din 15 ianuarie 2015 „Trimitere preliminară – Directiva 93/13/CEE – Domeniu de aplicare – Contracte încheiate cu consumatorii – Contract de prestări de servicii juridice încheiat între un avocat și un consumator” în cauza C 537/13, Birutė Ėdiba împotriva Arūnas Devėnas,

Hotărârea CJUE din 15 ianuarie 2015 în cauza C 537/13, Birutė Ėdiba împotriva Arūnas Devėnas a adus o schimbare majoră în modul de abordare a relației avocat client stabilind că „Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretată în sensul că aceasta se aplică contractelor standardizate de prestări de servicii juridice încheiate de un avocat cu o persoană fizică ce nu acționează în scopuri legate de activitatea sa profesională”.

Mai mult decât atât, instanța europeană a stabilit calitatea de „vânzător sau furnizor” a avocatului și calitatea de „consumator” a clientului, în sensul acestei Directive.

În considerente, Curtea a arătat că premisele de bază și obligatorii pentru ca o clauză inclusă într-un contract de asistență juridică să poată fi considerată abuzivă sunt cele prevăzute în art. 3 din Directiva 93/13:

- să fie o clauză contractuală care nu s-a negociat individual – deci o clauză standardizată.

- acea clauză standardizată să nu reflecte acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii.

CJUE a făcut precizări importante cu privire la următoarele aspecte:

- Aplicabilitatea Directivei 93/13 contractelor de prestări juridice în funcție de criteriul calității contractanților. Calitatea de „vânzător sau furnizor” a avocatului în sensul acestei Directive;

- Aplicabilitatea Directivei 93/13 contractelor de prestări juridice în funcție de criteriul sistemului de protecție;

- Condițiile în care clauzele din contractele de prestări juridice devin abuzive: clauze standardizate care nu reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii;

- Clauzele standardizate nu pot pune problema confidențialității raporturilor avocaților cu „clienții consumatori”;

- Clauzele negociate din contractele avocațiale care conțin informații supuse confidențialității nu intră sub incidența Directivei 93/13;

- Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor în funcție de criteriile privind natura contractului și inteligibilitatea și claritatea acestora se face de către instanțele de trimitere.

Curtea a mai precizat că în ceea ce privește împrejurarea că, în cadrul activităților lor, avocații sunt obligați să asigure respectarea confidențialității raporturilor lor cu „clienții consumatori”, aceasta nu constituie, în consecință, un obstacol în calea aplicării Directivei 93/13 în privința clauzelor standardizate ale contractelor privind prestarea de servicii juridice. Astfel, clauzele contractuale care nu fac obiectul unei negocieri individuale, în special cele care sunt redactate pentru o utilizare generală, nu cuprind, prin natura lor, informații personalizate referitoare la clienții avocaților a căror divulgare să poată aduce atingere secretului profesiei de avocat”.

În considerente, Curtea a precizat că „redactarea specifică a unei clauze contractuale, în special cea privind modalitățile de stabilire a onorariilor de avocat, ar putea eventual, cel puțin în mod incidental, să divulge anumite aspecte ale relației dintre avocat și

clientul său care ar trebui să rămână secrete. Cu toate acestea, o astfel de clauză ar fi negociată individual și ar fi, pentru acest motiv, după cum reiese din cuprinsul punctului 19 din prezenta hotărâre, exceptată de la aplicarea Directivei 93/13”.

Odată ce a fost stabilită incidența Directivei 93/13/CEE privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii în relațiile contractuale avocat-client, jurisprudența ulterioară s-a dezvoltat în această abordare.

5.2. Noțiunea «consumator» – Contract de credit încheiat de o persoană fizică ce exercită profesia de avocat

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra) 3 septembrie 2015, „Trimitere preliminară – Directiva 93/13/CEE – Articolul 2 litera (b) – Noțiunea «consumator» – Contract de credit încheiat de o persoană fizică ce exercită profesia de avocat – Rambursarea creditului garantată cu un imobil care aparține cabinetului de avocat al împrumutatului – Împrumutat care are cunoștințele necesare pentru a aprecia caracterul abuziv al unei clauze înainte de încheierea contractului”

În cauza C-110/14, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Judecătoria Oradea (România), prin decizia din 25 februarie 2014, primită de Curte la 7 martie 2014, în procedura Horațiu Ovidiu Costea împotriva SC Volksbank România SA

Domnul Costea exercită profesia de avocat și, în această calitate, i se încredințează în special cauze din domeniul dreptului comercial. La 4 aprilie 2008, acesta a încheiat un contract de credit cu Volksbank. Rambursarea acestui împrumut a fost garantată cu o ipotecă constituită asupra unui imobil care aparține cabinetului de avocat al domnului Costea, denumit „Ovidiu Costea”. Acest contract de credit a fost semnat de domnul Costea, pe de o parte, în calitate de împrumutat și, pe de altă parte, în calitate de reprezentant al cabinetului său de avocat, având în vedere calitatea de garant ipotecar a acestuia din urmă. În aceeași zi, această ipotecă a fost constituită prin convenție notarială distinctă între Volksbank și acest cabinet de avocat care era reprezentat în acest act de domnul Costea.

La 24 mai 2013, domnul Costea a formulat la Judecătoria Oradea o cerere prin care solicita, pe de o parte, constatarea caracterului abuziv al unei clauze contractuale referitoare la un comision de risc și, pe de altă parte, anularea acestei clauze și rambursarea acestui comision perceput de Volksbank.

În aceste condiții, Judecătoria Oradea a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară: „Articolul 2 litera (b) din Directiva 93/13[...], în privința definirii noțiunii «consumator», trebuie interpretat în sensul că include sau, dimpotrivă, în sensul că exclude din această definiție o persoană fizică ce are profesia de avocat și încheie cu o bancă un contract de credit, fără a specifica scopul creditului, în cadrul aceluiasi contract specificându-se calitatea de garant ipotecar a cabinetului avocațial al acestei persoane fizice?”

CJUE a declarat că art. 2 lit. (b) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că o persoană fizică ce exercită profesia de avocat și încheie un contract de credit cu o bancă, fără ca scopul creditului să fie precizat în acest contract, poate fi considerată „consumator”, în sensul acestei dispoziții, atunci când contractul menționat nu este legat de activitatea profesională a acestui avocat. Împrejurarea că creanța născută din același contract este garantată printr-o garanție ipotecară contractată de această persoană în calitate de reprezentant al cabinetului său de avocat și având ca obiect bunuri destinate exercitării activității profesionale a persoanei respective, precum un imobil care aparține acestui cabinet, nu este relevantă în această privință.

5.3. Noțiunea de «materie contractuală» – Cerere de plată a contribuțiilor anuale datorate de un avocat unui ordin al avocaților

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi) 5 decembrie 2019 „Trimitere preliminară – Cooperare judiciară în materie civilă – Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 – Competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială – art. 7 pct. 1 lit. (a) – Competență specială în materie contractuală – Noțiunea de «materie contractuală» – Cerere de plată a contribuțiilor anuale datorate de un avocat unui ordin al avocaților”

În cauza C-421/18, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de tribunal de premiere instance de Namur (Tribunalul de Primă Instanță din Namur, Belgia), prin decizia din 21 iunie 2018, primită de Curte la 27 iunie 2018, în procedura *Ordre des avocats du barreau de Dinant* împotriva JN.

Cererea de decizie preliminară privește interpretarea a art. 7 pct. 1 lit. (a) din Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența

judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială.

Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între *ordre des avocats du barreau de Dinant* (Ordinul Avocaților din Baroul Dinant, Belgia), pe de o parte, și JN, pe de altă parte, cu privire la neplata de către acesta din urmă a contribuțiilor profesionale anuale datorate acestui ordin.

JN declară că, în cursul anilor 13090, și-a stabilit reședința în Franța, rămânând în același timp înscris în tabloul Ordinului Avocaților din Baroul Dinant, căruia i-a plătit contribuții anuale până în anul 2012. Prin scrisoarea din 29 mai 2015, decanul Ordinului Avocaților din Baroul Dinant i-a solicitat domnului JN să plătească contribuțiile datorate pentru anii 2013-2015.

Cum acesta nu a răspuns solicitărilor de a-și plăti contribuțiile, Baroul Dinant l-a chemat în judecată.

În fața instanței de trimitere, domnul JN a contestat competența acestei instanțe în temeiul Regulamentului (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (și al Regulamentului nr. 1215/2012).

În această privință, instanța menționată arată că, potrivit JN, înscrierea în tabloul ordinului în scopul exercitării profesiei de avocat nu este de natură contractuală, întrucât nu constituie încheierea unui contract care rezultă din autonomia de voință și din libera alegere, ci îndeplinirea unei formalități administrative și a unei obligații legale. Aceeași instanță arată de asemenea că, potrivit Ordinului Avocaților din Baroul Dinant, dimpotrivă, prin menținerea înscrierii sale în tabelul acestui ordin, JN a subscris față de acesta din urmă un angajament de plată a contribuțiilor anuale stabilite de el, astfel încât acesta trebuie considerat un angajament în materie contractuală, în sensul art. 7 pct. 1 lit. (a) din Regulamentul nr. 1215/2012.

În aceste condiții, tribunal de premiere instance de Namur (Tribunalul de Primă Instanță din Namur) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Acțiunea formulată de un ordin al avocaților, având ca obiect obligarea unuia dintre membrii săi la plata contribuțiilor profesionale anuale care îi sunt datorate, constituie o acțiune «în materie contractuală», în sensul art. 7 [pct. 1 lit. (a) din Regulamentul nr. 1215/2012]?”

CJUE (Camera întâi) a decis că art. 1 alin. (1) din Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012

privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială trebuie interpretat în sensul că un litigiu privind obligația unui avocat de a plăti contribuții profesionale anuale pe care le datorează ordinului avocaților căruia îi aparține nu intră în domeniul de aplicare al acestui regulament decât cu condiția ca, atunci când îi solicită acestui avocat să execute obligația menționată, ordinul respectiv să nu acționeze, în temeiul dreptului național aplicabil, în exercitarea unei prerogative de putere publică, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere.

Articolul 7 pct. 1 lit. (a) din Regulamentul nr. 1215/2012 trebuie interpretat în sensul că o acțiune prin care un ordin al avocaților urmărește să obțină obligarea unuia dintre membrii săi la plata contribuțiilor profesionale anuale pe care acesta le datorează și care au în esență ca obiect finanțarea unor servicii, precum serviciile de asigurare, trebuie considerată o acțiune în „materie contractuală”, în sensul acestei dispoziții, cu condiția ca aceste contribuții să constituie contrapartida unor prestații furnizate de ordinul respectiv membrilor săi și ca aceste prestații să fie consimțite în mod liber de membrul în cauză, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere.

5.4. Inaplicabilitatea art. 47 din Cartă într-o procedură de atac inițiată de o autoritate publică în fața unei instanțe disciplinare a baroului

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia) 13 ianuarie 2022 „Trimitere preliminară – Admisibilitate – art. 267 TFUE – Noțiunea de «instanță națională» – Tribunal disciplinar al baroului – Anchetă disciplinară inițiată împotriva unui avocat – Decizie a responsabilului în materie disciplinară de constatare a inexistenței unei abateri disciplinare și de finalizare a anchetei – Cale de atac a ministrului justiției în fața Tribunalului disciplinar al baroului – Directiva 2006/123/CE – Servicii în cadrul pieței interne – art. 4 pct. 6 și art. 10 alin. (6) – Regim de autorizare – Retragerea autorizației – art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Inaplicabilitate”.

În cauza C-55/20, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul art. 267 TFUE de Sad Dyscyplinary Izby Adwokackiej w Warszawie (Tribunalul disciplinar al Baroului din Varșovia, Polonia), prin decizia din 24 ianuarie 2020, primită de Curte la 31 ianuarie 2020, în procedura inițiată de

Minister Sprawiedliwości, cu participarea: Prokurator Krajowy – Pierwszy Zastępca Prokuratora Generalnego, Rzecznik Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie.

Cererea de decizie preliminară privește interpretarea Directivei 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne, precum și a art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”). Această cerere a fost formulată în cadrul unei proceduri inițiate de Minister Sprawiedliwości (ministrul justiției, Polonia) împotriva deciziei unui responsabil în materie disciplinară prin care s-a finalizat o anchetă inițiată împotriva unui avocat după constatarea inexistenței unei abateri disciplinare imputabile persoanei interesate.

Curtea (Camera a treia) declară că art. 10 alin. (6) din Directiva 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne trebuie interpretat în sensul că nu conferă aplicabilitate art. 47 din cartă într-o procedură de atac inițiată de o autoritate publică în fața unei instanțe disciplinare a baroului care are ca obiect anularea unei decizii prin care un responsabil în materie disciplinară a finalizat o anchetă desfășurată împotriva unui avocat după ce a constatat inexistența unei abateri disciplinare imputabile acestuia din urmă și trimiterea dosarului, în cazul anulării acestei decizii, spre reexaminare la acest responsabil în materie disciplinară.

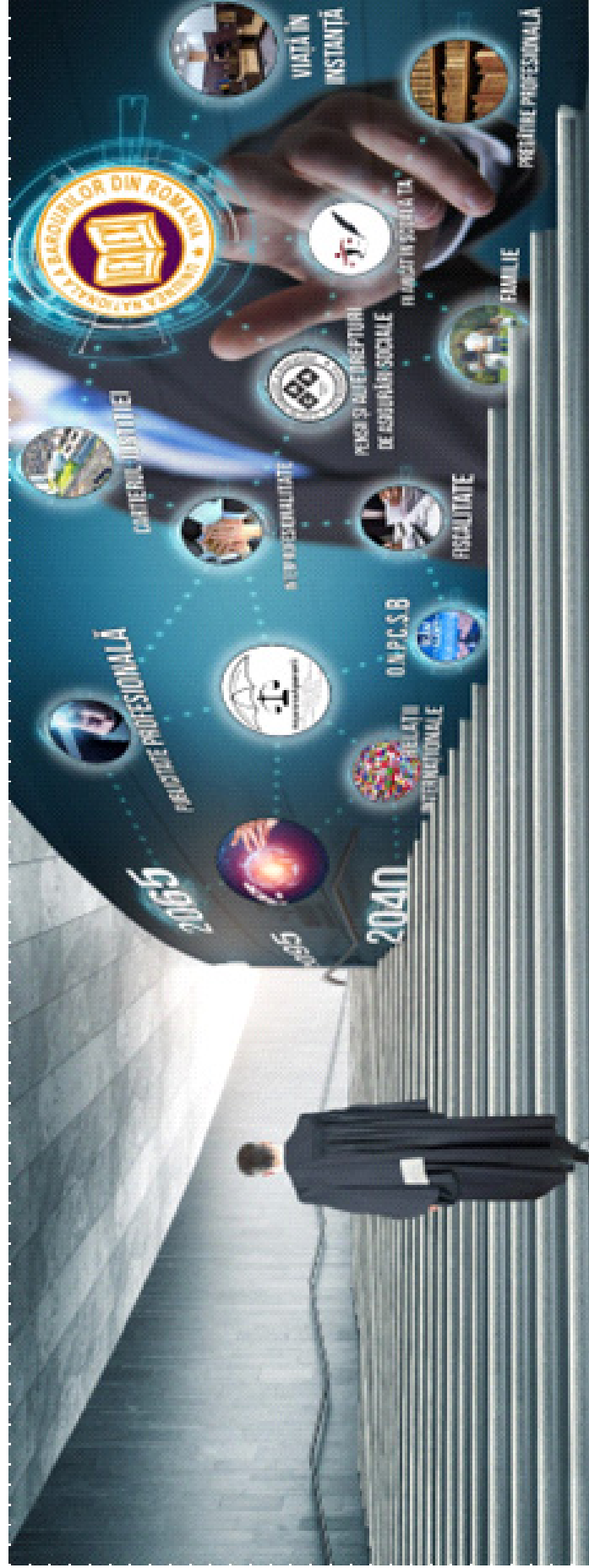
NOTE

¹ Cerere de decizie preliminară introdusă de Grondwettelijk Hof (Belgia) la 21 decembrie 2020 – Orde van Vlaamse Balies, IG, Belgian Association of Tax Lawyers, CD, JU/Vlaamse Regering (Cauza C-694/20).

² CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL DOMNUL ATHANASIOS RANTOS prezentate la 5 aprilie 2022(1)C-694/20 Orde van Vlaamse Balies, IG, Belgian Association of Tax Lawyers, CD, JU.

Împotriva Vlaamse Regering ([cerere de decizie preliminară formulată de Grondwettelijk Hof (Curtea Constituțională, Belgia)].

„Trimitere preliminară – Cooperare administrativă în domeniul fiscal – Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Articolele 7 și 47 – Schimb automat obligatoriu de informații cu privire la modalitățile transfrontaliere care fac obiectul raportării – Secretul profesional al avocatului – Derogare de la obligația de raportare a intermediarilor – Cerere de apreciere a validității”.

CONGRESUL AVOCATILOR 2022

BUCUREȘTI 17-18 Iunie 2022

PLATINUM SPONSOR

BRONZE SPONSOR

TUCA ZBARCEA
ASOCIATII